

inkvisiční (§ 96, výjimky v § 206), až na to, že strany (žalobce i obviněný, resp. obhájce) mohou činit návrhy, aby ten neb onen vyšetřovací výkon byl předsevzat, a mohou některých výkonů vyšetřovacích činně se účastnit (§ 97). Jednání jest tu co do formy tajné a písemné, podrobný jeho průběh upravují §§ 96—108. **P.** vyšetřování se končí buď zastavením, čímž končí se zároveň i samo řízení, buď uzavřením. Zastavení **p.** vyšetřování přísluší soudci vyšetřujícímu. Podmínkou jest tu, že žalobce dal k tomu podnět podle § 109, odst. 1, jestli však tato podmínka splněna, soudce vyšetřující **p.** vyšetřování zastaviti musí. Bez podnětu žalobce a třeba i proti jeho vůli může tak učiniti jen radní komora a sborový soud druhé stolice (§§ 109 a 110). — **P.** vyšetřování se uzavře, bylo-li dosaženo jeho účelu, tak že věc může postoupiti do stadia dalšího, kterýmž jest vydání v obžalovanost (viz *Přechodné řízení*). Poněvadž **p.** vyšetřování koná soudce vyšetřující, a to podle plánu, jež sám si byl o tom načrtl, přísluší také jen jemu rozhodovati o tom, zda má **p.** vyšetřování býti uzavřeno (§ 111). Intencí zákona jest, aby rozsah **p**-ho vyšetřování nebyl přes míru rozšiřován, tak aby zůstalo skutečně jen přípravou pro hlavní přelíčení (§ 91 odst. 2). Zejména důkazy ne mají již tu úplna býti prováděny, nýbrž jen připraveny a pro hlavní přelíčení zabezpečeny (§ 111). Jinak by také zcela proti úmyslu zákona těžší řízení přešlino se do tohoto stadia, a hlavní přelíčení stalo by se jen zbytečným předváděním výsledků, již tam s konečnou platností zjištěných. Zvláštní ustanovení o **p**-m řízení proti nepřítomným má § 412..

Ani **p.** v. ani **p.** vyšetřování nejsou vůbec nezbytnou částí řízení trestního. Co do **p**-ho **v.** jest nejprve na státním zástupci, aby se rozhodl, zda pokládá za potřebné, aby bylo konáno. Pokud pak soudové okresní a úřadové bezpečnosti mají tuto část řízení konati i z vlastního počínu, mají sami uvážiti, zda zákonné podmínky k tomu nastaly. Co pak se týče **p**-ho vyšetřování, jest obvyčejně zůstaveno žalobci, zda chce učiniti návrh na jeho zavedení, či chce-li podati přímo spis obžalovací. Jenom když jde o zločin náležející před porotu, anebo když má býti zavedeno řízení trestní proti nepřítomnému, **p.** vyšetřování jest obligatorním (§ 91 odst. 1). Rovněž žalobci podpoměru nepřislúší právo podávati spis obžalovací bez předchozího **p**-ho vyšetřování (§ 49, č. 1).

V řízení přestupkovém při soudech okresních není žádného **p**-ho vyšetřování (§ 451), může však býti konáno **p.** v. K žádosti funkcionáře státního zastupitelství může je konati soud okresní (pochybně, zda také k žádosti soukromého žalobce) nebo úřad bezpečnosti (§ 101 prov. nař. k ř. tr.). Mimo to i soud okresní, vidí-li se mu toho potřeby, může je konati sám z vlastního počínu. Průběh tohoto soudního **p**-ho **v.** jest vůbec týž,

jako průběh **p**-ho vyšetřování o zločinech a přečinech (§ 452 odst. 1), s úchytkami vypočtenými v § 452, č. 1—8. — Z literatury srv. Storch, Říz. tr. rak. II., str. 137 sl., a co do snah reformních zvláště: Zucker, Ueber einige Reformen des Vorverfahrens im modernen Strafprozesse (Viedeň, 1902). — *rch.*

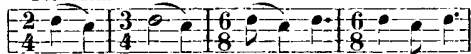
Příprež (něm. *Vorspann*), vlastně pouze spřežení tahounů, jež obce jsou povinny skýtatí vojsku na pochodu ku převážení aerárních povozů, pokud nejsou opatřeny spřežením aerárním. Dále na **p.** mají nároky i jednotliví příslušníci vojska stěhující se z posádky do posádky, nebo na cestách za účelem úředním, pokud nemohou použití železnice, lodí (parníků, bárek) a pošty, a v takovém případě značí **p.** netoliko tahouny, nýbrž celý povoz podle obyčejje kraje, třeba jen žebřinový. Totéž platí o převážení marodů, raněných atd. Výraz **p.** tu, když se poskytuje i vůz, již není zcela správný, ale zachoval se přece **P.**, služebnost obyvatelstvu často velmi obtížná, hlavně v době velikých cvičení a nejvíce ve válce, kde za ni vymáhanou i násilím ani se neplatí, nyní v obcích obvyčejně se pronajímá povozníkům, zasilatelům, fiakristům, drožkářům a pod. a při stálém rozmnožování moderních pojidel třeba jí méně a méně. *FM.*

Příraz (něm. *Vorschlag*, ital. *appoggiatura*) je v hudbě ozdoba melodie, jež vyznačuje se v písmě notovém jako přídavek menšími typy a s níž nepočítá se při rozdělování taktových. Rozeznávají dlužno dva druhy **p**-u. **Dlouhý** **p.** není než výrazem harmonického poměru prostředkem notace; noty do **p**-u zahrnuté jsou v harmonickém ohledě vlastně průtahy, jakž by se hned případně mohly i nazývati. Bylo totiž dříve zvykem tóny průtahové tím způsobem vylučovati z notace, aby snáze bylo poznati základní harmonii. Dnes toho označování již se neuzívá. Poněvadž noty přírazové nebyly včítávány, notována byla nota, před níž bylo **p.** učiniti (tedy velikým písmem psaná nota hlavní), podle plné hodnoty, kterou měly obě dohromady, avšak nota přírazová byla znamenána podle příslušné hodnoty plné. Provedení nepůsobí nijakých obtíží, hraje-li se nota, jak je psána, a následující notě hlavní ponechá se zbývající část, na př.:

Notace:

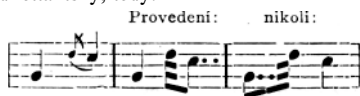

Provedení:

Krátký p. (alespoň v tiscích od XVIII. stol.) liší se od dlouhého tím, že přírazová nota má přetřzenou napříč korouhvičku (**p.** tento píše se vždy jako nota osmerková). Ve starší hudbě poznati lze jej po tom, že notován je jen podle své hodnoty. Pohříchu skladatelé nepočínali si vždy přesně v záznamu **p**-ů, pročež ve mnohých případech musí vyří-

bený vkus pomoci si z pochybností. Krátký **p.** skýtá ještě jiný problém, t. j. zda má být brán na počátku notové hodnoty nebo před ní, ve kterémž případě jest nutno odečísti jej od noty předchozí. Oba druhy provádění mají své obhájce, a nejlepší mistři vždy žádali, aby **p.** nastoupil vždy na plnou dobu taktovou, at' šlo o **p.** dlouhý či krátký, kdežto druhý způsob již Ph. Em Bach označoval jako dilettantský, tedy:

Přirazová nota má (na rozdíl od odrazu) plnou tónovou sílu noty hlavní. Má-li předrazeno býti not několik, mají všechny tónovou sílu noty hlavní:

Podobný **p.** může býti i příčiněn k akkordu; v tom případě harmonie zve se na ráz s notou přirazovou.

Přirážka (*Zuschlag*) jest přídavek nebo příplatek k daním a dávkám, jež jsou povinni státní občané platiti k úhradě státních potřeb. **P**-ky zavedeny byly k původním daním a dávkám z toho důvodu, že postupem času správa státní dala a více se rozšiřující a zdokonalující vyžadovala také většího nákladu. Tak zvláště koncem let čtyřicátých XIX. stol., kdy musil býti značně zvýšen stav vojska a tudíž náklad s tím spojený nutně stoupl a kdy došlo v říši naší k velikým přeměnám sestátněním úřadů soudních a správních, jež byly dříve z větší části spravovány příslušnými vrchnostmi, kdy poddanství bylo zrušeno a mělo se provésti vyvazení půdy s tím spojené, bylo nutno zvýšiti příjmy státní, což se stalo právě **p**-mi jak k daním přímým, tak k daním nepřímým. **P**-ky tyto co do výše měnily se postupem času podle potřeby státu, resp. samosprávných korporací, pro něž byly určeny. Cis. patentem z 10 říj. 1849 čís. 412 ř. z. zavedena byla státní **p.** k dani pozemkové a domovní jednou třetinou řádné daně a od r. 1869 další mimořádná **p.** opět ve výši jedné třetiny ordinaria. Zákonem z 7. čna 1881 čís. 49 ř. z. byly zrušeny státní **p**-ky k dani pozemkové a zákonem z 9. února 1882 čís. 17. ř. z. zrušeny státní **p**-ky k dani domovní. **P**-ky státní k dani z výdělků (živnostní) a k dani z příjmu, jež tvořily obyčejně 100 % ordinaria těchto daní a výjimečně pouze 70 %, byly však ponechány v platnosti až do 1. led. 1898, kdy nabyt platností nový zákon z 25. říj 1896 čís. 220 ř. z., který **p**-žek již neznačí k daním nepřímým zavedena byla mimořádná **p.** čís. nařízením ze 17. květ. 1859 čís. 89 ř. z. jak co do daní

spotřebních, tak i co do poplatků. **P.** tato činila při všech sazách daně spotřební, pak při spotřební dani z výroby cukru z tuzemských látek 20 % dosavadní sazby; při soli (státní monopol) 2 zl. resp. 1 zl. 50 kr. a 50 kr. z metrického centu v království Lombardsko-benátském, v ostatních pak zemích 15 % dosavadní ceny prodejn. Při poplatcích ustanovena byla mimořádná **p.** jak v případech, kde sluší poplatek zapraviti v kolcích, tak při poplatcích procentuálních. **P.** tato určena jest při kolcích ve zvláštní stupnici; poplatky bezprostřední. a to: 3 1/2 %, 1 1/2 % a 1 % zvýšeny byly o 15 %, ostatní pak o 25 %. Zákonem ze 13. pros. 1862 čís. 89 ř. z. byla zrušena mimořádná **p.** při poplatcích stálých, naproti tomu při poplatcích škálových **p.** byla ponechána v platnosti a při všech poplatcích procentuálních zvýšena na 25 %, kteréžto ustanovení až na některé modifikace (tak na př. čís. nařízením ze 16. srpna 1899 čís. 158 ř. z., resp. zákonem z 18. čna 1901 čís. 74 ř. z. zrušuje se 25 % **p.** při poplatcích reálních) udrželo se v platnosti až na naši dobu.

Mimo **p**-ky státní, jež jsou vlastně zvýšením daní, máme ještě **p**-ky pro potřeby různých samosprávných korporací a fondů, jako jsou země, okresy, obce, školy, obchodní komory atd. Tyto **p**-ky ustanovují se určitým procentem zeměpanských daní a dávek a slouží ke krytí výdajů, spojených se správou těchto autonomních korporací. Povolování jsou do určité výše zemským zákonem resp. politickým úřadem neb okresním zastupitelstvím, dále úřady školskými a obchodními komorami. Při překročení jisté hranice těchto **p**-žek dlužno si vyžádati vyššího schválení. Vybírají se obyčejně spolu s ostatními zeměpanskými daněmi. Jisté zákonem vyjmenované osoby, jako státní úředníci a sluhové, důstojníci atd., jsou od těchto autonomních **p**-žek, pokud se týče daně z příjmu ze služného, osvobozeny. JK-t.

Přírknutí soudní viz Adjudikace a srv. Addictio

Příročí viz Moratorium.

Příroda (lat *natura*) jest *A* souhrn všech věcí, které nejsou tvůrcem činnosti úmyslné, jest to souhrn (a příčina) materiální jsoucnosti vůbec. Jsou to všechny věci v prostoru, at' smysly vnímané, at' smyslům nedostupné, se svými silami a zákony, jevy i změnami, zkrátka celý vesmír. Jest tedy částí **p**-dy i člověk, nehledíme-li k jeho činnosti rozumové. Proti **p**-dě stavíme všecko úmyslné, tedy výtvořiny ducha a dějiny Co jest přírodní, vyvíjí se samo sebou podle zákonů vlastních, přírodních. Člověk sebe staví proti **p**-dě, mocí působící nevědomky a bez účelu, a vylučuje se tím z řady bytosti nevědomých, ačkoli jest jako bytost živá také podroben zákonům přírodním Protiva jest tedy mezi duchem a **p**-dou, mezi činností rozumovou a přirozeným vývojem.

Všeobecná zákonost v **p**-dě, nezměnitelnost zákonů přírodních, která výjimky ne-

připouští a náhodu i libovůli vylučuje, teprve v novém věku se uznává. Dříve člověk p-du zosobňoval. Podle toho, zdali přírodní síly mu přinášely prospěch anebo záhubu, viděl v působení jejich činnost mocných bytostí dobrých nebo zlých. Z toho vznikl kult p-dy vůbec, slunce, hvězd, světla, větrů, řek atd. Mystické názory o p-dě jen zvolna ustupovaly přesnému rozeznání fakt a jejich zákonitostí. Astrologie dlouho panovala vedle vědecké astronomie, alchymie, animální magnetismus, spiritismus jsou příklady mystických názorův o p-dě, jež trvaly současně při rozkvětu přírodních věd, ba udržují se posud. Představa o dokonalosti p-dy jest jenom zbytkem bývalého kultu p-dy. Připisuje se jí účelnost a neomylnost (Ed. v. Hartmann). Pravidelná posloupnost jevů přírodních však stávala se zřejmou, a opěťované zkušenosti vedly konečně k zásadě nyní obecně uznané, že p. působí podle zákonů stálých. Čím více člověk pochopuje zákony ty, tím více ovládá p-du. Bohatství jejího i sil může užítí ke zvýšení svého blahobytu, a zná-li přírodní zákony, může dnes uchrániti se pohrom, které dříve vyhubily celé generace. Znalost přírodních zákonů vyznačuje nový věk hlavně a povznáší proti starověku. Vedle objektivního poznávání p-dy nezkrácena zůstává i stránka ideální. Čím více lidstvo poznává p-du, tím více pochopuje její velikost a krásu, třeba že zanikl bývalý kult přírody málo známé. Poznání p-dy jest ovšem i při rozkvětu přírodních věd v novém věku dosud kusé. Jenom obrysy velikolepého obrazu známe, země jest nepatrnou částí p-dy, a ani té nepoznal člověk ještě úplně.

B) P. čili přirozenost jest původní bytnost věci (původní bytnost kovu, člověka, ducha). Přírodní neboli přirozený stav jest protivou toho, co povstalo konvencí a zvyklostí, ustanovením, co vytvořila kultura, výchova a umění. Přirozený děj jest vždycky původní a vylučuje dělanost, vyumělkovanost. Člověk jest od přirozenosti bezúhonný a dobrý, špatným stal se teprve společností, jak domníval se Rousseau. V šťastném stavu přírodním panovaly soustrast a nevinná sebeláska, jež vývojem společnosti porušila se na sobectví. S pokračující osvětou pomínila přirozenost, zvláštnost a všecko dobré. Všecko jest špatné, v čem se vzdalujeme od stavu přírodního. Jenom vlastnosti přirozené jsou pravdivé a cenné. Všecko ostatní jest bezcenné, zbytečně-nepřirozené a porušené, a tedy i nerozumné. Proti všeobecné zvrhlosti lze pomoci se nadíti jenom od návratu jednotlivce i společnosti k p-dě, od přirozeného vychování a přirozeného státu. Tedy zpět k dobrým počátkům ! Dlouho trvalo, než zbavilo se lidstvo představy, že co jest přírodní, jest i dokonalé. Všeobecné volání po přirozeném stavu zrodilo myšlenku přirozeného náboženství. Jest to náboženství, jež má svůj původ v přirozenosti lidské, jehož obsahem jest, co všichni lidé věří (deismus). Jako stavěli přirozené nábo-

ženství proti zjevenímu, tak vytvořil se pojem přirozeného práva proti pozitivnímu právu, neboli stanovenému (viz Právo str. 569). *Pro.*

Přírodní léčení, přirozené léčení. přírodoléčba, léčba přírodní nebo přirozená, fysiotherapie, léčí nemocí způsobem každému snadno přístupným, t. j. 1. čistým, čerstvým vzduchem, 2. teplem slunečním, 3. čistou vodou v různých stupních tepla a v rozmanitých způsobech, t. v koupelích, ovinech, obkladech, náčinech, polévání, sprchách atd., 4. přiměřenou stravou a 5. příslušným pohybem účelně střídáním s nutným odpočinkem. P. I. léčí tudíž: a) bez lučebních přípravků, b) bez ujímaní krve, t. j. bez pouštění žilou, bez pijavek, baněk a pod., c) bez sondy a bez nože, d) bez leptání (kauterisace) a žihání, e) beze vstříkávání pod kůži, f) bez očkávání čehokoli proti čemukoli, g) beze zbytečného postění a povalování v posteli, h) bez uzavírání proti čerstvému vzduchu. Při tom léčí lázněmi vzduchovými, t. j. procházkami co možná prodlouženými bez oděvu, lázněmi slunečními, t. j. ležením naho na pavlanech vydaných nejteplejším paprskům slunce, koupelemi celými, polovičními, sedacími, zvláštěmi pro jednotlivé části těla, napařováním atd. P. I. vůbec léčí tak, že mnohý léčenec sotva se cítí nemocným, pohybuje se stále na vzduchu a účastňuje se většiny zaměstnání lidí zdravých. Tím se otužuje a činí úpornějším pro budoucnost. P. I. pokládá záněty, horečky, zimnice, katarry a pod. nikoli za nemoci, nýbrž za příznaky snah a námah tělesného ústrojí, aby ze sebe vypudilo příčiny poruchy zdraví. P. I. se vyvinulo z odolávitelství (v. t.). K činitelům s počátku uvedeným p. I. přibíralo a postupem času ještě přibírá masáž, švédský tělocvik léčební, orthopaedii, koupele zemité (v prsti) a pískové, ale i jiné prostředky, jako elektroterapii, terapii suggestivní a dokonce i hypnosu (viz Hypnotismus). Ježto p. I. dle zásady, že předjetí desíti nemocem je snazší, než vyléčiti jednu, se snaží raději zachovávat lidi při zdraví, předpisuje i lidem zdravým přirozenou střídanou životosprávu beze všech lihovin a jiných nápojů draždivých a bez nikotinu, stravu prostou bez koření, málo solenou, pokud možná málo masa, nebo zcela žádné, časné léhatí, časné vstávání, spáti při okně aspoň částečně otevřeném i v zimě, slovem zdržlivost, umírnění a rozumné tužení ve všech směrech přirozených. Literatura o p. I-bě jest ohromná ve všech jazycích vzdělaných, přiměřená rozšířování této metody a přibývání četných přívrženců; největší zásluha však vždy náleží-aspoň v přímnictví německém J. H. Frankemu (pseudonym J. H. Rasse) v 1. pol. XIX. stol. a jeho následovateli Theodoru Hanhovi, hlavnímu zakladateli p. 1-by, v 2. polovině. Srv. Aérotherapie, Klimatotherapie,

Kneippovo léčení, časté stati v časopise »Přírodní lékař« a j. FM

P. I. nabylo skutečně velkého rozšíření ve všech vrstvách společenských jmenovitě v Německu, kde léčení je vlastně živností podléhající živnostenskému řádu a kde léčení směřuje také laikové. Tam také p. I. staví se výslovně proti t. zv. lékařství školskému, jakkoli pomůcky, kterých užívá p. I., nejsou nové, nýbrž byly v užívání lékařství školského již od nejprvnějších jeho počátků. Jisto jest a zůstane, že při každém poněkud vážnějším onemocnění je přispění školeného lékaře nezbytno. Srz.

Přírodní vědy jsou vědy, jejichž úkolem jest poznání přírody, hlavně vyzkoumání pravidel, podle kterých změny v přírodě se dějí: přírodních zákonů. Přírodní zákon přesně vyjadřuje se vzorcem matematickým. Nevšecky p. v. však jsou dosud tak daleko, aby mohly vztahy veličin vyjádřiti formulemi matematickými. Nejdokonaleji provádí to astronomie, pak fysika a částečně i chemie (exaktní p. v.).

Základem poznávání přírody jest zkušenost. Jsou tudíž p. v. vědami empirickými. Při tom rozeznávají jest dva směry. Hledíce především poznávati vlastnosti předmětů přírodních, stanovíme jejich znaky, přirovnáváme je k sobě a podle podobnosti neb různosti seřazujeme přírodní předměty ve skupiny: třídy, řady, čeledi, rody, druhy. Tímto směrem jdou p. v. popisné čili A) **přírodopis**. Popisujeme-li předměty neústrojně, nerosty č. minerály, které zvětšovati se mohou jen přibíráním stejnorodých látek zvenčí, jest to přírodopis nerostů, nerostopis č. mineralogie, složení kůry zemské zpytuje geologie, geognosie a palaeontologie. Popisujeme-li a třídíme přírodní živé, ústrojně č. organické, které přijímají cizí látky do svého nitra a mění je v částky svého těla, vypisující při tom jejich vznik, žiti a hnutí, jest to přírodopis těles organických. Zahnuje v sobě rostlinopis č. botaniku a přírodopis živočichů č. zoologii. K popisné botanice i zoologii druží se nauka o tvarozpytu rostlin a živočichů, morfologie. Morfologický základní tvar jest buňka.

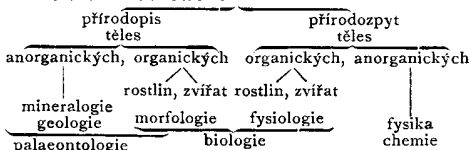
Hledíme-li k rozmanitým změnám předmětů, jež pozorujeme na jejich stavu, nazýváme takovou změnu přírodním úkazem. Zkoumáním přírodních úkazů a příčin jejich zanaší se B) **přírodopis**. Vědy přírodopisné kladou se jako p. v. exaktní proti přírodním vědám popisným, protože užívá se u nich metody matematické při theoretickém zpracování badání experimentálního. Přírodopis těles organických zkoumající jevy na živých bytostech, rostlinách i zvířatech jest fyziologie. Morfologie a fyziologie navzájem se doplňují a těsně spolu souvisí, vysvětlující jevy životní. Spojeny jsou tedy a rozšířeny v samostatnou životovědu neboli biologii. Složitost úkazů životních vyžaduje zvláštní metody. Vedle srovnávání má i experiment v biologii úlohu velikou. Zpytují biologii

veškeré jevy životní živočichův i rostlin. Přírodopis zkoumající úkazy přírodní na těleších neorganických jest fysika. Obor fysiky jest v tomto smysle tak rozsáhlý, že náležel fysice jen v prvních dobách jejího vývoje. Astronomie jako samostatná věda ode dávná brala se cestou vlastní. Postupem času oddělily se od fysiky jako samostatné vědy fysikální: geofysika, kosmická fysika, elektrotechnika a chemie. Vědy tyto užívají metod fysikálních a jsou vlastně aplikací fysiky na zvláštní předmět zkoumání. Vyjmuta jest chemie, jejímž předmětem jako u fysiky jest celá příroda a jejímž účelem jest zpytovati podmínky, za kterých nastává změna látky. Chemie a fysika navzájem se doplňují. Ba na obzoru vystupuje vedle nich již třetí věda souhradná, chemie fysikální. Proto musí býti, pokud jest to možno, moderní fysik i chemikem a chemik fysikem.

Přírodopis a přírodopisť úzce se stýkají, rozdíl jejich vystihnouti stručným výměrem jest velmi nesnadno. Oba se doplňují a jedna věda bez druhé prospívati nemůže. Přírodopis byl čistě popisnou vědou jenom v prvních dobách svého vývoje. Čím dále, tím více i přírodopisné vědy osvojují si metody badání fysikálního.

K těmto theoretickým vědám p-m druží se praktická p věda medicina č. lékařství. Úkolem jeho jest studium složení těla lidského zdravého i chorobného, hojení a životospráva. Medicina jest tedy praktická biologie. Potřebuje a užívá výsledků všech p-ch ved theoretických. Dýchání na př. vysvětluje chemicky i fysikálně, podobně změny a oběh krve. Jest to věda velerozsáhlá, máme medicínskou fysiku, medicínskou chemii, ba i fyziologickou psychologii a psychiatrii. Lékař by měl znáti přírodu celou. Dostaneme tak přehled p-ch ved tímto obrazem.

I. P. v. theoretické:

II. P. v. praktické: lékařství, zootechnika, fytootechnika, technologie vůbec (podmaňování přírody).

P. v. starověku a částečně i středověku měly skoro jediného zástupce v Aristotelovi. Spisy jeho po celé věky byly výhradním zdrojem poznatků přírodních. O rostlinách zprávy zanechali nám Dioskorides a Theofrast. O živočišstvu nekritické kompilace Plinius. Teprve v XVI. a XVII. věku počalo se pozorovati samostatně. Baco Verulamský prohlásil pokus za nejbezpečnější prostředek zpytování přírodovědeckého. Nové směry ukázali Descartes, Galilei, Newton, Linné, Jussieu, Cuvier a Darwin. Vedle realismu brzy také idealismus se dostavil se svými principii. Oba směry spolu zápasí podnes.

Celá řada otázek odkazuje **p.** v. k filosofii. Je-li možno psychické jevy vysvětliti biologicky, je-li zvláštní síla životní, či stačí mechanický výklad života atd., jsou otázky dosud nerozřešené. Vědecká činnost věd **p-ch** záleží v přesném pozorování a sbírání fakt, které musí duch kriticky oceniti, a tvůrčí čin lidského rozmyslu v nich snaží se nalézt odpověď na určité otázky. V té příčině hlubší nazírání filosofické jest přírodopzpytí vždycky prospěšno. Fakta nejsou všechno, na jejich základě má badatel pomoci indukce logicky správně učiniti neb vyvrátiti thesi. Obého jest potřeby. Někdy jde badatel za určitým cílem, jindy látka sama ho vede k cíli, kterého se dříve nenadál. Dokud jevy určitého druhu málo jsou známy, nemohou býti vysvětleny jednotným principem. Proto vymýšlí přírodopzpytec prozatímné výklady, hypotesy. Někdy jest pro tutěž skupinu jevů hypotes několik. Hypothesa stane se podstatnější, objevíme-li souvislost její s jinými poznatky zaručenými. Jsou-li poznatky tak sporádány, že dostačují k pochopení celé řady jevů i věcného jejich základu, nazýváme sestavení takové *theorii*. Theorie zůstává hypotesou, dokud věcný důvod není zjištěn, je-li tento zajištěn, stává se hypothesa vědeckou soustavou. — Literatura: Masaryk, Zákl. konkrétné logiky; Mareš, Idealism a realism v přírodní vědě; Strouhal, Mechanika (Úvod); Ostwald, Vorlesungen über Naturphilosophie; Haecckel, Die Weltrhätsel; Günther, Gesch. deranorgan. Naturwissenschaften; Du Bois-Reymond, Ueber die Grenzen des Naturerkennens.

Přírodolčba viz Přírodní léčení

Přírodopis viz Přírodní vědy

Přírodoslovi viz Příroda a srv. He-gel 8).

Přírodopzpyt viz Přírodní vědy

Přírostek, *přírůstek* (v lesnictví), co rostem přibude; **p.** hmotný, kolik přiroste dřevní hmoty; **p.** jakostní, zlepšení jakosti **p-**ktem do síly a výšky; **p.** cenný, oč přibude ceny zdražením dříví; **p.** běžný, kolik postupně přirůstá; **p.** roční, co přiroste v jednom roce; **p.** občasný, kolik přiroste v obcasi (obyčejně dvacetiletí); **p.** celkový, co přiroste v součtu; **p.** celkový v obmýtnosti neb v období, kolik v součtu přiroste po celou dobu obmýtnou v obcasi; **p.** průřizní v obmýtnosti neb v obcasi, kolik přiroste průměrně v každém roce po dobu obmýtnou neb v obcasi. *črn.*

Přirovnání (příklad, lat. *comparatio*) jest prostředek slohový nebo básnický, jenž klade dva předměty vedle sebe výslovně jako podobné. V **p.** rozeznáváme tedy: předmět, který se přirovnává (*comparandum*), obraz, k němuž a se předmět přirovnává (*comparatum*), a shodný znak obou (*tertium comparationis*). Syntakticky slouží k **p.** přirovnávací částice (jako-ž), instrumentál srovnávací i připojení obrazu apodici nebo jako přísudku. **P.** provedenější stává se podobností. Položili-li se věc a obraz její prostě po sobě, vzniká parale-

lismus. Od metafory **p.** liší se tím, že metafora klade obraz místo předmětu. Srv. též Allegorie, Parabola, Parallela. **P.** v účetnictví viz Inkotrování.

Přiruba viz Flaňse.

Příruční viz Adjunkt.

Přírůstek v práv. viz Akcesse.

Přísaha (*juramentum, jusjurandum, sacramentum*, něm. *Eid*, franc. *serment*, rus. дѣц'ар, pols. *przysiega* nebo *klatwa*, srv. čes. kletba) jest slavnostní zaklínání se Bohem, že to, co osoba stojící před soudem vypovídá, jest pravda. Takový jest aspoň smysl **p-hy** jakožto soudního prostředku průvodního. Přisahající dokládá se tím, co mu jest nejsvětějšího, samého Boha běre za svědka své pravdomluvnosti, jím se zaklíná, t. j. přivolává na sebe pomstu boží (kletbu), kdyby křivě přisahal. Ukazuje k tomu slovo starosl. *kljatva* a pols. *klatwa*, jimiž se označuje **p.** Naproti tomu termin **p.** značuje, že osoba dokládající se bohem sahá na nějakou věc, za křesťanství na svaté evangelium nebo kříž. (Viz čl. Přisežníci.) Jakožto průvodní prostředek známa jest **p.** nejen v právé národů křesťanských, nýbrž i pohanských. Také u židů byla obyčejným prostředkem průvodním. V právé římském dospělo se v příčině **p-ah** k formalismu dosti vyvinutému. I ve starém právé germanském a rovněž tak slovanském užívání **p-hy** jako důkazního prostředku bylo značně rozšířeno. (Srv. čl. Přisežníci.) V právé ruském a jihoslovanském říkalo se **p-aze** rota, kterýmžto výrazem označován původně spor, zápas a pak boží soud (v. t.). Po zavedení křesťanství vešlo v Rusku v užívání slovo *kljatva*, a později i termíny věra, krestnoje čelovanije (t. j. líbání kříže); teprve někdy v XVII. stol. ujal se slovo *prisjaga*. V jinorodeckých listinách XVI. stol. užívá se slova šert'. *red.*

V oboru právním užívá se **p-hy** jednak jako slavnostního slibu, jednak jako průvodního prostředku. Slavnostním slibem jest **p.**, kterou skládají státní i zeměpanští úředníci při nastoupení v úřad a při každém postupě do vyšší třídy dietní, pak advokáti, notáři, soudní znalci a jiní funkcionáři, a účelem jejím jest, dotvrditi a závaznějším učiniti plnění povinnosti s úřadem neb zaměstnáním spojených. Co průvodního prostředku užívá se **p-hy** hlavně v řízení soudním a to ode dávna. Účelem **p-hy** tu jest, přiměti toho, kdo na soudě má činiti sdělení o skutečnostech pro rozhodnutí soudní důležitých, aby mluvil pravdu. Vykonává se tedy **p-hou** jistý nátlak, spočívající v tom, že přisahající, chce-li se vystříhati těžkého hříchu, jimž křivá **p.** podle pojmů náboženských jest, a neuváliti na sebe trest na věčnost, pravdu udati musí. Lze ovšem i jiným způsobem vykonávati nátlak ten, a také vykonává se tím, že jest křivě svědectví (a ovšem i křivá **p.**) trestním zákonem prohlášena za zločin, který se stihá těžkým záletem. Avšak tento nátlak nepokládá se za dostatečný proto, že zhusta nelze prokázati subjektivní nepravost svědectví resp.

p-hy, tak že ani trestní řízení nemůže mít výsledku, což stává se zejména tehdy, když soud musí svůj výrok opřít o výpověď jediného člověka. Hledě k tomu spatřuje se v **p-aze** jediné možná záruka toho, že člověk pravdu poví, a předpokládá se, že každý tolik náboženského citu v sobě má, že se neodhodlá tak snadně dovolávat se Boha za svědka pravdivosti, když pravdu nemluví.

P-hu žádá nynější soudní řád civilní od svědků, t. zv. **svědecká p.**, od znalců, t. zv. **znalecká p.**, od stran sporných, t. j. přísežný výslech stran, a vedle toho připouští **p-hu**, na které se obě strany smírem shodly a kterou jedna z nich složití má, dále **p-hu o chudobě (pauperitni)** a konečně **p-hu vyjevovací (manifestační)**, kterouto poslední zná i rád exekuční a konkursní. Ve všech těchto případech, vyjímaje **p-hu** smlouvenou, jest **p.** pouze slibem a zárukou, že osoba vyslychaná sdělí pravdu. Samostatným průvodním prostředkem **p.** již není. Bývalo tomu tak za vlády starších, nyní platnosti již pozbyvších zákonův o soudním řízení. Tehdy **p.** stran bývala samostatným, ač subsidiárním prostředkem průvodním, tak totiž, že skutečnost, kterou strana chtěla potvrditi neb popřítí, bývala pojata do přísežné zněly, t. j. do znění **p-by**, a přísahalo se, že pravda jest nebo pravda není to neb ono tvrzení. Přípouštěny pak byly: **hlavní p. rozhodovací** kladná nebo záporná, když důkaz ani poloviční jiným průvodním prostředkem proveden nebyl, a **p. doplňovací** rovněž buď kladná neb záporná, když byl jinými průvodními prostředky zjednan důkaz pouze poloviční. **P-by** tyto ukládaly si strany ve sporných spisech a protokolech, a strana, již byla **p.** uložena, měla právo buď ji přijmouti nebo druhé straně vrátiti. Dnes tento průvodní prostředek odpadl nadobro a na jeho místo vstoupil výslech stran po případě přísežný. **P-hy**, které nyní platný soudní civil. řád připouští, skládají se za setření jistých formalit a v určité formě, která jest zákonem nařízena. Formality ty řídí se náboženským vyznáním: tak na př. přísahají katolíci římsí, zvednuvše palec a dva prvé prsty pravé ruky proti kříži, vedle něhož rozsvíceny dvě svíce; židé přísahají s pokrytou hlavou, položivše pěst pravé ruky na thoru a pod. Co do jednotlivých druhů **p-ah** ustanovuje soudní řád o přípustění jich a skládání toto. Každý svědek má v zásadě vzat býti do **p-hy**. Jen svědci, kteří již dříve odsouzení byli pro krivé svědectví nebo krivou **p-hu**, nebo kterým dosud není 14 let nebo kteří pro slabost rozumu význam **p-hy** pochopiti nemohou, do **p-hy** vzati býti nesmějí. Dále může soud každého svědka **p-hy** spřostiti, když obě strany **p-hy** jeho se vzdají.

Do **p-hy** má býti vzat svědek před výslechem; dříve však zjistí se jeho osobní poměry, jako náboženství, stáří, stav a pod., a dá se mu poučení o významu **p-hy** a svědectví a o následcích **p-hy** krivé. Shledá-li se nějaká závada, může soud vzíti svědka do **p-hy** až po jeho výslechu. V **p-aze**, jejíž forma

jest stálá, slibuje svědek, že na vše, nač od soudu bude tázán, vypoví pravdu.

Podobně jako svědek má i každý znalec před podáním nálezu a posudku složití **p-hu**, ve které slibuje, že podá nález a dobrozdání podle nejlepšího svědomí a vědomí a podle pravidel vědy, umění neb živnosti. Sprostěn **p-hy** může býti znalec tehdy, když jí strany nežadají. Krom toho stálý přísežný soudní znalec neběže se do **p-hy** v každém jednotlivém případě, nýbrž připomene se mu pouze **p.**, kterou, jmenován byv znalcem, složil jednou pro vždy.

Ohledně **p-hy** stran (přísežného výslechu stran) platí totéž, co uvedeno o **p-aze** svědecké, s tím rozdílem, že strany, jejichž výslech byl připuštěn, nejprve vypovídají nepřisežně, a teprve tehdy, když soud podle výsledku nepřisežného výslechu uzná toho potřebu, dle volného uvážení připuští ještě přísežný výslech jedné z obou stran. Obě strany nesmějí o téže skutečnosti slyšeny býti přísežně. Naproti tomu smírem smlouvená **p.** stran může míti formu bývalých **p-ah**, t. j. skutečnost, o kterou jde, může býti pojata do znění **p-hy**. Formality však jsou stejné jako u **p-ah** jiných.

P o chudobě (pauperitni) připouští se v mezisporu o žalobní jistotu, když bylo soudem rozhodnuto, že žalující strana- (cizinec) má dáti žalobní jistotu nebo složití **p-hu**, že jistoty takové pro chudobu dáti nemůže.

P. vyjevovací (Manifestationseid, Offenbarungseid) připouští se jednak podle soudního, jednak podle exekučního a konkursního řádu. Složení **p-hy** oné možno žádati pouze za tím účelem, aby ten, kdo jest podle občanského práva povinen seznati jmění nebo dluhy, nebo ten, kdo o zamlčení neb zatajení jmění patrně ví (hlavně dědic), udal, co o jmění, dlužích neb o zatajení a zamlčení jmění známo jest. Ke složení **p-hy** této nutno doháněti sporem.

P. druhá se připouští tehdy, když proti dlužníkovi vedena byla exekuce bezúspěšně. Tu soud na pouhou žádost věřitelovu nařídí dlužníkovi, aby, jde-li o vydání nějakých věcí, oznámil, kde věci ty jsou neb, že on sám věci ty nemá ani neví, kde se nalézají, nebo jde-li o peněžitou pohledávku, pro kterou byla exekuce marně vedena, aby předložil seznam svého jmění a udal, kde se nalézá, a pak v obojím případě při stání **p-hu** složil, že jeho udání jsou správná a že nic ze svého jmění nezamlčel. Ke složení této **p-hy** doháněti možno dlužníka vězením až šesti měsíců. Náklady spojené s vězením ve zvláštní místnosti, pro vazby toho druhu určené, nese věřitel ze svého, ale má nárok na náhradu jejich se strany dlužníka. Formality při všech těchto **p-hách** jsou takové, jak uvedeno shora. Podobného druhu jest i **p. dlužníka** v konkursu upadlého, již seznává své jmění.

Hlr.
Priscianus, římský grammatik, pocházející z Caesaree v Mauritanii. Žil s počátku VI. stol. po Kr. za vlády císaře Anastasia jako učitel latiny v Cařihradě a složil tu vedle jiných menších spisů mluvnických rozsáhlé

své dílo grammatické *Institutiones grammaticae* o 18 knihách. Jest to nejobširnější a nejvyspělejší latinská mluvnice, jež nás ze staré doby došla. V prvních 16 knihách jejích vykládá se o tvarosloví, dvě knihy poslední obsahují skladbu hlavně podle Apollonia Dyskola. **P.** vynaložil velikou píli na sebrání látky z různých spisů starších, ale nejeví veskrze jemného smyslu kritického a grammatického. Avšak ač dílo to jest z největší části kompilací z literatury starší, přece má pro nás cenu velikou, ježto v něm mnohé věci z písemnictví římského jsou zachovány, kteréž nejsou nám známy odjinud. Velmi mnoho užíváno ho bylo ve středověku, kde bylo knihou školní a základem vyučování mluvnického. Z té příčiny zachováno jest nám v nesčetných rukopisích. Také v nové době mělo velikou důležitost; neboť bylo tu základem prvních novějších prací grammatických, ano terminologií svou působí v oboru tom dosud. Vydáno bylo od E. Putsche v souborném díle grammatiků řím., od A. Krehla (Lip., 1819) zvláště pak od M. Hertze v Keilových Gramm. lat., sv. II. (Lip., 1855). Tamže vydány v 3. sv. od Keila drobnější mluvnické spisy **P.**-novy. Kromě toho máme od **P.**-na střízlivou báseň panegyrickou na císaře Anastasia a překlad zeměpisného popisu perigéata Dionysia v hexametrech. **RN.**

Priscillianus, zakladatel gnósticko-manichaéjské sekty priscillianistů ve Španělsku (* v okolí Cordovy — † 385 v Trevíru). S učením gnóstickým seznámil se **P.**, biskup v Avile, jak odpůrci jeho tvrdí, u stoupenců Marcionových (v. t.), rhetora Elpidia a vznešené paní Agapy. Mezi následovníky, muži a četnými ženami, jež pak **P.** sám získal, zvláště uvádějí se biskupové Salvianus a Instantius. Sněm dvanácti biskupů v Caesaraugustě (Zaragoze, r. 380) zavrhl učení i konání jejich. Stalo se tak hlavně návodem biskupa Ithacia, čelného protivníka **P.**-ova. Ithacius měl na své straně gallského usurpátora Maxima, jenž dal **P.**-a 6 čelných jeho straníkův stíti (r. 385). Učení **P.**-ovo, rázu přísně asketického, udrželo se až po rozhraní VII. a VIII. stol. Mezi theology otázka kacířství **P.**-ova jest probírána horlivě. Pro nevinu jeho vyslovil se r. 1885 biskup Herzog, k němu přidružil se vircpurský prof. Schepps, vydavatel písemné pozůstalosti **P.**-ovy (Vídě, 1888, v 18. sv. »Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum«), a tubinský prof. Paret, autor spisu *P., ein Reformator des IV. Jahrhunderts* (Vircpurk, 1891). Srv. též Mat. Mandernach, *Geschichte des Priscillianismus* (Trevír, 1851).

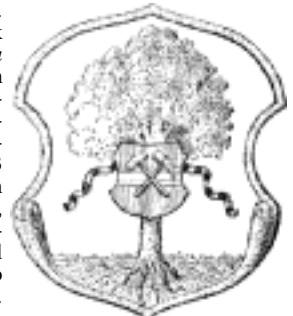
Prise (fr. od *prendre*, bráti; špan. *presa*), námořní kořist. Kdežto podle moderního práva mezinárodního může ve válce pozemní předmětem kořisti býti jen majetek náležející nepřátelské armádě, nikoli však soukromé vlastnictví jednotlivců (viz *Kořist válečná*), může ve válce námořní i majetek soukromý býti zabrán, arci jen pokud není chráněn neutrální vlajkou. Okupaci takovou

prováděti může nejen nepřátelský stát vedoucí válku, nýbrž i soukromé lodí opatřené kapéřskými listy čili vysvědčeními (viz *Kapérství*). O tom, zda je kořist zabráná právem (*bonne p.*) či neprávem, rozhodují kořistní soudy (v. t.). Těm, kdo **p.**-su způsobili, vyplácí se kořistní odměna (v. t.). — Literatura: Pistoye a Duverry, *Traité des p-s maritimes* (Paříž, 1854—59, 2 sv.); Wolheim da Fonseca, *Der deutsche Seehandel und die französischen Prisengerichte* (Berlín, 1873); Gessner, *Le droit des neutres sur mer* (2. vyd., t., 1876); t., *Zur Reform des Kriegseerechts* (t., 1875); Paternostro, *Delle prede, delle riprede e dei giudizii relativi* (Neapol, 1879); de Boeck, *De la propriété privée ennemie sous pavillon ennemi* (Paříž, 1882); *Réglement international des p-s maritimes*, vypracované od Institut de droit international (Brusel, 1888).

Příseče viz Přísečno 2)

Přísečná i **Přísečna** (*Prissnitz*), ves v Čechách, hejtm. a okr. Č. Krumlov, fara a pš. Zlatá Koruna; 30 d., 295 ob. č., 2 n. (1890), ložisko tuhy.

☉ **Přísečnice**: 1) **P.** (*Pressnitz*), král. horní město v Čechách v Kruš. Horách, na železn. dráze Chomutov-Vejprty, v hejtm. kadaňském, má 448 d., 3380 ob. n. (1890). Město jest dosti pravidelně stavěno bez starožitných památek, má far. kostel Nanebevzetí P. Marie po ohni r. 1811 obnovený, v něm pochován r. 1435 Mikuláš Chudý z Lobkovic, slavný válečník a zakladatel rodu Lobkovického, a básník Bohuslav Hasišteinský z Lobkovic (kostel býval ve XIV. stol. far.), 5řt. obec. šk. pro chl. a dívky, průmysl. šk. pokrač., okr. soud, četnickou stanicí, poštu, telegraf, záložnu, měšť. pivovar, výrobu nábytku a huďebních nástrojů, 3 mlýny a několik výroč. trhův. Obyvatelé žijí se paličkováním krajek, přymkárstvím, hudbou (zvláště známy jsou po světě harfenice zdejší), obchodem s ovocem a zeleninou. Poblíž nacházejí se šachty po bývalém dolování na stříbrnou rudu, železo, kobalt a jiné kovy vzácné. Deskový statek zaujímá 367 *ha* a jest majetkem obce Přísečnické. Alod. panství se Sorgenthalem (7347,73 *ha*), se zámkem (nyní úřed. dům), dvorem a pivovarem drží Karel hr. Buquoi. E r b měst. (vyobr. č. 3353.): v stříbrném štítě na zeleném pahorku vrba přirozené barvy, na jejíž kmeni rakouský znak s hornickým znamením. Založení města způsobeno vyzdvížením hor ve zdejší krajině. — První zprávy o **P.**-ci máme z r. 1335, kdy král Jan osvobodil lidi

Č. 3353. Znak města Přísečnice.

do Chomútova na trh přicházející ode cla na cestě přísečnické. Toho času také dolovalo se tu a v okolí značně na stříbro, tak že král Jan vystavěl zde mincovnu. Brzo však rozsáhlé přísečnické panství královské zastaveno pánům ze Šumburka, kteří drželi polovici panství ke hradu Hasišteinu a polovici ke hradu Píršenšteinu. R. 1446 sloučil a držel celé zboží přísečnické Mikuláš II. z Lobkovic a na Hasišteině. Za Lobkoviců počalo se zde a v okolí znovu dolovati; Vilém z rodu toho vystavěl v P-ci tvrz a r. 1533 prodal zboží přísečnické pánům Šlikům, kteří již r. 1545 a 1547 pozbyli města a panství za vzpoury proti králi Ferdinandovi I. Ferdinand I. povýšil (r. 1546) P-ci na král. svob. město a na čas dal spravovati zboží přísečnické hejtmany královskými. Kol r. 1560 P. zastavena Boleslavovi Štátnému z Lobkovic a konfiskací statků Jiřího Lobkovic dostala se P. (r. 1594) komoře královské. Potom zboží přísečnické častěji zastavováno a konečně r. 1827 prodáno kníž. Schönburkovi-Waldenburkovi a od r. 1832 sídlí zde rodina hrabat z Buquoie. Za války 30leté P. utrpěla mnoho úpady a pochody vojenskými, zejména r. 1640 Švédové vypálili zámek i město. R. 1811 zničeno tu požárem 314 domů (ze 400). R. 1813 tábořilo zde vojsko a mnoho škod tu způsobilo. Po válce 30leté dolování na drahé kovy několikrát obnoveno, zejména v l. 1702—16; tehdy dolováno s prospěchem v 15 šachtách. V minulém století dolování zaniklo. — Okr. soud přísečnický má 150,57 km², 3079 d., 12 ob. č., 26.474 n., z 26.843 přítom. obyv. 26.617 katol., 219 evang., 7 židů; z těch: 13.019 muž., 13.824 žen. (1890). — 2) P., chybně Přísednice, Příšednice, ves t., hejtm. Hořovice, okr. a pš. Zbiroh, fara Drahoňův Újezd; 20 d., 119 ob. č. (1900), mlýn s pilou.

Přísečno: 1) P., viska v Čechách, hejtm. a okr. Chotěboř, fara Heřman, pš. Uhelná Příbram; 7 d., 40 ob. č. (1890), popl. dvůr a myslivna. — 2) P., Příseče (Pffandofr), viska t., hejtm. a okr. Kaplice, fara Soběnov, pš. Besednice; 7 d., 32 ob. č. (1890).

Přisedící soudní jsou členové senátů soudů sborových. Počet jejich v jednotlivých senátech jest zákonem přesně stanoven a musí pod následky neplatnosti řízení býti zachován. V civilních senátech soudů krajských, zemských a obchodních, ať rozhodují jako prvá nebo druhá stolice, zasedají vedle předsedy dva p. U vrchních soudů počet ten stanoven na 4 a u nejvyššího soudního dvora na 6, v případě sporu o platnost manželství na 10 p-ch vedle předsedy. P. senátů nejv. soudního dvora a vrchních soudů jsou soudci právníci. Rovněž tak p. senátů zemských a krajských soudů, pokud konají pravomoc obecnou. Naproti tomu v senátech těchto soudů, pokud konají pravomoc ve věcech obchodních, námořských neb horních, a pak v senátech soudů obchodních zasedá vedle p-ho soudce též p. laik (odborník). Tito soudci laikové povolání bývají k svému čestnému

(bezplatnému) úřadu k návrhu obchodní a živnostenské komory, pokud se týče držitelů hor, ministerstvem obchodu v souhlase s ministerstvem spravedlnosti a musí to býti odborníci, tedy znalci obchodu, věci námořnických a horních. V trestních senátech sborových soudů jsou p. vždy soudci právníci. Trestní senáty krajských a samostatných zemských trestních soudů prvé i druhé stolice složeny jsou ze 3 p-ch a jednoho předsedy. V poradní komoře však a porotním senátě zasedají vedle předsedy pouze 2 p. V senátech vrchních zemských soudů zasedají 4 a v senátech nejvyššího kassačního soudního dvora 6 p-ch vedle předsedy. U živnostenských soudů I. stolice jsou p. vesměs laiky. Volí je v oddělených sborech podnikatelé a dělníci ze sebe na dobu 4 let, a z osob takto volených sestaví sborový soud I. stolice seznam, z něhož pak losem ustanoví p., jichž jest třeba na běžné volební období. V senátě zasedají pak dva p., z nichž jeden musí býti podnikatelem, druhý dělníkem, vedle předsedy, který jest soudcem právníkem. V odvolacím senátě, jímž jest senát sborového soudu I. stolice, v jehož obvodě soud živnostenský se nalézá, zasedají vedle předsedy 4 p., z nichž dva jsou soudci právníci a dva laici (živnostenští p.). Co do počtu, volby atd. p-ch u různých rozhodčích soudův obsahují ustanovení statuty vydané pro odbor neb ústav, na něž činnost rozhodčího soudu se vztahuje. Hl.

Přisedící čili členové zemského výboru viz Čechy, str. 554 b.

Přisednice viz Přísečnice 2)

Příseka: 1) P., ves v Čechách na lev. bř. Želivky, hejtm. Ledec. okr., fara a pš. Dol. Kralovice; 21 d., 138 ob. č. (1890). — 2) P., ves t., hejtm. a okr. Ledec, fara a pš. Světlá; 39 d., 240 ob. č. (1890).

3) P., ves na Moravě, hejtm. a okr. Jihlava, fara a pš. Trhová Brtnice; 46 d., 342 ob. č. (1890), fil. kostel sv. Barbory, ltr. šk., popl. dvůr se zámekem, mlýn a pila. R. 1234 náležela klášteři panenskému v Tišnově, později byla statkem samostatným. Po bitvě Bělohorské koupil P-ku Rambold hr. Collalto a připojil k Brtnici.

Přísežníci, pomocníci v přísaze, sou-přísežníci (*conjuratores*, *cojuratores*, *consacramentales*, *Eideshelfer*) nazývaly se v právu mnohých národů (nikoli jen v právě germánském, jak někteří tvrdí) osoby, které v soudním řízení přísežně stvrzovaly, že přísaha té či oné soudní strany (žalobce nebo žalovaného) jest pravá. P. nepřisahali tedy, že faktum závažné pro žalobce nebo žalovaného podle jejich vědomí existuje, resp. neexistuje, nýbrž že přísaha soudní strany podle jejich subjektivního přesvědčení jest pravá, čistá (že jest *rein und nicht mein*, jak se říkalo v právě německém). Proto mohli býti p-iky jen osoby, které přísahajícího dobře znaly, jmenovitě příbuzní a sousedé. Příbuzní přísahajícího měli povinnost poskytnouti mu přísežnou pomoc. K přísaze a pomoci při-

sežné docházelo teprve tenkrát, když nebylo jiného prostředku důkazního, zvláště důkazu svědeckého. Jen v řídkých případech přísahal soudní strana sama, většinou potřebovala **p-íků**, a to tím více jich, čím důležitější byl předmět sporu. V řízení trestním vykonávala se obviňovací přísaha obvykle se sedmi **p-íky**, nejméně však se třemi **p-íky** (odtud n. výraz *überstieben*, usvědčiti). Při přísaze očišťovací byl počet **p-íků** (zde zvaných očištníky, *compurgatores*) rozličný. Velmi často bývalo **p-íků** dvanáct; někdy se počet tento i zněkolikanásobil (až šestkrát), takže **p-íků** bývalo až dvaasedmdesát. V právě něm. přísahal **p.** ve starší době všichni najednou (*mit gesamtem Munde*), později jeden po druhém. Přisahal se ve starší době na zbraň, později na kříž, evangelium, ostatky svatých a **p.** Přisahající sahal na tento předmět; odtud české přísaha. Ženské přísahaly při svých prších a vrkóich. — Také v právě českém vyskytují se **p.** a očištníci. Brandl činí mezi nimi rozdíl ten, že očištníci přísahali na pravost přísahy jisté osoby, kdežto **p.** přísahali prý na nevinu. Rozlišování toto není po našem mínění odůvodněné. Spíše se zdá, že **p.** jest slovo všeobecné (značíc přísahajícího ve prospěch žalobce i žalovaného), kdežto očištník značí jen přísahajícího ve prospěch žalovaného (který se má očistiti). Srv. Očištník. -dlc.

Prískok, přibližování se k tokajícímu teřevu za ranního svítání, a to vždy pouze teřmi skoky, dokud trvá jeho »broušení« (ozývání se podobně hláskám »šiši-šiši-šiši«), při němž tento přes velebystrou opatrnost svou v milostném opojení neslyší a nevidí. črn.

Příslopy, viska v Čechách, hejtm. a okr. Prachovice, fara Ktiš, ps. Lhenice; 9 d., 72 obyv. n. (1890).

Příslovce viz Adverbium.

Přísloví je stručný, obecně platný soud o nějaké věci, žijící v ústech lidu. Tvarem svým vypadá buď jako napomenutí, neb jako zjištění příhody, též jako stanovení pravdy, platné pro jisté případy. Dotýkají se věty takové všech stránek života národního, ba lze v nich znamenati též stopy z dob báječných (Buslajev, Istor. očerki, V, 1). Proto **p.** mají veliký význam pro poznávání kmenové individuality a byla záhy předmětem bedlivého studia (Becker, Das Sprichwort in nationaler Bedeutung, Vitemberk, 1851; Prantl, Die Philosophie in den Sprichwörtern a j.). Pro udržení jejich tradičních nemaly má význam vtipná forma; ta je buď prostě poučná (**p.** gnómičká) nebo podána jest obrazem, opatřeným často i výkladem jeho (**p.** allegorická a parabolická). Vždy však vyžaduje se koncentrace myšlenek na konkrétním případě. **P.** má každý národ (Fr. L. Čelakovský v »ČČM.«, 1837, 294), o jejich oblíbě nerozhoduje původ lidový, spíše vhodnost soudu pro případ přítomný. Tak vidíme, že mnohé věty rázu příslovného přecházely od národa k národu, mnoho jich jest u všech národů křesťanských původu biblic-

kého, kde rovněž nejsou výmyslem jediného muže, mnohá dostala se do tradice z literatur staroklassických již ve středověku (z Aisópa, Catona a j. pod. sbírek). Při pátrání po původě jejich nerozhoduje obsah, nýbrž obraz, v nějž poučení zahaleno (*Gratis equo oblato noli pandere buccas-Einem geschenkten Gaul schaut ma n nicht ins Maul-Darovanému koni na zuby nehled'*). Věty rázu příslovného naskytují se v literatuře stěské již od nejstarších dob. V Alexandreidě trojveršové sentence tají v sobě nejen soud původu lidového; rád užívá vět rázu poučného skladatel t. zv. kroniky Dalimilovy, rovněž Štítný zachoval nám několik **p.** Nejstarší skutečná sbírka **p.** a pořekadel českých jest od p. Smila Flašky z Pardubic (238 vět, vyd. od Fr. Pacláckého r. 1827 a ve Výboru z lit. č. I.). Mnoho soudů rázu příslovného jest ve Tkadlečkoví, u Ctibora Tovačovského (Hádání Pravdy a Lži), u Bartoše písáře, u Ondř. Klátovského (v cvičebnici česko-něm.), u Šim. Lomnického, ve slovníku Velešlavinové (Diccionario I. lat.). Ze XVI. stol. zachovala se sbírka **p.** od br. Mat. Červenky, již doplnil, uspořádal a vysvětlil Jan Blahoslav, přijav ji do své Grammatiky (vyd. z jin. ruk. od V. Hanky r. 1829). Pro potřebu školskou srovnal první sbírku lat. a česk. **p.** (sestav. po desítkách a stech) Jakub Srnec z Varvažova (poprvé vyd. 1582 a opět). Také J. A. Komenský vybral pro mládež latině se učící ze svého slovníku přisl. sbírku, při níž mu byla vzorem osnova Brány jazyků (Moudrost starých Čechů, za zrcadlo vystavená potomkům, vyd. při Didakt. r. 1849 a 1872, zvláště r. 1901). Podobně uspořádanou sbírku přisl. slovenských, jako je Srncova, vydal p. n. »Neoforum latino-slavonicum« Dan. Sinapius (1678). Sbírkou Srncovu vydal opět F. O. Horný (1705) a J. Dobrovský s A. Pišelím (1804); sbírka J. Javomického vyšla r. 1815, r. 1848 sbírka Liblinského; r. 1852 vyšlo slavné »Mudrosloví národu slovanského v **p-ch**« od Fr. L. Čelakovského (2. vyd. 1893). Pravidla a **p.** právní vyd. A. Rybička (1872). **P.** moravská sbíral Fr. D. Trnka (1831), nověji Fr. Bartoš, slezská národopisná komisse tamní. Slovenská sbírka (rukop.) Jiř. Rybaje chová se v pešťském nár. museu. Veliká sbírka slovenských **p.**, pořekadel a úsloví A. P. Zátureckého vyd. C. Akademií r. 1898. Také ve slovníku Jungmannově a Kottově obsaženo jest značné množství českých **p.** Polská **p.** sbírána již poč. stol. XVII. od Rysiňského (1618), Knapského (1632) a O. M. Fredra (1658) v novější době Poláci mají veliké a pečlivě spofádané sbírky od Kaz. W. Wójcického (1830), O. Kolberga (Lud, sv. 3., 8., 15., 17.) a zvláště Sam. Adalberga (1894). Rusové mají veliké sbírky od J. Sněgireva (1831—34) a VI. Dalja (1862 a 1878), Malorusové od V. S. Vislockého (1869), Bělorusové od J. Nosoviče (1852) a V. Dybovského (Zbiór, V.). Sbírký bulharské jsou od J. Bogojeva (1842), L. Karavelova (1861) a V. Coljakova (1872). Srbská **p.** ze XVII. stol. v Dubrovníku

zachovaná vyd. Gj. Daničić (1871), národní p. novější sebral V. St. Karadžić (1846 a 1849), chorvatská jsou od M. Stojanoviće (1866); sbírky slovinské jsou od A. Janežiče (1852) a Fr. Kabeka (1887). Z jinonárodních náležejí mezi prvotisky p. latinská (Polydori Vergilii libellus, 1498), nejznámější však sbírka jest od Erasma Rotterdamského (Adagia, 1508, potom mnohokrát vyd., novější vyd. od Suringara r. 1873), často napodobovaná od různých humanistů; novější sbírky latinských a řeckých sentencí uspořádali Wüstemann (1856), Georges (1863), Kruse (1863). Sbírký německé počínají XVI. stol. (Tunnicius r. 1513, J. Agricola r. 1529), ale teprve po zevrubnějším prozkoumání něm. nářečí pořizena velická sbírka p. ze všech nářečí německých (Wander, Deutsches Sprichwörter-Lexicon, 5 sv., 1867—80, asi 300.000 p., doplňky od Idy v. Düringsfeld, 2 sv., 1872—75). Vzorná sbírka holandská od Harrebomée (Spreekwoordenboek, 3 sv., 1858—65), anglická Hazlittova (English Proverbs, 1869). P. francouzská sbírali Quitard (1842), Cahier (1856), Leroux de Lincy (1859). Bibliografie od Duplessisa (1847), jiné úvahy od Wahla (1877), u Rusů od Sněgireva, Vodovozova, Dalja, Buslajeva, Ljackého a j. JNk.

Příslovice (*Pschieslowitz*), víska v Čechách, hejtm. Kaplice, okr. a pš. Vyš. Brod, fara Myšlany; 8 d., 33 ob. n. (1890).

Přísluní (*perihelium*) viz Apsidy.

Příslušenství (*pertinence, appartenance*) jsou věci sice samostatné, jež však podle svého určení mají trvale sloužiti k užívání jiné věci hlavní (na př. klíč, hasičské náčiní domácí). Povahu p. mohou mít též věci nemovité, na př. dvůr, zahrada při domě. V právním ohledě důležitost p. jeví se v tom, že některá právní jednání (prodej, směna, odkaz, zastavení), jež byla učiněna vzhledem k věci hlavní, vztahují se bez dalšího též na její p., ač nebylo-li výslovně ustanoveno něco jiného (§§ 1047, 1061, 457, 677 až 679 rak. obč. zák.). Nesprávně počítá rakouský obč. zákoník v §§ 294, až 297 k p. též pouhé akcesse věci, jako neoddělené plody, travu, budovu vzhledem k pozemku, na němž jest vystavěna, dále i to, co s budovou jest pevně (*erd-, mauer-, niet- und nagelfest*) spojeno, neboť ve všech těchto případech jde pouze o části věci, jež — dokud jsou spojeny — nemají vůbec samostatné existence právní. J. V.

Příslušnost (*competence*) jest právo a povinnost úřadů vyřizovati záležitosti, které jim zákonnými předpisy k vyřizování jsou přikázány. P. soudů pro občanské (civilní) záležitosti upravena jest pro Rakousko zákonem z 1. srpna 1895 c. 111 ř. z. s uvozacím zákonem k němu z téhož dne č. 110 ř. z. Zákon tento přikazuje rozhodování a vyřizování občanských právních záležitostí v své stolici jednak soudům okresním, jednak sborovým a ustanovuje přesně, který druh soudů v jednotlivém případě povolán jest k rozhodnutí nebo vyřízení. Jsou to předpisy o věcné p-i. Vedle toho ustanovuje, který ze soudů téhož druhu, tedy věcně přísluš-

ných, jest v určitém případě povolán a na který se tedy strana obrátiti musí. To jsou předpisy o místní p-i. Následkem těchto předpisů soud jest oprávněn a povinen vyřizovati jen ty občanské záležitosti právní, k nimž věcně i místně jest příslušným. Věcná i místní p. jest, jak řečeno, určena zákonem. Avšak zákon sám ponechává v některých případech jednak vyššímu soudu, jednak ministerstvu spravedlnosti, jednak samým stranám, aby p. určily. Jsou to případy tyto: Nejvyšší soudní dvůr určí místní p., když nějaká právní záležitost má býti projednána před soudem tuzemským, ale nelze zjistiti, který ze zdejších soudů jest místně příslušný. V případě takovém nejv. soudní dvůr vznesе záležitost tu na jeden ze soudů věcně příslušných, a to, jde-li o spor, na žádost strany, jde-li o věc nespornou, z povinnosti úřední.

Někdy jest nutno odejmouti záležitost soudu příslušnému a přikázati jí jinému soudu téhož druhu, t. zv. *delegace*. To stává se po nařízení vyššího soudu tehdy, když příslušný soud byl odmítnut nebo jest vyloučen, nebo po nařízení vrchního zemského soudu, po případě nejvyššího soudního dvoru k návrhu strany z důvodů vhodnosti.

Dále určuje vyšší soud p. v případě sporu o p. mezi dvěma soudy podřízenými. Leží-li soudy ty v obvodu dvou vrchních soudů zemských, určuje jí nejvyšší soudní dvůr. Ministr spravedlnosti určuje svým prohlášením p., vzejde-li spor o p. mezi soudem tuzemským a cizím.

Stranám jest dovoleno podrobiti se ve sporných záležitostech soudu věcně i místně nepřislušnému a tím založiti jeho p., t. zv. *prorogace*. Státí se tak může buď výslovně, t. j. písemnou smlouvou, která již k žalobě musí býti připojena, nebo mlčky, t. j. tím, že strana žalovaná nenamítne nep. soudu. Výslovná prorogace může se vztahovati buď na určitý spor, neb na všechny spory z určitého právního poměru mezi stranami vznikající. Obojí prorogace jest omezena tím, že jí nemůže se založiti p. soudu ke sporu, který na soud vůbec nepatří, dále, že nemůže se vzněsti spor, k jehož projednání příslušným jest soud okresní, na soud sborový, nebo spor, k jehož projednání jest výlučně příslušným sborový soud první stolice, na soud okresní, a konečně, že záležitosti obecné pravomocnosti nemohou vznášeny býti na kausální sborový soud I. stolice, a naopak spory přikázané výlučně tomuto soudu na soud obecný.

P. co do času není omezena. Soud, na který jako příslušný vznesena byla záležitost právní, zůstane příslušným až do konečného vyřízení, i když později okolnosti, které jeho původní p. založily, se změní, leda by takovou změnou byla záležitost odňata pravomocí soudů vůbec.

Co do místa jest p. ovšem omezena tím, že každému soudu vyměříme teritoriální okřesek, v němž jedině pravomoc vykonávati smí. Jen v případě nebezpečí, nebo když soudní

řízení koná se na samých hranicích okršlků, soud může hranice ty překročit, ovšem pouze v tuzemsku. Ve všech ostatních případech, je-li k vyřízení záležitosti právní třeba provést nějaký soudní úkon neb jednání v obvodě soudu jiného, má být tento dožádán za provedení jeho, a jsou soudy povinny navzájem takovou právní pomoc si poskytovat.

O zachovávaní své p-i mají soudy samy přísně dbáti, pročez, jakmile nějaká právní záležitost na soud se vznese, zkoumá soud nejprve svoji p. Ve sporných záležitostech děje se tak na základě tvrzení žalobce; v nesporných záležitostech, v exekucím a konkursním řízení a při povolení prozatímních opatření vyšetří soud sám skutečnosti rozhodné pro otázku p-i, nespokojuje se pouze sdělením stran. Shledá-li soud po takovémto zkoumání, že není příslušným, nesmí se pustit v projednání záležitosti té. Je-li záležitost ta z pravomoci soudní vůbec vyňata, na př. je-li to záležitost správní, soud musí v každém stadiu, jakmile vadu tu sezná, zrušit celé řízení jako zmatečné. Ale byla-li záležitost ta již pravoplatně vyřízena a teprve pak zmatek ten na jevo vyjde, zruší celé řízení nejvyšší soudní dvůr k návrhu nejvyššího správního úřadu (ministerstva, pokud se týče zemského výboru). Totéž platí, byla-li projednána sporem záležitost, která měla se projednávat nesporně.

Je-li tu jiná nep., pak soud, jde-li o záležitost spornou, vrátí žalobu žalobci. Bylo-li však o žalobě již nařizeno stání, pak se může soud prohlásiti nepřislušným jen k námitce žalovaného, vyjímaje ty případy, kde prorogace není přípustná.

V řízení nesporném, exekucím a konkursním musí soud v každém stadiu, buď z moci úřední, neb na návrh stran, vysloviti svoji nep., zastaviti řízení a odstoupiti záležitost tu soudu příslušnému, je-li mu znám.

Prohlásil-li dle těchto předpisů pravoplatně kterýkoliv soud, že není k projednání určité záležitosti příslušným, jest výrok ten závazným i pro soud, na který záležitost ta následkem onoho rozhodnutí se vznese. O námitce nep-i ve sporu srov. články N á m i t k a a P r v n í r o k .

Jak shora řečeno, zákon z 1. srpna 1895 c. 111 ř. z. rozvrhl pravomocnost v občanských záležitostech sporných v I. stolici mezi soudy okresní a sborové. Měřítkem při rozvrhu tom byla mu jednak cena, jednak jiné okolnosti. Podle ceny přikázal okresním soudům spory o majetkoprávní nároky, pokud předmět sporu nepřesahuje obnos neb cenu 1000 K a spory ty nejsou bez ohledu na cenu přikázány soudům sborovým. Spory pak, jejichž předmět přesahuje obnos neb cenu 1000 K, přikázány jsou sborovým soudům, pokud ovšem nebyly bez ohledu na cenu přikázány soudům okresním. Toto přikazování některých sporů tu soudům okresním, tu soudům sborovým bez ohledu na cenu stalo se především s ohledem na důležitost právní záležitosti; z toho důvodu přikazuje

zákon spory vznikající z poměrů rodinných, t. j. o uznání nebo popření manželského původu, o rozvod, rozloučení a neplatnost manželství, dále o poměrech mezi manžely neb rodiči a dětmi, pokud to nejsou jen poměry majetkoprávní, a konečně spory o posloupnost svěřeneckou soudům sborovým. Dalším důvodem pak byla snaha, učiniti řízení bez újmý jeho dokonalosti rychlým, levným a nejdějším kruhům obyvatelstva snadno přístupným, tedy. možno říci, že rozhodoval také zájem veřejný. Z toho důvodu byla okresním soudům přikázána celá řada sporů bez ohledu na cenu (viz Soudy).

Zákon však nespokojil se pouze tímto rozdělením, nýbrž rozlišuje dále ještě p. věcnou na o b e c n o u a k a u s á l n í . P. kausální vztahuje se na záležitosti obchodní, horní a námořské. Pro záležitosti tohoto druhu pak zřízeny jsou samostatné soudy, pokud se týče senáty u sborových soudů I. stolice (viz Obchodní soudy, Horní soudy).

Co se týče ceny předmětu sporu, která jest rozhodnou pro p. soudu okresního nebo sborového, zákon vytkl tato pravidla: Rozhodnou jest cena, kterou měl předmět sporu v den podání žaloby. Více nároků v jedné žalobě shrnutých se počítá, ale soud musí být pro každý z nich zvlášť příslušným. Žaluje-li se pouze část peněžní pohledávky neb zbytek vybývající po srážce protipohledávky, jest rozhodným obnos pohledávky celé. Není-li předmětem sporu pohledávka peněžitá, nýbrž věc hmotná nebo právo, určí cenu tu, řídí-li se podle ní p., žalobce tím, že se nabídne přijmouti jistou peněžitou částku na místě vlastního předmětu sporu, neb že předmět sporu určitou částkou ocení. Částka ta pak jest rozhodnou pro p., ale sborový soud má právo, jeví-li se částka ta příliš vysokou, sám ocenění přezkoumati výsledkem stran, ohledáním, po případě i znalci. Při sporu o zajištění pohledávky neb o zástavní právo jest rozhodná cena zástavy, je-li menší než pohledávka sama, jinak výše pohledávky. Při sporech o stále se opakující dávky cena určuje se takto: Při právě trvalém obnos neb cena roční dávky násobí se dvaceti, při právě doživotním deseti a při právě na jistý čas omezením sečte se obnos neb cena dávek dosud povinných a obnosem takto zjištěným předmět sporu se oceňuje. Při pachtovní neb nájemní smlouvě, pokud jde o její existenci, jest pro ocenění předmětu sporu rozhodno nájemné za celý zbývající čas smlouvy.

Zákon určiv takto p. věcnou určil dále i m í s t n í p., předepsav, na který z věcně příslušných soudův určitá právní záležitost vznesena býtí smí. Určení to stalo se tak, aby řízení bylo snadné, krátké a levné. Za tím účelem roztrídil soudy na o b e c n é a z v l á s t n í a tyto opět na v o l i t e l n é (*forum electivum*) a v ý l u č n é (*forum necessarium*). Soudem obecným jest okresní neb sborový soud prvé stolice pro všechny osoby, mající v jeho obvodu ř á d n é b y d l i š t ě (*forum domicilii*), což znamená, že osoby ty jen u to-

hoto soudu mohou být žalovány, je-li také věcně příslušným a nejde-li o záležitost přikázanou soudu zvláštnímu. Bydlištěm fyzické osoby rozumí se pak místo, kde se ona usadila s úmyslem trvale tam zůstat. Stejný účinek má však i místo dočasného pobytu u osob, které řádného bydliště vůbec nemají, a rovněž poslední bydliště neb místo pobytu u osob, o nichž ani známo není, kde se zdržují, avšak jen co do závazků v tužemsku vzniklých nebo plnitelných. Ohledně některých osob zákon bydliště sám určuje nebo je finguje. Tak za bydliště osob jsoucích v činné službě vojenské určuje místo jejich posádky, a to potud, dokud v posádce té se nalézají a do nové nedospějí. Fikce platí ohledně tuzemců, kteří jsou v cizině zaměstnáni jako stálí sluhové neb úředníci Rakousko-Uherského státu. Ti podržují svůj poslední obecný soud, je-li znám, jinak se finguje, jakoby bydlili ve Vídni, a tam pak mají svůj soud obecný. V některých případech určuje se obecný soud podle bydliště jiných osob. Tak manželka, dokud manželství trvá, sdílí obecný soud s manželem, děti manželské, legitimované a adoptované s otcem, dokud jsou jeho moci podrobeny, ba i po smrti jeho neb zrušení moci otcovské až do svéprávnosti. Rovnou měrou jest obecný soud matky společný jejím dětem nemanželským. Děti vyzívané a zastupované veřejným ústavem podrobeny jsou jeho obecní soudu. Aerár a země mají obecný soud tam, kde sídlí orgán oprávněný zastupovati je ve sporech, a osoby právnické tam, kde sídlí, při čemž za sídlo v pochybnosti pokládá se místo, kde jest jejich správa.

Zvláštními soudy vylučnými jsou:

Soud pro spory manželské; pro rozvod, rozloučení a prohlášení manželství neplatným a o poměry mezi manžely, které nejsou rzy majetkoprávní. Soudeem tím jest vylučně ten (sborový), v jehož obvodě manželé měli své poslední společné bydliště.

Soud pozůstalostní pro žaloby o uznání práva k dědění neb k odkazu, pak pro žaloby věřitelů z nároků na zůstavitele neb dědice jako takové, dokud pozůstalost ne byla odevzdána. Soudeem tím jest soud, v jehož obvodě se nalézá soud pozůstalost prodávající. Pro žaloby o rozdělení dědictví jest vylučně příslušným soud pozůstalostní i po pravoplatném odevzdání pozůstalosti.

Soud pro žaloby soudců a na soudce. Žaloby tyto, jde-li o samosoudce a představeného okr. soudu, a soud ten jest zároveň pro žaloby ty věcně místně příslušným, musí podány býti u sborového soudu 1. stolice, v jehož obvodě tento okr. soud se nalézá. Jde-li o představeného sborového soudu 1. stolice a pro žalobu naň jest příslušným též sborový soud neb okr. soud jemu podřízený, nutno žalobu tu podati u sousedního soudu sborového.

Soud reální pro žaloby o existenci věcného práva k nemovitosti, o zrušení jeho, o rozdělení, úpravu hranic a pro rušení

držbu nemovitosti. Spory ty náležejí před soud, v jehož obvodě nemovitost leží (*forum rei sitae*).

Soud pro spory z nájmu a pachtu, pokud nejde pouze o existenci smlouvy neb o zaplacení nájmeného nebo pachtu. Soudeem tím jest soud (okresní), v jehož obvodě nemovitost leží.

Zvláštní soudy na výběr dané zavedl zákon spíše z ohledů na žalobce, jak patrné z jednotlivých předpisů doleji uvedených, a význam jejich spočívá v tom, že žalobce může žalobu, na kterou ustanovení ta se vztahují, podati buď u obecného soudu osoby žalované neb u soudu zvláštního.

Jsou to soudy tyto:

Soud místa zaměstnání. U soudu tohoto mohou žalovány býti z majetkoprávních nároků osoby, které se zdržují na jistém místě pouze po delší dobu, jako dělníci, živnostenská pomocníci, studující a pod.

Soud závodu. Vlastníci živnostenských neb obchodních podniků, mají-li vedlejší závody, mohou co do záležitostí vztahujících se na vedlejší závod žalování býti u soudu, v jehož obvodě nalézá se vedlejší závod. Podobně i žaloby týkající se správy domů neb hospodářství mohou podány býti u soudu, v jehož obvodě nemovitost leží.

Soud místa plnění (*forum contractus*). K založení této při však třeba písemného ujednání mezi stranami, že smlouva má býti splněna v určitém místě a že v místě tom lze také žalovati ze smlouvy. Mezi osobami provozujícími živnost obchodní stačí však poznámka na fakturě, že placení má se státi v určitém místě a tam že také možno žalovati; ovšem žádá se, aby faktura byla zaslána zároveň se zbožím neb dříve než zboží a aby byla přijata bez námitek. Předmětem žaloby té může býti pouze existence smlouvy, plnění neb zrušení její a náhrada škody pro neplnění neb nepořádné plnění. Podobně lze žalovati i ze směnky u soudu místa splatnosti.

Soud věci zatížené. Žaloba o zaplacení pohledávky zjištěné právem zástavním na nemovitosti ve spojení se žalobou o uplatnění práva zástavního a žaloba o uznání, že pohledávka taková neexistuje, ve spojení se žalobou o výmaz práva zástavního, může podána býti u soudu reálního, pokud lze žaloby ty podati proti téže osobě.

Soud pro spory z rušené držby. Žaloby pro rušení držby věcí movitých mohou podány býti u okr. soudu, v jehož obvodě rušení se stalo.

Soud společenství ve sporu. Žaloba na několik spoluzavázaných může podána býti u obecného soudu kteréhokoliv z nich, je-li to jeden z hlavních dlužníků. Podobně mohou všichni ze směnky zavázání žalování býti u soudu místa plnění.

Soud hlavního sporu. Čini-li někdo nárok na věc nebo právo, které jest předmětem sporu mezi jinými osobami již zahájeného, může na žalobce i žalovaného podati žalobu u toho soudu, kde se spor vede, a to až do

pravoplatného jeho rozhodnutí. Podobne môže procesní plnomocník žalovať svojho zmocniteľa o zaplacení výloh a odmien zastupovaním vzešlých u soudu, kde se vedl spor, v němž stranu zastupoval.

Soud žaloby navzájem. Žalovaný může u této soudu, kde jest žalován, na svého odpůrce podati až do skončení jednání v I. stolici protizalobu z nároku, který bude s předmětem žaloby prvé jest ve spojitosti neb se hodí ke kompensaci, neb protizalobu o zjištění právního poměru, který průběhem sporu hlavního sporným se stal a od jehožto zjištění závisí rozhodnutí ve sporu hlavním. Obmezení nastává jen potud, pokud by vyloučena byla i prorogace.

Soud dřívějšího bydliště. Řemeslníci, maloživnostníci, hostinští, plavci, čeledí, dělníci, soukromí učitelé a pod. mohou o zaplacení kupní ceny za své výrobky neb zboží, neb o zaplacení mzdy žalovati své odběratele neb služebné pány do 90 dnů od poslední dodávky nebo práce i po jich přesídlení u soudu dřívějšího jejich bydliště.

Soud jmění. Osoby nemající v tuzemsku bydliště mohou z majetkových nároků žalovány býti u každého věcně příslušného soudu, kde se nalézá jejich jmění. Při pohledávkách jejich rozhodným jest bydliště dlužníkovy, po případě místo, kde se nalézá věc v zástavu za pohledávku daná.

P. v záležitostech nesporných upravena byla cit. zákonem takto: K projednání pozůstalosti povolán jest obecný soud zůstavitelův. Obyčejně jest to okr. soud; krajský neb zemský soud nastupuje tehdy, když v pozůstalosti se nalézá deskový statek. Ustanovení toto platí i pro cizince zde bydlící. Ve Vidni, v Praze a v Terstu projednává pozůstalost po protokolovaných obchodních a veřejných společnících obchodních společností obchodní soud, v jehož městském obvodě osoby ty bydlily a u něhož byly protokolovány. Zemřel-li Rakušan v cizině a není jeho poslední obecný soud znám, projednává pozůstalost soud, v jehož obvodě se nalézá větší část jmění nemovitého neb movitého. Totéž platí co do pozůstalosti cizince (viz Nesporné řízení soudní). Co do příslušnosti soudů v záležitostech poručenských a opatrovnických viz čl. Poručenství a Opatrovnictví. K legitimaci nemanželských dětí i adopci příslušným jest poručenský, pokud se týče opatrovnický soud dítěte; jde-li však o legitimaci neb adopci osoby zletilé, obecný soud rodičů. K povolení dobrovolného rozvodu jest příslušným obecný soud (okresní) manželův. Oznámení, že rozvedení manželé společenství obnovili, přijímá též soud neb okr. soud jejich bydliště. K amortisaci státních obligací a podobných úvěrních papírů jest příslušným sborový soud, v jehož sídle vedou se příslušné knihy úvěrní. Směnky se umožňují u obchodního soudu, pokud se týče obch. senátu krajsk. soudu místa plnění. Co do vedení veřejných knih srv. čl. Kniha (knihy pozemkové).

P. v exekučním řízení upravena jest zákonem z 27. květ. 1896 č. 79 ř. z. Zákon ten činí rozdíl mezi soudem exekuci povolujícím a exekuci provádějícím, t. zv. soudem exekučním. Soud exekuci povolující určuje se podle titulu exekučního. Je-li titulem tím soudní nález, jako rozsudek, platební rozkaz, soudní smír, výměr atd., povoluje exekuci, ať na věci movité at' na nemovité, soud, od něhož exekuční titul pochází. Je-li však titulem tím jiný nález, jako nálezy správních neb finančních úřadů, smírčích soudův atd., povoluje exekuci obecný soud zavázaného, nemá-li však zavázaný osobního soudu, soud, v jehož obvodě se nalézájí věci, na které exekuce má býti vedena. Při nemovitých věcech jest to knihovní soud. Při pohledávkách, na které se vede exekuce, jest příslušným obecní soud dlužníka, po případě soud, v jehož obvodě leží předmět v zástavu za pohledávku tu daný. Exekuci podle notářské výpovědi z bytu povoluje okr. soud, v jehož obvodě nemovitost leží. Soudy tyto jsou výlučné. Volba nastati může jen tehdy, je-li povolán obecný soud zavázaného a též má jich více, dále je-li povolán soud, v jehož obvodě jmění leží, neb v jehož obvodě má býti předsevzat první exekuční krok, když jmění leží v různých obvodech soudních, neb hledě ke hranicím nelze přesně zjistiti, v kterém obvodě leží, a konečně, když bylo žádáno zároveň o exekuci několikerou a jsou k provedení příslušny soudy různé. Exekučním soudem jest obyčejně soud okresní. Týž exekuci do všech důsledků provede a jest zároveň příslušným pro všechny spory, k nimž výkon exekuce podnět zavdá. Tim vymezena jeho p. věcná. Místní p. určuje se obyčejně polohou věci. Exekuci na nemovitosti a práva v knize pozemkové zapsaná provádí okr. soud, v jehož pozemkových knihách jest nemovitost zapsána. Vedou-li se knihy ty u sborového soudu, jest příslušným okr. soud v jeho sídle. Na nemovitosti v knihách pozemkových nezapsané neb na věci za nemovité prohlášené, jako lodní mlýny a pod., a dále na movité jmění provádí exekuci okr. soud, v jehož obvodě věci ty se nalézájí. Co do pohledávek jest exekučním soudem obecný soud dlužníkův, event. ten, v jehož obvodě se nalézá zástava. Z pravidla, že exekučním soudem jest okr. soud, platí pouze ta výjimka, že co do nemovitosti zapsaných v deskách zemských a horních neb železničních knihách jest příslušným sborový soud prvé stolice, který knihy ony vede. Týž může však jednotlivé úkony přenést na sborový soud, v jehož obvodě leží nemovitost. Nehledě k těmto předpisům může za jistých podmínek, když exekuci proti jednomu dlužníku vede jeden věřitel u různých soudů, vrchní zemský soud k návrhu podřízeného soudu určití, který z exekučních soudů předsevzítí má všechny, neb alespoň některé úkony exekuční. Hlr.

O p-i ve věcech konkursních viz čl. Konkursní soud.

Prisma viz Hranol.

Prismatoid viz Hranolec.

Prísnotice, far. ves na Moravě, hejtm. Hustopeč, okr. a pš. Židlochovice; 130 d., 767 ob. č. (1890), kostel sv. Václava (vystavený, r. 1873 a od r. 1884 far.), 2ř. šk. Přimouňají se r. 1574.

Přísoř viz Přízor.

Přísování č. přísuvka je v mluvnictví přidávání hlásek etymologický neoprávněných, hl. na začátku nebo na konci slova; lišívá se podle toho i předsování (na začátku slova, ř. *prothesis*) od **p**. (na konci slova, ř. *prosthesis*). Základ **p**. bývá v rozličných případech rozličný. Někdy se zakládá na lidové etymologii (tak *ch* v *prachotec* m. *praotec*), jindy na napodobení jiných tvarů (na př. *e* v *dvakrát-e* m. *dvakrát* napodobením tvarů jako *více* v. *vic*), někdy na přičinách hláskoslovných (tak slov. *j-abľko* z *abľko*, *j-agņę* č. *j-ehně* z *agņę*, *č. j-armara* v. *armara*, sl. *v-onja* č. *vůně* m. *onja*, č. dial. *v-oko* m. *oko*, č. dial. *h-ale* m. *ale* atd.). Hlávky přísouvané slovou přísuvnými (po příp. předsovnými, č. *prothetickými* a *prostheticými*).

Přísečná viz Přísečná.

Přístáv (člověk přistavený k soudu, tedy tolik jako lat. adjunkt), soudní zřízenec ve starém i novém právě ruském, v právě chorvatském a uherském. V Uhrách a na území chorvatském nazývali se **p-ové** lat. *pristaldi*. Ve staré Rusi slovo **p**. mělo význam různý. V Novgorodě nazývali se na soudě posadníka (viz *Gorod*, str. 328 *b*) **p-y** lidé, kteří smiřovali sporné strany. V Moskvě sluli **p-y** průvodci cizích vyslanců. U soudu moskevského **p-ové** měli též význam jako v právě českém komorníci a pohnonci. Poháněli totiž k soudu, vymáhali soudní pokuty a **p**. ponevadž úkony tyto prováděli o nedělích, nazývali se též *nedělsčiky*. Vedle **p-ů** carských vyskytali se **p-ové** archijerejší (duchovenští). — Tito i oni zanikli v XVII. stol. Funkci **p-ů** soudních převzala pak v Rusku policie, až pak s reformou z r. 1864 instituce soudních **p-ů** byla zase obnovena. — V Chorvatsku, Bosně a Hercegovině nazývá se soudním **p-em** (*sudski pristav*) úředník soudní, který-u nás sluje adjunktem.

Přístav (angl. *harbour* nebo *haven*, franc. *port*, lat. *portus*, něm. *Hafen*, rusky пристань) jest takové při pobřeží místo, jež poskytuje loděm možnost bez nebezpečí přistáti, t. j. dostatí se k souši. Aby pobřežní místo mohlo sloužit za **p**., musí mítí tyto podmínky: 1. Chráněnost před prudkými větry a vlnobitím mořským. 2. Snadný přístup se strany mořské. 3. Dostatečnost, ale ne příliš velikou hloubku (nejlépe 10—100 *m*) vody při březí a ne zcela skalnaté nebo syké dno, aby lodí tu mohly zakotviti. 4. Pobřeží musí poskytovatí dostatek místa pro přístavní zařízení a stavby, nesmí tedy býti příliš vysoké ani srázné. — **P-y** jsou buď přirozené neb umělé. Přirozené **p-y** dělíme podle jejich povahy morfologické v různé

druhy. Nejčetnější a nejlepší přirozené **p-y** nalzáme na pobřežích bohatě rozčleněných, kde četné zátoky a choboty původem svým jsou potopená údolí, jejichž horské předěly v podobě výběžků, předhoří a pobř. ostrovů tvoří výtečnou ochranu proti větrům a vlnobití. Tak nalzáme dobré **p-y** na pobřežích riasových (Ferrol, La Coruña, Lorient, Brest, Toulon, Marseille, Pembroke, Plymouth, Fallmouth, Sydney, Amoy), kanálových (Spljet, Šibenik, San Francisco, Rio de Janeiro) a fohrdových (na př. Kiel). Fjordy nehodí se obyčejně tak dobře za **p-y**, ježto bývají příliš hluboké a břehy jejich srázné. Za to skřárová pobřeží vykazují některé znamenité **p**. (Stockholm, Åbo, Helsingfors, Vyborg). Nahodilé okolnosti mohou na pobřeží jinak málo rozčleněném vytvořiti výborné **p-y**; sem náležejí zejména **p-y**, jež vyplňují propadlý kráter, do něhož vniklo moře (Aden, Santorin, Lyttelton na N. Zeelandě, Sta. Isabel na Fernando Póo, Porto Grande na ostr. Kapverdských). Jinde zas bývá to ostrůvek těsně u pobřeží ležící, jenž skýtá **p-u** ochranu (Sidon, Tyrus, Alexandria, Navarino, Victoria na Hong-Kongu, Bombay, Mozambik, Callao); v tom případě **p**. ležívá na vnitřní straně ostrůvku. Kde větší ostrov těsněji k pobřeží přiléhá, vzniká někdy celá skupina dobrých **p-ů**; tak jest tomu zejména při ostrově Wight, za nímž leží **p-y** Portsmouth, Ryde, Cowes, Langston, Chichester atd., jimž úžiny mořské ostrovem tvořené (Spithead a Solent) slouží za velikolepou rejdou společnou. Někdy ostrůvek **p**. chránící bývá s pobřežím spojen naplaveninovým mostem, tak že **p**. pak jest se tři stran uzavřen; typickým příkladem jest tu přístav Yokohamský. Pobřeží vápencových plání skýtají výborné **p-y** v místech, kde buď vrženými nebo propadnutím pŕdy nad většími podzemními dutinami (jeskyněmi) a vniknutím moře do propadliny vznikly zátoky; klassickým příkladem toho jest prostorná boka Kotsorská (*Bocche di Cattaro*) a nádherný přístav La Valetta na Maltě. Na pobřežích buď vůbec nerozčleněných nebo jen málo rozčleněných slouží za přístaviště ústí řek. **P-y** takové, leží-li při ústí splavných řek, mají tu výhodu, že jsou přirozenou vodní cestou spojeny se svým zázemím. Nejvýhodnější jsou ústí taková, jež následkem erozivní činnosti moře (vln, přílivu, proudů pobřežních atd.) jsou vyhloubena, rozšířena a chráněna od zanesení naplaveninami. Příklady **p-ů** takových jsou: Buenos-Ayres, Quebec, Bordeaux, Hull. Zvláštní postavení mezi **p-y** při ústí řek zaujímá přístav lisabonský, jehož rozsáhlá rejda tvořena jest jezermatou rozšířeninou Taja. Nežřídka **p**-jest položen ne při samém ústí veletoku, nýbrž značně dále do vnitř, obyčejně na místě, kde působení přílivu a odlivu přestává býti patrným; sem náležívá na př. přístav londýnský. Vedle přirozených **p-ů** jest mnoho umělých **p-ů**, jež za svou způsobilost buď zcela neb aspoň z větší části děkují přičinění lidskému. Již ve II. tisíciletí př. Kr. nalzáme v Orientě stopy umě-

lých **p-ů** (hlavně původu foinického) a za doby rozkvětu říše Římské stavitelství přístavní bylo technicky značně vyspělé, jak o tom svědčí pozůstatky **p-ů** Ostia, Centum Cellae (Civitas Vecchia), Misenum, Forum Julii (Fréjus) atd. Ve středověku nastává úpadek a teprve od doby křížových výprav stavitelství přístavní znova se objevuje; ale až v XVII. stol. podnikají se stavby rozměrů větších a od té doby stavitelství přístavní nepřetržitě se vyvíjí a zdokonaluje. Nejstarší veliké stavby mají v záp. Evropě **p-y** Dunkerk a Havre (z 1. pol. XVII. stol.).

Po většině každému přístavnímu místu nutno pomoci umělými prostředky a úpravami, aby vyhovělo záplna. Zejména bývá nutno pečovat o náležité upravení hloubek. To stane se odstraněním hrbetu na přímořském dnu neb odklizením pisku a šterku, který sem byl vlnobitím zavlečen anebo který v **p-ě**, situovaném při vyústění některé řeky, sedimentací byl nanesen, tvoře tak mořské výspy. Nebývá vždy možno odstraniti tyto výspy rýpacími stroji v náležitý čas, a potom přistávání lodí v **p-ě** bývá spojeno s překážkami. Tak stává se často v **p-ě** při ústí řeky Mississippi v Sev. Americe, kde přistávající lodí mnohdy celé dni zápasí, by mohly vplouti do **p-u**, a to bývá možno obyčejně jen za přílivu. Tam, kde hrozí nebezpečí tvoření se výsep, zřizují se hráze po obou stranách **p-u** do moře vybihající, t. j. zřizují se mola. Aby zabráněno bylo přímému nárazu mořských vln, zřizuje se téměř ve směru tetivy přístavního chobotu ochranná hráz, která připouští po obou koncích vjezdy lodím do **p-u**. Tak zřízen je také domácí **p.** v Terstu. Hráze takové nutno zřizovati až na 5 m nad hladinou přílivu mořského, by se rozboureným vlnám dostatečně mohlo čeliti. Dříve stavba mořských hrází («molo») prováděla se kamenným náhozem do moře a vršek nad vodou provedl se jako zdvo na maltu cementovou. Ze práce ta nebyla dokonala, je patrné. Nyní hráze ty provádějí se mnohem solidněji. Zhotovují se totiž na lodích přiměřeně upravených ve formách z dusaného betonu kvádry o obsahu mnoha kubických metrů (20—30 m³). Tyto pravidelné balvany zatvrdnuše pohroužíjí se do vody, tvoříce tak bloky dostatečně veliké pro základ hráze. Poněvadž při rádném ukotvení lodí lze klásti také umělé kvádry dosti přesně vedle sebe pod vodou, povstane základna hráze mnohem bytelnější, nežli dříve primitivním náhozem bývalo možno dosíci. Tímto způsobem pokračuje se až k úrovni, kde vyzdívání obyčejným způsobem nepodléhá již obtížím. Tím způsobem prováděla se i ochranná hráz v Terstu, v Marseilli, v Port Saidu a j. v.

V **p-ě** vlastním rozeznávati dlužno 2 podstatné součásti, a to: **p. otevřený** s mořem komunikující bez uzávěr, a **p. uzavřený** (dok, v. t.). Otevřený **p.** (Reede) či rejda může býti bezpečným útlukem lodím jen tehdy, má-li **p.** dobré dno, jež připouští

bytelné ukotvení. V dokách je zpodek dna méně rozhodným pro posouzení доброты **p-u**, poněvadž zde lodí jsou bezpečny za každých okolností i bez zakotvení. Podobně jako doky zařízení jsou i loděnice u **p-ů**, kde se provádí stavba lodí. Podle svého určení **p-y** mohou býti ryze obchodní neb ryze vojenské či válečné. Obchodní **p-y** musí komunikovati s drahami, musí míti náležitá skladiště na ukládání zboží či t. zv. varanty, jakož i celnice, neboť po moři dopravené zboží. bývá podrobeno celnímu poplatku. Takové přístavy, kde celní poplatek odváděti netřeba, zovou se **p-y svobodné**. Válečné či vojenský **p.** sám sebou mívá jinou úpravu než **p.** obchodní. Zde shledáváme především dílny pro opravu a stavbu nových lodí, strojířny, skladiště nábojův a střeliva, děl námořních, přímořské stavby opevňovací, budovy pro ubytování vojska námořního atd.

Upotřebitelnost **p-u** závisí na hloubce vody, žádáť se, aby hloubka vody byla aspoň o 60 cm větší než hloubka největšího ponoru lodí. Některých **p-ů** lze použiti jen za doby přílivu, který na př. na pobřeží Severního moře poskytuje stav vodní o 3,75 m větší, než za doby odlivu. U takových **p-ů** zátopných vrata přístavní za odlivu jsou uzavřena a jen za přílivu zachován jest průjezd na volné moře a naopak. Že hráze přístavní, t. zv. mola, při velikých **p-ech** bývají značně do moře prodloženy, aby poskytly možnost zároveň i vplouti i vykládati zboží a lidiže v **p-ech** jsou náležitě poběžní zdi s jeřáby otočnými, pojezdými atd., netřeba zvláště připomínati. To vše platí o **p-ech** přímořských. Jinak ovšem zařízení jsou **p-y** na splavných řekách, kde nalézáme zvláštní **p-y** ku přijímání a vykládání osob, jiné t. zv. **p-y vorové** (na př. na Král. louce smíchovské), **p-y zimní** (viz Schwarzenberské rameno u Prahy) atd. Osobní **p-y** bývají zařízení po způsobě trajektů pro kolísavý stav říční vody.

Sp.

Literatura. O. Krümmel, Die Haupttypen der natürlichen Seehäfen («Globus», 1891); N. S. Shaler, The geological history of harbours (Washington, 1893); Jülf's - Balleer, Die Seehäfen und Seehandelsplätze d. Erde in hydrograph., naut. und kommerziellen Beziehungen (1870—78, nedokončeno); Dorn, Die Seehäfen des Weltverkehrs (Vid., 1891); Schwarz, Vorträge über Seeufer- und Hafenaufbau (Berlin, 1866); Bonniceau, Études et notions sur les constructions à la mer (Paříž, 1866); »Annalen der Hydrographie«, herausg. v. der Deutschen Seewarte (od 1873); Habenicht, Seeatlas (Perthes, Gotha, 1894). Rž.

Přístavka viz Apposice.

Přístěnek viz Alkovna.

Přístih (něm. *Einhauen*) slove vada neb i úraz koně, vznikající našlapováním nejřednější částí podkovy zadní nohy na podkovu neb i na citlivé části kopyta a nadkopytí nohy přední. Jest patrné, že takovému našlapování děje se pravidelně při dlouhém kroku. Krok jest poměrně tím delší při krát-

kém trupu těla. Tímto způsobem mohou být zraněny nebo pohmožděny některé části zadní strany nohy nad kopytem. Následky úrazů bývají obyčejně odřeniny kůže, pohmožděniný t. zv. peřinky a zranění těže nebo masitě kůže nitrokopytní, kteréžto poslední může ovšem vésti k místnímu nebo všeobecnému zánětu kopyta. Léčení záleží v očištění případných ran a antisepsi, dále pak podle ukazů právě nahodilých. Důležitější jest vyvarování se p-u, čehož možno dosáti zvláštním přizpůsobením podkov nohou jak předních, tak i zadních. *RZbk.*

Pristis antiquorum Lath., pilou obecný, jest druh ryb přičnoustých (*Plagiostomi*) z podřadí žraloků (*Selachii*), druhdy také kladený v čeled' téhož jména (*Pristidae*, polorýnoci); má jméno po čenichu prodlouženém v pilu, totiž ve dlouhý, úzký a ploský výrostek, ozbrojený na obou hranách v pravo a v levo 16—20 vklíněnými zuby. Tvarem nízkého těla a volným předním okrajem prsních ploutví piloumi jsou podobni k žralokům; k rýnokům se zase přibližují polohou otvorů žaberních, jež jsou zcela na zpodní straně těla, pak chrupem, složeným ze zubů nízkých a tupých. Za očima jsou dva nepatrné otvory stříkací. Ritní ploutev schází; hřbetní nemají ostnů. Tělo pilouna ob. má (bez pily) délku až 2 m a barvu šedohnědou, vezpod trochu světlejší než nahoře. Tento druh rodu *P.* žije zejména v okeáně Atlantickém a jest hojný také v moři Středozemském. Přes to máme jen málo bezpečných zpráv o způsobě života; víme jen, že náleží k živorodým rybám žralokovitým. Kůže užívají také jako chagrinu; jindy z pil dělávali bezcené léky. Z ostatních 4 druhů r. *P.* Lath. jest v tropických mořích nejhojnějším *P. pectinatus* Lath. se 24—32 páry zubů v pile. *Br.*

Přistoupim, Přestoupim, far. ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. C. Brod; 69 d., 705 ob. č. (1890), kostel sv. Václava (ve XIV. stol. far.), 3tř. šk., synagoga se hřbitovem, válc. mlýn, popl. dvůr na místě býv. tvrze a opodál popl. dvůr Chrast'. Nade vsí staroslovanské napsy řeč. »šance sv. Václava«. Ve století XV. připomíná se Jan Žlutický z Přistoupimi, v XVI. stol. Jindřich Drst, jinak Barták z Přistoupimě, v 1. pol. XVII. stol. seděl na P-i Albrecht Bernart Materna z Květnice, po němž skrze manž. Annu Flíšku Maternovou z Květnice (†1695) dostal se v držení P-ě Frant. Karel Dohalský z Dohalic. Nyní fideikom. statek se dvorem (188,47 ha) jest majetkem Jana kn. Liechtensteina-

Přístřešek slove střecha přesahující přes lic zdi stavení a spočívající buď na visuté předsazených krokvích, kamenných nebo železných krákorcích, kterou se překryje buď vchod do domu, balkon, terasa nebo nějaký jiný výstupek na venek vyčnívající. U vesnických stavení bývá p. nad záhrobní. — Též slove p. otevřená kůlna, jednou neb dvěma stranami prisazená k nějaké budově a sloužící k ochraně různých předmětův od deště a sněhu. *Fka.*

Přístroj viz Apparáť.

Přístupky viz Approche.

Přísudek v gram. viz Praedikát.

Přísucha (něm. *Schuppenflechte*) slove u zvířat chron. zánět kůže čili lišej ve stadiu zdurení a tvoření šupin. Může povstati na různých částech těla. Kůže jest při ní zdurená a tvrdá, celkem bezbolestná, se srstí prořídou neb i úplně vypadanou srstí, a na povrchu svém jest pokryta různě silnými vrstvami šupin. Příčiny p-chy jsou tytéž jako chron. lišejů vůbec. K léčení používá se roztoků drasla, potaše, dále mastí dehtových, sírových, kreolinových atd. *RZbk.*

Přisuvka viz Přisouvání.

Přisvit v malíř. viz Clair obscur

Přisednice viz Přisečnice 2)

Přišimasy, ves v Čechách, hejtm. a okr. Č. Brod, fara Hradešín, pš. Úvaly; 3tř. šk.

Příškar viz Eschara.

Příšov, Příšťov, ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Plzeň, fara Ledce; 26 d., 232 ob. č., 7 n. (1890), popl. dvůr, mlýn a slabé ložisko kam. uhlí.

Příšovice, ves v Čechách, hejtm. a okr. Turnov, fara Přepere, pš. Svijany-Podolí; 78 d., 607 ob. č. (1890), 2tř. šk. a popl. dvůr.

Příšiba, ves na Moravě, hejtm. Znojmo, okr. Mor. Budějovice, fara a pš. Jaromeřice; 97 d., 573 ob. č. (1890), 2tř. šk. a panská pila a myslivna.

Přístět, bot., čes. jméno rostliny *Cynosurus cristatus* L.

Priština, město v t. zv. Starém Srbsku, sídlo mutesarifa vilájetu kosovského. Leží na východním okraji Kosova pole, 7 km od soujmeně stanicě dráhy ze Solunu do Mitrovice, na místě, kde se křižují silnice ze Skopje do Bosny a z Prizrena do Niše, v úrodném okolí, lemovaném horymi vrchy. Skrze město teče Prištevacka čili Prištevská rjeka, přítok Sitnice. Středisko hliněných a dřevěných domův je bázár, s měsitou, prý založenou od sultána Murada II. (1421—51). Obyvatelův jest asi 21.000; z nich 16.000 jsou muhammedánští Albanci, ostatek pravoslavní Srbové, Makedorunami a něco židů. Muhammedáni mají 12 džamiji; křesťanský kostel je napolo skrytý, pro fanatismus muhammedánský. Turci zde drží silnou posádku. Za středního věku *P.* podle Jana Kantakuzena byla neopovněná vesnice, v níž r. 1342 Kantakuzen jako nápadník trůnu cařihradského měl schůzi s králem, potomním cářem Štěpánem Dušanem. I syn Dušanův cář Uroš zde pobýval, ještě vce pak pozdější pán tohoto území Vlk Branković a jeho rodina. V l. 1380—1450 *P.* často se vzpomíná jako obchodní středisko, s celnici, pecemi na tavení kovů z blízkých hornických měst Trepcé, Nového Brda atd. a s cizozemskými kupci, Řeky, Turky, Dubrovčany a j. V nejbližším sousedství leží bojiště z r. 1389 (viz Kosovo). Roku 1455 *P.* trvale opanována od Turků. Krátká byla okupace rakouská roku 1689. I v novější době *P.* vždy zůstala střediskem krajiny Kosovské. *-Kjk.*

Příšť'ov viz Příšov.

Přitažlivost (attrakce, ve fyzice a hvězdářství) jest vlastnost veškerých hmot, kterou snaží se přibližovati se sobě navzájem. Nejmenší částice hmotné (molekuly, atomy) přitahují se vzájemně a drží se pohromadě, čímž tvoří hmotu. Hmoty na různých místech prostoru od sebe oddělené přitahují se též vzájemně, a poněvadž je jich mnoho a nikoli jen dvě, udržují se vzájemnou **p-i** v určitých vzdálenostech od sebe a tvoří soustavy. **P.** jeví se: 1. U všech hmot na zemi se strany jedné a u země se strany druhé, jak tomu učí každodenní zkušenost. 2. U měsíce a země podle výpočtu, který nejprve provedl Newton a kterým zákon všeobecné **p-i** (gravitace, tíže) nejprve byl ztvrzen. 3. U oběžnic s jedné a slunce s druhé strany (Keplerův zákon 3., Newtonův zákon gravitační 1682 viz Gravitate). 4. U téže oběžnice a slunce v různých vzdálenostech obou (1. a 2. zákon Keplerův). 5. U všech těles soustavy naší, což následuje z odchylek čili perturbací pravidelných drah elliptických kolem centrálního tělesa (oběžnic kolem slunce, družic kolem oběžnic). 6. U stálic ve vzdálenostech nezměrných, jež jako hvězdy podvojně a pomnožně podle zákona Newtonova kolují kolem společného středu. 7. U různých těles na povrchu zemském. Důkaz podal tu nejprve Cavendish (1798) točivými váhami Michellovými, dále Maskelyne a j. 8. U nejmenších částic veškeré hmoty. Zdá se, tedy býti **p.** všeobecnou vlastností hmoty. Účinky **p-i** jsou: **p.** všeobecná (světová, gravitace), tíže a váha. **P-i** všeobecnou (gravitaci) rozumíme snahu těles nebeských sblížovati se; říkáme o nich, že k sobě gravitují. O tíži mluvíme obyčejně při menším tělese, jež přitahováno je větším a navzájem přitahuje toto. Váha je tlak, kterým působí těleso přitahované, nemůže-li se přitahujícímu blížiti. Viz Gravitate, Tíže, Váha.

Newtonův zákon o **p-i** praví, že **p.** úměrna je přímo součinu hmot a nepřímo čtvercům vzdáleností. Je-li tedy těleso přitahované ve vzdálenosti dvojná, trojná, čtverásobně atd., je **p.** $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{9}$, $\frac{1}{16}$ atd. **p.** původní.

P. nesmíme si mysliti jako nějakou sílu, která by ze hmoty na hmotu působila bezprostředně, t. j. aniž by třeba bylo (látky neb) ústředí nějakého, jímž účinek hmoty na hmotu by se přenášel. Minění to opuštěno bylo při úkazech **p-i** elektrické a magnetické a právem pochybuje se o správnosti jeho i při **p-i** hmot. Bezprostředné působení síly do dálky je nepochopitelné a pochybovali o něm již Newton, Leibniz a Huygens. Představujeme si tedy, že hmoty působí na sebe prostřednictvím jemné látky, aetheru, a to následkem změn, jež v aetheru se dějí a sblížení hmot působí. Sídlo síly, jevíci se jako **p.**, není tedy ve hmotách, jež se přitahují, nýbrž v ústředí je obklopujícím, vše pronikajícím aetheru, v t. zv. poli gravitačním. Jaký fyzikální stav aetheru způsobuje **p.**, o tom dosud nic určitého nevíme. Pokusili

se o vysvětlení Challis, Keller, Lecoq de Boisbaudran, Dellingshausen, Bjerknes, A. Korn odvozující sílu přitažlivou z jakéhosi vlnění aetheru. Jiní, mezi nimi Leray, Secchi, Isenkrahe, Schramm, Rosenberger, snažili se vysvětliti **p.** nárazy částic aetheru, jež se pohybují buď přímočarě nebo otáčivě. B. Riemann pokládá aether vyplňující prostor za tekutinu nestlačitelnou, která do hmot proudí a v nich se tají. Opět jiní vysvětlují **p.** tlakem aetheru, který vzniká odstředivostí těles nebeských (Anderssohn) anebo vířením částic aetheru (Januschke). Uspokojivý výklad posud podán nebyl. Jestliže **p.** jako světlo šíří se od hmoty ke hmotě pomocí aetheru, je k tomu třeba nějakého času, účinek **p-i** nemůže se do dálky šířiti okamžitě. Laplace r. 1805 vypočetl, že **p.** do dálky by se šířila rychlostí 10millionkrát větší než světlo. Hepperger r. 1888 nalezl minimum 500×40.000 zem. mil, S. Oppenheim r. 1894 na základě nových výpočtů 12millionkrát větší rychlost než u světla. Přímých pokusů, jimiž by tato rychlost gravitační se dokázala aneb dokonce měřila, posud podniknuto nebylo. Pracemi Faradaye, Maxwella a Hertze dodáno bylo veliké pravděpodobnosti mínění Groveovu, že všechny síly přírodní (energie) jsou různé zjevy jediné prasy a že jedna ve druhou se mohou změnit. Za takovou původní energii pokládají někteří energii elektrickou. Také vyslovena byla pochybnost, zda je zákon Newtonův přesný, není-li snad jen přibližný. Zöllner minil, že je zvláštním případem elektrodynamického zákona W. Weberova platícího skoro přesně pro veliké vzdálenosti. Scheibner a Tisserand zkoumali na tom základě pohyb Venuše a Merkura, ale shledali odchylky jen zcela nepatrné. Seeliger rozhodně popírá, že by bylo třeba změnití zákon gravitační pro některé nepravdivosti astronomické. — **L i t e r a t u r a:** Huygens, De causa gravitatis, Op. rel. I. (Lejda, 1703; něm. od Mewesa, Berlin, 1893); C. Isenkrahe, Das Rätsel von der Schwerkraft, Kritik atd. (1879); N. Dellingshausen, Das Rätsel d. Gravitation (1880); A. Seydler, Vyr. zpr. Kr. č. sp. nauk (1881); Rosenberger, Die Geschichte d. Physik in Grundzügen, III. (Brunšvik, 1887—90, p. 577 a sl.); A. Bock, Die Theorie d. Gravitation von Isenkrahe atd. (Mnichov, 1891); Grove v. Schaper, Die Verwandtschaft d. Naturkräfte (Brunšvik, 1871); Schlichting, Die Gravitation eine Folge d. Bewegung d. Aethers (Lubin, 1892); Schwartz, Elektrizität u. Schwere im Lichte einheitlicher Naturanschauung (Berl., 1892) a j. **VRý.**

P. elektrická viz Elektrína.

P. elektrodynamická viz Elektrodynamika.

P. magnetická viz Magnetismus.

P. zemská viz Tíže.

Přítěž viz Ballast.

Přítěžující okolnost viz Okolnosti polehčující a přítěžující.

Pritchard [příč'rd]: 1) P. George, misionář angl. (*1796 v Birminghamu-†1883

v Brightonu). Oddal se stavu kněžskému a odebral se záhy na ostrov Tahiti, kdež byl vřídlné přijat od královny Pomare a jmenován později konsulem anglickým. Protože nechtěl připustiti francouzské kněze na ostrovy Tahiti, Francie, nemožši nabyti zadostiučinění, anektovala ostrovy r. 1843. Když pak P. nepřestal intriguovati proti Francii, byl nejprve jat, pak vypověděn z ostrovů Tahiti, z čehož vzniklo mezi vládami anglickou a francouzskou takové napětí, že div nedošlo k vojně a jen politika Guizotova dovedla jí se vyhnouti. Teprve po roce 1845 myslí se uklidnily. P. potom žil v ústraní. Napsal: *The missionary's reward on the success of the Gospel in the South Pacific* (1844); *Queen Pomare and her Country* (1878); *Brief statement of the aggressions of the French on Tahiti* (Lond., 1883).

2) P. Andrew, praktický optik anglický (* 14. pros. 1804 v Londýně — † 24. list. 1882 v Highbury), provozoval povolání své až do r. 1852 v Londýně, pak se ho vzdal a zabýval se vědeckými pracemi. Podařilo se mu po mnohých obtížích vybrusiti čočky z diamantu a safíru. Napsal: *Treatise on opt. instrum.* (Londýn, 1828); *Microscop. illustr.* (t., 1829, 3. vyd. 1845); *Microsc. cabinet* (t., 1832); *History of Infusoria* (t., 1841, 4. vyd. 1861); *Micrographia* (t., 1837); *Microsc. objects and instrum. for prepar.* (t., 1847); *Pract. treat. on opt. instr.* (t., 1850). O čočkách z diamantu a safíru napsal 3 články v »*Journ. of science*« (Edinb., 1829—30). Ve »*Phil. Mag.*« (1833) popsal zkušební předměty pro drobnohledy. VRý.

3) P. Charles, hvězdář angl. (* 29. ún. 1808 v Alberbury [Shropshire] — † 29. květ. 1893 v Oxfordě), byl r. 1830 stud., pak členem kolleje St. John v Cambridgei, r. 1867 t. lektorem (»Halcean Lecturer«) a r. 1870 prof. astron. na universitě oxfordské, jejíž novostavbu řídil. R. 1849 stal se členem astr. společnosti (1866 předsedou), r. 1840 členem král. spol. v Londýně atd. Zabýval se hlavně fotometrií a fotografií astron., ustanovil klinovým fotometrem jasnosti 2786 stálic (*Uranometria nova Oxoniensis*, Oxford, 1885). Též napsal několik pojednání o fotometrii stálic (»*Mem. Astr. Soc.*« 1883) a vyměřil z fotografie poloměr měsíce (t.). Konal fotom. měření při zatmění 15. bř. 1858 (»*Month. Not.*« 1858). Uveřejnil pozorování zatmění slunce, vlasatic a měnlivých hvězd. Do »*Great Brit. Roy. Inst. Proc.*« napsal článek o teleskopu, jeho moderním tvaru a obtížích sestavení (1866). Též napsal některá kázání (maje jako duchovní titul: Reverend). VRý.

Přítkov (*Jüdenorf*), ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Teplice, fara Novosedlice; 27 d., 181 ob. n. (1890), hnědouhel. doly.

Přítluky (*Priitlach*), far. ves na Moravě, hejtm. a okr. Hustopeč, pš. Zaječ; 187 d., 1,9 ob. č., 802 n. (1890), kostel sv. Markéty, 2ř. šk. a vinařství. P. byly od časů krále Přemysla I. statkem kláštera velehradského, jenž zde vystavěl (kol. r. 1218) kostel. R. 1779 vyhořela celá ves i s kostelem.

Přítočno: 1) P. Malé, ves v Čechách, hejtm. Kladno, okr., fara a pš. Unhošť; 27 d., 212 ob. č. (1890), popl. dvůr. — 2) P. Veliké či Hořejší, ves t.; 75 d., 622 ob. č. (1890), 3ř. šk. Již na pahrbku zv. na zámku stávala nepochybně tvrz rodiny z Přítočna.

Přítoka, Přítoky, ves v Čechách, hejtm., okr., fara a pš. Kut. Hora; 36 d., 259 ob. č. (1890), cihelna. Stávala zde tvrz se samostatným zbožím, které r. 1501 koupil Václav Materna z Květnice, v jehož rodě zůstalo do r. 1622, kdy Adam st. Materna z K. prodal je Ladislavu Hrobčickému z Hrobčic. Tomu pro účastenství ve vzpouře bylo od král. komory zabráno a prodáno r. 1623 Kunhutě z Kunovic; r. 1629 získal je Albrecht Libšteinský z Kolovrat a r. 1631 je prodal jesuitům v Kutné Hoře, po zrušení rádu (1773) připadlo s Křeseticemi studijnímu fondu.

Přítrník, bot., viz *Veronica* (*officinalis* L.).

Přítschapl viz *Přečaply*.

von **Prittwitz:** 1) von P. Karl Ludwig Wilhelm Ernst, generál pruský (* 1790 v Karischi — † 1871 ve Zhořelici). Již r. 1803 vstoupil do služeb vojenských, účastnil se pol. výpravy proti Rusku, bojoval v několika bitvách a postupoval pak, až r. 1844 stal se generál-lieutenantem a r. 1848 velitelem gardového sboru. Téhož roku utočil v Berlíně na barikády, r. 1849 velel říšské armádě v Šlesviku a Jutsku. R. 1853 odebral se na odpočinek. Anonymně vydal: *Beiträge zur Geschichte des Jahrs 1813* (Postupim, 1843).

2) von P. und Gaffron Moritz Karl Ernst, generál pruský a voj. spis. (* 1795 na statku Kreysewitz u Břehu — † 1885 v Berlíně). Studoval práva, avšak r. 1813 vstoupil do vojska k pionýrům, nacež r. 1818 účastnil se opevňovacích prací v Koblenci a r. 1828 stal se ředitelem pevnostních staveb v Poznani. Řídil pevnostní stavby v Ulmu a Rastattu, obnovil hrad Hohenzollern a r. 1860 již jako generál-lieutenant jmenován druhým generálním inspektorem pevnosti pruských. Když vypukla prusko-francouzská vojna r. 1870 jmenován guvernérem ulmským a r. 1871 generálem pěchoty. P. založil zvláštní školu opevňovací řečenou novopruskou a svůj vzhlas jakožto stav tel pevnosti založil sbírkou kreseb zvanou *P-sche Blätter*. Z četných jeho spisů jednajících o pevnostních stavbách neb jejich hájení uvádíme: *Repertorium für den Festungskrieg* (Berl., 1856, s dodatkem z r. 1860); *Ueber die Verwendung der Infanterie bei der Vertheidigung der Festungen* (t., 1858); *Zusammenstellung allgemeiner, die Fortifikationsthätigkeit, die Bauordnung und die Bautechnik in den Festungen betreffender Bestimmungen* (t., 1863); *Lehrbuch der Befestigungskunst und des Festungskrieges für alle Waffen* (t., 1865), stejnež to dílo jeho.

Přířtula, bot., jest *Galium aparine* a *G. mollugo*.

Přířt Franz Xaver, theolog a dějepisec rak. (* 1791 — † 1872). Vstoupil do rádu řeholních kanovníků sv. Augustina a od r. 1817

působil na lyceu v Linci jako učitel Starého zákona a východních jazyků. Od r. 1862 byl farářem a vikářem v Ansfelden u Ebelsberka (v H. Rak.). Od r. 1851 byl členem vídeňské akademie. Napsal četná pojednání historická do »Notizenblatt«, do »Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen« a do místních historických publikací lineckých a hornorakouských. Samostatně od něho vyšly spisy: *Beschreibung und Geschichte der Stadt Steier und ihrer nächsten Umgebung* (1837), dílo, jež P. v rukopise potom znovu přepracoval; *Geschichte der ehemaligen Benedictinerklöster Garsten und Gleink* (1841); *Kurze Lebensbeschreibung des seligen Berthold, ersten Abtes im Stifte Garsten* (1842); hlavní jeho práce je *Geschichte des Landes Ob der Enns* (1846—47, 2 sv.), z níž P. r. 1849 učinil výtah »pro školu a dům«. Kromě těchto spisů historických P. psal také rozpravy theologické, jež uveřejňoval hlavně v »Theolog. — praktische Quartalschrift« a v »Katholische Blätter von Linz«.

Pritzwalk, město v prus. vlád. obvodě postupimském na lev. bř. ř. Dömnitz, křižovatka železn. tratí, má obvod. soud, evang. got. kostel (z XV. stol.), špitál, nemocnici Johannitů, strojímu a slevárnu železa, továrny na sukna, kama, mýdlo, kvasnice, par. a vodní mlýny a 6896 ob. (1900).

Příušnice (*glandula parotis*) jest u člověka největší slinnou žlázou při dutině ústní. Nalézá se před uchem a částečně i pod ním, totiž jeho zevním zvukovodem, zasahující mezi ním a sání hluboko směrem k hltanu. Směrem vzhůru nepřesahuje oblouku jářmového, do předu pak pokrývají lalůčky její zadní část' svalu žvýkače a jeho povázku. Zevní její plocha má podobu zhruba třístranou. Vývod p. (*ductus Stenonianus*) táhne se přes žvýkač do předu, pronikaje pak skrze sval trubačový a sliznici naproti třenovcům do dutiny ústní. — Choroby této žlázy souvisují s chorobami zevního zvukovodu a dutiny ústní, jindy pak shledáváme tu velmi vážné záněty při některých nemocech infekčních, jako na př. při tyfu, choleře, nebo i těžké metastasy. Ze samostatných zánětů této žlázy zasluhuje zmínky především zvláštní epidemická forma (*parotitis epidemica*), kteráž vyskytuje se jmenovitě v chladnějších dobách ročních a nejčastěji u dětí školy navštěvujících; nejtěžší věk dětský a vyšší staří bývá před chorobou ochráněno. Choroba ta jeví se nápadným, často jednostraným zduřením tváří, kteréž má za následek tak značné znetvoření obličejce, že z toho vznikaly rozmanité posměšné názvy lidové, ze kterých je u nás nejznámější mumps. Probíhá s mírnou horečkou, nepokojem a nechutenstvím, nemohouť děti pro otok úst řádně otvírat, a mimými bolestmi; někdy nastávají také obtíže sluchové. Obvyčejně otok brzy se ztrácí a jen řídicí dochází k zhnisání a dalším následným příznakům nepřiznivým, zvláště parásám. Léčení bývá v celku jednoduché: mírná teplota v bytě, přiměřená výživa, na žlázu samu ob-

kladky s počátku studené, později teplé a po případě vteřavě masti. V případech, kdy nastalo zhnisání, bývá třeba také pomoci chirurgické. Aby se zabránilo šíření nákazy, je potřeba nemocného izolovati.

Privace, lat., zbavování, odnímání.

Privar, jinak kotelní kámen, viz Kotel, str. 979 b sl. Prostředek zamezující tvoření p-u viz Antiinkrustator.

Privas [privá], hl. město fr. dep. Ardèche, arrond. P. (1743,22 km² se 120,761 obyv., 10 kantony a 108 obcemi) a kantonu, leží ve výši 322 m n. m. na levém bř. ř. Ouvèze, pr. přít. Rhòny, na sev. úpatí hory Coirons, na poboč. trati Livron — P. franc. dráhy Středo-mořské, má 4669 obyv. (1896), četné domy z XV. a XVI. stol., collège, ústav učitelův a učitelek, nemocnici, blázinec, věznici, veliké mineralogické museum, knihovnu, společnost pro vědy přírodní a historické, filiálku banky »Crédit Foncier«, čilý obchod s kožemi, kaššany, lanýži a vínem, továrny na konzervy a lučebniny, tiskárny, kovárny, jircháry, mlýny, prádelny hedvábí, rozsáhlé pěstování moruší, kamenné lomy a ložiska železné rudy. P. byl za Karla IX. a Jindřicha III. z hlavních pevností franc. protestantův, která byla r. 1574 marně obléhána král. vojskem, avšak r. 1629 dobytá a pobořena Richelieuem. *Tšr.*

Privateer [prajvetír], angl., k a p e ř s k á loď. Viz Kapéřství.

Privatier [-tjé], nefranc. výraz pro soukromníka, privátníka (franc. *homme privé*; lat. *privatus*); též kapitalistu, rentiera někdy označuje.

Privatum, lat., soukromě.

Privatizovati, novolat., žítí v soukromí, po soukromnicku, bez úřadu, bez místa.

Privatissimum (t. j. *collegium*), z lat., universitní přednáška pro omezený počet posluchačů, jež se koná obyčejně v bytě profesorově.

Privátní, z lat., soukromý.

Privěst (*Duldungsdorf*), ves na Moravě, hejtm. Mor. Třebová, okr. Jevíčko, fara Cetkovice, pš. Šebetov; 22 d., 124 ob. č. (1890).

Privěťice, ves v Čechách, hejtm. a okr. Rokycany, fara a pš. Radnice; 79 d., 702 ob. č. (1890), fil. kostel sv. Martina připom. v XV. stol., popl. dvůr a kamenouhel. doly. Bývalá tvrz, na níž připomíná se (1456) Jan z P r í v ě t i c, stávala blíže nynějšího dvora (dosud nepatrné zbytky) a bývala příslušenstvím hradu Březiny. Na tvrzí sdílili rozliční rodové čeští, ale r. 1661 připomíná se již pustou. V nedalekém lese privětickém tvrz a ves Zhoř.

Privigye [-d'e] viz P r i e v i d z a.

Privilegium značí v ý s a d u ze všeobecných ustanovení právních ve prospěch buď jisté třídy osob, věci, poměrů (p. ve smysle širším), anebo ve prospěch individuální osoby, věci, poměru (p. ve smysle užším). Podle toho dělíme p. na p. *personae, rei a causae*. Slovo samo odvozeno jest od slova *privus*, jež mělo původně význam tíž jako *singuli*.

P-ia mohou mít nejrozmanitější obsah, a to nejen jako výsady z oboru práva soukromého (na př. **p**-ia vojínů v právé dědickém, fisku v právé majetkovém), ale i z oboru práva veřejného (na př. osvobození od daní, privilegované živnosti); obsahem **p**-ii může být též, že v určitém případě upustiti jest z důvodů *aequity* od přísného provedení důsledků jisté právní normy (na př. prominuti zákonné překážky manželství), v kterémž případě zoveme **p**. *dispensí*. **P**-ia mohou se zakládati buď na zvláštním zákoně ad hoc vydaném (*lex specialis*), aneb i na úkonu administrativním, pokud jest to ústavním zřízením připsáno (na př. *venia aetatis*, udělení příročí dlužníkovi). J. V.

P. fori, výsada osobní v právu kanonickém, viz *Immunita*, str. 536 *b* a Čechy, str. 472 *a*.

P. immunitatis, tolik jako *immunita* (v. t.), osvobození od jistých povinností a břemen, mezi jiným na př. i od vojenské povinnosti atd. (Srv. *Branná povinnost*).

Přivslanský kraj (rus. Привисланский край) nazývá se 10 nejzápadnějších gubernií evropského Ruska, t. kaliszská, kielecká, łomžská, lublinská, piotrkowska, plocká, radomska, siedlecká, suvalská a varšavská, které úředně zovou se gubernie carství Polského a tvoří t. zv. ruské Polsko. Tšr.

Přívitan, kmet na Starém městě Pražském, věrný stoupenec knížete Bořivoje II. Vyznamenal se r. 1105, kdy s biskupem Heřmanem knížeti uhájil Prahy proti Svatoplukovi Olomouckému. R. 1109 přidal se opět k Bořivojovi, když tento proti Vladislavovi se zmocnil Prahy. Vladislav však Bořivoje přemohl (1110) a **P**. za trest byl přinucen třikrát nésti prašivého psa po pražském náměstí, načež mu od kata byla useknuta brada a on poslán do vyhnanství. **P**. odešel na to do Polska. Chocholoušek učinil jej rekem svého románu **P**, *Kmet Staropražský* (1855, 2 sv.).

Přívlač, příkrajník (*tyras*), síť sloužící k chytání koroptví, bažantů, křepelky a p.; bývá 15—20 *m* dlouhá a asi 13 *m* široká, vpředu vzhluru zdvižena a na zvěř přetažena. Často pyltáci používají **p**. k chytání koroptví za noci v jeseni na strništích a proto zove se též 'noční síť'. Črn.

Přívlačky: 1) **P**, ves v Čechách při řece Sázavě, hejtm. Kut. Hora, okr. Uhlíř. Janovice, fara a pš. Sázava; 12 d., 121 obyv. č. (1890). 2) **P**, ves t. při Jizeře, hejtm. Semily, okr. Vysoké n. Jiz., fara a pš. Ruprechtice; 117 d., 749 ob. č. (1890), 2tř. šk., ložisko tuhy a želez. rudy, mlýn a tkalcovství po domáčku. — 3) **P**. (*Pröhring*), ves t. nedaleko Ohře, hejtm. a okr. Žatec, fara Stranná, pš. Hořetice u Žatce; 23 d., 20 ob. č., 126 n. (1890). Alod. statek (210 *ha*) se zámečkem ve Stroupečce, dvůr a cihelna, majetek Karla Zulegera. Stroupeček býv. kdysi ves, nyní jen popl. dvůr.

Přívlastek viz *Attribut* 2)

Přívod (něm. *Zuleitung*, franc. *adducteur*, rus. *еречение*) je rourové zařízení, jímž přivádí se buď voda (na př. u vodovodů, melioračních zařízení, čerpadel, turbin, stříkaček, vodních lisů, parních strojův atd.) nebo vzduch (u dmychadel čili *compressorů*, ventilátorův atd.), nebo různé plyny (na př. svítíplyn, kyselina uhličitá atd.), nebo vodní páry (na př. u centrálního topení přehřátou parou atd.) k místu, kde přiváděných látek má být upotřebeno. **P**-y zhotovují se buď z rour kameninových, nebo železných, ale také z kaučukových, kteréž bývají obyčejně opředeny a zovou se potom hadice. **P**-em elektrického proudu jsou dráty měděné, hliníkové neb z fosforové bronzi, buď holé neb chráněné obalem zv. *isolací*. I v lidském těle nacházíme přivodní cévy k srdečnímu svalu. Při zřizování potrubí přivodních nutno mít zřeni k tomu, zda přiváděná látka přichází pod tlakem a jak velikým či bez tlaku; neboť v případě tlaku nutno **p**. sestrojiti podle toho, aby vyhověl zákonitým předpisům. Čím menší průměr přivodní roury, tím méně tekutiny přivádí, avšak tím menší síly stěny je potřebí. Zde rozhodne pak ovšem vteřinové množství. Vedle vyčtených opatření potřebí je chrániti potrubí před zamrznutím, což stane se náležitou *isolací* buď dřevitým betonem nebo jinými látkami. Sp.

Přívodič viz *Adduktor*.

Přívora, *espagnoletta* (franc. *fermeture*, něm. *Verschlussriegel*, rus. *зацовь*) je železné ústrojí, skládající se z tyče kruhového průřezu, jež sahá po celé výšce rámu okenního nebo dveřního, držena jsouc několika objímkami, by mohla volně se otáčeti. Objímky jsou buď zapuštěny neb opírají se o výstupky tyče, v koncích háky zvláštního tvaru opatřených, a udržují tyto v určité poloze. Háky zasahují buď za ozubec nebo do otvoru v plechu, plnice tak úkol jim vymezený na koncích tyče. Tyč otáčí se veslem, jež po uzavření založí se ve skobku, čímž dosáhne se opět uzavření u středu tyče. Sp.

Přívory: 1) **P. Dolní**, ves v Čechách, hejtm. a okr. Mělník, fara Všetaty, pš. Všetaty-**P**, 92 d., 526 ob. č. (1890), 2tř. šk. — 2) **P. Horní**, ves blíže přeďešlé t.; 33 d., 211 ob. č. (1890), telegraf. a železn. stanice Všetaty — **P**. na trati Lysá n. L. Střekov a Neratovice-Ml. Boleslav, popl. dvůr Jiřího kn. Lobkovic a 2 mlýny. Obyvatele pěstují zeleninu, zejména cibuli, česnek a okurky, jež rozvázejí až za hranice. V obojích **P**-rech stávaly tvrze, z nichž tvrz v **P**-rech Dol. byla kolébkou vладыk z Přívora.

Přívov nebo převov (franc. *passage*, *trajet*, něm. *Ueberfahrt*, rus. *переправа*), stálé zařízení na řekách, jímž na určitých místech, kde v okolí není blízkých mostů, možno se dopravit se břehu na břeh. Pro osoby zařízení jsou **p**-y osobní a pro dopravu všeobecnou **p**-y pro povozy i osoby. K oněm stačí větší pramice nebo kocabky na určitý počet osob, k těmto určen jest prám. Značka ponoru na zevní ploše nádoby dopravní, kte-

ráž závisí na úředním povolení čili koncesi, obmezuje velikost nákladu dopravního nebo počet osob. Za velikých vod **p.** bývá zastaven. Výška vody musí při provozování dopravy přísně býti pozorována, jednak proto, že pro vyšší stavy vodní bývá vyšší sazba, jinak proto, že za určitých stavů vodních podle lokálního nebezpečí třeba dopravu vůbec na čas přechodně zastaviti. Namnoze, kde jest značnější proud, musí dopravní prám ukotven býti na řetěz neb lano pod vodou na příč proudou položené nebo nad vodou na příč řeky napjaté. Na prámu bývá kratší řetěz, na jehož konci je kladka, jež se pohybuje tlakem vody podle postavení prámu po řetěze napjatém pod vodou nebo nad vodou. Řetězy i lana dluzno z bezpečnostních příčin rádně profilovati podle tlaku, který voda na ponořený profil nádoby dopravní vyvozuje. Tlak ten dán je vzorcem

$$T = K \cdot F \cdot \gamma \cdot \frac{v^2}{2g},$$

při čemž F značí ponořený profil nádoby napříč proudou uvažovaný, γ značí měrnou váhu vody, v rychlost proudy a K součinitele, závislého na formě plovoucího obdélníku. Podle Dubuata a Duchemina koeficient ten kolísá se mezi hodnotou 1,46 až 1,36 podle toho, jaký poměr je mezi šířkou a délkou plovoucího tělesa. **P.** s horním napjatým lanem lze spatřiti dosud na Berounce v Liblíně u Plzně, na Vltavě ve Vraném a j. Praha má **p-y** se spodním řetězem ponořeným ve vodě u Bránika a u Troje.

Přívóz: 1) **P. Kamený**, ves v Čechách po obou březích Sázavy, hejtm. Kr. Vnohřady, okr. a pš. Jilové, fara Jilové (část. Netvořice); 51 d., 401 obyv. č. (1890), kostel sv. Ludmily, 3 mlýny a samota Žampach. Býval zde původně přívóz přes Sázavu, jež náležel klásteru ostrovskému a při němž ke konci XI. stol. vznikla nynější ves.

2) **P. Štěpánův**, přívóz na Labi, mezi osadami Obrstiví a Libiši. Před XVI. stol. stával na místě přívozu selský statek a naproti němu (na lev. břehu) tvrz neznámého jména. Tvrz v neznámé době zašla a na místě jejím dosud říkájí na »Starém zámku«.

3) **P.**, původně vesnice, od r. 1900 město na Moravě při vtoku řeky Ostravice do Odry. Na pr. bř. Ostravice rozkládá se Těšínské Slezsko a na lev. bř. Odry Prus. Slezsko, které je s **P-em** od r. 1878 spojeno okresní silnicí a dřevěným mostem. **P.**, v němž leží nádraží ostravské, jest od Ostravy vzdálen 3 km a spojen s ní od r. 1896 místní drahou, původně parní, od r. 1901 s pohonem elektrickým. R. 1880 **P.** měl 3698 obyv., r. 1890 5300 a r. 1900 dokonce 10.873 obyv., z nichž 3441 Čechů, 5304 Němců a 1912 Poláků; katolíků 10.500, židů 508 a evangelíků 299. Nádraží v **P-e** bylo dopravě odevzdáno r. 1847 a jest z nejdůležitějších stanic celé Sev. dráhy císaře Ferdinanda. Zde jest 150 lokomotiv, rozsáhlé dílny na správu lokomotiv a vagonů, v nichž jest zaměstnáno 1709 dělníků. Stroje

obsluhuje 175 strojvedoucích a vlaky doprovází 1374 zřízenců. Z hlavního nádraží vede odbočka dráhy do Frýdku, kdež se připojuje k mor. městské dráze vedoucí z Bílska do Kojetína; dále vede uhelná dráha přes Ostravu do uhelného revíru karvinského, s níž spojen je každý uhelný závod vlastním křídlem. Z celého uhel. revíru dováží se veškeré uhlí do **P-u**, kde na rozsáhlém uhelném nádraží ve vlaky se seřadí a dále dopravuje. **P.** jest město průmyslové, ale průmysl nalézá se veškeré v rukou německých. Zdejší uhelný závod »Jama Františkova« náleží Sev. dráze. Z ostatních prům. podniků jsou nejdůležitější: 2 válcovny na zinkový plech z r. 1852, raffinerie na paraffin a ceresin z r. 1866, raffinerie na petrolej a chemická továrna na zpracování kostí (výroba křilhu, mazadla, fosfatů a pod) z novější doby a knihtiskárna. Poblíž pohraničního mostu je celní úřad. Školství je zde v poslední době značně vyvinuto. Původně zde byla 1tř. česká škola zřízená r. 1808, která byla r. 1870 rozšířena na dvoutrídni, r. 1880 rozšířena na 4tř. a proměněna v utraquistickou; r. 1882 rozdělena škola tato ve 4tř. českou a 4tř. německou. R. 1891 rozdělena něm. škola na 2 samostatné 5tř. školy podle pohlaví, které se rozšiřovaly pobočkami, a r. 1902 zřízena zde něm. dívčí škola měst'anská, kdežto česká škola je zde dnes 6tř., avšak pohlavně nerozdělena Kromě toho zde též česká a německá pokr. škola pro učně. Český život je zde dosti čilý a soustřed'uje se v několika spolcích. Zná k: Na starých pečetech **P-u** je vyznačen pluh; dnešní znak má nad horníci. kladivky okřídlené kolo. Dějiny: **P.** náleží mezi staré osady moravské a osudy jeho jsou úzce spojeny s osudy Mor. (Ostravy). Od nepamětných dob M. Ostrava byla s Opavou spojena obchodní cestou, která až do XVI. stol. vedla podél levého břehu Ostravice k Odře. Zde byl brod; za vyššího stavu vody převážel zde převozník povozy na prámu přes Odru, které se ubíraly dále přes Hlučín k Opavě. Převozník si tu vystavěl domek, později tu vznikl hostinec pro pacholky a místu tomu říkalo se převoz čili **P.** V době asi pozdější ostravští soukeníci si zde vystavěli valchu pro své výrobky, na strouze z biskup. rybníků vodu do Odry odvádějí; podnes na tom místě stojí mlýn »na valse« zvaný. V době ještě pozdější postaven horní mlýn, r. 1852 zaměněný v zinkovnu, a dolní mlýn u samé Odry. Selské usedlosti od rychty (fojtství) až po dolní mlýn byly stavěny pouze po pravém břehu strouhy. Na lev. břehu až do Mor. Ostravy a Mar. Hor (dř. Lhotky) byly biskupské rybníky, jejichž hrázi užívá se podnes za silnice. Když byl **P.** od olom. biskupa na osadu povýšen, není známo. R. 1440 **P.** náležel Bohuslavu z Převozu a jeho manželce Kateřině. Jan Čambor z Přívozu postoupil r. 1501 toto léno biskupské Mikuláši Falklovi z Hagenordfu, jemuž Václav Hřivnáč z Heraltic, pán na Pol. Ostr. jakož i obci M. Ostravě, pojistil na věčné

časy vodu z Ostravice pro plnění výše zmíněných rybníků. Po Václavu vystřídalo se ještě několik držitelů P-u, až jej r. 1538 koupil Hanuš Petržvaldský z Petržvaldu. Po jeho smrti přešel P. v držení Jiřího z Kravař, který před r. 1555 zemřel, a P. silně zadlužený připadl opět olomoucké kapitole. By kapitola ukončila spory, které po staletí vznikaly mezi držiteli P-u a měšťany ostravskými o hranice a jež ona rozsuzovati musela, biskup Markus Kuenr. 1555 prodal obec P. městu M. Ostravě za 3 zl. mor. ročního platu a zprostil občany P-u roboty, kterou konávali při strouhách a rybnících. Od toho roku P. náležel obci ostravské a dějiny jeho jsou tytéž s dějinami Ostravy. P. obklopen jsa dvěma řekami trpí často zhoubnými povodněmi; z nejstrašnějších byla r. 1736, kdy rozvod. Ostravice zaplavila celé okolí na několik čtver. mil, což mělo za následek hlad, drahotu a mor; r. 1831 voda dosahovala až po střechy chalup a zničila větší část dobytka; jí podobná byla povodeň r. 1880. Od otevření dráhy zdvihl se P. poněmhu. Nejvíce v posledních 10 letech. Založena nová výstavná čtvrť s rozsáhlým náměstím, na němž vystavěn chrám P. Marie. Po vysvěcení chrámu r. 1899 zřízena zde správa duchovní o 3 kněžích. J. Novák.

Přivozec: 1) P., ves v Čechách při Vltavě, hejtm. a okr. Sedlčany, fara a pš. Verměřice; 8 d., 45 ob. č. (1890). — 2) P. (*Přivosten*), ves t., hejtm. a okr. Horš. Týn, fara a pš. Blížejov; 47 d., 240 obyv. č., 8 n. (1890), mlýn. Alod. statek se Lštěním (421,56 ha), náleží k němu zámeček, dvůr, pivovar, majetek Fr. Bořka Dohalského hr. z Dohalic. Bývalá tvrz byla východíštěm vladky z Přivozce, z nichž Jan prodal P. (r. 1417) Hynku st. z Prohore. V 2. pol. XV. stol. tvrz byla pustou a král Ladislav daroval jí Janu z Kamenné Hory. Počátkem XVIII. stol. usadil se na P-zci Jan Max. Kyšperský z Vřesovic, jehož dcera Eliška provdala se za Jana Jiřího Dohalského z Dohalic a tím i P. přešel do rodiny této.

Přivraty, Převrat, ves v Čechách, hejtm. Lanškroun, okr. Ústí n. O., fara a pš. Vel. Řetová; 100 d., 635 ob. č. (1890), 2ř. šk., mlýn, myslivna. Stávala zde tvrz.

Přivtělení viz Inkorporace.

Privy council [prajvi kaunsil], angl. tajná rada, srv. Britannie Veliká, str. 694 b a a 696 a.

Přivýšov, Převýšov, Přebýšov nebo *Nová Ves*, ves v Čechách, hejtm. Nový Bydžov, okr. Chlumec n. C., fara a pš. Žiželice; 67 d., 427 ob. č. (1890), 1ř. šk.

Přivosten viz Přivozec 2)

Příze (angl. *yarn*, frc. *fil*, něm. *Garn*, pol. *przędza*, rus. *пряжа*) jest výrobek vzniklý z vláken předením (v. t.). Podle suroviny, ze které vznikla, rozeznává se p.: bavlněná, lněná, vlněná atd. (viz *Předivo*); *vigogne* je p. ze směsi vláken bavlněných a vlněných. *Smišené p.* (*mixed yarns*) předou se ze směsi alpaky, vlny mohairové, hedvábí a bavlny. Lid označuje slovem »p.« p.-zi lněnou a slovy »vý-

robky celo- a polopřezné« výrobky celo- a pololněné. P. zpracuje se jako surovina ve tkalcovství, stávkářství, pletářství a prýmkářství a při šití a vyšívání. Užívá se jí buď jednoduché nebo skané, ve stavu původním (p. surová) nebo upravené. Skaná p. (*Zwirn*) vznikne zakroucením dvou nebo více p-zi jednoduchých v jednu nit' na strojích skacích; je buď hladká (jedno-nebo vícebarevná) nebo zdobena uzlíky, smyčkami a p. (t. zv. p. nopková); dvoubarevná p. skaná nazývá se *mouliné*. — Úprava p. vztahuje se jednak na smotávání, požeňání, leštění, propařování a balení, jednak na bílení, barvení a potiskování.

Smotáváním na strojích smotávacích převádí se p. s potačů nebo cívek strojů přádacích v přádena; navjí se na sklompý dřevěný válec laťový. Určitý počet návínů tvoří pásmo a určitý počet pásem přádeno. Jednotlivá pásma oddělena jsou od sebe pásmicí. Přádena jsou různé velikosti podle druhu p. *Bavlněná p.* (fr. *fil de coton*) má smotávání anglické a francouzské. Při anglickém jest obvod válce smotávacího stroje (motáku) 1 1/2 yardu, 80 návínů (nití) tvoří pásmo a 7 pásem přádeno = 840 yardů; při franc. smotávání přádeno má 1000 m v 10 pásech po 70 nitech; obvod motáku = 1 3/7 m. P. z vlny mykané (*fil de laine cardée*) má asi 16 způsobů smotávání; převládá smotávání metrické s přádeny po 1000 m v 10 pásech po 70 nitech à 143 cm nebo po 73 nitech à 137 cm, nebo po 80 nitech à 125 cm. — P. z vlny česané (*fil de laine peignée*) smotává se po způsobě francouzském, anglickém a metrickém; metrické smotávání je nejčastější a stejné jako u p. z vlny mykané. — Pro p-zi lněnou, koudelnou a konopnou obvod motáku jest 2 1/2 yardu při smotávání anglickém a irském, 3 yardy při smotávání francouzském a 3 vid. lokte při smotávání ruském; přádeno má 12, 10, 20 nebo 30 pásem po 120, 100, 60 nebo 40 nitech. — P. džutová smotává se podobně jako len, přádena mají však jen 5 pásem. — Smotávání ramie a *vigogne* je stejné jako francouzské smotávání u bavlny. — *Chappové hedvábí* má smotávání buď anglické (stejně s bavlnou) nebo metrické; přádeno má 500 m ve 4 pásech à 100 nitech; obvod motáku = 125 cm. Smotávání pravého hedvábí viz *Hedvábí*, str. 1021. Pro praktickou potřebu neběse se skutečná délka přádena, nýbrž t. zv. délka kalkulační či upotřebitelná, která jest o 4 až 10 % kratší; úbytek délky p. vznikne zejména soukáním.

Požeňání má za účel zbavit p-zi vyčnívajících chloupků a učinit ji hladkou; stane se tak tím, že p. provede se na strojích požeňacích několikrátě plamenem svítíplynu. Požeňané p. užívá se na jemné krajky a pod. Leštění se (hladí) p. (skaná), aby nabyla hladkosti a zvýšeného lesku; přádena namáštějí se do slabě lepivého roztoku (gummové vody) a potírají dřevěnými listami na lešticích strojích. Alby p. změkla a netvořila kli-

ček, propaňuje se v uzavřených nádobách. **P.**, které se nepotřebuje na místě výroby, uzpůsobuje se balením k zaslání. Potáče rovnají se do beden, přádena lisují se v balíky různé velikosti. Balíky **p.** bavlněné mají 10 nebo 5 angl. liber a v balíku jsou svazky (panenky) obvykle po 10 přádenech; počet svazků v 10liberním balíku rovná se číslu **p.** (viz níže). Vlna, ramie, vigogne a hedvábi chappové zasilají se v balících 5kilových. Lněná, koudelná a konopná **p.** balí se po kopačkách; při anglickém a francouzském smotávání má kopa 10 svazků po 5 kusech a po 4 přádenech, při irském a rakouském smotávání má kopa 60 kusů po 4 přádenech. Džutová **p.** bývá v balících po 16, 8, 4 nebo 2 kusech po 20 přádenech; v každém balíku je 60.000 yardů **p.**

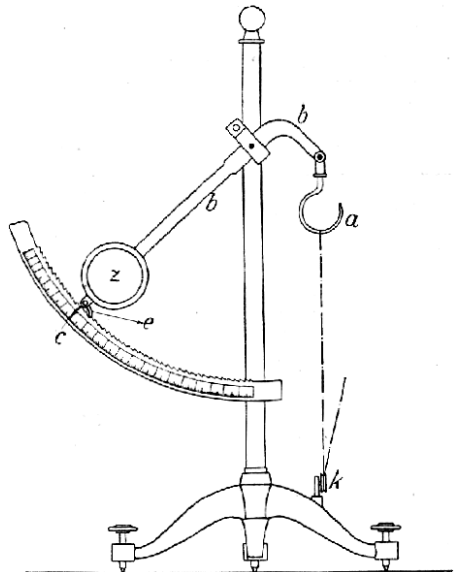
O bílení a barvení **p.** viz Bělíčství, str. 675, Barvení, str. 402 a Barvířství, str. 405.

Potiskování **p.** je výkon ruční, méně často strojní, a dodává se jím **p-zí** pestřých barev. Užívá se potíštěné **p-ze** ve tkalcovství na nepravé koberce brusselské, na moquetty, imitace smyrenských koberců, na látky damské a **p.**; také ve stávkářství dochází užití.

Vlastnosti **p.**, k nimž přihlížeti jest při posuzování **p.**, jsou: rovnoměrnost, oblost, hladkost, zakroucení, pevnost, pružnost a jemnost.

Rovnoměrnou, oblou a hladkou je **p.**, když nemá uzlíků, příkrutů a sesílených nebo seslabených míst, počet vláken v každém průřezu je stejný a průřez je kruhový; požadavkům této obvykle **p.** vyhovují, nejméně **p.** lněná a **p.** z vlny mykané. Posouzení lze rovnoměrnost **p.** zkoumadlem na rovnoměrnost **p.** Zkoumaná nit navinuje se na desku **a** (vyobr. č. 3354.) potaženou tmavým nebo světlým aksamitem (podle barvy **p.**), která

den návin o výšce rovné výšce závitů šroubu **c**; **p.** leží potom na desce v hustých přímkách rovnoběžných a každá nerovnoměrnost stane

C. 3355. Dynamometr na přízi.

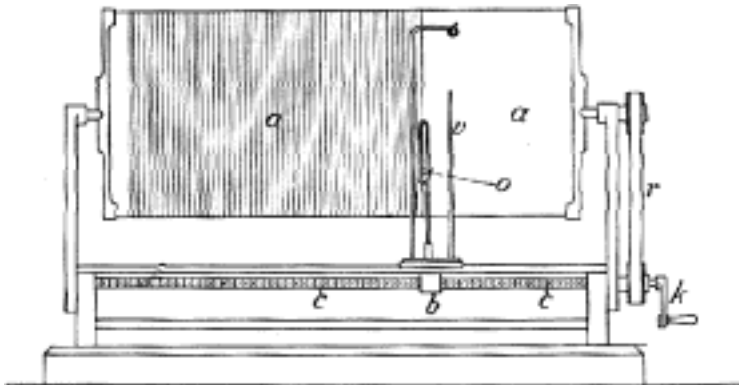
se tím velmi patrnou. Zkoumá-li se **p.** z potáče, nasadí se potáč na vřeteno **v.**

Pevnost **p.** je důležitá pro pevnost tkaniny. Zkoumá se t. zv. dynamometry na **p-zí**. Nejjednodušší z nich (vyobr. č. 3355.) má hák **a** na dvouramenné páce **b** se závažím **z** a ukazovákem **c**; na hák upevní se zkoumaná **p.** a za druhý její konec vedený přes kladku **k** zvolna se táhne; tím zvedá se závaží **z**, až **p.**

se přetrhne. Číslo na stupnici, na kterém se ukazovák při tom zastaví, udává pevnost **p.**; západka **e** znemožňuje samovolný návrat zvednutého závaží. Provádí se nejméně 10 pokusů trhacích a stanoví se průměrná pevnost.

Pružnost **p.** udává se délkou, o kterou **p.** tahem se prodlouží, než se přetrhne; stanoví se dynamometrem na **p-zí**, na kterém připojí se za tím účelem zvláštní stupnice.

Jemnost či tloušťku **p.** nelze stanovití přímým měřením a určuje se proto jemnost vážením; podle výsledku vážení **p.** se čísluje a udává číslo **p.** buď počet jednotek váhy, které váží jednotka délky (u hedvábi), nebo

Č. 3354. Zkoumadlo na rovnoměrnost příže.

otáčí se klikou **k** a řemenem **r**; při tom vede se **p.** očkem **o** na matici **b** mikrometrického šroubu **c**, který uložen je přesně rovnoběžně s deskou **a** a otáčí se klikou **k**. Za každé otočení klikou vytvoří se na desce je-

počet jednotek délky, které jdou na jednotku váhy. Jednotky volí se rozmanitě a rozeznává se podle toho různé číslování. (Viz následující tabulku.) Číslo skané **p.** udává se ve tvaru zlomku, kde číselník značí číslo a jmenovatel počet nití jednoduché **p.**, ze které **p.** skaná; vznikla na př. čís. $20\frac{1}{2}$ značí p-zí, která vznikla skáním 2 p-zí jednod. č. 20. Pokus zavést jednotné mezinárodní číslování pro všechny **p.** (jednotka délky 1000 m a jednotka váhy 1 kg) doposud selhal.

Příze	Číslování	Jednotka		Obvyklá čísla		
		délky (1 prádeno)	váhy			
bavlněná	anglické	840 yardů	1 angl. lib.	4—200		
	francouzské	1000 m	$\frac{1}{2}$ kg			
	anglické	560 yardů	1 angl. lib.			
	francouz.	1256 aunes 3600 m	$\frac{1}{2}$ kg			
z vlny mykané	pruské či německé	2200 berl. lib. 2240 » » 2040 » »	1 celní libra	$\frac{1}{2}$ —80		
	staro-rakouské	1760 vid lok. 2112 » » 1600 » »	1 vid. libra			
		800 sas. lok. 800 » »	1 berl. obch. lib.			
	saské	780 » » 1200 » » 2400 » »	1 celní libra			
	vigogne	metrické	1000 m		1 kg	1—120
		saské	760 sas. lok		1 celní lib.	
		metrické	1000 m		1 kg	
	z vlny česané	francouzské	600 aunes		$\frac{1}{2}$ kg	10—160
		anglické	560 n 840 n 1120 yardů		1 angl. libra	
	lněná a konopná	anglické, rské a franc.	1 pásmo à 1300 yardů		1 angl. libra	10—160
rakouské		3600 vid lok.	10 angl. lib.			
džuta	anglické	300 yardů	1 angl. lib.	$\frac{1}{4}$ —10		
	belfasterské	14.000 yardů	1 angl. libra*			
ramíe a kopřivová	anglické	300 yardů	1 angl. lib.	—		
	metrické	1000 m	1 kg			
železná bavlněná bavlněná chappové	—	300 yardů	1 angl. lib.	—		
	—	420 »	(libra**)			
hedvábí	anglické	840 »	1 angl. lib.	—		
	metrické	500 m	$\frac{1}{2}$ kg			
pravé hedvábí	francouzské	1000 m	1 g	—		
	staro-lyonské	475 $\frac{3}{8}$ m	1 grain			
	novo-lyonské	960 frc. lok.	1 denier			
	turinské	500 m	1 grain			
	milánské	12.000 m	1 denier			
	pieмонтské	450 m	1 grain			
		9000 m	1 g			
	400 frc. lok.	1 mil mark				
	400 aunes	1 grain				

*) Číslo udává počet liber, které váží 14 400 yardů. Zavedeno ve tkalcovných s vlastními přádelnami.

**) Číslo rovná se $2,8 \times$ počet práden, která jdou na 1 angl. libru.

V praxi **p.** co do jemnosti dělí se na hrubou (čís. 4—30 u bavlny), střední (čís. 30 až 100 u bavlny), jemnou (100—200 u bavlny) a zvláště jemnou (přes 300 u bavlny). Výjimečně předou se i **p.** hrubší než č. 4, resp. jemnější než 300.

Navlhavost **p.** má význam hlavně u hedvábí a vlny a stanoví se přípustné množství vody (viz Hedvábí, str. 1022). Činí u bavlny 8 %, u vlny mykané 17 %, u vlny česané 18 $\frac{1}{4}$ %, u lnu 11 % a u hedvábí chappového 10 % váhy **p.** suché.

V obchodě s **p-zí** označuje se **p.** jmény: *water*, t. j. **p.** se stroje křídlového (viz Předění, str. 597 a vyobr. č. 3334), *throstleswater* (**p.** se stroje prstencového) a *mule* (**p.** se selfactoru). První dva druhy jsou více zakrouceny a označují se též jako **p.** o s n o v n á (*warp*, *Kettengarn*), poněvadž se jí užívá ve tkalcovství na o s n o v u (v. t.), třetí druh je méně kroucený a méně pevný a označuje se jako **p.** ú t k o v á (*weft.*, *Schussgarn*), poněvadž se jí užívá ve tkalcovství na ú t e k. Mimo to rozeznává se podle účelu: **p.** stávkářská, prymkářská, **p.** na koberce, na pletení, háčkování, vysívání, **p.** k šití (nití) atd. Více zakroučená **p.** útková nazývá se medio čili poloosnovná. Vedle této strojní **p.** vyskytuje se tu a tam ještě ruční **p.** (ručně předená) lněná. **P.** z vlny česané dělí se na tvrdou a měkkou; výčesky z česacího stroje (viz Předění, str. 605 a) spřádají se na **p-zí** poločesanou (*Halbkammgarn*). M é l a n g e je **p.** z předuva dvou- nebo vícebarevného. Předeli se **p** tím způsobem, že k předuvu určité barvy přidává se předuvo barvy jiné v určitých intervalech, vznikne **p.** ž í h a n á. J a k o s t **p.** označuje se jmény: prima, secunda a tertia, vedle různých způsobův označování jakosti vlastních jednotlivým **p-zím** (u vlny na př. 3A, 2A, A, B, C, D, E, u bavlny: prima, dobrá prima, malá prima atd.). Nejlepší **p.** bavlněné dodává Anglie, lněné Belgie a Nizozemí, džutové Dundee ve Skotsku, vlněné Anglie a Elsassko a j. v, České výroby **p.** z vlny česané a hedvábí chappového není.

Beroušek.

Přízemi: 1) **P.** (*perigeum*) viz Apsidy.

2) **P.** viz Parterre.

Příznak viz Symptom.

Prizor, *Priisoř* (*Priessern*), ves v Čechách, hejtm. Kaplice, okr. Vyš. Brod, fara a pš. Rožmberk; 32 d., 197 ob. č. (1890).

Přízpůsobení: 1) **P.** (přízpůsobivost, přízpůsobenost, adaptace, akkommodace), biol.jev životný, v tom spočívající, že ústrojenci jeví změny, jimiž přizpůsobují se (adaptují, akkommodují) změněným podmínkám životným. O **p.** v ohledě vývojovém viz Darwinova nauka

2) **P.** viz Akkommodace.

Prizren (tur. *Perzerin*, alb. *Prizrend*), město v t. zv. Starém Srbsku ve vilájetě kosovském. Leží v malebné poloze (asi 410 m n. m.) na sev. úpatí hor Šarských s rozhledem na rovinu Bílého Drimu, řečenou Metohiji, a na vysoké hory, vystupující za ní na straně k Černé Hoře. Ze Škadru vede přes hory albánské (30 hod.) silnice do **P-u** a odtud ke stanicí Verisovcům na dráze ze Solunu do Mitrovice. Nad městem stojí nová turecká pevnost. Městem protéká potok Bistrica. Sídli zde metropolita patriarchátu cařihradského, katolický arcibiskup, mající toliko 7 albánských far, a konsulové několika mocností. Srbové mají zde školu bohosloveckou a některé školy nižší. Kvete výroba zbraní, koží a hrncového zboží. Obyvatelstvo cen se na 40.000 duší. Většinu tvoří muhamme

dánští Albanci; vedle nich jsou zde pravoslavní Srbové i Makedorunami a obec katolických Albancův. Muhammedáni mají 26 džamiji; velická Džuma-džamija byla původně srbský chrám Matky Boží. Pravoslavní mají dva kostely, katolíci jeden. Nad městem leží zříceniny středověkého hradu a pod ním stopy kláštera archandělův, záduší cíře Štěpána Dušana. — Dějiny. V okolí P-u leželo římské město *Theranda*, na silnici z Niše (*Naissus*) do Lješe (*Lissus*) na Jaderském moři. Starší forma slovanského jména zněla *P r i z r j á n*; proto se píše u Byzantincův *Prizdriana*, *Prizdiana*. Poprvé se zmiňuje ok. r. 1020 jako sídlo biskupa, podřízeného arcibiskupu ochridskému. Tehda tyto země opanovány od Byzantincův. R. 1072 začal v P-u povstání proti Řekům srbský potomní král Konstantin Bodin; byl zde pod jménem Petra korunován za cíře bulharského (zpráva u Kedrena). Koncem XII. stol. obsadil P. srbský velický župan Nemanja, ale brzo byl nucen tento kraj opět ponechati Řekům. Teprve v XIII. věku P. trvale obsazen od Srbův. Od konce téhož století velice zkvětal jako obchodní středisko, navštěvované od kupcův dubrovnických, kotorských, florencských, benátských atd. Král Štěpán Uroš II. Milutin (1282—1321) vystavěl v městě nový chrám metropolitní a chrám sv. Štěpána. Cír Štěpán Dušan (1331—55) zbudoval opodál města na břehu Bistrice nádherný klášter sv. archandělův Michaila i Gabriela, v němž byl i pohřben. Obsárná zakládací listina tohoto monastýru, vydaná od dra Jana Šafaříka (v »Glasniku« díl 15), náleží k nejdůležitějším památkám starosrbským. Klášter držel asi 70 vsí až k pomorí u Lješe a 17 pastýřských »katunův« Albancův a Rumunů (Vlachů). Za Dušanova syna cíře Uroše zmocnil se P-u král Vlkášin, po jeho pádu (1371) Balšići, po nich Vlk Branković. R. 1375 v chrámě Dušanově slaveno nad hrobem cárovým smíření mezi církví srbskou a řeckou. Ale od té doby následkem válek tureckých sklesla kupecká důležitost města, které příslušelo k území srbských despotův, až r. 1455 dobyto od Turkův. Chrám Dušanův zapustl a od Sinan pašy (†1615) kamení jeho užito ke stavbě posud trvajících džamije Sinan-pašovy (Jastrebov, »Glasnik« 43). Jako sídlo tureckého sandžakbega P. zůstal vždy politickým střediskem této krajiny. R. 1689 P. obsazen od rakouských vojsk pod velením hraběte Piccolominiho, který však zde brzo zemřel; po jeho smrti rakouská posádka od Turkův vypuzena, horami k Bělehradu. Po spojení patriarchátu pečského s cařihradským (1766) Peč podroben biskupu prizrenskému, ale za biskupy nejvíce dosazování Řekové. Od r. 1808 biskupství prizrenské zase spojeno s rašským. Teprve r. 1896 dosazen za metropolitu zase rodilý Srb Dionysij. V poslední době P. časem býval střediskem vilájetu kosovského, které jindy se náležalo v Skopji. *KJk.*

Prízrenice (*Priesenitz*), ves na Moravě, hejtm. a okr. Brno, fara a pš. Modřice; 88 d.,

64 ob. č., 510 n. (1890), 2ř. šk., mlýn, úpravna vlněn. látek a popl. dvůr. P. byly české, ale Švédové ves vypálili i byla osazena nově. Probošství sv. Petra ode dávna mělo tu zvláštní statek se zámkem a dvorem.

Prízvuk, a k c e n t z lat. *accentus*, což je překladem řec. *προσῳδία*, kteréž značilo melodií hlasu, proměny výšky hlasu v jednotlivých slabikách (*τόνοι*). I byly *τόνοι*: *ὀξύς* (*accentus acutus*) (zvýšení nejvýše o quintu), *βαρύς* (*acc. gravis*) (snížení hlasu), *περισπωμενός* (*acc. circumflexus*) ^ (zvýšení a snížení). Nyní rozeznáváme dvojí druh p-u, úplně různý již svou podstatou: expiratorní (emfatický) a tonický (melodický, chromatický). 1. **Expiratorní (emfatický) p.** je pohyb síly výdechu upotřebeného k vyslovení slabiky, slova nebo věty. Dech má dvojí fazi: jednak vdechujeme, jednak vydechujeme. K mluvení potřebujeme výdechu. Obvyčejné dýchání má určitý rytmus, při mluvení je vdech ukvapený a výdech účelně upravený. Každá hláska potřebuje jistého minima síly výdechu, aby byla slyšitelná. Při mluvení síla výdechu roste, klesá, přerušuje se, zřídka udržuje se v jisté míře. I označujeme: > *crescendo*, < *decrecendo*, - *staccato*, - udržení téže síly výdechu. Při vyslovení s l a b i k y mění se síla výdechu rovnoměrně; moment, kdy užije se poměrně největší síly výdechu, je vrcholem expir. p-u téže slabiky. Věta *dej mi sem knihu* skládá se pojmově a mluvnicky ze slov: *dej*, *mi*, *sem*, *knihu*. Foneticky skládá se ze dvou skupin: *dejmísem* — *knihu*, jejichž první slabika je vyslovena větší spotřebou dechu, než je normálně potřebí. Takověto skupiny slovou m l u v n í t a k t y, jež liší se od hudebních taktů větší volností. Nemají ani stejného, určitého trvání, ani vždy téhož vnitřního uclánkování. Jestliže ubývá síly dechu při vyslovení řady slabik skládajících mluvní takt, říkáme, že tento má p a d a v ý r h y t m u s, pakliže síly dechu přibývá, je rytmus s t o u p a v ý. Ovšem určitou řadou slov není dáno již i určité rozdělení v takty, ale toto může se měniti úmyslně podle toho, který pojem má zvláště se vytknouti. Větu dříve uvedenou moho vysloviti též v taktech: *dejmí* — *semknihu*. Při expiratorním p-u sluší uvážiti absolutní sílu dechu, kterou pronese celý takt, a pak poměr síly dechové při jednotlivých částech taktu. Poměr tento je v různých jazycích různý. Veliký rozdíl mezi slabikou přízvukovanou a ostatními je v němčině a vůbec ve všech jazycích, v nichž vládne p. emfatický. V jazycích románských, slovanských, ve švédštině a j. je tento rozdíl mnohem menší. Poměr mezi slabikou přízvukovanou a ostatními má různé odstíny a měli bychom rozeznávati řadu stupňů dechové síly užité k vyslovení jednotlivých slabik. My však nepostihujeme všech jemných odstínův a rozeznáváme pouze tři stupně: slabika přízvukovaná, s i l n á, slabika p o l o s i l n á a slabika s l a b á. Silné slabiky slov jsou vrcholy mluvních taktův a

podržují své místo; ale ostatní slabiky slov mohou být brzy polosilné, brzy slabé, jak se mění mluvní takty v proudu řeči. Silné slabiky jsou v řeči hranicemi mluvních taktů. Tyto takty nemají určité délky, ani určitého uclánkování. Obsahují jednu silnou slabiku a neurčitý počet polosilných a slabých. Jestliže však tento nevázaný přirozený proud upravíme tak, že takty uclánkujeme v pravidelné střídání silné spotřeby dechu proti slabší, vznikne umění, jaké poznáváme při recitaci. Tyto umělé takty nazýváme *stopami* po způsobu starých, kteří sluchový dojem přenašeli v pohyb nohou, jak již je v přirozenosti lidské, neboť každý slyší takt mimořádně jim řídí svůj chod. Co je v mluvním taktu *crescendo*, je v stopě *arsis* (zdvih) a *decrescendo* mluvního taktu slove v stopě *thesis* (klad). Staří grammatikové užívali těchto slov ve významě opačném. *Arsis* = část stopy, při níž se noha zdvihá (*decrescendo*), a *thesis*, kdy noha dopadá (*crescendo*). Vrchol síly dechové ve stopě uměle se zvyšuje, pronáší se větší silou než v proudě nevázané řeči a proto slove *uder* (*ictus*), jehož účinek se zvětšuje tím, že je hranicí stopy.

2. **P. tónický** (melodický, chromatický). Jako v hudbě proměny tónů, střídání vysokých a hlubokých tónů, nesouvisí s proměnami síly jejich (*forte* a *piano*), tak i v řeči nesouvisí chromatický pohyb tónů s pohybem dechové síly. Můžeme zpívat vysoký tón tiše a hluboký tón velmi hlasitě, a nejen zpívat, ale i vyslovovat v proudu plynulé řeči, tak že je chybná domněnka, že by nejsilnější slabika musila mít též největší výšku hlasu. Střední poloha při mluvení je mezi střední výškou celého rozsahu hlasu jednotlivcov a jeho nehlubším tónem. Když promlouváme jednotlivě věty bez afektu, tu hlas je stále blízce střední poloze mluvení a jen tu a tam odchyluje se poněkud. Když něčemu přisvědčujeme, tu konec věty klesá o *quartu*, v tážací větě stoupá až o *quintu*. Stoupání výšky hlasu označujeme (, klesání (složení: (, (, ( ). Síla dechu a výška hlasu spolu nesouvisí a obě sluší dobře rozeznávat. Řeknu-li: *zítra!* je první slabika pronesena větší silou dechu a vyšším hlasem než druhá; táži-li se: *zítra?* je první slabika zase pronesena větší silou dechu, ale nižším hlasem než druhá. Při mluvení výška hlasu stále se mění. Pohyb její v slabice slove *slabičný p. tónický* (melodický, chromatický). Tento **p** může být: rovný, stoupavý, klesavý, stoupavě klesavý, klesavě stoupavý. Různé druhy *slabičného p-u* tónického můžeme pozorovati jen u slov jednoslabičných zastupujících celou větu. Slůvko *tak* má různý tónický **p**: 1. *ta'k'* (=když to tak jest)-vysoký,-stejný tón; 2. *ta'k'* (= to pochybují)-nízký, stejný tón; 3. *ta'k* ?-stoupavý tón; 4. *ta'k* (= ano)-klesavý tón; 5. *ta'k'* (varujícím tónem)-klesavě stoupavý **p**; v ironickém *oh'* je **p**. stoupavě klesavý. Pokud jde o slovo více-

slabičné, musíme při pozorování tónického **p-u** dbáti trojího: a) rozdílu výšky hlasu při jednotlivých slabikách a intervalů; b) pořadu tónův a intervalů; c) směru pohybu hlasu, co se týče výšky. Poměry, které jsou mezi jednotlivými slabikami v slově, jsou mezi slovy *ve-větě* a mezi větami v řeči. Hlas při řeči se moduluje, totiž výška jeho se mění. Pro tyto změny v slově máme i zvláštní názvy, ve větě jen mluvíme o slovech *přízvukovaných* více a méně. O poměrech mezi větami se ani nemluvívá.

Pokud jde o místo **p-u**, vládne dvojí princip: 1. **Étymologický**. Jazyk má volnost ve zvukové podobě slova a přihlíží jen k významu jednotlivých slabik. Hlavní (t. j. buď nejsilnější expiratorní, buď nejvyšší tónický, buď obojí) **p**. má slabika buď a) *ko'fenná*, na př. sansk. *bóhhati*, řec. *λείπει*, rus. *судить*, воду; buď b) *kmenotvorná*, na př. řec. akk. *πατέρα*, rus. nom. вода, dat. plur. водамъ, судить; buď c) *flexivní*, na př. řec. *παρός*, rus. *сужу*. Vzorem etymologického *přízvukování* je *védské*, z živých jazyků ruské. — 2. **Fonetický**. Všude časem volnost zvukové podoby slove se omezuje. Buď se kladou volnosti v *přízvukování* jisté meze, jako v řečtině, kde *ὄξεια π.* nemohla být dále než na třetí od konce a to jen tehdy, když byla poslední slabika krátká. V sanskritě (podle nynější indické výslovnosti) nemůže být **p**. dále než na čtvrté od konce a to jen tehdy, když 2. a 3. od konce jsou krátké, na třetí, když 2. je krátká Jazyk uniformuje zvukovou podobu tak, aby vládlo ve slovech buď *crescendo* nebo *decrescendo*. Cesta je dvojí: a) Buď se zachová starý **p**. na určitých slabikách, ale zanikají slabiky další a jazyk má v slovech *crescendo*, na př. ve francouzštině (řec. *ἐπισκοπος*-fr. *evesc*, nř. *évêque*), nebo zanikají slabiky před **p-em**, a jazyk má *decrescendo*, na př. v němčině (řec. *ἐπίσκοπος*-*bischof*). I ve francouzštině i v němčině mají slova **p**. obyčejně na slabikách etymologicky *přízvukových*. β) **P**. může se určitým směrem *posínovat*, na př. v češtině, kde se *posínul* na slabiku první, v polštině, kde se *posínul* na předposlední. Změnami **p-u** jazyky stávají se jednotlivějšími a ustupováním melodického expiratorního jest ve vyvinutějších větší monotónnost než v méně vyvinutých. V těchto, jakož i v starších fásích všech jazyků byly si tedy zpěv a řeč blíže. Nyní se u nás rozcházejí, a má-li řeč státi se zpěvem, sluší upravití *fónický p*. právě jako expiratorní se upravuje v *rhythmus*.

P. způsobuje dosti veliké změny v jazyce. Hlavně samohlásky se jim mění, jim vysvětluje se *dloužení*, *krácení*, *posínování* i *zánik samohlásek*. Souhlásky mění se hlavně **p-em** expiratorním; nejznámější doklad je *germanský* *posín souhlásek* (Grimmova »*Lautverschiebung*«).

Příživníci (c o m m e n s a l o v é), biol., ústrojenci žijící pomocí jiných ústrojenců tak, že na rozdíl od *cizopasníků* nezpůsobují

hostitelům svým újmy na životě a na rozdílu od souživníků neposkytují vzájemně hostitelům svým žádných zvláštních výhod. Význačnými příklady **p-íků** jsou rod ryb *Fierasfer*, rod krabů *Pinnotheres* (viz *Krabi*), některé žlabatky podružnice (viz *Inquilinae*) a hosté v hnízdech mravenců (viz *Myrmecophilni živočichové*).

Prjanišnikov Ivan P., slavný malíř rus. (* 1839), vzdělal se ve Francii u Gleyrea a v Itálii v římské akademii San Luca a maluje ponejvíce vojenské výjevy ruské vyzorované každoročně v dobách velikých manévřů v Rusku, kam často se vracívá z bydlíště svého Paříže. Od něho dlužno jmenovati: *Koně kozácké; V Camargue; Hlídač camargský; Cow-boys z Texasu; Hráz v moři; Koně; několik krajín camargských* a mn. j. Z duchaplných vodomaleb a nákresův uvedeme: *Na stepi Kalmycké; Typy kalmycké; V lezení u Krásného Sela; U břehu řeky Vaccares; 14. červenec v Provinci; Na cestě do trhu* (motiv z Texasu); *Místo již zaujato* (motiv z Jižní Karoliny). *FM.*

Prjepolje, Prepolje, Prijepolje, okr. město v tur. vilájetě kosovském a sandžaku plevljském (tašlidžském), 78 km na sz. od Novipazaru, v pravo při stoku Miloševy s Limem, v úzkém a hlubokém údolí, má asi 4000 ob., z části pravosl. Srbův a z části muhammedánských Turkův. Okolí jest malebné a úrodné, městem vede jedna z nejdůležitějších cest spojujících Cařihrad se Sarajevem. Rakousko má zde vojenskou posádku, avšak jinak **P.** nevyniká ani zvláštní důležitostí ani zajímavostí. Na blízkú jsou zříceniny památného kláštera *Miloševského*, který byl spálen Turky r. 1559 a z něhož některé rukopisy a památky přeneseny do Trojického kláštera v Plevli. *Tšr.*

Prk, zvláštní zápach, kterým zavánějí jeleni v době říje. *črn.*

Prklišov, *Pirklišov (Pirkelsdorf)*, ves na Moravě, hejtm., okr. a pš. Mor. Třebová, fara Gruna; 48 d., 6 ob. č., 286 n. (1890), 1tř. šk.

Prkoš, kastelán bělinský. R. 1040 kníže Břetislav postavil jej v čelo vojska moravského a pomocných plukův uherských, aby hájil severní hranice české (Rudohoří) proti vojsku německému, jež vedl markrabě míšeňský Ekhardt. **P.** dal se podplatiti a vpustil nepřítele do země. Za to mu dal Břetislav vyloupati oči, useknouti ruce i nohy a vrhnouti tělo do řeky Běliny (1041).

Prkošin viz *Prokošin*.

Prlina, bot., viz *Lycopsis*.

Prlov i *Perlov*, ves na Moravě, hejtm. Holešov, okr. a pš. Vyzovice, fara Pozdýchov; 95 d., 507 ob. č., 5 n. (1890), mlýn Brhlenka a několik pasek.

Prnjavor [prña-], okr. město v Bosně v kraji banjaluckém s 2159 obyv. V okolí domorodci dobývají mořské pěny a zpracovávají ji na dýmky. *RS.*

Pro, lat., pro, za.

Pro aris et focis, lat., za oltáře a krby, (bojovati) za přibytky a chrámy bohů, t. j.

za to, co člověku jest nejdražší. Citát z *Ciceronova* spisu *de natura deorum* III, 40.

Probabilismus (z lat. *probabilis*, pravděpodobný, přípustný, přijatelný) jest názor, že poznáním svým nikdy nedojdeme absolutní jistoty, nybrž jen v mezích pravděpodobného že se pohybujeme. Jako filosofická nauka uveden **p.** v III. a II. stol. př. Kr. stoupenstvem t. zv. Nové akademie a to z odporu proti stoickému dogmatismu. *Ethický p.*, který tvrdí, že není určitelná naprostá zásada mravního konání, vypracován v kasistikou od jesuitů. (Viz *Gury Jean Pierre*.)

Probabilita viz *Pravděpodobnost*.

Probatika, lat., kázání na zkoušku, jež mívají kandidáti kanovníctví při chrámě svato-vítském a vyšehradském v Praze.

Probatní, z lat., osvědčený, vyzkoumaný (na př. prostředek).

Probatum est, lat., vyzkoumáno jest, osvědčeno jest, t. c. to pomáhá, o léčivých prostředcích.

Probitce, správně *Brabice (Probitz)*, ves na Moravě, hejtm. a okr. Znojmo, fara a pš. Fryšava; 125 d., 3 ob. č., 701 n. (1890), žel. stanice na trati Hrušovany-Střelice.

Probi-viri (překlad franc. *prud, hommes*) v Itálii členové živnostenských soudů. Ustav těchto **p.** — **v.** byl tam zaveden zák. z 15. čna 1893. Podle něho zřizuje se *Collegio dei p.* — **v.** (sbor živnostenských odborníků) královským dekretem po návrhu ministrův a skládá se ze dvou komor: z úřadu smírčího (*uffizio conciliazione*) a ze živnostenského soudu (*giuria*). Smírčí úřad má za úkol přivést strany k narovnání. Kdyby se mu to nepodařilo, opětuje se pokus o smír od živnostenského soudu. **P.** — **v.** jsou příslušni jen co do děl-níků nebo učnů v továrnách a průmyslových podnikcích, čítajíc v to průmysl domácí. Původně se zamýšlelo rozšířiti jejich příslušnost i na poměry zemědělské, ale pak se od myšlenky té upustilo. Srv. *Cavalieri, La questione dei p.* — **v.** in *agricoltura* (Řím, 1888); *Lombart, Das italienische Gesetz vom 15. Juni 1893* (v »Archiv für sociale Gesetzgebung«, Bd. 6, str. 549 a sl.); *Stieda, články Einigungsämter a Gewerberichter v »Handwörterbuch der Staatswissenschaften«.*

Problém (fec., z á h a d a) jest otázka vědecky formulovaná, čekající svého rozřešení. V širším smysle znamená **p** i povinnosti životem praktickým uložené, jež nám jest konati.

P čtyř bodů viz *Pothenotova úloha*.

P petrohradský viz *Naděje*, str. 970 *b.*

P tři těles jest proslulý úkol nebeské mechaniky: určití pohyb tří těles pohybujících se kolem společného hmotného středu za vlivu přitažlivých sil všeobecné gravitace. Pro dvě tělesa lze týž **p.** úplně řešiti, avšak pro tři a všeobecně *n* těles je možno napsati jen diferenciální rovnice pohybové, jejichž všeobecná integrace algebraickými výrazy není možná. V prvním přiblížení řeší se **p.** pro soustavu sluneční tím způsobem, že se zanedbají hmoty oběžnic vzhledem

k veliké hmotě Slunce, a obdrží se pohyb podle zákonů Keplerových. Odchyly od tohoto prvního přiblížení nazývají se poruchy čili perturbace a počítají se metodami přibližnými, hlavně rozvinutím poruchové funkce v nekonečné řady konvergentní.

Řešení všeobecného **p**-u v prvním přiblížení vykonal již Newton ve svých »Principích« (1687). Po padesáti letech začalo závodění v pokusech, jak řešiti týž **p**. obecně. Velikolepým konkrétním příkladem **p**-u tří těles je složitý pohyb Měsíce kolem Země za rušivého vlivu Slunce. Hlavní pracovníci jsou: Clairaut, D'Alembert, Euler, Lagrange, Laplace a celá řada pracovníků pozdějších. Poslední dva z uvedených mají o mechaniku nebes největší zásluhu. Lagrange vedle své »Mécanique analytique« (1788) vydal »Essai sur le problème de trois corps« (1772) a objevil pro výpočty perturbací prakticky důležitou metodu variace stálých a Laplace ve své pětidílné »Mécanique céleste« (1799—1825) sestavil vše, co do té doby bylo vykonáno, a bohatě rozhojnil vlastními geniálními úvahami. Stručný přehled rozvoje otázek a prací k **p**-u tří a *n* těles se vztahujících jest obsažen ve II. díle Seydlerových »Základů theoretické fysiky« str. 110 a následující a nejuplnějši kritický rozbor podal H. Poincaré ve spise »Les méthodes nouvelles de la mécanique céleste« (1892 až 1899). *Nušl.*

Problematický, záhadný, nerozhodnutý, pochybný, možný.—**P**. soud viz Possibilita.

Probluz, far. ves v Čechách, hejtm. Kr. Hradec, okr. Nechanice, pš. Všešary; 32 d., 234 ob. č. (1890), kostel Všech Svatých (ve XIV. stol. far.) r. 1691 znovu vystavěn, 3tř. šk. Dne 3. čce 1866 drželi se tu Sasové proti značné přesile nepřátelské, při čemž ves kulemi pruskými vypálena a kostel částečně pobořen.

Probolden viz Provodice.

Probolingo nebo Probolinggo, nizozemské residentství ve východní části Javy, ohraničené na s. úžinou Madurskou, na j. okeánem Indickým, na z. residentstvím Pasuruan a na v. residentstvím Besuki, měří 3463 *km*² a má 542.761 ob., většinou Maduranův a Javanův, pak 3248 Čínanův a 1389 Evropanů. Sev. pobřeží jest nízké a písčité, vnitřek však jest prostoupen horami (Semeru 3703 *m*, Lamongan 1644 *m*), kromě jihových. roviny zavlažené ř. Kalí Ghetem. Půda jest velmi úrodná, hlavní plodiny jsou rýže, mák, káva, tabák a cukr. Residentství jest rozděleno na 5 okresů (*afdeeling*) a má několik minerálních pramenů. Hlavní město **P**. nebo B a n g h e r leží na sev. pobřeží proti ostrovu Madure na dráze Pasuruan Soerabaya, má 7617 obyv., přístav tvořený aestuariem říčním a opatřený majákem. *Tšr.*

Proboscht viz Proboštov 1)

Proboscidia, zool., viz Chobotnatci.

Probošt (z lat. *praepositus*, představený), původně v klášteřích označení mnicha do-

zírajícího, pak titul hodnostáře, který v kapitolách neb opatstvích vedl záležitosti hospodářské, neb vůbec představeného klášteřa. Ve středověku sluli často archidiaconi praepositi a rovněž hodnostáři kněžští mající dohled na menší okresy (archipresbyterové). V krajinách evangelických zvláště v sev. Německu (v Meklenburce) titul **p**-a přísluší pastorům při hlavních chrámech. U nás slove dnes **p**-em první hodnostář a představený kapitol metropolitních (jako v Praze a v Olo-mouci), někdy i kathedrálních (na př. v Budějovicích), tak že **p**. v důstojnosti je prvním po arcibiskupovi nebo biskupovi; také první hodnostář při některých kolegiálních kostelích a kapitolách, na př. na Vyšehradě, v Boleslavě, nebo představený několika duchovních při některém vynikajícím kostele neb ve větším okrese žijících, na př. svatohorský, roudnický a j.

Proboštov: 1) **P**. (*Proboscht*), far. ves v Čechách, hejtm. a okr. Litoměřice, pš. Vel. Březno; 32 d., 223 obyv. n. (1890), kostel sv. Jana Křt. (ve XIV. stol. far.), 3tř. šk., 2 mlýny a ložisko hněd. uhlí.— 2) **P**. (*Probstau*), ves t., hejtm., okr. a pš. Teplice, fara Novosedlice; 87 d., 315 ob. č., 627 n. (1890), žel. zastávka na trati ústecko-teplické dráhy, hnědouhel. doly, továrna na výrobu porculánových květin a mlýn na mletí barevných dřev; vyletní místo.

Probstau viz Proboštov 2)

Probstheida, ves v saském kraji lipském, 5 *km* jv. od Lipska, má 1479 obyv. (1890), obchodní zahradnictví (pěstování růží). V bitvě u Lipska 18. říj. 1813 byla **P**. střediskem vojska Napoleonova.

Probuleuma viz Adeia.

Probus: 1) **P**. Marcus Valerius, vynikající grammatik římský, jehož květ připadá v dobu Neronovu. Pocházel z Berytu v Syrii a zemřel asi v posledních letech prvního století po Kr. Původně věnovali se mínil dráze vojenské i ucházel se prý horlivě o místo centuriona ve vojstě římském. Když však toto úsilí jeho nesetkalo se s výsledkem žádoucím, oddal se studiu vědeckému. Jal se čísti archaickou literaturu římskou, již tehdy poměrně málo se dbalo, i zkoumatí pilně zvláštěnosti mluvy její. Studium to vedlo jej ke kritickému probírání textu nejslavnějších básníků římských, zvláště dřívější doby, a k vydávání památek těch v lepší podobě. **P**. vydal takto Lukretia, Vergilia, Horatia, rovněž Persia a Terentia. Po způsobě grammatikův alexandrijských, hlavně Aristarcha, opatřil vydání svá různými kritickými znaménky (*notae*), jimiž vytýkána byla místa nepravá nebo pozoruhodná ve příčině mluvnické, lexikální, metrické a j. Také životopis básníkův ve vydáních těch byl podán. Vedle těchto prací zůstavil hojná pozorování v příčině latiny archaické, ze kterýchž nějaká část byla asi i uveřejněna. Neboť Gellius na takoveto spisy jeho naráží. Vedle jeho biografie satirika Persia došel nás výtah z jeho spisu *de notis*, obsahující mezi jiným zkratky

právnícké. Mnohé spisy jiné, jak kritika novější ukázala, neprávem se mu dříve připisovaly, jako: *Catholica P-bi*, *Appendix P-bi*, *Instituta artium, Ars Vaticana o osmi částech řeči* a j. Snad jsou to plody grammatika t. jm. ze IV. stol. po Kr. Ani komentář pod jeho jménem uváděný k Vergiliovým Bukolikům a Georgikům nepokládá se nyní za dílo jeho. Srv. H. Keil, de M. Valerio P-bo grammatico (Lip., 1864); Steup, de P-bis grammaticis (Jena, 1871); J. W. Beck, de M. Valerio P-bo Berytio quaestiones novae (Groninky, 1886).

2) **P. Marcus Aurelius**, císař římský (*232 — †282). Pocházel ze Sirmia v Panonii a r. 276 po smrti císaře Tacita byl od sýrských legií vyhlášen za císaře proti M. Anniovi Florianovi. P. obdržel vrch nad svým protivníkem a panoval pak se ctí a slávou až do r. 282. Po krvavých bojích vyhnal z Gallie Alamany a Franky, obnoviv starý limes římský v těch končinách (277) a z Rhaetie vytlačil Burgundy a Vandyaly (278); v Asii jeho vojevůdcové přemohli Isaury (279) a potlačili odboj v Horním Egyptě. Také v pracích míru P. dobře se osvědčil: jevil úsilnou péči o zvelebení orby, v Germanii a v Pannonii zaváděl pěstování révy; do vojska, do něhož přijal mnoho Germanů, uvedl přísnou kázeň. Proti vzdorocísařům Saturninovi v Syrii (279—280) a Bonosovi i Proculovi v Gallii vítězně se udržel a také povstání v Británii potlačil. Vůbec jeho vláda snese srovnání s vládou Aurelianovou, vyznačuje se však proti ní menší tvrdostí. Nicméně i on zdál se konečně legiím příliš přísným, které vyhlásily M. Aurelia Cara za císaře. Ode všech opuštěn, byl P. v Sirmiu zavražděn r. 282.

Procaccini [prokačini], ital. rodina umělecká, z níž vynikli zejména: 1) **P. Ercole**, malíř (*1520 v Bologni — †koncem století XVI. v Miláně). Větší část svého života ztrávil v Bologni, pak v Miláně založil malířskou školu a v dílech svých, velmi půvabných a pečlivě prováděných, snaží se napodobiti způsob Correggiův; jsou roztroušena po Itálii, zejména v Bologni a v Parmě. Působil však nanejvýš jako učitel. — Jeho syn 2) **P. Camillo**, malíř (*1545 v Bologni — †1627 v Miláně). Učil se nejprve u svého otce, načež cestoval po Itálii, studuje díla slavných mistrů, z nichž zejména obrazy Parmegianinovy měly naň značný vliv. Přes to P. dovedl si zachovati vlastní způsob malby, vynikal duchaplnou komposicí, krásným koloritem i půvabem, ale také nezhostil se chyb a částých nesprávností: jeho postavy mívají zhušta příliš dlouhé ruce a dlouhé nohy. Byl velmi plodný a v Lombardsku dosud jest mnoho jeho obrazů, z nichž nejlepší: *Smrt Panny Marie*; *Mor v Miláně* a *Koronovace Panny Marie*. V kostele San Procolo v Reggiu jest z nejlepších lombardských fresk vůbec *Svatý Roch us pomáhá morem stíženým*. *Poslední soud* v téžže kostele jest jeho nejlepší dílo. Také Camillo P. založil školu

v Miláně. Jeho rytiny cení se zvláště pro jemnou svoji velmi kvetoucí kresbu. — Jeho bratr 3) **P. Giulio Cesare**, malíř (*1548 v Bologni-†1625 v Miláně), učil se rovněž u svého otce, pak v akademii Carracciů »Incamminati«. Znesvářiv se s Annibalem Carraccim odebral se do Milána. Byl nejvíce vynikající člen své rodiny a stejně plodný jako jeho bratr, jen že pracoval mnohem pečlivěji. Z obrazů jeho dlužno uvést: *Sněti s kříže*; *Proměnění Krista Pána*; *Přechod přes Rudé moře*; *Sv. Karel Borromejský*; *Smrt Panny Marie* a *Pietà*, vesměs v Miláně, pak *Madonna* (v Římě, v kostele sv. Ludvíka); *Obřezání Páně* (v Modeně); *Únos dívky*; *Svatá Rodina* (obě v Drážd.); *Dvě Madonny* (v Mnichově); *Zjevení anděla sv. Josefovi* (v Berlíně); *Samson vítězí nad Filistaji* (v Madridě). — Bratr obou předcházejících 4) **P. Carlo Antonio** vynikl jako malíř květin a ovoce a jako krajinář. — Jeho syn 5) **P. Ercole**, malíř (*1596 v Miláně — †1676), zvaný »mladší«, snažil se následovati svého strýce Giulia Cesara a vynikal snadností i půvabem correggiiovským. Pracoval zejména pro vévodu savojského a pro markýze de Carracena, guvernéra milánského. Četné jeho obrazy jsou v Miláně, Lodi, Bergamu a Turíně. Jako jeho strýcové i on otevřel ve svém domě malířskou akademii, z níž vyšli mimo jiné Carlo Vimercati a Antonio Busca.

Procambium. Svazky cevní v nejmladších počátcích údů, skládajících se dosud z pletiva dosti stejnorodého, z t. zv. primárního pletiva výtvarného či zárodečného (meristemu, v. t.), nebývají ještě zřejmě naznačeny. Teprve tím, že na jednotlivých místech buňky ve směru příčném řidčeji přihrádečně se dělí a též v tom směru méně rostou, za to však tím více ve směru osy příštího svazku cevního se prodlužují, vznikají pruhy či lépe svazky pletiva složené z buněk protáhlých a užších, než jsou buňky pletiva okolního. Jsou to první základy příštích svazků cevních, základy, jež pro podobnost své stavby (struktury) s pravým kruhem mizním (cambium, v. t.) nazývají se p. Přeměna p-ia ve svazek cevní děje se velmi záhy tím, že jedna část jeho elementů zdřevnatěním stěn buněčných a vytvořením ztlustlin spirálních, kruhových, síťovitých a j. přemění se v trachey neb cévy. Tato část nazývá se dřevní (xylem, hadrom). Na jiném místě p-ia některé elementy stanou se sítkovicemi a dotyčné pletivo, které je obsahuje, představuje pak lýkovou část svazku cevního (phloém, leptom).

Procek Malý z Cetně, Václav, politik český ze XVI. stol. Byl z rodiny vladyské a již r. 1510 připomíná se jako sekretář krále Vladislava. Jako opravdový stoupenec myšlenky o seslání královské autority požíval přízně i důvěry Vladislavy a byl vyslán často v důležitých posláncích do Čech, i když po smrti Vladislavově (1516) přešel do služeb polského krále Sigmunda. P. pracoval tu horlivě o vznik královské strany a zejména přičinil se o sblížení měst se dvorem; tu

zvláště důležitá jsou jeho jednání r. 1513, 1521 a 1522. V tom směru byl P. úplně za jedno s Rendlem z Aušavy. R. 1521 byl poslán do Čech, aby naléhal na české stavy pro vypravení pomoci králi Ludvíkovi do Uher proti Turkům. R. 1518 podal císaři Maximiliánovi latinský překlad Svatováclavské smlouvy a jiných státních listin českých.

Proceusmaticus [-kus] v. Prokeusmaticos.

Procellariidae, zool., viz Buřňáci.

Procento (z lat. *pro centum*, franc. *pour cent*, angl. *per cent*, něm. *Prozent* nebo *Percent*), tolik co ze sta, jest číslo udávající počet jednotek připadajících na sto jednotek téhož druhu, jak zhusta udává se poměrné množství jednotek v chemii, ve fyzice, ve statistice, v počtech národohospodářských, v bernictví atd., tak že díly pak udávají se čísly celými neb smíšenými nebo zlomky většími. — Tak na př. 4 p-ta úroků z nějaké jistiny značí, že platiti jest za každé 100 K jistiny 4 K úroků, tedy z 200 K 2×4 K a všeobecně z $n \times 100$ K jistiny $n \times 4$ K. Značkou počtářskou pro p. jest %. V obchodě označují se p-tem různé poplatky a srážky, jako provise, diskont atd. Ve statistice poměry lidnatosti a j. Proto počet procentový tvoří podstatnou a důležitou část počtářství. Počet úrokový rozeznává mimo to p-ta vyplývající z poměru $p: (100 + p)$ a $p: (100 - p)$, při čemž p jest menší než 100, jež však již nejsou vlastním p-tem. Poněvadž úrok jest s jistinou v poměru přímém, lze vypočítati z daného úroku ($ú$) jistiny (j) $p: z$ úměry $j : ú = 100 : p$ podle vzorce $p = \frac{100 u}{j}$, předpokládáje úrok za jedno období úrokové (obyčejně rok); je-li takových období několik (r), pak $p = \frac{100 u}{jr}$. Na př. jistina 850 K vynášející ročně 34 K úroků jest uložena na $\frac{34 \times 100}{850} = 4\%$, kdyby úrok za šest let činil 255 K, byla by uložena na $\frac{255 \times 100}{850 \times 6} = 5\%$. Při úrokování složitým počet jest složitější. Viz Úrok.

Proceres (lat), předáci, náčelníci.

Process viz Řízení soudní

P. kanonický viz Kanonický process str. 928 b.

Processí, z lat., prosebný průvod.

Proces verbal [prošě verbál], franc., tolik co protokol.

Procezoování viz Cezení a Filtrace

Procida [-či-], ostrov v Tyrrhenském moři mezi ostrovem Ischia a pevninou, 4 $\frac{1}{2}$ km na zjz. od mysu Misenského, přísluší k pozzuolskému kraji italské provincie neapolské, má délky 4 km, obvodu 13 km a plochy 4 km², břehy její jsou velmi rozryté, zvláště na v., půda jest sopečná a velmi úrodná, podnebí zdravé a hlavní plodiny jsou ovoce, zeleniny a víno. Obyvatelův jest 13.130, kteří živi se zemědělstvím, lovem ryb a korálů, výrobou

konzerv, provaznictvím a tkalcovstvím. Osad jest zde 5, které tvoří v politickém ohledu jedinou obec, z nichž hlavní jest Sancio Cattolico na vých. břehu se 4000 obyv., tvrzí, plaveckou školou a přístavem, který jest v pravidelném parníkovém spojení s Neapolí a do něhož vpluje ročně do 300 lodí s 8000 t. Na z. přiléhá k P-dě ostrůvek Vivara. — P. slula ve starověku *Prochyta*, ve středověku pak stala se proslulou jako majetek věhlasného lékaře a politika Jana z Procydy. Tšr.

da **Procida** [-či-] Giovanni, vlastenec ital. (†1298). Jako lékař a horlivý ghibellin získal si přízeň a důvěru císaře Bedřicha II. i jeho syna Manfreda, smířil se však potom s Karlem z Anjou a teprve k vůli Konradinovi opustil království obou Sicílií a ve službách Petra Aragonského počal pracovati pro vypuzení Karlova. Z jeho činnosti nejdůležitější je smlouva, kterou v Cañhradě ujednal s císařem Michalem Palaeologem na prospěch Petrův; také na Sicílii navázal, zdá se, styky, s t. zv. »nešporami sicilskými« nebyl však, jak se pravdě nejspíše podobá, v žádné souvislosti. Po vypuzení Francouzů ze Sicílie P. byl kancléřem sicilským a setrval v úřadě i po smrti Petrově; teprve r. 1297 opustil Sicílii. Srv. Renci, *Il secolo XIII. e Giovanni da P.* (1860); G. Niccolini napsal tragédii »Giovanni da P.« (1817).

Procopius [-ko-] viz Prokopios.

Procrustes [-kru-] Bon. jest oddíl rodu *Carabus* L., zahrnující v sobě 2 druhy, z nichž jeden, *P. coriaceus* L., stře vlík kožitý, žije též v Čechách v hornatějších krajinách. Jest to brouk dosahující 34—40 mm délky, barvy mdle černé, s krovkami vejčitými, nepravidelně vrásčítými a ve švu srostlými. Kpk.

Procter [prokt'r] Bryan Waller, známý pod pseudonymem Barry Cornwall, básník angl. (*1787 v Leedsu — †1874), syn obchodníka, vystoupil v literatuře r. 1815 jako spolupracovník »Literary Gazette«. Přítel Leigha Hunta a Charlesa Lamba, napsal k jejich radě: *Marcian Colonna* (1820); *A sicilian story* (1821); *The flood in Thessaly* (1823); *Dramatic scenes* (1829), jež se líbily hladkou formou. Tragédie *Mirandola* (1821) měla úspěch nepatrný Nejvýše z prací P-ových stojí *English songs* (1832, nové vydání 1851), z nichž mnoho znárodnělo. Dosti šťastným byl také v povídce veršové i prosové. Z ostatních sbírek a prací jeho stůjíte zde: *Poetical works* (Londýn, 1822, 3 sv.); *Effigies poetics* (1824); *Life of Edmund Kean* (1835); *Essay s and tales in prose* (1853, 2 sv.); *Charles Lamb, a memoir* (Londýn, 1866—68); *Autobiographical fragments* (1877). — P-ova dcera Adelaide (1825—64) upozornila na sebe také jako lyrická básnička: *Legends and lyrics* (1858 a 1862); nové vydání uspořádal Dickens a připojil k němu její životopis. Šld.

Proctitis [-kti-] (fec.) viz Proktitis.

Proctor [prokt, r], angl (z lat. *procurator*), v Anglii advokát při duchovních soudních

dvorech; v Oxfordě a v Cambridgei titul úředníka univerzitního s pravomocí policejní.

Proctor [prokt'r] Richard Antony, soukromý hvězdář angl. a odborný spisovatel (*23. bř. 1837 v Chelsea — †12. září 1888 v N. Yorku), studoval na král. kolleji v Londýně a na Sv. — janské kolleji v Cambridgei, žil pak jako soukromník v Londýně, stal se r. 1866 členem král. společ. hvězdářské a byl po mnohá léta jejím tajemníkem; redigoval v l. 1872 a 1873 časopis této společnosti, »Monthly Notices«, v l. 1873 a 1875 konal astr. přednášky v Sev. Americe. Napsal veliký počet děl vědeckých i populárních, z nichž jsou nejdůležitější: *Saturn and its system* (Lond., 1865, 2. vyd. 1882); *Star atlas* (t., 1866, 1867); *Half-hours with the telescope*; *Half-hours with stars*, s 12 mapami (t., 1868 a 1869, 12. vyd. 1882); *Other worlds than ours* (1870, 6. vyd. 1882); *The Moon* (1873, 2. vyd. 1878); *The Sun* (1872); *Transits of Venus* (1875, 3. vyd. 1878); *Treatise on the cycloid and cycloidal curves*. Mimo to napsal mnoho pojednání do vědeckých časopisů. VŘy.

Proctotrupidae [prokto-], vejřítky, jest čeled' velmi drobných vos cizopasných, vyznačených velmi neúplnou žilnatinou křídel předních, která nesou zřetelnou plamku, ale nemají vůbec žádných políček loketních. Přední hruď jde na stranách až ke kořenu křídel. Samiči kladélko vyniká na konci těla. Tykadla jsou buď rovná nebo lomená. Tělo jest obvykle černé a křídla mléčné kalná. Jejich larvy cizopasí ve vajíčkách i larvách jiného hmyzu a ve mšicích a dospěvše zakuklují se v zátočku. Dospělý hmyz drží se nejraději na vlhkých místech, pod spadalým listím, v křoví a v hustých plotech. Známé jest přes 130 rodův. Nejdůležitější jest rod *Teles Latr.*, t l e s k y v a, s tykadly lomenými, 12členými, u samečka slabě pýřítými, u samičky se 6členou paličkou; zadní nohy mají ztlustlá stehna. Některé druhy jsou užitečné, cizopasice ve vajíčkách škodlivých motýlů, najmě bourovců. Kpř.

Procul a Jove, procul a fulmine [-kul-], lat., daleko od Jova, daleko od blesku. Latinské přísloví, jehož smysl jest: nižší postavení, ústraní života jest lepší, protože méně nebezpečné než postavení vynikající a plně zjevného i skrytého nebezpečí.

Procul negotiis (-kul-ciis), lat., v z d a l e n h l u k u s v ě t s k ě h o. Citát z Horatia (Epody 2, 1).

Proculus Titus Illius, vzdorocisář řím., rodák z Albia Ingauna (v Ligurii). Vynikl ve válkách a postaviv se r. 280 v čelo vzbouřenců v Lyoně, dal se prohlásiti císařem. Porazil Alamy, ale přemožen cis. Probem a vydán na smrt'.

Procurator viz Prokurátor.

Procyon: 1) P, hvězda, viz Prokyon.

2) P, zool., viz Mýval.

Pročevily, ves v Čechách, hejtm. Blatná, okr. a pš. Březnice, fara Bukovice; 26 d., 125 ob. č. (1890), 2ř. šk. a za vsí kostel sv. Barbory s ambity, původ. kaple vystav. jesuity.

Prodara, bot., viz Aralia.

Prodašice, ves v Čechách, hejtm. Jičín, okr. Libáň, fara Osenice, pš. Detěnice; 24 d., 139 ob. č. (1890).

Prodarius viz Datarie římská.

Prode, ves v Čechách (hejtm. Král. Dvůr n. L.), viz Brod 2)

Prodeslav, obec. P o d e s l a v y, ves v Čechách, hejtm. a okr. Kralovice, fara Kozojedy, pš. Kozlany; 26 d., 130 ob. č. (1890).

Prodidephia viz čl. Placentalia str. 826 a.

Prodidomidae E. S., čeled' pavouků, rozšířená v již. Evropě, v Africe, v Asii, v Jižní i Sev. Americe, obsahuje 3 rody: *Prodidomus*, *Eleleis* a *Limiris* E. S. Kusadla I. jsou rozbíhavá a mají dlouhý drápek, zapadající do žlábků s okraji neouzubenými. Snovající bradavky spodní jsou nejdelší 2člené (2. čl. úzký, prstenčítý!) a mají velmi dlouhé vývody žlázek. Příkřelí jsou velmi dlouhá. Drápky noh bez zoubků. Nsk.

Prodigium slulo u starých Římanů znamení věštné, jež vyskytlo se v životě lidí nebo zvířat, kdežto podobné znamení v neživé přírodě nazýváno *portentum*. Jsouc prý pokynem vyšších bytostí, **p** týkalo se buď celé obce (**p. publicum**) neb jednotlivců (**p. privatum**). Výklad jejich náležel augurům, jejich zažehnutí (*procuratio*) pontifikům. křk.

Prodikos, slavný sofista, vrstevník Sókratův, pocházel z města Julis na ostr. Keos. Několikrát zavítal do Athén, kde za vysoké honoráry vyučoval. Byl vzdělaný grammatik a obíral se hlavně synonymikou. Z jeho spisů nic se nezachovalo. Známá z Xenofota jeho allegorie o Hérakleovi na rozcestí byla častěji ve starověku od spisovatelů napodobena. Vůči náboženství lidovému stál na stanovisku, že pomysly z tohoto okruhu jsou vesměs zbožné síly přírodní (řeky, prameny, slunce, hvězdy). Ze by byl podobně jako Sókratés odsouzen býval k smrti, není dosti potvrzeno.

Prodl viz Brod 2)

Prödlas, ves v Čechách, viz Brodce 3)

Prodlení (*mora*) jest dlužníkem zavinené otálení se splněním splatné a žalovatelné pohledávky (**p. dlužníkové**, *m. solvendi, debitoris*), anebo bezdůvodné nepřijetí řádně nabídnutého plnění pohledávky věřitelem (**p. věřitelovo**, *m. creditoris*). Podle práva římského bylo pravidlem, že dlužník jest v **p.** teprve, byl-li věřitelem upomenut, a jen výjimečně i bez upominky, na př. při obligaci vzešlé z furta (*res interpellat pro homine*). V právě rakouském jest však k **p.** třeba upomenutí jen, když den splatnosti dluhu není určen smlouvou ani zákonem (§ 1334 rak. obč. zák.). **P.** způsobuje, že závazek dlužníkův se utvrzuje, jednak tím, že dlužník jest práv i z nahodilého zániku, poškození a zmenšení ceny dlužného předmětu, jednak tím, že od doby **p.** povinen jest plniti zákonný úrok (pokud se týče plody), i když pohledávka jest bezúročná (§ 1333 rak. obč. z.). Výjimky, jež právo římské z tohoto pravidla

pro některé obligace připouštělo, nebyly v no-
větších právech přijaty. Naproti tomu působí
p. věřitelovo, že závazek dlužníkův se uvol-
ňuje, tak sice, že neručí na dále leč za škodu
způsobenou zlým úmyslem nebo hrubou ne-
dbalostí a může se sprostít závazku tím, že
dlužný předmět složí k soudu (§ 1425 rak.
obč. z.). Též jest věřitel povinen nahraditi
dlužníkovi škodu a výlohy, jež mu **p-m** vě-
řitelovým vzešly (§ 1419 rak. obč. z.). Mora
debitoris i creditoris zanikají především spolu
s obligací, jejíž akcessi jsou, kromě toho
mora debitoris prominutím věřitelovým (na př.
poskytnutím příroči) a řádným nabídnutím
splnění dluhu, mora creditoris pak tím, že i
věřitel jest ochoten přijmouti splnění pohle-
dávky a nahraditi dlužníkovi výlohy **p-m**
vzniklé.

Prödlitz: 1) **P.**, ves v Čechách, viz Před-
lice.

2) **P.**, městečko na Moravě, viz Bro-
dek 7).

Prodomos (fec.): 1. předsiň domu staro-
řeckého; 2. předsiň starořeckého chrámu,
obyčejně *pro naos* zvaná.

Pro domo sua, lat., za svůj dům, t. j.
ve vlastním zájmě. Tak zní titul jedné řeči
Ciceronovy, v níž Cicero pojednává o otázce,
zda má právo znova zbudovati svůj dům,
zbesílým Clodium pobořený (v lepších ruko-
pisech zní titul řeči té *de domo sua*, o svém
domě).

Prodromotherium viz Parohati.

Prodromos (fec.), lat. *prodromus*, p ř e d-
c h ů d c e. Často užívá se výrazu toho o spise,
v němž badatel předkládá některé části nebo
hlavní rysy svého zkoumání, nemoha ještě
souborně vyložit celý systém svůj.

Productus jest vymřelý rod ramenonožců
s miskami vápenitými z prvohor. Miska břišní
jest mohutně vyklenutá, s vrcholem rovně
silně zatočeným; miska hřbetní vydutá nebo
plochá. Okraj zámkový rovný; zuby obyčejně
jsou zakrnělé. Povrch misek jest hladký nebo
podélně anebo soustředně ryhovaný a kol
vrcholu bývají duté trny, kterými misky, jinak
volně, se přichycovaly předmětů cizích. Rod
tento počíná devonským útvarům a končí se
permem. Nejhojněji se vyskytuje v mořských
uloženinách kamenouhelných (*P. horridus*). *Pa.*

Produkce (z lat.) viz Výroba. — **P.** di-
vadelní, hudební a pod. tolik co divadelní,
hudební provozování.

Produkovati (z lat.), vlastně předvésti,
předložit (na př. listinu); provésti (dů-
kaz); vyráběti. — **P.** se, dávatí předsta-
vení (divadelní), ukazovati se.

Produkt (z lat.), výtvar, výrobek; plo-
dina; výsledek; v math. součin (výsledek
násobení); v chemii viz Edukt.

Produktivní nazýváme každou činnost
lidskou vytvářející hodnoty národohospodář-
ské nebo zvyšující hodnoty již vytvořené. **P.**
lest tudíž nejenom práce ruční, která bez-
prostředně statky hospodářské zhotovuje,
nybřz i práce duševní, která uschopňuje
k jich zhotovování a k jich zlepšování. Za

naprosto odbytu možno pokládati nauku
fysiokratů, dle které pouze práce zeměděl-
ské jsou **p.**, nauku, jejímž logickým důsledkem
byl požadavek jednotné daně na zemědělský
produit net. Odbyta jest také již otázka, zdali
obchod možno pokládati za **p.** či nic. Odbyta
aspoň v zásadě. Obchod právě tak jako
kterákoli jiná činnost lidská jest **p.** činností,
pokud se jím skutečně buď vyrábí anebo
zvyšuje hodnota národohospodářská. Zdali
jest tomu tak, nutno posouditi od případu
k případu. Jisto jest, že nemůžeme prohlásiti
za **p.** každou činnost lidskou, třeba velmi
výnosnou pro osobu, která jí vykonává, po-
něvadž právě otázku tu dlužno řešiti s vyš-
šího hlediska národohospodářského. Tak na př.
krádež-abychom užili příkladu co nejdrastič-
tějšího-není činností **p.**, třeba pachatelé
hodně vynášela. Proto také všeliké zprostřed-
kovatelství, do něhož náleží obchod, jest **p.**
pouze potud, pokud jest ho nezbytně třeba;
stává se však ne **p.**, jakmile tato hranice byla
překročena. Dnes není pochybnosti, že **p.**
činnost obchodu klesá, poněvadž jednak
snadná doprava, jednak organizování vý-
robcův i spotřebitelův umožňuje, aby tyto
dvě vrstvy navázaly přímé styky a vyloučily
činnost zprostředkovatelskou. Z toho jest
patrné, že jenom určitý rozsah činnosti lid-
ské jest **p.**, pokud totiž na výrobu toho kte-
rého statku či na jeho zdokonalení vynalo-
ženo bylo množství práce společensky nutné.
Užívá-li se na př. v některém oboru výrobním
dokonalejších strojův, a některý jednotlivec
pracuje dosud ručně, není činnost jeho, třeba
byla sebe namáhavější, s hlediska národo-
hospodářského **p.**, poněvadž přichází při ni
takřka v nic síla pracovní, které bylo možno
užiti výhodněji, t. s lepším úspěchem. *LW.*

Produktivnost jest schopnost vytvořiti
v dané době určité množství hodnot národo-
hospodářských. Tato schopnost není ovšem
nijak veličinou stálou, nybřz mění se v růz-
ných dobách, u různých národů. V dané
době však a v dané m celku hospodářském
jest možno stanoviti určitou průměrnou výši
této schopnosti, kterou pak nazýváme **p-i**
normální. Jest to **p.**, jakou má osoba prů-
měrně úrovně duševní užívající při výrobě
pomůcek v tom kterém odvětví výrobním
převládajících. **P.** jest v pravidelném vze-
stupu. Přispívá k němu stoupající úroveň
vzdělání osob výrobu statků zaměstnaných,
kteráž učí stále pokračující dělbě práce, zvy-
šuje dovednost a zručnost jednotlivcovu a
zatlačuje svalovou sílu lidskou silou živelní
nebo zvířecí. Že nezbytným předpokladem
stoupání **p-i** jest stoupání vzdělání zvláště
vrstev dělnických, o tom není dnes již sporu.
I souvisí pak otázka tato s otázkou organi-
sace školství a otázkou doby pracovní. Každý
jednotlivec má býti uzpůsobován k tomu,
aby ve svém oboru byl co nejzdatnější: v tom
směru nutno organizovati školství již elemen-
tární, ve vyšším stupni pak ještě školství
vyšší. S druhé strany každému jednotlivci
musí býti dána příležitost, aby mohl starati

se o zvýšení vzdělání: tedy zkrácení doby pracovní. Obory pracovní, v nichž pracovní doba jest krátká, jistě poznaly již výhodu v tom se skrývající, a jest pouze otázkou času, kdy poznání to vnikne i do oborův ostatních. Otázka **p-i** souvisí však dále také s otázkou výše a způsobu mzdy. Nejen času, nýbrž i hmotných prostředkův jest třeba, aby dělník mohl sebe vzdělávati a postarati se o vzdělání svých dětí, aby duševní úroveň celé třídy a tím i její **p.** stoupla. Ovšem, že vynalézají se způsoby jiné, které by **p.** zvýšily, a to ve způsobě mzdy. Místo nebo vedle mzdy časové zavádí se mzda kusová, akkordní, nebo někde zavádí se podíl dělnictva na zisku podniku nebo konečně zvláštní praemie za dobu ušetřenou a pod. (viz **M z d a**), poněvadž tím dělník nutí se, aby v kratší době více vyrobil. Zdali takové stoupání **p-i** jest národohospodářským pokrokem, jest otázkou případu. Všeobecně možno říci, že takové stoupání **p-i** jest zjevem nezdravým, jestli spojeno s vystřebáním pracovní síly dělníkovy nadprůměrně rychlým, poněvadž byl tím snad obohacen jednotlivce, v jehož prospěch práce byly prováděny, celek hospodářský však utrpěl nenahraditelnou ztrátu. *LWr.*

Pro ecclesia et pontifice (lat. »za církev a za papeže«), řád papežský, zřízený Lvem XIII. o padesátiletém jeho jubileu kněžském pro dárcy, poutníky a věrné stolce papežského. Odznakem jest stříbrný kříž s vykrojenými rameny, mezi nimiž jsou lilie. Štít střední nese znak papežský a nápis **P. e. e. p.**, ramena datum založení řádu (Prid. Cal. Jan. 1888), na zadní straně vypodoben jest Lev XIII. **P. M. N. X.**, na ramenech křížových pak vlasatice. Stuha purpurová lemována jest bíle a žlutě. Odznak připíná se na levou stranu prsou.

Proëdrie (fec.), u Řeků právo seděti v divadle v nejzpodnější řadě, jež byla přímo za orchestrů a slula **p.** (též *πρωτων ξύλον*). Později výrazu **p.** užíváno ve významě seslabeném o každém čestném sedadle, i když nebylo zrovna v řadě nejzpodnější. **P.** přináležela archontům, kněžím a úředníkům bohoslužebným. Mimo to byla **p.** zvláštním vyznamenáním, jehož dostávalo se dobrodincům obce nebo státu, vojevůdcům (na př. Kleónovi za dobytí Sfaktérie), sirotkům po občanech v boji za vlast' padlých, vyslancům cizích států, někdy i celým městům a obcím, konečně cizím kupcům a efěbům. V divadle Dionysově v Athénách bylo 67 čestných sedadel, z nichž zachovalo se jich 52. *Vý.*

Pro et contra, lat., pro a proti.

Profanace, lat., znesvěcení.

Profanní (z lat. *profanus* jest vlastně to, co se nalézá mimo posvátný okrsek chrámový (*fanum*), tedy světské, lidu náležející; v přeneseném pak smysle **p.** znamená nezasvěcený, mrzký, hanebný. *klk.*)

P. slují pohanští spisovatelé latinští a řečtí naproti spisovatelům biblickým a církevním; **p-mi** dějinami, **p-mi** stavbami rozumějí se dějiny, stavby světské naproti církevním.

Profess (novolat.), slib klášterní.

Professe, lat., tělesné i duševní povolání, k němuž se kdo »přiznává«, pak v zúženém smysle tolik co řemeslo, živnost.

Professeur [-sör], franc., učitel, nemá ve Francii význam titulu čestného jako u nás.

Professor (z lat. *profiteri*) slul u Římanů veřejný, vládou ustanovený i placený učitel, zvláště učitel grammatiky a rhetoriky. Od r. 1600 sluli **p-y** učitelé universitní (zvaní také *doctores* nebo *magistri*) proti studentům, kteří sluli *scholares*, a titul tento zůstal jim podnes. Jsou pak buď řádnými (**p-es ordinarii**), tvořice sbor určitými právy nadaný, a mimořádnými (**p-es extraordinarii**), jejichž platy jsou menší než **p-ů** řádných a kteří vyučují předmětům, pro něž od státu není systemisované stolice učitelské; nemohou býti zvoleni děkany nebo rektory. Řádní i mimořádní **p-oi**, kteří proti soukromým docentům jsou veřejnými, mohou býti buď skutečnými (zkráceně: v. ř. univ. prof., t. j. veřejný řádný universitní **p.**), nebo jen titulárními, řádní s platem mimořádného, mimořádní bez platu (s příjmy jen docenta). Učitelé vysokých škol universitám na roven postavených (technik, hornických, lesnických akademií a t. p.) mají rovněž titul **p-a**. **P. supplující** slove ten, kdo zastupuje **p-a** řádného v jeho úřadě učitelském a dostává remuneraci, určenou zvláštním nařízením ministerským a řídicí se počtem hodin v témdni. **P-oi honorováni** (**p-es honorarii**) jsou vyšší úředníci neb učenci, kteří mají sice právo, nikoli však povinnost přednášeti na universitě. Řádný **p.** universitní jest v Rakousku v 6., mimořádný v 7. třídě hodnostní. Nověji titul **p-** a přísluší také skutečným učitelům středních škol, obch. akademií, hudeb. konservatoří a podobných učilišť, jimž se uděluje obyčejně po třiletí skutečné služby (zkráceně prof. gymn., prof. reál. atd.). Jsou hodnostní třídy buď 9., 8. neb 7. **P.** je také nannozce oblíbeným titulem učitelů soukromých, jimž však po právu nepřislúší, maje sloužiti jen ku zvýšení lesku jména (**p.** krasopisu, **p.** vyšší magie a t. p.). V zemích jazyků románských titul **p-a** nemá významu tak určitého a přikládá se učitelům škol středních, pak učitelům universitním titulárním proti t. zv. *chargés de cours* a *maîtres de conférences*, **p-ům** to mimořádným a docentům.

Profil ve stavitelství: 1) **M y š l e n ý** nebo graficky vyznačený řez buď podle svislé roviny nebo vůbec nějaké zřepdu dané roviny jakýmkoliv předmětem, hlavně však budovou. Podle toho, jak řez jest veden, dává se též zevrubnější jméno, na př. **příčný p.**, je-li veden napříč předmětu, nebo **podélný p.**, je-li veden směrem délky předmětu. **P.** možno znázorniti buď podle předmětu již stávajícího, nebo předmětu, který se teprve dělati má. V tomto případě musí býti známy od předmětu jeho vodorovné řezy, tak zv. **p ů d o r y s y** (v. t.), a pak možno teprve zhotoviti **p.** U jednodušších předmětů mohou se **p ů d o r y s y** odvoditi z **p-u**. — 2) **S k u t e č n ý ř e z**

nějakým předmětem, na př. nějakým článkem nebo římsou a t. p. — 3) V inženýrství rozumí se **p**-em řez nějakou tratí, ať již silniční, železniční nebo vodní, a tu vyskytují se opět **p**-y podélné a příčné. Z podélných sezná se stoupání nebo klesání tratí, z příčných úprava, jaká se vyskytuje v jistých místech anebo na jistou délku. Do příslušných plánů značí se čarou, kudy je **p**. veden nebo myšlen, a čára ta jmenuje se čára profilografu. — 4) V továrnách na železo jmenuje se **p**-em příčný průřez železy válcovanými nebo kovanými, na př. **p**-y kolejnic nebo řázného železa a t. p. Určítí **p**. obdrží svou značku a číslo a podle toho zavádí se do obchodu. — 5) V geologii jest to řez kůrou zemskou ke středu zemskému vedený, aby se seznalo z nákrese složení jednotlivých útvarů. *Fka.*

6) **P**. ve výtv. umění viz En profil
Profilograf je přístroj, který byl sestaven stavebním radou J. Schmidem pro rychlé měření profilů silnic, jehož vyžadovaly srovnávací pokusy, předsevzaté za účelem zjištění pevnosti a výhodnosti různých hmot stavebních pro vozovku. Pokusy ty konaly se v Bavorsku. Není známo, zda byly opakovány. *Sp.*

Profit, frc., zisk, výhoda.

Pro forma, lat., na oko.

Profous (frc. *prévôt*, z lat. *praepositus*, něm. *Profos*), výkonný orgán soudcovství vojenského jak disciplinárního tak soudního, poddůstojník v hodnosti šikovatele, dávno sloužící, bezúhonný, všeobecně důvěry požívající, strážce vězení pro důstojníky a kadety. **P**. nejvyšší čili generální (frc. *grand-prévôt*, něm. *General-Gewaltiger*, pak **p**. sborový (něm. *Corps-Gewaltiger*) byli až do polovice XIX. stol. štábní důstojníci obstarávající v době války u armády a u sborů armádních službu policejní a splnomocnění zejména vojiny z bojujících řad zbáběle prchající na místě skláti nebo orgány svými dáti utratiti. Na místo těchto hodností válečných nastoupilo polní četnictvo ovšem s pravomocí méně krutou. *FM.*

Profusní, z lat., přehojný, přílišný.

Pro futuro, lat., pro budoucnost.

Profylaxe čili opatření, uvarování, zove se používání určitých pravidel a zařízení na ochranu proti zevním nehodám, proti úrazům, škodám na zdraví nebo společenským zlům. Pravidla ta vyplývají ze znalosti poměrů zevních, z povahy věcí kolem nás a ze znalosti podmínek života vůbec, tedy ze zkušenosti a rozličných odborných věd. Zařízení profylaktická čili profylaktické prostředky jsou pomůcky buď mechanické nebo technické, např. přístroje ssající prach, zařízení na spalování kouře, chranidla na kruhové pily atd., nebo pravidla plynoucí ze zásad zdravotní, lékařství a přírodopytu, na př. zařízení na udržování čistoty pudy, vzduchu, vody, potravy, na odstraňování odpadků, desinfekce, antiseptice, očkování, opatření proti cizopasníkům, anebo zařízení sociální proti šíření nemocí, nákaze, zmrazení,

neschopnosti k práci, naproti sociálním zlům, jako jest alkoholismus, degenerace mravní i tělesná, chudnutí. **P**. nemusí míti na zřeteli jen člověka, avšak hledí si i ostatního tvorstva a živelních událostí ponejvíce jen, pokud přicházejí ve styk se člověkem, slouží jeho potřebám jsouce příčinou jeho blahobytu, na př. domácích zvířat, užitečných rostlin atd. Jest tedy člověk a ohled na člověka, jeho vývoj, jeho bezpečnost, udržení sil a schopnosti ku práci, zachování jeho blahobytu a společenského vývoje nejcennějším úkolem **p**. Obor její jest proto mnohem širší než obor zdravotvědy. Jen pokud potřebuje znalosti lékařských, má svůj základ v těchto vědách, avšak od lékařství liší se podstatně: toto ustanovuje pravidla pro lidi nemocné, ona pro zdravé. Čím více bude úkolu posledního dosaženo, tím méně zbude na úkol prvý, což jest zřejmý pokrok lidstva (*prévenir vaut mieux que guérir*).

Směry, kterými **p**. úkol svůj plniti se snaží, jsou rozličné: 1. podporuje vývoj těla a schopnosti v mládí otužováním, učí, jak možno udržeti stále zdraví, vytrvalost v práci zdržlivostí a střídáním životem a jak se uchrániti nehod v rozličných případnostech života, povolání a v dobách kromobyčejných. Zásady její jsou předmětem výchování, dodávají životu ceny a jsou základem vývoje společnosti; 2. odklízí známé škodliviny v okolí jednotlivce, při zaměstnání a společném bytí; sem náležejí opatření veřejné bezpečnosti, předpisy policie zdravotní v pravidelných a mimořádných dobách, předpisy o používání a zacházení se hmotami zdraví škodnými, jedovatými, zákonitá ustanovení o porušení potravin, stavební řád, předpisy o způsobě provozování živnosti, zařízení assanační a pravidla akklimatace (v. t.); 3. zakládá a v činnosti udržuje ústavy pro veřejné blaho, na podporu chudých a opuštěných, nemocných a k práci neschopných. Zařízení profylaktická jsou nutnou částí veřejného pořádku, neúčinnějším prostředkem proti společenským zlům (na př. alkoholismu) a závadám, jakž vývoj jednotlivců i společnosti jsou největší překážkou. V tomto smysle jest správná **p**. nejen praktickou částí zdravotvědy, nýbrž i požadavkem pokroku společnosti a sociálního blahobytu širokých tříd obyvatelstva. — Zařízením profylaktickým věnuje správa veřejná pozornost tím větší, čím účinnější se osvědčují pomůcky nové doby, čím více poznáváme povahu a příčiny nebezpečí, zejména vzniku a průběhu nemocí těla a myslí a pohrom živelních, které občas společnost stihají. Správnou **p**-í bylo dosaženo, že celá řada zhubných nemocí vymizela, na př. neštovice; že nemoci nakažlivé náležejí nyní mezi uvarovatelné, že epidemie, které bývaly metly společnosti, pozbyly hrůzy a zhubnosti a že v době spravovaných státech dostává se výživy každému, tak aby nikdo žebraťi nemusil, kdo sil svých k platné práci věnuje aneb kdo pro nedostatky těla nebo ducha neb následkem neštěstí jest vý-

dělu již neschopen. Opatření profylaktická jsou tím důkladnější a podrobnější, čím jsou poměry života vyvinutější, na př. v průmyslových závodech, ve velikých a zejména v námořních městech, která jsou v živém styku s cizinou; v obcích s obyvatelstvem pokročilým a prozíravým jsou dokonalejší a mnohstranější než v obcích malých, pokroky méně přístupných, v jednoduchých poměrech života venkovského. Podle předmětu, kterých opatření **p.** se týkají, rozeznáváme tři druhy: 1. **p. osobní** týče se soukromého života jednotlivcov, vývoje těla a schopností, uspořádání a nutných potřeb života, potravy, předmětův užítých, pomůcek k osvětlení, topení, přivádění vody, plynu, elektriny; 2. **p. odborná** týče se skupin neb osob pod určitými poměry žijících, na př. v krajích močálovitých při práci vodní, v dolech, továrnách zaměstnaných, ve vojenské službě, v uzavřených ústavech, věznicích, ve velikých městech žijících; 3. **p. veřejná** týče se obecných zařízení pro blaho veřejné, která jsou upravena určitými předpisy pro zvláštní poměry místa a času, na př. předpisy zdravotní policie v obcích, stavebního, tržního a živnostenského řádu, zákona o obchodě s potravinami a předměty užítými, ustanovení vodního, chudinského a domovského zákona, předpisy v čas epidemie, po povodni. Kromě toho náležejí sem všechny instituce pro blaho veřejné, dobročinné ústavy. **Osobní p.** začíná upravením zdravotních poměrů matky v těhotenství, při výchově dítěte, vývoji sil a schopnosti, v čas zralosti má na zřeteli účelné používání síly k práci a v určitých oborech působnosti; konečně běže ohled i na dobu postupného vysílení v pokročilém věku následkem molekulárních změn v těle. **P. odborná** obsazena jest jednak v ustanoveních řádu živnostenského a v podmínkách, které podle poměrů výroby a povahy látek zpracovaných a podle názoru o původu škodlivin úřad při živnostenských koncessích zvláště vydává, v poučeních a rádech pracovních, na př. jakých opatřeních třeba hleděti při zpracování perleti, fosforu, látek třaskavých, pro práce ve vodě, ve vzduchu zhuštěném nebo zředěném, v horku a pod.; dále v mechanických prostředcích ochranných při strojích, pohonech parních, elektrických a pod.; konečně v zařízeních soukromých a to jak obcí tak zaměstnavatelů na udržení síly pracovní, na zlepšení podmínek životních, na př. poskytováním živné stravy za ceny výrobní, zdravotního bytu v koloniích dělnických. zaopatřením v čas nezpůsobilosti k práci. **P. veřejná** má na zřeteli ochranu jednotlivce a společnosti ustanovením určitých pravidel a zákonných zařízení. Hledí opatřiti každému bezpečnost nevyhnutelné podmínky života a zajistiti využitkování sil jednotlivcových ve prospěch společnosti a veřejného blahobytu. Její účel jest tedy sociální: povznesení a zabezpečení společnosti. Řídí se těmito zásadami: 1. aby každému byla zjednána příležitost dle sil a schopností

svých opatřiti si v ý ž i v u potřebnou; zařízení k tomu účelu jsou ústavy pro zprostředkování práce a výdělu, veřejné poptavárny, chudinské rady, stravovny pro dělníky a řemeslníky, asyly pro lidi bez práce, kuchyně pro lid a pod.; 2. aby každý dostal o ch r a n y, aby mohl udržeti a používatí sil svých k účelné práci, aby odstraněny byly zdraví škodlivé vlivy jak při výrobě a práci, tak v poměrech obecného života, v obydlí, potravě. K tomu čelí ustanovení zákona o práci osob nedospělých, v čas noční, u dělnic v těhotenství a po porodu, předpisy o době pracovní, o klidu po práci, o klidu nedělním. Za stejným úmyslem vydány jsou předpisy tržního řádu, o prohlídce masa a dobytka, o barvení vína, likérů a cukroví, o výrobě a úpravě nádob na jídlo, pití, na uschování potravin, o výrobě sodové vody, užívání tlakostrojů pivních, o obchodě s máslem, sýrem, vepřovým sádlem a jejich náhražky, předpisy o zavádění vodovodů do domů; předpisy řádu stavebního o místnostech obytných, zařízeních topných, o stavbách průmyslových, o místech ke shromáždění lidu určených, o divadlech, bytech pro pomocníky živnostenské, o stavbě levných bytů dělnických; 3. aby v čas nutné potřeby dostalo se každému neodkladné p o m o c i. K tomu konci zřizují se ochranné stanice, zřizují se ochranné skříně a dopravní prostředky, stavějí se chudinské ústavy, sirotčince, porodnice, nalezince, nemocnice, ústavy pro rekonvalescenty, ústavy pro choromyslné, slabomyslné, padoucníky, alkoholiky, slepé, hluchoněmé, chorobince, chudobince a ústavy zaopatřovací. Ústavy ty odkázány jsou buď na soukromou dobročinnost, na korporace a fondy humanitní, neb vydržovány jsou nákladem obcí, a kde síly těchto nestačí, nákladem okresu nebo země. Kdo jest nezpůsobilý pro okamžitý nedostatek, pro útlý nebo pokročilý věk nebo pro chorobu a vady těla či ducha, aby si sám vlastním přičiněním opatřil potřebnou výživu, má nárok na společnost, obec, okres nebo zemi, alby, používajíc jeho sil k plodné práci, přispěla, kolik přes zásluhu vlastní potřebuje k rádné výživě. Čím společnost přispěje k zachování chudého, nemocí neb úrazem stíženého, jest nejen obětí humanity, nýbrž i ochranný prostředek dobrého řádu a základní podmínka na udržení a využití sil. -lc.

Prognathie, řec., š i k m o l i c n o s t, viz Licní uhel.

Prognosa, z řec., p ř e d p o v ě d' . **P.** počásí viz Povětrnost, str. 359 b sl.

Prognostikon, řec., předpověď' ze znamení, zvl. z hvězd.

Program, z řec., r o z v r h prací nebo předsevzetí; předem ustanovený p o ř á d e k, na př. nějaké slavnosti, divadelních představení, koncertů, přednášek a p.

Programní hudba na rozdíl od hudby absolutní představovatí má určitý, slovním návodem posluchači vnucený pochod at' duševní či zevní. Jednostraně měřítko pro krásnohudební musí při jejím posuzování odpad-

nouti a ustoupiti pozorování souvislosti mezi námětem a jeho vystižením hudebními prostředky, čímž ovšem fantasie vnímající způsobem mnohem určitějším se napíná, než při hudbě prosté, architektonickou krásou jednostraně srozumitelné. Hlavními představiteli p. h-by, jejíž tvůrcem byl Berlioz a jež podle předmětu tvoří si formu psychologickou, individuální, více či méně závislou (v symfonii a ouvertuře) nebo zcela se vymaňující od forem typických (v symf. básni), jsou Liszt, Smetana a R. Strauss.

Progresse, zlat., posloupnost (v math.): 1) P. arithmetická viz Řady. — 2) P. geometrická viz Geometrická řada.

Progressisté, z lat., v politice pokrokaři, přátelé pokroku, zhusta jméno politických stran, jako ve Španělsku radikální liberálové slovou p. proti mírným, zvaným *moderados*. Ve franc. sněmovně utvořila se r. 1894 *un ion progressiste*, zabírající levé křídlo opportunistů a některé zástupce radikalismu.

Progressivní, z lat., postupný. — P. daň viz Daň, str. 933. P. soustava v záložnictví viz Irská soustava

Progynasium, řec. lat., slove učiliště připravující ke studiu gymnasiálnímu. V Prusku je to neúplné gymnasium bez nejvyšších tříd (Obersekunda, Unter- a Oberprima) Do r. 1892 pruská p-ia (nyní počtem 43) měla sedm ročníků, jako dosud p-ia viremberská (počtem 4), elsasko-lotrinská (4), badenská (2), heská (2) a sasko-vymáarské (1). — V Rusku zřízena jsou od r. 1864 p-ia o 4 neb 6 třídách hlavně v místech, kde není gymnasia. Všech p-ii mužských i ženských jest asi 200.

Progyrnasmata, řec., u Řeků průpravná cvičení tělocvičná, jež konali zejména efébové a athlétové připravující se na veřejné zápasy gymnické. Týmž výrazem označovány u Řeků spisy, obsahující uvedení v rhetoriku (na př. spis Afthoniův, Theónův atd).

Prohibiční soustava (*Prohibitivsystem*) jest souhrn všech opatření, jimiž stát obmezuje osobní a hospodářskou svobodu. Srv. Clo (ochranné).

Prohibitivní, správněji **prohibiční** (zlat. *prohibere*), zbraňovací, zakazovací.

Pröhl, ves v Čechách, viz Praha.

Prohlášení čestné viz Čestné prohlášení.

Prohlášky viz Bannum nuptiale a Ohlášky.

Pröhle Heinrich, spisov. něm. (* 1822—† 1895). Otec jeho, farář Heinrich Andreas P. († 1875), sepsal *Kirchliche Sitten* (Berl., 1858). Syn studoval dějepis a filologii v Halle a v Berlíně, byl žurnalistou a od r. 1859 profesorem v Berlíně. Uveřejnil: *Aus dem Harz* (2. vyd. 1857); *Gedichte* (1859); *Harzsagen* (1853—56, 2 sv., 2. vyd. 1886); *Weltliche und geistliche Volkslieder und Volksschauspiele* (1855; nově vyd. 1863); *Deutsche Sagen* (2. vyd. 1879); *G. A. Bürger* (1856); *Friedrich der Grosse und die deutsche Litteratur* (1872, 2. vyd. 1878); *Lessing, Wieland, Heine* (1877);

Abhandlungen über Goethe, Schiller, Bürger und einige ihrer Freunde (1889); *Fr. L. Jahns Leben* (1855; nově zpracov. Eulerovo 1878—80). Vydal spisy Wielandovy v Kürschnerově »Deutsche Nationalliteratur«.

Prohledávání osoby, t. j. jejího těla a oděvu, děje se v řízení trestních k tomu konci, aby nalezeny byly věci, jejichžto držení neb ohledání mohlo by býti důležitou pro určité vyšetřování. Podmínkou jest, že jde o osobu, o které jest velmi pravděpodobno, že takové věci při sobě má, anebo která, byť i dotčená pravděpodobnost byla menší, sama jest podezřelou z určitého činu trestného anebo jest jinak pověstí špatné. K formálnostem výkonu pak náleží, že nemůže nikdy býti předsevzat bez rozkazu soudcovského (arg. a contr. § 141 ř. tr.). Ostatně platí co do materiálních podmínek i formálních náležitostí i co do způsobu prohledávání vše to, co ustanovují §§ 139, 140 a 142 rak. ř. tr. o domovní prohlídce (v. t.).

Prohledávání a zabavení papírů. Příležitost k tomuto zabavení řízení trestního může se naskytnouti buď si, když papíry pro vyšetřování důležité byly nalezeny při prohledávání domu neb osoby, nebo když již z jiného podnětu, byvše na př. držitelem vydány, nalézají se v soudním schování. V onom případě dovoluje se orgánu, jenž prohledávání domu neb osoby konal, prohlednouti nalezené papíry jen tenkrát, když majetník byl k tomu svolil. Nedal-li majetník takového svolení, mají sice tyto papíry býti zabaveny, ale mají býti zapečetěny odevzdány soudu a má ihned radní komora býti požádána, aby rozhodla, zda mají býti prohlédnuty či vráceny. V druhém z uvedených případů mají takové papíry nejprve býti seznámeny; není-li to možno, vloží se do obálky, která se opatří soudní pečeti. I tomu, jehož se týče, byl-li prohlídce přítomen, dovoluje se, aby přitiskl svoji pečeť a rovněž má býti vyzván, aby byl přítomen, má-li obálka býti otevřena. Nepřišel-li nebo nebylo-li pro jeho nepřítomnost lze vyzvání mu dodatí, sluší nicméně otevření předsevzítí. Při prohlídce samé sluší pečovatí o to, aby obsah papírů nezvěděly osoby k tomu neoprávněné. V řízení přestupkovém při soudech okresních dovoluje se prohlížeti toliko papíry samého obviněného a nikoliv také osob jiných. Rak. ř. tr. z r. 1873, §§ 139, 145 a 452, c. 4.

Prohlídka domovní viz Domovní prohlídka.

Pröhling viz Přívlaky 3)

Prohn viz Braňany

Prohoř (*Prohorz*), ves v Čechách, hejtm. a okr. Žlutice, fara a pš. Štědré; 44 d., 216 obyv. n. (1890), ltř. šk., mlýn a popl. dvůr; viz Hrádek 46)

Prohrub viz Proruby 1)

Proch Heinrich, oblíbený kdysi skladatel písní něm. (* 1809 v Č. Lipě — † 1878 ve Vídni), absolvoval právnické studium, než se oddal zcela hudbě. Ve Vídni byl kapelníkem josefovského divadla, zaniklé komické

opery, dosáhnuv před tím již (1870) pense z opery dvorní, v níž působil jako dirigent veliké routiny. Složil operu *Ring u Maske* a mnoho písní, z nichž udržují se v oblibě nyní již jen koloraturní variace s obligátní flétnou.

Procharistérie, slavnost ve starých Athénách konaná ke cti Athény, již obětovali všichni úředníci na konci zimy, kdy klíčily plodiny polní.

Prochaska: 1) P. G e o r g, lékař rak. (*1749 v Blížkovicích na Moravě — †1820 ve Vídni). Vystudovav za rozmanitých nesnází hmotných, stal se r. 1776 ve Vídni doktorem lékařství a záhy obrátil na se pozornost prof. Bartha, kterýž jej při svých anatomických pracích a ve své oční praxi učinil assistentem. R. 1780 stal se prof. anatomie, fyziologie a očního lékařství v Praze, kdež založil pozoruhodné museum anatomické a pathologicko-anatomické. R. 1791 stal se zástupcem Barthovým ve Vídni, zastává se počátku tytéž předměty jako v Praze, r. 1803 však se vzdal anatomie pro příliš rozsáhlou praxi oční. Náleží mezi přední fyziology své doby, jehož Instituce fyziologie platily také za oficiální učebnici tohoto oboru. Také malbu a hudbu pěstoval s oblibou. Literární jeho činnost je velmi značná. Ze samostatných spisů a dissertací uvádíme: *Dissertatio inuguralis medica de urinis* (Videň, 1776); *Controversae quaestiones physiologicae, quae v ires cordis et motum sanguinis per vasa animalia concernunt* (t., 1778); *De carne musculari tractatus anatomico-physiologicus* (t., 1778); *Gedanken über anziehende Kräfte, welche bei den chemischen Aufösungen und der Erzeugung der sogenannten fixen Luft in Betrachtung können gezogen werden* (Praha, 1778); *De structura nervorum tractatus anatomicus* (Videň a Praha, 1778, 1779); *Adnotationes academicae cont. observationes et descriptiones anatomicas* (Praha a Lipsko, 1780—84, 3 d.); *Beobachtungen über die in den Wasserblasen der Thiere erzeugten Insekten* (Praha, 1791); *Opera minora anatomici, physiologici et pathologici argumenti* (Videň, 1800); *Institutiones physiologiae humanae* (t., 1805 a 1806, 2 d., též německy ve 3 vydáních, 1797, 1802 a 1810—11); *Bemerkungen über den Organismus des menschlichen Körpers und über die denselben betreffenden arteriösen und venösen Haargefäße, nebst der darauf gegründeten Theorie von der Ernährung* (t., 1810); *Disquisitio anatomico-physiologica organismi corporis humani eiusque processus vitalis* (t., 1812, též ně m), *Ver uch einer empirischen Darstellung des polaren Naturgesetzes* (t., 1815). Kromě toho uveřejnil řadu pozoruhodných článkův a pojednání ve zprávách Král. české učené společnosti a Videňského Josefa, pak ve sborníku »Wiener Beiträge zur praktischen Arzneykunde«.

2) P. E l e o n o r e, německá bojovnice z dob válek za osvobození (*1785 — †1813). Byla prostou kuchařkou v Postupimi, ale r. 1813 probudilo se v ní tak živé vědomí národní, že v mužském přestrojení a pod jménem August Renz vstoupila do sboru L ü t z o -

v o v a (v. t.). Zemřela na ránu, již utrpěla 16. září 1813 ve srážce u Gohrde, při níž na ukořistěném bubnu bubnovala k útoku na Francouze.

2) **Procházka**: 1) P. J a n J o s e f, řeholním jménem A m a d e u s a S. A n t o n i o, spis. čes. (*1711 v Litomyšli — †1788 v Příboře na Moravě). Byl členem řehole piaristické, učitelem věd humanitních na různých školách a výborným kazatelem. Napsal: *Krátký výtah historie písma svatého* (Litomyšl, 1744 a 1756; Praha, 1760); *Začka pobožných škol* (Praha, 1755); *Krátké vypsání života a zácrakův sv. Josefa Kalasanského* (Litom., 1768; připojen: »Spůsob nábožného přísluhování knězi při mši«) a j.

2) P. F r a n t i š e k, malíř čes. (*27. listop. 1740 v Praze — †15. dub. 1815 t.). Gymnasium studoval ve svém rodišti, malířství u Jana Kastnera v Praze a po 4 roky v Drážďanech. Potom provázal knížete Schwarzenberka na jeho cestách po Rakousku, Německu a Itálii, z kteréžto cesty přinesl si hojně studií a náčrtů, jichž použil potom k umělecké své činnosti. P. maloval obrazy historické, krajiny, podobizny v oleji a na omítce, pro pražské a venkovské kostely (ve Voticích, v Nov. Benátkách a Dobříši), a zřadile opravil Rubensův obraz oltární u sv. Tomáše v Praze.

3) P. F r a n t i š e k F a u s t i n, buditel a liter. historik český (*13. led. 1749 v Nové Pace-†2. pros. 1809 v Praze). Vzdělav se již na obecné škole ve zpěvu a hudbě, užíval toho ku podpoře svých studií v Křesově (Grüssau) ve Slezsku, kde jako zpěvák v cisterc. klášteře odbyl třídy grammatikální, a pak v jezuitské koleji jičínské, kde vystudoval třídy humanitní, projevuje bystré nadání i zálibu v klasikách. Skončiv v Praze filosofii, vstoupil r. 1767 v klášteře vranovském na Moravě do řádu pavlánského (odtud klášterní jméno F a u s t i n). R. 1770 nabyv mistrovství svob. umění studoval teologii a vysvěcen r. 1772 na kněze, stal se kazatelem v klášteře řádu v Praze a zároveň učitelem mladých kleriků ve vědách humanitních, v orientál. jazycích, právu církev. a v hermeneutice. Když zrušen byl řád pavlánský, P. jmenován censorem a ředitelem pražských gymnasií (1786), r. 1800 repraesentantem gymnasií při studijním kongressu u čes. gubernia a r. 1807 direktorem veškerých gymnasií v Čechách; po smrti Ungarové t. r. vložena naň i správa universitní bibliotéky, o jejíž povznesení získal si nemalé zásluhy. České práci buditelské a literární získal nadaného, bystrého P-ku hlavně jeho spoluřečník Fort. Durych, jenž zasloužil ho nejen do studia klassických a orientálních jazyků, nýbrž také do studia čes. řeči a literatury, k němuž P. aspoň již od r. 1771 užíval každé příležitosti a prázdné hodiny. Jakým duchem vedeny byly studie a jak hluboko vnikl P. v ducha čes. jazyka, ukázal již jeho první veliký literární čin, nové vydání bible. Popudem Marie Terezie arcibiskup Petr Příchofský se rozhodl opatřit nové vydání celé bible, již osvěcený josefinismus vřele do-

poroučel lidu ke čtení, a vložil úkol ten na Durycha a P-ku. S jakou horlivostí zabrali se oba do díla, patrně již z toho, že r. 1778 vytištěn *Nový Zákon* a r. 1780 dovršena vydáním *Starého Zákona* celá »*Bibli česká*, t. j. celé Sv. Písmo Starého i Nového Zákona podle starého obecného latin. textu od řím. katol. církve potvrzeného a užívaného přeložené, opět z obzvláštní pilnosti přehlednuté, ponapravené a znova vydané«. Jazykový význam tohoto vydání nejlépe ocenil Dobrovský, nazvav je »knihou klassickou, kterou by se Čechové v ortografii právem spravovati měli. Ryzost řeči, jež vládně v této knize, je přiměřena důstojnosti slova božího«. O kritickém významu poznamenal, že »korrektoři dali tím nejlepší důkaz svých vědomostí v bibličtém studiu«; kulturní význam osvicených názorů, jež vydání tlumočí, charakterisován již nechutí a sočením nesnášenlivých »missionářů«, proti nimž P. musil hledati ochrany u samého císaře Josefa II. Ale vydáním tímto nepokládal P. čestný svůj úkol za vyřízený. Ostatní liter. práce byly mu pouhým občerstvením; hlavní, »nejužitečnější a beze všeho odporu nejdůležitější věci pod nebem« zůstávaly i na dále studie bibličké. R. 1786 ovocem jejich bylo opětné vydání *Pisma sv. Nového Zákona*, jehož text založen na srovnání s řeckým textem originálním, se starým latin. výkladem a východními překlady, a později k vyzvání probošta F. Kindermanna opětné vydání celé bible, jež vyšla r. 1804 a přinesla text srovnaný nejen s originálními texty, ale také se starsími překlady českými, jmenovitě s bibli Kralickou, kterou již v hlavním svém díle liter. — historickém zahrnul velikou chválou. Druhým významným dílem P-kovým, ovocem jeho studií české minulosti literární, kulturní a jazykové, byl obsáhlý spis *De saecularibus liberalium artium in Bohemia et Moravia fatis commentarius* (Praha, 1782), v němž klassickou latinou — P. podle Jungmanna byl mezi prvými, kteří se opět ku prosté čistotě starého latin. slohu navrátili—vyličeny osudy českého i latinského písemnictví i vzdělanosti v Čechách a na Moravě od nejstarších dob až po věk spisovatelův Dílo, významné obsahem, methodou i duchem — spisovatel důrazně vyslovuje své názory osvicenských i smýšlení české a slovanské — doznalo mnohé pochvaly, jmenovitě také Dobrovského, jenž ve své *Geschichte der böhm. Spr. u. Lit.* (1792) str. 177 jmenuje je krásným a přirovnává je k Balbinovi praví, že vyplnilo mnohou mezeru a podává čtenáři lepší přehled celku, jest podnes nedocenené, ježto Dobrovského *Geschichte d. böhm. Spr. u. Lit.* a Jungmanova *Historie literatury české* záhy je zastínily. Již v předmluvě tohoto spisu zmínil se P. o úmyslu, »vydati úplnou českou a moravskou bibliotéku«. Zanesen hlavně jinými pracemi, provedl až po dvou letech plán ten ve formě pozměněné, a sice v publikaci *Miscellaneen der böhm. und mähr. Literatur, seltener Werke und verschiedener Handschriften*. Po vzoru cizích výborů, jako byly »*Deliciae poë-*

tarum«, berlínské a halské »*Collectiones*« atd., měly tu ve výboru býti vydány »výborné a užitečné památky k obecnému použití«, a to vesměs jen českých a moravských autorů; ze spisovatelů cizích hleděno jen k těm, kteří osvětlují naše dějiny, a pak k rukopisům, při nichž rozhoduje pouze cena jejich. Ze spisů měly být uváděny aspoň důležité ukázky, kde nebylo možno vydati celek, z rukopisů již vydaných aspoň varianty. Dílo počalo vycházeti r. 1784, ale uvázlo již po roce při třetím dílku svazku prvního, přinesší jen rozpravy o učené společnosti dunajské, o pramenech hnutí husitského, o spisech Jana Zvolského, Jana Rosina, Všehrda, Bohuslava z Lobkovic a Tomáše Mitise (o humanismu rozepsal se P. v rozpravě *Commentatio de literarum latinarum in Bohemia et Moraviar. stitutoribus* ve Voigtových *Acta*, sv. II.) a posléze charakteristiku současné literatury pamfletové (té věnoval P. také zvláštní spisek *Ueber die Broschuren-Literatur unserer Zeit*, pro smýšlení P-kovo velmi charakteristický). Obsahem, jmenovitě apologií Všehrda, duchem i tendencí řadí se dílo toto k předešlému a spolu s ním patří k nejvýznamnějším spisům probouzející se literatury naší před Dobrovským. K čemu nedošlo v »*Miscellaneích*«, pokusil se P. provésti jiným způsobem, v ohledu buditelem mnohem významnějším. Pozoruje touhu probouzejícího se lidu českého po čtení a nedostatky dobrých knih, kteréž »jednak záhubnost časů, jednak horlivost bez umění náěkdejších missionářů v Čechách a na Moravě spůsobila«, smluvil se s knihkupcem Kašp. Widmannem a s knihtiskařem Janem Jos. Diesbachem »o vydávání nejlepších knih českých, od učených předkův buď vůbec nevydaných, buď toliko rukopisných«, a to kronik českých a historií domácích skutkův od Dalimila do Beckovského, historií národův a zemí cizích, spisův o umění všech jiných věcí světských a knih umění božích, kromě těch jediných, kteréž hádky o viru obsahující, lásku křesťanskou více ruší než vzdělávají, a kromě bibli. Již r. 1786 počato s vydáváním a do r. 1787 otištěny: *Kronika Dalimilova* a *Pulkavova*, *Přefátův cestopis*, *Veytah z kroniky moskevské* (v přelož. Mat. Hosia), *Veytah z Regimentu zdraví od H. Rantzovia* (v přel. Ad. Hubera z Risenpachu), sv. *Augustina Rukověť* (v překlade Velešlavinově), *Samotné rozmlouvání duše s Bohem* a *Kniha o Městě Božím*, *Zrcadlo hříšného člověka*, *O marnosti zdejšího života*, dále *Epistolý sv. Ignatia*, *Lactantia Firmiana* *O pravé počtě Boží*, *Kniha Erasma Rotterodámského*, v kteréž jednomu každému křesťan. člověku naučení i napomenutí se dává, jak by se k smrti hotoviti měl (v přel. Jana z Lobkovic), *Příkladné řeči a užitečná naučení*, vybraná z knih hlubokých mudrců, *Erasmova Ruční knižka* o rytíři křesťanském. K vydáním těmto, v jazyce obnoveném a s četnými změnami originálů, přidával P. jednak výklady, jednak předmluvy, jež zajímavé a významné osvětlují jeho ná-

zory osvěcenské, slovanské i vlastenecké atd., pro něž i tato publikace propadla osočování missionářův a jiných »licoměrných svatáčků«, proti kterým P. ostře se hájil zvláště v předmluvě k Erasmusově Ruční knížce. Obsírnější rozbor liter. činnosti P-kovy podal J. Jakubec v Literatuře čes. XIX. stol. (1902, I., str. 438 sl.) a Jar. Vlček v Dějinách české literatury (1900, II., str. 170 sl.), kde uvedena také literatura o něm.

4) P. J o s e f, písmák (*1775 v Slatině †1859 v Pekle u Vamberka), opisoval si patenty, recepty a články z časopisů, opsal mnoho písní světských i kostelních, i celé modlitební knížky. Rukopisy tyto darovány Českému Museu. Srv. »Český Lid« IV. 214 až 221, V. 25 sl., 129 sl.

5) P. V o j t ě c h, theol. spis. čes. (*1781 v Praze — †1854). Po studiích gymnasijských a theologických (1803) kaplanoval u sv. Vojtěcha v Praze, po 20 letech stal se farářem v Kojeticích, r. 1827 u sv. Vojtěcha v Praze a r. 1830 čestným kanovníkem na Král. Vyšehradě. Napsal několik sbírek kázání příměřených době roční a po nějakou dobu byl spoluredaktorem »Čas. pro kat. duch.«, do něhož také přispíval.

6) P. T o m á š (*11. pros. 1803 v Ivančicích na Moravě — †8. čna 1858 t.). Studia gymnasijsní konal v Jihlavě, filosofická a bohoslovská v Brně a byv r. 1828 posvěcen na kněze, kaplanoval v Ivančicích a potom byl ustanoven mladším kaplanem v Olbramovicích. Tam P-ku školami německými národu odcizeného národu opět získal starší jeho spolukaplan, Fr. Sušil. R. 1831 P. vrátil se do Ivančic, jichž jako horlivý vlastenec stal se křisitelem národním. P. byl po 10 let pilným dopisovatelem do »Hlasu církevního« v Brně, uveřejňuje v něm různé články i básně; v »Dědictví cyrilomethodějském« v Brně vydal knihu *Putování Krista Pána po zemi zaslíbené*. Obsírný životopis P-kův vydal žák jeho B. M. Kulda r. 1863 v Brně. Jž

7) P. M a t ě j, kněz-spisovatel (*4. ún. 1811 v Brtnici na Moravě — †26. list. 1889 v Brně). Vzdělav se hlavně ve školách německých (v Jihlavě na gymnasiu a v Brně na filosofickém ústavě), teprve v bohosloví probuzen k národnímu uvědomění. R. 1834 byv vysvěcen na kněze, působil na rozmanitých místech, až posléze r. 1850 byl povolán za katechetu na vyšší gymnasium něm. v Brně, na němž pak působil až do výslužby r. 1881, nabádaje žáky k lásce k vlasti a probouzeje v nich drámající jiskru národního vědomí. Působností svou církevní i vlasteneckou P. byl věrným druhem Sušilovým. Literární činnost P-kova počíná se v Zábrdovicích r. 1843. Od r. 1848 vydatně působil v »Katolické Jednotě«, tenkrátě přičiněním hlavně Kuldovým mocně zvzvětající, a založil r. 1849 církevní list, týdeník »Hlas jednoty katolické«, jehož redaktorem byl nejprve sám a později zůstal hlavním spolupracovníkem. Neúnavná byla jeho činnost spisovatelská, zvláště co se stal katechetou gymnasijsním. Již r. 1850 založil se

Sušilem a po smrti jeho řídil v Brně »Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje«, jež podle účelu svého, pečovati o zvedení všestranně lidu moravského na základě víry, vydalo až dosud mnoho dobrých knih, a to netoliko náboženských, nýbrž vůbec vzdělávacích. Od P-ky vyšly tu: *Život bl. Jana Sarkandra* (1861); životopis *Stanislava II. Pavlovského, biskupa olomouckého* (1861); překlad spisu Marchalova »Křesťanský muž«, pro naše poměry přepracovaného (1875); *Missie jesuitské vůbec a missie P. Augustina Strobacha T. J zvlášť* (1886). Roku 1884 napsal pro »Sborník sv. — Methodějský« život sv. Methoda, který pak rozšířiv, vydal k tisíciletí ročníci jeho úmrtí r. 1885 v benediktské tiskárně v Brně pod názvem: *Život sv. Methoda, apoštola říše Velkomoravské a Slovanů vůbec*, kdež důraz polozen hlavně na světodějny význam obou sv. apoštolův. Když r. 1861 vymohl dovolení, aby slovanští žáci německého gymnasia směli se náboženství učiti ve své mateřštině, pořizoval české překlady německých učebnic, které si žáci dávali lithografovati a které později vyšly tiskem u Kobra v Praze a dočkaly se několika vydání: *Katolická mravověda* podle dra Konr. Martina; *Dějiny Zjevení Božího* jak ve Starém tak v Novém zákoně (vyšly r. 1884 ve 3. vydání); *Dějiny církve Kristovy* od dra Fesslera a j. K. veledlu Sušilov. »Výklad Pisma sv. N. Z.«, vydanému »Dědictvím sv. Prokopa« v Praze, přičinil zevrubný životopis Sušilův. Do kalendáře »Moravana«, »Dědictvím svatého Cyrilla a Methoda« vydávaného, napsal mnoho článků historických a veršův; dále přispíval do církevního listu »Cyrill a Method«, do »Světozora«, do »Pražských Novin«, »Hlasu«, do »Čas. Mat. Mor.« (r. 1878 životopis K. Šmídka), do »Blahověsta«, do »Moravské Orlice« a do Jahnových »Obrazů života« (pod pseudonymem B r t n í c k ý). Pro Vymazalovu »Anthologii ze slovanských literatur«, kterou vydala »Matice Moravská«, přeložil mnoho básní. Nejvíce článkův obsírných napsal do »Čas. kat. duch.« (od r. 1861). Posléze přispíval do »Sborníku Velehradského« a do »Obzoru«. Za své zásluhy poctěn P. tituly aj. vyznamenáními duchovenskými. Obsírnější jeho životopis napsal Vlad. Šťastný jakožto předmluvu k IV. dílu Kosmákov »Kukátka«, vydané ho r. 1890 »Dědictvím sv. Cyrilla a Methoda« v Brně. Jž

8) P. J o s e f spis. čes. (*16. února 1811 v Jindř. Hradci — †18. čna 1856). Vystudovav gymnasium ve svém rodišti, filosofii v Plzni, studoval lékařství v Praze, kde dosáhl hodnosti doktorské, načež usadil se jako praktický lékař v Jindř. Hradci. Se zálibou pěstoval literaturu, přispíval do »Večerního vyrazení«, »Jindy a nyní« a »Lumíra« a samostatně vydal pod vlastním jménem nebo pseud. *Devít ský povídky pro mládež a divadelní hry* přeložené z němčiny, pro školu pak: *Německé a české rozmluvy* (Jindř. Hradec, 1848 a 1862); *Všeobecný nerost° pis pro gymnasia a redky* (t., 1862) a do »Lumíra« na r. 1854 napsal *Děje města Jindř. Hradce*

Mimo to získal si nemalé zásluhy o český společenský život v Jindř. Hradci pořádáním divadelních představení ochotnických a v letech 1848—49 vyučoval češtině na gymnasiu tamním.

9) **P. J a k u b**, kněz-spisovatel (*22. čce 1818 v Pavlovicích u Hustopeče na Moravě †25. září 1893 v Brně). Gymnasium nižší studoval ve Skalici v Uhrách, kde se naučil maďarsky, vyšší gymnasiální a filosofické studium vykonal v Brně. Vstoupil r. 1841 do bohosloveckého semináře v Brně, kde měl učitelem Sušila, jehož později byl důvěrným přítelem, byl r. 1844 vysvěcen na kněze a povolán za kaplana do svého rodiště, kde působil až do konce r. 1857. R. 1858 byl povolán do Brna za zvodníka a spirituála voršilek v klastěře u sv. Josefa, v němž setrval až do smrti. R. 1867 ustanoven okresním školdozorcem venkovských škol vikariátu brněnského, r. 1869 po zavedení nového dozoru školského byl ordinariátním kommissarém ve příčině náboženského vyučování na brněnských učitelských průpravných i části škol národních a po několik let též ordinariátním kommissarém při c. k. slovanském gymnasiu v Brně. R. 1869 jmenován také profesorem katechetiky a metodiky a r. 1871 i paedagogiky při biskupském ústavě bohosloveckém v Brně (do r. 1887). Podle úřadův a působnosti literární činnost P-kova byla hlavně dvojitá: jednak asketická a hagiologická, jednak paedagogická a katechetická. Do onoho oboru náležejí knihy »Dědictvím sv. Cyrilla a Methoda« v Brně vydané, totiž: *Montalembertův klass. Život sv. Alžběty* (1855, 2 v. 1856), *Život sv. Františka Borgie* (1869), *Sv. Angela z Mericiův a duchovní dcery její* (1862), *Život sv. Františka. Sales.* (1879 a 1880, 2 d), pak několik menších životopisů našich sv. patronův: sv. Lidmily, sv. Václava, sv. Vojtěcha, sv. Prokopa, sv. Jana Nep., bl. Anežky České a bl. Jana Sarkandra. Do druhého oboru dlužno vřadit spisy vydané vesměs v tiskárně benediktinské v Brně, totiž: *Zvony a věže kostelní v církvi katolické* (1883) a pak nejprv lithografované a později tiskem vydané přednášky: *Rukověť ku počátečnému vyučování katolickému náboženství* (1886); *Výklad malého katechismu* (1885); *Výklad středního katechismu* (1886). Katechetické spisy P-kovy došly všude u kněžstva i učitelstva veliké obliby. R. 1863 a 1872 byla mu od c. k. školního knihoskladu svěřena revise a tisková oprava katechismů. Kromě toho psal mnohé články do různých časopisů vychovatelských a jiných a býval po mnohá léta pilným referentem o knihách bisk. konsistoří ke schválení zadaných. Zevrubnější životopis P-kův vydal Ant. Adamec r. 1894 v Brně.

10) **P. J o s e f**, evang. ref. farář (*28. ún. 1822 v Mlčechostech na Roudnicku — †30 srp. 1876 v Lysé n. L). Po studiích filosofických v Prešpurku a theologických ve Vídni stal se učitelem náboženství na akadem. gymnasiu v Praze, kde se živě účastnil hnutí r. 1848 ve »Slovanské Lípě«. Za nastávající reakce ode-

šel do Prus. Slezska a stal se polským kazatelem v Namyslově. Po r. 1861 vrátil se a přijal místo faráře v Lysé. Byl ve stycích s P. J. Šafaříkem, později s českým poangličtým emigrantem A. H. Wratislawem, s nímž šířil myšlenku o spojení všech českých evangeliků na základě konfesse českobratrské. Mimo články časop. vydal: *Křesťana poklad domácí; Českobratrskou konfesi a Světlé důkazy náboženství křesťanského* (podle Whiteleye). *FZa.*

11) **P. L u d e v í t**, hudebník český (*1837 v Klatovech — †1888 v Praze), již za studii gymnasiálních vzdělal se ve hře klavírní k značné vyspělosti. R. 1857 dal se v Praze zapsati na právnickou fakultu a dosáhnuv hodnosti doktorské, vstoupil do služeb magistrátů, jež však r. 1879 jako sekretář opustil, aby následoval svou choť Martu (roz. Reisingerovou), výtečnou dramatickou pěvkyni, jež byla členem měst. divadla v Hamburce, ve kterémž městě byl hlavným učitelem zpěvu. Za celý čas svého pobytu v Praze s horlivostí neobyčejnou P. působil v popředí tehdejšího ruchu hudebního. Když Smetana vrátil se do vlasti (1861), P. stal se jeho žákem a přítelem a v boji o jeho umění v letech sedmdesátých jako redaktor »Hudebních listův« a nově (1873) založeného »Dalibora« stál v čele jeho strany proti frakci Pivodově. Zásluhou P-kovou dostala se v Hamburce r. 1880 první česká zpěvohra na německou scénu: Smetanovy »Dvě vdovy«. Jako skladatel P. ani nebyl hojně činný, ani nevynikal zvláště; také krom několika sborů je nadobro zapomenut. Za to výsledky jeho organizačních schopností jsou dnes ještě patrný v hudebním životě pražském. Bylť P. jedním ze zakladatelů »Umělecké Besedy« a dlouholetým jednatelům jejího odboru hudebního a v této funkci dovedl znamenitě propagovati všechny zajímavé zjevy ve večírcích, kterých sám činně se účastnil a v nichž skladby Smetanovy, Dvořákovy a Fibichovy jako novinky z rukopisu ještě vcházely ve známost hudebních kruhů našich. Také v »Hlaholu« byl prvním jednatel. Na jeho popud založeny byly: »Maticе hudební« r. 1871, spolek to, jenž pro členy své vydával laciné hudebniny českých mistrů, hlavně klavírní výtahy oper, na které nemohla tou dobou odvážit se nakladatelská spekulace, utraquistická »Jednota pro komorní hudbu« r. 1876 (od r. 1895 výhradně německá, když zároveň vznikl »Český spolek pro komorní hudbu«), pak sbírky původních sborů »Záboj«, »Vesna«, »Bojan« a »Kytice«. Posléze P. vydával také sbírku národních písní »Kytice«.

12) **P. K a r e l**, spis. český (*1839 v Týně n. Vlt. — †1878 v Olomouci). Studoval na reálce v Čes. Budějovicích a ve Vídni, potom na pražské a na víd. polytechnice a na universitě. Navrátil se do Prahy, stal se r. 1863 tajemníkem »Průmyslové Jednoty« v Praze, kdež r. 1864 založil a svým nákladem rok vydával technolog. list »Průmyslník«, r. 1865 dokončil *Pokus dějepisného vývoje technologie jako vědy*, v l. 1866—70 re-

digoval týdeník »Hospodář. Noviny«. Podle Komersa vzdělal *Základy nauky o národním hospodářství a statistiky*. R. 1870 předsídlil se se svým tchánem Josefem Kramářem do Olomouce a založil zde první českou knihtiskárnu.

13) P. P r o k o p, spis. čes. (* 1840 v Bělé p. B.). Vystudoval gymnasium v Litoměřicích, fakultu filosof. v Praze a ve Vídni, stal se professorem (1869) na měst. reálce v Litomyšli, r. 1874 v Kutné Hole, r. 1879 na čes. reálce v Praze, v l. 1884—94 byl okr. školn. inspektorem na Král. Vinohradech, r. 1894 stal se ředitelem realky v Kr. Hradci, r. 1895 na reálce v Karlíně a od r. 1896 je zemským škol. inspektorem v Praze. Mimo odborné články při časopisech napsal: *Nauka o domácím hospodářství* (Praha, 1875); se Zd. Jahnem *Chemii organickou pro vyš. třídy stř. škol* (t., 1877) a *Učebnici chemie pro IV třídu reál. škol* (t., 1882).

14) P. J a n (* 12. bř. 1846 v Kněžmostě-ř2. čna 1889 v Ml. Boleslavi), studoval v letech 1858—66 gymnasium v Jičíně, teologii v Litoměřicích a r. 1870 vysvěcen byl na kněze Kaplanovav dvě léta v Ml. Boleslavi, ustanoven tam katechetou při gymnasiu, r. 1880 povýšen na doktora bohosloví. Pro mládež škol obecných a měšťanských vydal pěknou *Knihu modlitební*, pro VII. třídu gymnasijsní důkladnou *Mravovědu* (1885), v rukopise pak zanechal *Apologetiku*. Mimo to přispíval zejména do »Časop. katol. duchovenstva« a obíral se studiem spisů sv. Tomáše Aquinského a jiných děl bohosloveckých. Jž.

15) P. A n t o n i n, sochař český (* 24. čna 1849 v Záběhlicích u Prahy). Navštěvovav školy reálné v Praze, byl r. 1863 přijat do dílny sochaře Fr. Hergesele, kde zůstal až do r. 1866. Pak odešel do Mnichova, kde hospitoval na akademii až do r. 1868. Od té doby pokračoval v Praze na akademii (za ředitele Trenkwalda) až do r. 1874. V l. 1877 až 1880 zaměstnán byl v atelieru Myslbekově a pracoval o pomnících Příhodově pro Domažlice a Žižkově pro Čáslav. Roku 1888 P. jmenován byl učitelem pro modelování na c. k. umělecko-průmyslové škole v Praze. První samostatná větší práce jeho byla socha sv. Jiljí pro kostel v Milevsku a socha sv. Rocha pro kapli na Strahově. Na veřejných konkursech P. získal první ceny na návrh pomníku spis. Chokolouška, Václ. Štulce, Dan. Adama z Veleslavína (pro Veleslavín u Prahy), Třebizského (společně se sochařem Hergeselem), pak sochou *Umírněnosti* (1894) pro Městskou spořitelnu pražskou, sochou sv. Vojtěcha pro chrám sv. Lidmily na Král. Vinohradech. Pro Zemskou banku v Praze modeloval sochy *Chrudimská, Hradecká, Jičínská* (1896), pro Živnostenskou banku sochy na atticce *Obchod a Průmysl*, pro Pražské měst. museum výplně cviklů *Hodináře a Sladovnického*, pro nové divadlo v Plzni rovněž cvikl. výplně: *Láska a Žárlivost*. Veliká jest řada náhrobků, kterými P. ozdobil hrobky na pražských hřbitovech i po venkově. Pro

pantheon zemského musea v Praze provedl poprsí *Husa a Tómy ze Štítého* (1898). Velmi činný byl P. pro jubilejní výstavu pražskou r. 1891, modeloval busty *Skretovu, Holarovu, Levého a Táborského* a skupinu) *Uznání na paláci retrospektivy*. Veliká skupina *Hákování*, kterou provedl společně s Hergeselem, vyniká z těchto prací účinným realismem a vzbudila také na Světové výstavě pařížské r. 1900 zasloužený obdiv. P. ovládá techniku modelářskou velmi obratně a jest z předních našich sochařů, kteří sledující popud Myslbekem daný, vytvořili ve svých allegorických komposicích a v monumentálních pracích typ slovanský. Jeho postavy vyznamenávají se ušlechtilou gracií a jakousi vážností výrazu i pósy. Ve tvarech realistní jeho umění tihne spíše k lyrickému naladění. Že dovede zachytiti skutečnost se všemi podrobnostmi, dokázal P. na svých drobných genrech (*Metař, Pražské kvítka, Květinárky*), ale lépe daří se mu vážná práce dekorativní i monumentální. P. ukazuje se tu jako umělec jemného smyslu pro rytmus linie a zároveň zůstává vždy vkusným modelérem, který si libuje ve tvarech plných a lepých, nepřetvařuje jich na úkor pravdy. F H.s.

16) P. F r a n t i š e k, ředitel Zemské banky v Praze (* 1851 ve Slaném). Po studiích gymnasia na obch. akademii věnoval se obchodu cukernímu a finančnictví, v kterémžto oboru záhy získal v kruzích odborných všeobecné důvěry. R. 1884 svěřena mu organizace plzeňské filiálky Živnostenské banky, kterou řídil do r. 1889, načež stal se ředitelem Zemské banky. P. vynikl jako praktický finančník a napsal řadu odborných článků do časopisů.

17) P. F r a n t i š e k X., filosofický spisov. (* 1854 v Benešově). Studoval gymnasium v Benešově a v Praze, potom v l. 1875—78 na fakultě filosofické matematiku a fysiku. Působil jako učitel na obec. škole v Bosni, rok na měšťanské škole v Nepomuku a po dvě léta byl vychovatelem v rodině hraběte Leop. Šternberka. V l. 1883—89 supploval na gymn. v Hradci Kr., načež se stal gymn. professorem v Jindř. Hradci. Činnost jeho literární nese se jednak směrem přísně vědeckým, jednak popularisačním. K první náleží jeho noétické alogické studie: *Kant o mathematice* (1887, Progr. gymn. v Hradci Kr., poctěno čestnou odměnou od »Filosof. jednoty« v Praze); *O bezpodmětných větech* (1895 ve »Filolog. Listech«); *O soudech záporných* (1897, Progr. gymn. v Jindř. Hradci). K popularisační činnosti možno připočísti: jeho *Katechismus dějin filosofie* (Jindř. Hradec, 2. vyd. 1901); *Zábavy psychologické* (sebrání to článků ze »Květvic«; O smíchu a pláči, O lidském štěstí, O spánku a snění, a jiných odjinud; t., 1901), články jeho v »Čes. Škole«, »Učitelských Novinách«, v »Paedagogiu« (*Mathematika a filosofie*, 1879, *O indukci*, 1883, *O filosof. propaedeutice*, 1886). Mimo to napsa učebnici *Logiky pro střední školy* (1893), přeložil Falckenbergovy *Dějiny filosofie novo-*

věké (1899) a přispívá filosof. články do Ottova Slov. Naučného.

18) P. Bedřich, matematik čes. (*4. čce 1855 v Rakovnicce), absolvoval r. 1872 reálku v Rakovnicce; studoval v l. 1872—76 na c. k. čes. vys. šk. technické. R. 1876 stal se asistentem při stolici deskript. geometrie na též ústavě, kde vytrval 7 let. V l. 1879—83 zastupoval prof. Tilšera v přednáškách o deskript. geometrii. Na středních školách působil v Praze, v Chrudimí, v Pardubicích a v Karlině. R. 1883 habilitoval se na c. k. čes. vysoké škole technické z nauky o geometriálním osvětlení, kdež r. 1893 ustanoven byl supplement deskriptivní geometrie, ve kterémž úřadě vytrval 3 léta. R. 1897 stal se ředitelem obecní realky v Náchodě, v kterémž úřadě posud trvá. Napsal: *O stereografickém průmětu ploch 2. stupně vůbec* (»Čas. pro pěst. math. a fys.«, roč. VIII.); *Zobecnění stereografického průmětu ploch 2. stupně* (t., XIV.); *Poznámka k sestrojení křivky kruhové křivosti křivek 2. stupně* (t., XIV.); *Poznámka ke konstrukci křivek intenzitních* (t., XV.); *Příspěvek k sestrojení křivek intenzitních ploch sborcených* (t., XVIII.); *Poznámka k sestrojení průmětu plochy hyperboloidu jednodliného* (t., XVIII.); *Příspěvek k sestrojení středu zakřivení trochoid* (t., XXIII.); *Kinetický způsob sestrojení středu křivosti oválu Cartesiova* (t., XXIV.); *O jistém druhu křivek* (t., XXIV.); *Příspěvek k stanovení středu křivosti trajektorií vytvořených při pohybu neproměnného útvaru rovinného* (t., XXV.); *Poznámka ku perspektivnímu zobrazování* (t., XXVI.); *Fotogrammetrické konstrukce* (t., XXVII.); *Příspěvek k stanovení středu křivosti trajektorií vytvořených při pohybu neproměnného útvaru rovinného v jeho rovině* (t., XXVII.); *Poznámka ku perspektivnímu zobrazování* (XXIX.) V »Rozpravách« České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze vydal: *Kinetický způsob sestrojení tečen a středů křivosti křivek 2. stupně* (roč. III.); *Poznámka k sestrojení středu křivosti některých druhů křivek* (t., IV.); *Příspěvek k užití kinematiky v geometrii novější a deskriptivní* (t., V.); *Příspěvek k sestrojení oskulačních hyperboloidů ku plochám zborceným* (t., VI.); *O stanovení tečny a oskulační kružnice křivek rovinných, vytvořených dvěma svazky* (t., X.). V »Bulletin international de l'Académie des sciences de Bohême«: *Ein Beitrag zur Construction der Osculationshyperboloide windschiefer Flächen* (1897). Ve »Věstniku král. čes. Společ. nauk«: *Ein Beitrag zur Translations-Bewegung* (1895). Do Grunertova Archivu přispěl článkem *Ein Beitrag zur Schattenlehre* (1884). Ve »Zpravách« císařské Akademie vídeňské: *Ein Beitrag zur Kinematik der Ebene* (1895). Dále pro »Výř. zprávu« c. k. I. reál. a vyššího gymn. v Praze napsal: *O ploše tečen ke křivkám intenzitním plochy zborcené* (1883), pro reál. a vyš. gymn. v Chrudimí: *O vztazích mezi elektrinou a světlem* (1891), pro obecnou reálku v Náchodě: *Příspěvek ke křivosti ploch translačních* (1898); *Příspěvek ku plochám roz-*

vinutelným (1898); *Nová budova obecní jubilejní školy reálné císaře a krále Františka Josefa I. v Náchodě*. — Vlastním nákladem vydal: *O trajektorích průsečíkových* (1895). P. jest také přispěvatelem Ottova Slov. Naučn. od jeho počátku.

19) P. František, spis. čes. (*1858 v Běštině na Hořovicku). Vystudovav gymnasium a fakultu filosofickou v Praze, vyučoval na středních školách (od r. 1886), na gymnasiu akad. v Praze, v Olomouci, v Třebíči, v Brně, v Nov. Městě na Moravě a od r. 1901 působí v Kolíně. Napsal historické povídky: *Miroslava z Lestkova* (Praha, 1881, u Otty); *Z Přeslavského dvora* (t., 1885, u Otty); dále *Humoresky* (Č. Brod, 1885); *Z jednorozměrných vojn* (t., 1888, 2 d.); *Dle přírody* (Praha, 1893, »Modrá knihovna«); *Upomínky* (t., 1893); *Z různých pamětí* (Brno, 1894); *Z dětských snů* (Olomouc, 1891); *Létací Slovan* (t., 1891); *Po stopě Pravdy* (Praha, 1901, u Otty); s Karlem Legerem zdařilou veselohru *Vpád* (t., 1901), do programu realky v Nov. Městě na Moravě na r. 1896 a 1899: *Methodický výklad některých básniček z Bartošovy čítanky pro I. tr. škol. střed.* a do »Švandy Dudáka« *Talafusova postel a Bajky*.

20) P. František Seraf., spis. český (*15. led. 1861 v Náměšti u Olomouce), vystudovav gymnasium olomoucké, vstoupil (1881) do semináře tamního, kde však pobyl jen dvě léta, načež odešel do Prahy, studoval tu na filosofické fakultě, kterou také absolvoval; učiteloval pak na Žižkově, ve Strašnicích, ve Vršovicích; od r. 1891 byl zaměstnán redakčními pracemi v nakladatelství Vilimkově (od r. 1891 redigoval »Malého Čtenáře«, jeho »Knihovnu« a »Kalendář«, pozd. »Humoristický kalendář«; r. 1900 dostalo se mu úřadu knihovnického při měst. knihovně vinnohradské a od r. 1901 zaměstnán jest jako redaktor v závodech grafické společnosti »Unie«. P. vydal tyto knihy veršové: *Pod základní kámen moravského Pantheonu* (1884); *Píseň o Čínu* (Praha, 1885, v »Poetických besedách«; 2. vyd. 1901 u Otty); *Různé zvuky* (t., 1887, u Otty); *Na úrodné půdě* (t., 1887); *Blesky na horách* (t., 1893, u Otty); *Jazyk* (t., 1895, u Otty); *Písničky* (t., 1898); *Novější písničky* (t., 1899); *Nejnovejší písničky* (t., 1901). Kromě nich sepsal dramatickou práci *Přástky* (t., 1896) a řadu spisů pro mládež (z části pod pseudonymem Václava Budo vce), jakož i zpracoval nebo přeložil řadu cizích spisů pro mládež mimo tragédii Gerharta Hauptmanna »Potopený zvon« (1899, ve »Sborníku světové poesie«). K tisku připravuje *Hradčanské písničky* a libretto *Král Ječmínek*. P. zkoušel se v mnohých genrech básnických od allegorického eposu po meditaci národní nebo filosofickou, od genu a obrázku veršem až po prostý humoristický popěvek, od pathetických a rhetorických veršův až po napodobení lidové písně, a v tvorbě jeho jsou patry různé vlivy, od vlivů Vrchlického a Svat. Čecha až po vliv J. V. Sladkův a studia lidové písně. *Šld.*

21) P. Vladimír Jos., geolog a palaeontolog čes. (*1862 v Tišnově na Moravě), studoval na technice v Brně, pak na české technice a universitě v Praze, pracoval tu u prof. Krejčího a Nováka, pak v říšském geolog. ústavě za ředitelství Šturova, později v přírodovědeckém oddělení Musea českého, byl pak na české technice assistentem geologie a mineralogie i žije nyní jako soukromý učenec v rodišti svém. Věnoval se hlavně studiím geologickým a palaeontologickým, zvláště pak výzkumu třetihor Moravy a Čech a výzkumu moravského krasu. Z prací jeho bud' teč výtknuty tyto: *Studien an den mährischen Miocänenkorallen* (»Sitzber. d. kgl. böhm. Gesellsch. d. Wiss.«, 1887); *Ueber das Auffinden von Rhinoceros tichorhinus-Resten im diluvialen Lehm der Umgebung von Herotic nächst Tischnowitz in Mähren* (»Verh. d. k. k. geol. Reichsanstalt«, 1890); *Ein Beitrag zur Kenntniss der Fauna des Miocäengebietet der Umgebung von Mahr. Trübau* (t., 1891); *Miocäen moravský* (»Věstn. král. čes. Spol. nauk.«, 1892); *Předběžná zpráva o stratigrafických a faunistických poměrech nejzašší části miocäenu západní Moravy* (t., 1892); *Ku stratigrafii onkofrových usazenin okolí ivančicko-oslavanského na Moravě* (t., 1892); *O zkamenělých kreuzích z miocäenu moravského, dolnorakouského, štyrského a chorvatského* (»Rozpravy České akad.«, 1893); *Príspevek k poznání zkamenělých korálů z miocäenních usazenin Pánve vídeňské* (t., 1893); *Geologický nástin Tišnovska* (Brno, 1893); *Miocäen králický u Náměště na Moravě* (»Věstn. král. čes. Spol. nauk«, 1893); *Ueber die Fauna der durch das Bohrlloch nächst Gross-Opatovice durchteufen Neocaengebilde* (»Jahrb. d. k. k. geolog. Reichsanstalt«, 1893); *Miocäen židlichovická, jeho zvířena* (»Rozpr. České akad.«, 1893); *O území t. zv. mořských jílů miocäenních mezi Chocní a Litomyšlí* (»Věstn. král. čes. Spol. nauk«, 1894; totž něm ve »Verh. d. k. k. geolog. Reichsanstalt«, 1894); *Miocäen východočeský* (»Archiv pro přírodověd. výzkum Čech«, 1895; totž něm. t., X. sv., č. 2.); *Repertorium literatury geologické a mineralogické král. Českého, mark. Moravského a věv. Slezského odr. 1528 až do r. 1896* (Praha, 1897, nákladem České akademie); *Přehled literatury miner., geolog. a palaeontolog. Čech, Moravy a Slezska za rok 1897* (»Věstník Čes. akad«, 1899); *Sloup, Macocha, Punkva. Průvodce po severním dílu moravského krasu* (Praha, 1899); *Miocénové ostrovy v moravském krasu* (»Rozpr. České akad.«, 1899); *Moravský kras* (t., 1899). Uveřejnil řadu článků v »Živě«, »Vesmíru«, »Rozhledech«, »České Revui«, »Moravské Orlici«, »Zlaté Praze« aj. Ve »Světové knihovně« vydal překlady Geikieho »Geologie« a »Fysikálního zeměpisu« a Petersovy »Mineralogie«, v tisku má překlad Geikieho učebnice fysikálního zeměpisu a v rukopise vedle jiného obsahlou monografii třetihorních korálův a geologii Moravy. Rediguje sbírku: »Illustr. katechismy naučnéc«, pak »Naučný obzor« časopisu »Lidové Noviny«, jest též spolupracovníkem

Ottova Slov. Naučného (geol. mapy Evropy, Moravy se Slezskem a řada článků) a Ottova Atlasu zeměpisného (geol. mapa zemí českých a Rakousko-Uherska).

22) P. František, lékař český (*1864 v Litomyšli). Vystudoval na akad. gymnasiu a na české fakultě lékařské v Praze, stal se tu r. 1889 doktorem, načež 7 roků praktikoval ve všeob. nemocnici pražské, v l. 1893 až 1896 byl assistentem při I. lékařské klinice, r. 1896 jmenován znalcem lékařství při rozhodčím soudě úrazové pojišťovny dělnické a r. 1897 lékařem humanitních ústavů pražských (chorobince a chudobince). Literární jeho práce týkají se jednak lékařství vnitřního, jako: *O myxoedemu* (»Čas. lék. čes.«, 1889 a 1900); *O spontanních rupturách srdečních* (t., 1901); *O následcích mrtvice* (t., 1902), jednak lékařství úrazového, jako: studie *O vztahu mezi úrazem a tuberkulosou* (»Sborník klin.«, roč. II., 1900); *Úraz a ne moci infekční* (»Lék. rozhledy«, IX, 1902); *Co je úraz ve smyslu zákona úrazového* (t.) a *Syriugomyelie a trauma* (»Čas. lék. čes.«, 1899).

23) P. Rudolf, svob. pán, hud. skladatel a spis. (*1864 v Praze), studoval práva a vstoupil do politické služby, v níž dosáhl hodnosti kommissáře u mistodržitelství král. Českého. V hudbě vzdělával se u Zd. Fibicha a Ludv. Grünberga. Hlásí se k německé národnosti, pročež jeho skladby docházejí provozování jen v německých nebo utraquistických ústavech pražských. Složil opery *Das Glück* (1899) a *Klytämnestra*, sbory, písně a věci komorní a uveřejnil spisy: *Versuch einer Reform der deutschen Lyrik* (1890); *Die böhmischen Musikschulen* (1891); *Mozart in Prag* (1892); *Robert Franz* (Lip., 1894), *Arpeggien, Musikalisches aus alten u., jungen Tagen* (1897)

24) P. Arnošt Leop. Ant., spis. český (*15. list. 1869 v Praze), absolvoval gymnasiu a studoval nějaký čas práva na universitě, pak stal se úředníkem. R. 1894 založil měsíčník »Moderní Revui pro literaturu, umění a život« a vedle ní »Knihovnu Moderní Revue«, jež až posud rediguje a vydává. Ve sbírce svých veršů *Prostibolo duše* (I. sv. »Knihovny Moderní Revue«) i v skizzách prosou, jež v té době nebo před tím tiskl po listech a kterých v knihu nesebral. P. snažil se realizovati své kredo umělecké a došel k literárnímu impresionismu, obrácenému k dojmům smyslovým a nervovým a je zachycujícím. Ale záhy odvrátil se od tvorby belletristické výlučně ke kritice literární a překladatelství a uvedl k nám bud' literárními studii, bud' překlady vedle jiných Maeterlincka, Huysmansa (z něhož přel. v »Mod. Revui« román »Na ruby«, který se stal jakýmsi archytypem domácího dekadentismu), Przybyszewského, Joh. Schlafa, Stímera, Nietzscheho (přeložil z něho v »Mod. Revui« »Antikrista« a knižně »Připad Wagnerův« a »Nietzsche contra Wagner«), Eeckhouda (kniž. »Kees Doorik«), Barrésa (kniž. »Zahrada Beničína«), Péladana (v »Moderní Revui« »Citové zasvěcení«) a j. Vedle nich vydal ještě

knížně překlady ze Zoly («Dobytí Plassansu»), Lichtenbergera («Nietzscheova filosofie»), Sighele («Co století umírá»), Eug. de Castro («Belliss»). Literární studie jeho jsou roztroušeny po «Literárních Listech» a «Moderní Revui», recenze po «Liter. Listech», «Nivě», «Rozhledech», «Obzoru literárním a uměleckém», «Moderní Revui», «Novém Kultě». Referuje také o české literatuře do brusselské revue »L'humanité nouvelle«.

25) P. J o s e f, hudební skladatel český (* 1874 ve Slaném). Vystudoval gymnasium ve svém rodišti, školu varhanickou (klavír u prof. Jiráka, komposici u dra Ant. Dvořáka), r. 1898 povolán byl do Lublaně na hudeb. školu »Glasbene Matice« jako učitel klavíru, kde působil dosud. Složil několik písní solových i dvojpěvů, skladeb klavírních a pro housle a klavír a pro cello a klavír, z nichž vydány byly tiskem: 4 *skladby pro klavír*, op. 3 (v Praze, 1899, u Otty); 2 sešity *Skizz* pro klavír: *Nalady* pro housle a klavír (t., 1901); *Ctyři dvojpěvy* pro soprán a alt s průvodem piana (t.) a celou řadu slovinských písní uveřejnil v »Nových Akordech«, vycházejících v Lublani. *Houslová sonáta*, op. 8, počtená 2 cenou spolku pro komor. hudbu a *Trio*, op. 9, cenou spolkem pro komor. hudbu (1901) a 2. cenou České akademie.

Procházková (roz. Kramářova) M i r o s l a v a (* 21. čce 1844 ve Vysokém n. J.). Vzdělání nabyta v dív. ústavě v Liberci a na žen. učitelském ústavě v Praze; r. 1866 provdala se v Praze za Karla Procházku, s nímž r. 1870 přestěhovala se do Olomouce, kdež po smrti svého manžela a otce po několik let sama spravovala knihtiskárnu, při čemž rozvinula značnou činnost literární a přednáškovou, směřující ku probuzení moravských žen a ke vzbuzení pozornosti k pokladům národopisným. R. 1884 založila ku povznesení a zúšlechtnění ženy a rodinného zivota čtrnáctidenník »Domáci Hospodynky«, který po 10 let sama redigovala a velikou část vyplňovala svým články. V l. 1885—86 vydávala první čes. kalendář pro ženy: »Deník praktické hospodyně«, v l. 1886 a 1887 vydávala a redigovala ilustr. list »Náš Kroj« s přílohou vzorů národních, v l. 1887—88 ilustr. list pro mládež »Zahrádka Maličkových«, r. 1888 založila »Včelku«, měsíčník věnovaný dívkám, s přílohami vzorů národních (vycházel 2 léta). O sobě vydala svazek *Pověsti moravských*; s Lucií Bakešovou a Wurmlem *Tazatele pro sběratele národopisného materiálu* (Olomouc, 1892, nákladem Muzej. spolku); r. 1900 nákladem spolku Muzej. v Olomouci spisek *P. Ignát Wurm ve svém životě*. Nyní připravuje práce z kulturní historie.

Prochiron (ο πρόχειρος νόμος, *Prochiron legum, Manuale legum*, t. j. příruční kniha zákonů) nazývá se důležitá právní památka byzantská, vydaná mezi l. 870—878 Basiliem Makedonským a jeho syny (spoluvládci) Konstantinem a Lvem. Ačkoli P. byl vlastně jen příruční spis právní, užívalo se ho záhy jako

zákonika, a to nejen v samé Byzanci, nýbrž i v pravoslavných státech slovanských, zejména na Rusi. V Rusku nazýván byl v ruském (skoro slovném) překladě *Г р а д с к о ж з а к о н*, t. j. civilní zákoník. Obsahuje památku tato až na skrovnou část, týkající se práva veřejného, hlavně trestního, a vedle norem práva církevního v podstatě právo civilní. Ruským jazykem tištěn byl Gradskej zakon již v XVII. století ve druhé části *Kormčí knihy* (v. t.) jakožto 48. hlava, podrozdělená jako P. sám na 40 titulů (γραφεῖ). Také mnohé články Uloženija Aleksěje Michajloviče z r. 1649 vzaty byly z P-u (srv. Zabelin, Svěděníja o podlínom Uloženiji carja Aleksěje Mich., Archiv istoriko-jurid. svěd. Kalačova, kn. I. 1850). Některé z těch článků přešly do Svodu zák., tak že v platném nyní zákonodárství ruském (sv. X, část 1., vyd. z r. 1887) jsou články, které jsou slovně vzaty z P-u (čl. 445, 1707, 1708, 2068), a jiné, jež o P. aspoň se opírají (čl. 976, 1322, 2063, 2065, 2067, 2201). P. ve svém celku sloužil za základ Harmenopolova Hexabibla (viz Harmenopolos). Byl jen málo od Harmenopula zpracován a doplněn důležitými ustanoveními z práva Justinianského, tak že z původních 40 titulů P-u jest jich v Hexabiblu 80 (rozdělených na šest knih). Z předmluvy P-u se dovidáme, proč byla tato památka vydána. Zákonů vydaných Justinianem i po něm bylo příliš mnoho, byly nepřehledné a mimo to byly značně změněny právem obyčejovým. Basilius dal tedy zákonodárství to revidovati a vytkl si za účel zrušiti všechno zastaralé a nepraktikované a vydati v nové srozumitelné formě jen ty části práva, které podržely platnost. Vedle vlastního nového díla zákonodárského měla vydána býti i stručná rukověť, učebnice právní. Dříve však, než došlo k zamýšlené legislaci, vydána byla zmíněná příručka, t. j. P. Teprv r. 884 publikováno bylo nedořešeno dílo zákonodárské, nazv. *Ανακτάσεις των παλαιών νόμων*, k němuž přizpůsoben byl pak v l. 884—886 P., nazvaný v nové redakci *Ἐπιναγωγὴ*. Obsah P-u vzat byl hlavně z práva Justinianského, zejm. z Pandekt, Kodeksu a Novell. Z Institucí pojato do P-u málo. Redaktoři neměli však po ruce texty originální, nýbrž řecké překlady a zpracování ze VI. stol. Co se týče Institucí, použito parafraze Theofilovy a ještě nějakého neznámého nám překladu, co do Pandekt vzata za základ *Ἐπιτομή* Anonyma, co do Kodeksu Theodorův *Syntomos* a komentář Thalalaeův; Novelly pojaty do P-u dílem v původní formě, dílem podle komentářův Athanasia a Theodora. Kromě práva Justinianského použito bylo pro P. i některých ustanovení Eklogy Lva Isaurského a Konstantina Kopronyma a konečně i nových zákonodárných ustanovení, vzatých z Novell Basilia Makedonského. Obsahuje tedy P. ve stručné formě právo staré i nové. Na evropském západě dovědělo se o existenci P-u teprve Cujatius (r. 1564). Přes to však neznalo se o památce této, jež matena byla

s Eklogou, dlouho nic spolehlivého až do badání Zachariae von Lingenthal, Heimbacha a učenců ruských. — Vydání: v Jus graecorum. Leunclavii; Zachariae v. Ling., *Ἡ ὀρθόχειρος νόμος* (v Heidelbergu, 1837), s úvodně částí a textem byzantským a latinským. Srv. Azarevič, *Istorija vizant. prava* (Jaroslav, 1876).

Prochnicki Jan Andrzéj, arcibiskup lvovský (†1633). Studoval v Krakově a v Itálii a již r. 1607 stal se biskupem kameňeckým. Do Kamence uvedl jesuity. Na konec byl arcibiskupem lvovským. Napsal *Poloniae brevis notitia* (Řím, 1601). Byl také s diplomatickým posláním vypraven od krále Sig-munda III. k Filipovi III. Španělskému.

Prochody, Prochod, ves v Čechách, hejtm. a okr. Vys. Mýto, fara Újezd u Chocně, pš. Chocen; 16 d., 104 ob. č. (1890).

Prochoriata viz Placentalia, str. 826 a.

Prochorov Vasilij Aleksandrovič, archaeolog rus. (*1818 — †1882), byl synem kněze orlovské gub. a vzdělal se v duch. semináři a v petrohradské akademii umělecké, načež vyučoval v kadetní škole a pak dějinám rus. umění (od r. 1860) v akademii, při níž založil museum starokřesťanského umění a rus. museum národopisné, první v Rusku. V l. 1862—67 vydával »Christianskija drevnosti i archeologija«, kde skupil mnoho obrazů památek staroruských a byzantských. Mimo to vydal o sobě: *Russkija drevnosti* (1871 až 1877, 2 d.); *Opisanije cerkvi sv. Georgija v Rjurikovej Staroladožskoj kreposti* (1871); *Matěrialy po istoriji rus. oděžd i obstanovki žizni russkoj* (1881); *Bolgarskija raskopki bliz Eski-Zagri* (1882); *O drevnich sabljach s grečeskimi, slavjanskimi i drugimi nadpisjami* (Petr., 1878); *Nauki o igruskach, razvivajuščija umstvennyja sposobnosti i poznanija detěj* (t., 1857, 2 části) a j. Kostomarov jmenuje P-a tichým, ale užitečným a významným archaeologem. Mnoho jeho prací uloženo jest v odborných časopisech. V l. 1854—57 byl redaktorem »Žurnala obščepoleznych svěděníj«.

Prochyta viz Procida (ostrov).

Proitos, v starořecké báji syn Abantův a Okaleiin, blíželec Akrisiův. Podlehnuv bratrovi prchl do Lykie ke králi Jobatovi neb Amfianaktovi, jehož pomoci opět se vrátil do vlasti; proti hradu Larisse, kdež sídlil jeho bratr, vystavěl prý mu Kyklopové na skalnatém pahorku vypínajícím se v rovině od Arga k nauplijskému přístavu se prostírající pevný hrad v Tiryntě, jehož trosky dosud patny. O poměru choti jeho Anteie nebo Stheneboie k Bellerofóntovi v. t. Dcery jeho, počtem tři, stížen pro bezbožnou pýchu od Dionysa neb Afrodity šílenstvím, z něhož je vyléčil Melampus (v. t.) s Biantem. *klk.*

Projednáci zásada jest jedním z theoretických základních pravidel, jak má řízení soudní ve sporných občanských záležitostech býti upraveno, vyslovující, že péče o to, aby látka sporu byla vyčerpána a dokázána, pak o postup, rozvoj a objem sporu náleží

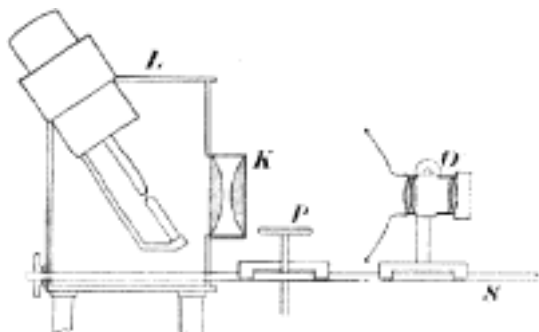
výhradně stranám, a že soud ve směru tom má se chovati trpně. Zásada tato jest důsledkem volnosti občanské v příčině nakládání jměním a právy. Avšak jako tato volnost co do některých práv z ohledů veřejných jest vyloučena neb omezena, tak i pro spory o práva ta zmíněná zásada musí býti vyloučena neb omezena i v theorii, a vedle toho provedení zásady té v praxi do všech důsledků není možno. Rakouský soudní řád civilní zásadu tuto přijal a upravil jí tak, aby soudní řízení neutrpělo na své dokonalosti vnitřní i zevnější, vyloučiv, pokud se týče omezení jí značné pro spory manželské.

Zásada ta jeví tyto důsledky: Spor zahajuje se vůli žalobcovou a končí neb zastavuje se srovnalou vůlí stran (*Iudex ne procedat ex officio*). Podobně i řízení opravné zahajuje se pouze na zakročení stran, které mohou je volně zastaviti. Ale naproti tomu formální postup řízení není závislý na vůli stran, nýbrž rozhoduje o něm podle zákonných předpisů soud. Látku sporu připravují strany, líčice děj a nabízejíce důkazy. (*Iudex iudicare debet secundum allegata et probata*.) V tom směru mají strany úplnou volnost. Avšak také soud má hleděti k tomu, aby látka sporu byla vyčerpána, a za tím účelem má věsti strany k jasnému vyličení děje, je upozorňovati a poučovati. Dále však má důkazy nabídnuté prověsti sám a tak, aby zjistil vše, co k rozhodnutí sporu jest nutné. Tedy o objemu důkazu nabídnutého a připuštěného rozhoduje soud. Ale naproti tomu nemá soud v zásadě právo starati se sám o důkazy nebo připouštění důkazy nenabízené. Vyjimkou však může užití důkazů nenabízených, jako na př. ohledání věci. Volnost stran jeví se v tomto směru i v tom, že mohou všechna tvrzení navzájem si doznati a soud musí se tím spokojiti a za pravdu pokládati to, co bylo doznáno. Ovšem nemůže se doznání to týkati skutečnosti, na nichž platnost řízení závisí, jako na př. processní způsobilosti, zákonného zastoupení stran a pod. Skutečnosti ty vyšetří a zjistí soud sám. Dalším důsledkem zásady té jest, že soud nesmí překročiti konečné žádání stran. (*Iudex ne eat ultra petita partium*.) Soud nesmí stranám přiznati něco jiného neb více, než žádaly. Podobně i v odvolacím řízení rozhoduje návrh strany, vyjímaje případy zmatečnosti, na které soud z úřední povinnosti hleděti musí. Ve sporech o neplatnost, rozloučení nebo rozvod manželství z. p. vyloučena jest buď úplné nebo částečné a místo ní zavedena zásada vyhledávací (viz Vyhledávací zásada). *Hlr.*

Projekce (z lat.), průmět, viz Geometrie deskriptivní, str. 34, Mapy, str. 809, a Promítání.

Projekční přístroje jsou zařízení k zobrazení předmětu ve zvětšených rozměrech na stěně projekční. Předměty mohou býti alespoň částečně průhledné, obrázky na skle nebo filmech celluloidových, předměty skleněné a pod, nebo neprůhledné. V tomto případě zobrazuje se projekcí jejich stín, nebo

se osvětlují tak, že se promítají pak paprsky od předmětu odražené. **P. p.** na promítání způsobu posléze zmíněného nazývají se *m e g a s k o p y* (srv. t.). Na každém **p-m p-ji** rozlišují se 1. část' osvětlovací, 2. místo pro předmět promítaný a 3. část' promítací. Zdro-

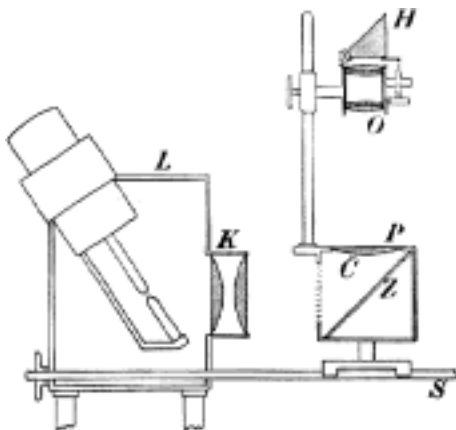
Č. 3356. Projekční přístroj vertikální.

jem osvětlovacím může být světlo sluneční nebo jakékoliv světlo umělé. Mimo světlo sluneční, jímž ovšem nelze volně disponovati, nejmohutnějším zdrojem umělým jest obloukové světlo elektrické. Jinak užívá se světla drummondského, acetylenového, světla Auerova, lampy petrolejové atd. Při zdrojích umělých paprsky světelné se rozbíhají, tak že nutno koncentrovati je na předmět k projekci určený; děje se to sférickým zrcadlem za zdrojem umístěným a kondenzujícími čočkami, po případě přidáním zvláštní čočky osvětlovací (polní). Předmět, jenž má být promítnut, klade se na místo intenzivního a stejnoměrného osvětlení. Poněvadž lze čočkou dobře promítnouti jen kontury v jedné rovině se nalézající, nutno předmět upravit tak, aby v jedné rovině byly ty jeho části, které projekci mají se ukázati. Zmíněná rovina bývá pak svislá nebo vodorovná, podle toho **p. p.** zařizují se na projekci vertikální neb horizontální. V onom případě osvětluje se vertikální předmět vodorovnými paprsky z kondensoru vycházejícími a promítá se pak čočkou (resp. objektivem), v téže ose vodorovně umístěnou. Uspořádání toto naznačeno jest vyobr. č. 3356., v němž *L* značí obloukovou lampu, *K* kondenzor, kterým se osvětluje předmět *P*; v *O* jest pak naznačen objektiv, jímž předmět se promítá. Pohodlně upevňuje se předmět i objektiv na saňky *S*, pevně s lampou spojené, na nichž lze posunovati i fixovati stojánky, ve kterých umístěn jest předmět a objektiv. Stojánek pro předmět jest tak zařízen, že lze v něm posunovati vzhůru a dolů rámeček pro obrázky projekční; místo rámečku možno ve stojánku umístiti stoleček pro předměty jakékoliv.

Často se vyskytují případy, kdy rovina, kterou chceme promítati, položena jest vodorovně, tak že osvětlení nutno provéstí ve směru svislém. Chceme-li na př. v projekci

ukázati úkazy na povrchu kapaliny a pod., tu nutno **p. p-oj** modifikovati. Zařízení pro tuto projekci horizontální demonstruje vyobr. č. 3357. Lampou *L* osvětlí se zrcadlo *Z* k rovině vodorovné o 45° skloněné. Tím se odrazí paprsky na polní čočku *C*, jež stejnoměrně osvětlí předmět *P* přímo na ni položený. Objektivem *O* vznikl by obraz předmětu v rovině vodorovné a vysoko položené; proto připojuje se druhé zrcadlo, nebo ještě lépe pravouhlý hranol *H*, jež přeponou svou odráží paprsky ve směr vodorovný. Projekční částí jest objektiv projekční, t. j. takový systém čoček, jímž promítá se obraz nezkreslený a prostý vady chromatické. Objektivem může být i dobrá achromatická čočka. Při projekci objektiv ovšem zobrazuje předmět převráceně, tak že nutno na tuto okolnost pamatovati a obrázky (diapositivy) klásti do rámečku nohama vzhůru. Někdy tato převrácenost v projekci vadí a doporučuje se závodu tuto odstraniti. Užije se k tomu velikého hranolu pravouhlého, jež postavíme za objektiv projekční, tak aby přepona jeho byla vodorovná. Paprsky z objektivu vycházející lámou se šikmo položenou stěnou hranolu, odrážejí se od jeho přepony a po opětém lomu vycházejí zase do vzduchu, ale převráceně, tak že obraz na stinitku jest vzpřímený.

Při koncentraci paprsků, zejména slunečních a světla obloukového, nesmí se zapo-

Č. 3357. Projekční přístroj horizontální.

mnati, že vedle paprsků světelných koncentrují se též paprsky tepelné a že předmět, zejména když jest malých rozměrův a když se pro veliké zvětšení intenzivně osvětluje, zahřátím může se pokazit. Z uvedeného důvodu při projekci mikroskopických praeparátů staví se v chod paprsků nádoba se skleněnými stěnami rovnoběžnými, jež se naplňuje vodou nebo roztokem glycerinu ve vodě. Ústředím tímto paprsky tepelné se pohlcují

O zvláštních zařízeních při projekci viz S. T. Stein, *Die optische Projectionskunst im Dienste der exakten Wissenschaften* (1887); (C. Schiendl, *Die optische Laterne u. die Projection* (Karlsruhe, 1896). Srv. dále: Hans Schmidt, *Anleitung zur Projection photographischer Aufnahmen und lebender Bilder* (Berlín, 1901).

Projekt, z lat., návrh nějakého díla.

Projektil viz Střela.

Projektor, z lat., přístroj k vrhání paprsků světelných za účelem intenzivního osvětlení míst vzdálených neb v mlze se nalézajících. Jest zařízen zrovna tak jako reflektor (v. t.).

Projimadla viz Purgantia.

Projsa Pavel, spisov. čes. (* 1860 v Borči u Bělé p. B.). Vystudovav nižší reálku v Ml. Boleslavi, vyšší v Hoře Kutné a techniku v Praze, byl v l. 1886—1901 členem redakce »Hlasu Národa« a od r. 1902 je přednostou »Ústavu práce« král. hl. města Prahy. Vedle povolání žurnalistického byl záhy činný jako belletrista (mnoho prací jeho roztroušeno je po časopisech před r. 1890), zvláště jako překladatel z francouzštiny a z vlaštiny. Přeložil na 50 svazků románů, zejména Guye de Maupassant (celého; některé jeho práce má ještě v rukopise), Balzaka, J. Vernea, F. Coppéa, J. Claretia, G. Ohneta, H. Grévillea, Emila Zoly, A. Theurieta, B. de Saint-Pierre, Emila Gaboriaua, G. Vergy, A. Fogazzara, J. Normanda a j.

Prokatalépsis, řec., předjímání. U řeckých rhétorů označuje se tímto výrazem praktika, kterou obžalovaný hned předem uvádí a vyvrací námitky a obžaloby, jež by žalobce mohl proti němu uvést.

Prokel (*prothallium*), bot., viz Cevnaté rostliny a Tajnosnubné rostliny.

Prokeusmatikos (lat. *procleusmaticus*), stopa záležející ze čtyř krátkých slabik (~~~~)

Prokerastis viz Chalkédón.

von **Prokesch-Osten** Anton, hrabě, diplomat rak. (* 1795 ve Št. Hradci — † 1876 ve Vídni). Nastoupil dráhu vojenskou a účastnil se vojenských výprav proti Francii v letech 1813—15, načež stal se professorem matematiky na kadetní škole v Olomouci. V letech dvacátých XIX. stol. jakožto důstojník generálního štábu účastnil se několika poselstev na Východ, kde zvláště r. 1829 podařilo se mu zlepšiti poměry křesťanů palestinských. Rok potom povýšen do stavu rytířského s příjímím »von Osten«. R. 1831 jako náčelník generálního štábu byl s rak. vojskem v Bologni, r. 1833 vyjednával v Káhiře o mír mezi sultánem a mistokrálem egyptským, později byl až do r. 1849 vyslancem v Athénách, pak do r. 1852 v Berlíně, byv zatím povýšen do stavu baronského a na podmaršálka. Podporoval plány Schwarzenberkovy, účastnil se konferencí draždánských a r. 1853 byl praesidiálním vyslancem spolkovým ve Frankfurtě n. M. R. 1855 byl internunciem v Cañhradě, kdež zůstal později jako vyslanec do svého pensionování

r. 1871, při čemž povýšen do stavu hraběcího. P. — O. byl velmi horlivě činný jako spisovatel a již r. 1823 vydal jakožto pobočník pol. maršálka Schwarzenberka jeho paměti *Denkwürdigkeiten aus dem Leben des Feldmarschalls Fürsten K. zu Schwazenberg* (Videň, 1823, 2. vyd. 1861). Později vydal *Erinnerungen aus Aegypten und Kleinasien* (t., 1829—31 t.); *Das Land zwischen den Katarakten des Nil* (t., 1831); *Reise in s Heilige Land* (t., 1831); *Geschichte des Abfalls der Griechen vom Türk. Reich* (t., 1867, 6 sv.); *Mehemed Ali, Vicekönig von Aegypten*; aus meinem Tagebuch 1826—41 (t., 1877); *Mein Verhältniss zum Herzog von Reichstadt*. Zwei Sendungen nach Italien (z pozůstalosti P — O-ovy, Štutg, 1878). P — O-ovy *Denkwürdigkeiten und Erinnerungen aus dem Orient* (Štutg., 1836—37, 3 sv.) vydal E. Münch; jeho *Kleine Schriften* vydány t. v 7 sv. (1842—44); obsahují také jeho básně a dějiny egyptsko-turecké války v l. 1831—33. Po jeho smrti vyšel jeho *Briefwechsel mit Herrn v. Gentz und Fürst Metternich* (Vid., 1881, 2 sv.). Jako člen vid. a berl. akad. věd psal také rozpravy archaeologické a numismatické, jakož měl také znamenitou sbírku mincí, již zakoupilo r. 1875 berl. museum. — Jeho syn Anton hrabě von P. — O. (* 1837) zabýval se spisovatelstvím a vydal: *Aus dem Nachlasse Friedrichs v. Gentz. Briefe und Denkschriften* (Vid., 1867, 2 sv.); *Nilfahrt bis zu den zweiten Katarakten*. Führer durch Aegypten und Nubien (Lip., 1874); z pozůstalosti otce vydal: *Zur Geschichte der Orientalischen Frage. Briefe aus d. Nachlass Friedrichs v. Gentz 1823-29* (Vid., 1877); *Dépêches inédites du chevalier de Gentz aux hospodars de Valachie* (Pař., 1876, 3 sv.) a *Aus d. Briefen des Grafen P. von O. R.* 1861 oženil se s herečkou Friederikou Gossmannovou (v. t.)

Proklamace, lat., veřejné oznámení neb ohlášení, jimž buď se strany panovníka nebo se strany vlády hledí se působiti na smýšlení neb náladu velikých mass lidových, nebo oznámení vojevůdce vojsku neb obyvatelstvu obsazené země. Proti manifestu (v. t.), který je rázu spíše diplomatického, p. vyniká rázem lidovým, poněvadž se obrací po výtce k lidu.

Proklés, podle pověsti král spartský. Otec jeho Aristodémos měl ze své ženy Argeie dva syny dvojčata: P-la a Eurysthena. Na dotaz učiněný od Dóru ve věštině v Delfech, který z obou synů je starší a má tedy býti králem, orakulum odpovědělo, že mají býti králi oba. Tak prý vzniklo dvojkralovi ve Spartě (Hérodot VII. 52).

Proklise (z řec.), předklonění, vzniká, spoji-li se slovo, obyčejně krátké, se slovem následujícím tak, že nemá přízvuku svého, aspoň ne přízvuku plného, nýbrž podléhá přízvuku slova následujícího. Zda jest úplná p. i v češtině, nelze s bezpečností říci pro nedostatek objektivního měření poměrů přízvukových v češtině; částečně p. (s přízvukem zeslabeným) jsou ve spojení jako *ten člověk, dnes ráno* a pod. V němčině je

p. pravidlem ve spojeních slov podstatných s členem (*der Tag, ein Mensch*), ve spojeních předložkových (*im Hause*) a j., v řečtině bývaly v **p**-si členy, jednoslabičné předložky *ἐν, ἐξ, ἐξ, partikule ὡς, οὐ, εἰ*; pod úkazy jsou v jazycích jiných. Slova, která pravidlem podléhávají **p**-si, slovou proklitickými (*proclitica*, předklonná). **Žty:**

Proklos *Διάδοχος*, novoplatónik (*412 po Kr. v Cařihradě — †485 v Athénách), náleží mezi nejčelnější zástupce školy novoplatónské v Athénách, jejímž náčelníkem též byl. Studoval nejprve v Alexandrii, potom v Athénách. **P.** znám jest tolikéž jako matematik. Jeho komentár k Euklidovi (kritické vyd. Friedleinovo v Lipsku, 1873) jest důležitým pramenem k poznání historie geometrie u Řeků. Sebraná díla vyd. Victor Cousin (Paříž, 1820—27, 6 sv., 2. vyd. 1864) a Craizer (Frankf., 1821—25). K literatuře srv. P. Tannery, *La géométrie grecque, comment son histoire nous est parvenue et ce que nous en savons* (Pař., 1887) a čl. *Novoplatónismus*.

Prokne, planetoida objevená 21. bř. 1879 Petersem. Průměrná jasnost v opozici 10.5. Průměr v *km* 80. Označení (94). **Gs.**

Prokné, dcera attického krále Pandiona a Zeuxippy, sestra Filoméla, manželka Téreaova. Viz Filoméla.

Prokoff viz Brokoff.

Prokofjev *Ivan Prokofjev* ič, sochař rus. (*1758 — †1828), žák a později profesor petrohrad. akademie, pracoval v duchu francouz. sochařů z konce XVIII. stol. skoro výhradně pro paláce gatčinské a petěrňofské. Z jeho prací uvádějí se zejména *Tritonové* (v petěrňof. parku), bronzová socha *Aktaióna* pronásledovaného psy (v museu Alexandra III.). *Spící pastýř* (v museu akademie) a j.

Prokolice, bot, viz *Brassica* (oleracea).

Prokonsul (lat. *proconsul*) ve starém Římě. Objevila-li se potřeba, na př. při vedení války, aby konsul podržel velitelství děle přes zákonitou mezi jednoho roku, vypomáháno si prorogací (v. t.), t. j. konsul zůstal i na dále v úřadě v hodnosti *pro consule*. Důležitý význam má prorogace úřadu pro správu provincií. Sulla ve své reorganizační státní r. 82 př. Kr. ustanovil, aby konsulové a praetori teprve po uplynutí roku úředního byli posíláni jako místodržitelé do provincií (v hodnosti *pro consule* nebo *pro praetore*). Které provincie mají býti konsulskými a které praetorskými, to záviselo na senátě. Bývalým konsulům svěřovány obyčejně provincie nepokojné a ohrožené. Podle zákona Pompejova z r. 52 př. Kr. musilo mezi zastáváním úřadu a správou provincie uplynouti aspoň pět let. — **P.** měl v provincii nejvyšší moc vojenskou, soudní a správní. K pomoci své měl hlavně legáty a quaestora (na Sicílii dva), jenž spravoval finance. Úřad místodržitelství trval až do příchodu nového nástupce. Od r. 46 př. Kr. místodržitel po uplynutí správního roku odevzdal ihned provincii

svému zástupci, opustil ji do 30 dní a vrátil se do Říma, vydal počet ze svého úřadování. Vydíral-li příliš provinciály (na př. Verres), mohl býti pohnán před soud z vydírání. — V době císařské nastaly ve správě provincií změny. Nejdůležitější provincie ponechali si císařové sami a dali je spravovati svými legáty (*legati Augusti pro praetore*). Jenom do provincií senátorských byli posíláni bývali konsulové a praetori jako místodržitelé (vesměs stejné zvaní *pro consule*). Vlastní provincie konsulské byly Asie a Afrika. Ale i nad provinciemi senátorskými vrchní dohled měli císařové na základě svého prokonsulského imperia. V novém rozdělení říše, které předsevzal císař Konstantin Veliký, jmenují se tři **p**-ové (pro Asii, Afriku a Achaji). Měli však pouze na starosti soudnictví a administraci, velitelství vojenské příslušelo zvláštěním úředníkům vojenským. **Pk.**

Prokop: 1) **P. s v a t ý**, patron český, narodil se v Chotouni, vesnici ležící mezi Českým Brodem a Kouřimi, za dob biskupování sv. Vojtěcha (982—997), z rodičů stavu zemanského, z otce Vít a matky Boženy. Jeho řecké jméno **P.** ukazuje k sv. Cyrillu a Metodějovi, kteří jsouc Řekové, líbivali si v obyčejích řeckých a zálibu v nich vštěpovali svým duchovním synům. Byl poslán do školy na Vyšehrad, kde slavné učení bylo a ve slovanském jazyce kvetlo; bylo to při kostele sv. Klementa založeném od knížete Bořivoje, při němž byl též sbor kanovníků. Kanovníci vidouce vzorné chování **P**-ovo a nemovitě, že se důkladně znal »v slovanském písmě od nejsvětějšího biskupa Cyrilla vynalezeném a kanonicky schváleném«, vyvolili ho za kanovníka a dali později vysvětití za kněze. **P.** byl po obyčejí řecko-východního obradu, ke kterému se přiznával, ženat a měl syna Jimrama. Chtěje následovati rad Páně odřekl se domu, ženy, polí a příbuzných, dal se od starého mnicha benediktinského vyučiti životu řeholnímu, odebral se s jeho dovolením do svého kraje k řece Sázavě a usadil se na vršku jakési pusté jeskyně, ve které, jak se pravilo, přebývalo 1000 bésů, vystavěl si tam chatrč a zbudoval kapli ke cti Panny Marie. Tato pustá jeskyně čili rozsedlna jest od Černých Bud na východ t. zv. »Čertova brázda«, o níž později povstala mezi lidem pověst, že ji světec vyoral, maje d'ábla zapřazeného do pluhu a popoháněje ho křížem, který držel v pravici. Zde nalezl jej kníže Oldřich (1012—1039), jsa na honbě, učinil jej svým zповědlníkem a obdaroval hojně. S jeho podporou založil klášteru cellu, t. j. osadu několika domorodých poustevníků, kteří lidem chudým sloužili. O něco později, jsa podporován prostředky lidu ze všech stran k němu spěchajícího, proměnil cellu v rozsáhlý klášter podle vzoru východního, spojil některá ustanovení řehole basilianské s pravidly sv. Benedikta a stal se tak »zakladatelem nové řehole« pro potreby národa československého. Dále vystavěl kostel ke cti Panny Marie a sv. Jana Křtitele. O výživu pečoval kníže

Oldřich a daroval novému stípení řeku Sá-zavu od Milobuze až po jeskyni, která obec-ně Zákolnice slula, s lukami a lesem vůkol. Oldřichův syn a nástupce Břetislav I. (1037—55) přiměl P-a k tomu, že přijal opatskou dů- stojnost, potvrdil a rozmnožil písmem i před svědky darování otcovo a stal se jaksi dru- hým zakladatelem tohoto u lidu oblíbeného kláštera slovanského. Tento klášter měl mu býti štěpnicí domácího duchovenstva a ře- holnictva a napomáhati k církvi samostatné, na Němcích nezávislé. Pražský biskup Šebř (1030—67) poželhal P-a za opata, nežli se vydal na válečnou výpravu do Polska. Papež Benedikt IX. (1033—44) přál záměrem Břeti- slavovým, byl srozuměn se založením slov-anského kláštera s jeho slovanskou liturgií a hotov povýšiti Prahu za metropolí a knížete za krále. Ale císař Jindřich III. a mohučský arcibiskup Bardo poznali nebezpečnosti hro- zící německému panství v Čechách. Vypukla válka česko-německá, ve které kníže Břetislav r. 1040 byl sice vítězem, ale podlehl moci ně- mecké r. 1041. Tímto válečným neštěstím velikolepý záměr Břetislavův byl zmařen. Slo- vanský klášter sázavský trval dále, těše se ochraně Břetislavově, ale nemohl již vykoná- vati vůdčí úkol v národě Českém. Mnich sá- zavský nazývá sázavský klášter »arciklásterem« (*arcisterium*), tedy »materincem jiných klá- sterů«; zda tu byly ještě jiné kláštery filiální, které Latiníci umlčeli, jako umlčel Kosmas slovanský ráz sv. P-a a jeho kláštera, či ni- koli, nebo zda to pouze čestný název, nelze dnes ještě říci. P. jako opat vyznamenával se zbožností, bděl nad kázní svého kláštera, ko- nal divy a zázraky, předpověděl svým bratřím vyhnanství a po šesti letech opět návrat a zemřel v březnu r. 1053, a biskup Šebřř po- choval jej 25. břez. v chrámě sázavském. Jeho nástupcem stal se synovec jeho Vít, kterého s jeho slovanskými mnichy vypověděl asi r. 1057 kníže Spytihněv II., jenž uvedl do Sá- zavý mnichy německé. Vít se svými utekl do Uher, odkudž je nazpět povolal r. 1063 ná- stupce Spytihněvův Vratislav II., vyplniv tak všeobecné přání národa. Po Vítovi byl opa- tem Jimram (Emmeram), syn sv. P-a, po něm Božetěch, miláček krále Vratislava II. Po smrti Vratislavově dovedli toho protivníci Božetěchovi u knížete Břetislava II., na něhož působil též biskup Kosmas (1090—98), že mnichy slovanské ze Sá-zavy vyhnal na konci r. 1096 a probošta břevnovského Dětharda již 3. ledna 1097 učinil prvním opatem latin-ským. Mnichové rozptýlili se po zemi; co se stalo s Božetěchem, není známo. Tím zanikla slovanská liturgie v Čechách. Papež Inno- cenc III. přičiněním českého krále Přemysla I. (1197—1230) a sázavského opata Blažeje prohlásil P-a dne 4. čce 1204 za svatého, od kte- réž doby koná se tento den svátek sv. P-a, který býval svátkem v Čechách zasvěceným. Tím uznal papež spolu rádnost slovanského kláštera na Sá-zavě. Nikoliv apoštolská sto- lice, ale český kníže Břetislav II. a jeho český biskup Kosmas zrušili slovanský klá-

šter sázavský; tedy česká neslovanská poli- tika pochovala jej. Král Přemysl I. vyzá- dal si na opatu Blažejevi rámě sv. P-a a ulo- žil je v kostele sv. Víta, »aby tím ramenem království České před nepřáteli bylo brá- něno«. Hrob sv. P-a byl hned od počátku poutním místem Čechův až do r. 1421, kdy husité klášter sázavský spálili. Snahou arci- kněžny Alžběty, vdovy po králi francouzském Karlu IX. (†1574), meškající při dvoře svého bratra císaře Rudolfa II., pražský arcibiskup Martin Medek dal r. 1588 odkryti hrob sv. P-a z troskek a jeho ostatky 29. květ. přenést do Prahy a uložit je v choru kostela Věšch sva- tých na hradě Pražském. Šlechtičny terezián- ského ústavu daly je 12. list. 1768 přenést pod poboční kruchtou, kdež odpočívají po- dnes. Památky po sv. P-u jsou: 1. »koflík sv. P-a«, vlastní rukou světcovou vyrobený z jalovcového dřeva, který teď tvoří cuppu čili nálevku kalicha a chová se na ostat- kovém oltáři ve farním chrámě sázavském; 2. »lžice sv. P-a« tamtéž; a 3. jeho »hůl« v pokladně metropolitního chrámu sv. Víta. Za pozůstatek literární činnosti sv. P-a po- kládá se tak zvané »sázavsko-remescké evan- gelium«; ale není jím. K návrhu vyšehrad- ského kanovníka Karla Vlnářického, učiněnému na valném sjezdě katolických jednot v Praze dne 24. září 1860, bylo r. 1861 zřízeno »Dě- dictví sv. P-a« k vydávání vědeckých knih bohosloveckých, kde členové za vklad 42 zla- tých dostávají do smrti ročně jednu objem- nou cennou knihu bohosloveckou. Srv.: Dr. Fr. Krásl, Sv. P., jeho klášter a památka v lidu (Praha, 1895), kde též všechny prameny v pů- vodní řeči jsou připojeny. *Dr. Kr.* — Život sv. P-a byl vzdělán literárně několikrát, v Leg. aurea, u Mabillon, Bollandistův a j. Prame- nem bylo všude vypravování mnicha sázav- ského. České zpracování prosou obsaženo je v Passionále a j., veršem v ruk. Hradeckém. Hlavním předmětem české leg. veršované jsou světcovy zázraky. Autor její byl klášter- ník sázavský v 1. pol. XIV. stol. Píše na zá- kladě mnicha sázavského a ústní tradice beze vzletu a vypravovatelské routiny ver- šem a rýmem dosti pravidelným. Vyd. Pa- tera, Hradecký rukopis (1881); druhý list jest interpolace Hankova). O legendě psali: Fej- falik, Studien I. (1859); Patera v edici; Von- drák, Zur Würdigung der altslav. Wenzel- legende und der Leg. vom heil. P. (1892). Umělecky užil látky prokopské Vrchlický (Leg. o sv. P-u).

Smt.

2) P., markrabě moravský, nejmladší syn markraběte Jana Jindřicha, bratra cis. Karla IV. (* mezi r. 1356 58 — † 24. září 1405). Když po smrti markraběte Jana Jindřicha (12. list. 1375) nejstarší syn jeho Jošt stal se markra- bětem moravským, oba mladší bratři Jan Soběslav a P. dostali právo užívati titulu markraběte a některá léna na Moravě pod svrchovaností Joštovou. P., ač byl takto vlastně závislý na Joštovi, nedával se jím ve své poli- tice ovládati V roztržce církevní propuklé r. 1378 P. klonil se ke straně avignonského

papeže Klementa VII. a poskytoval podpory jeho přívržencům. Asi od r. 1380 pozorujeme mezi Joštem a P-em nepřítelství, které r. 1381 přešlo v zjevnou válku. Příčinou byly, jak se zdá, neshody vzniklé z toho, že bratr jejich Jan Soběslav, který r. 1380 stal se biskupem litomyšlským, chtěl postoupiti statky své Joštovi, ač podle testamentu markr. Jana Jindřicha měl k nim právo P. R. 1382 došlo sice k smíru a P. potom časem místo Jošta zastával i vládní záležitosti, ale po nějaké době zase dostavily se spory. Zdá se, že Jošt slíbil P-ovi náhradu za statky po Janu Soběslavovi, že mu jí však nezaplátí. R. 1393 P. sáhl ke zbrani. Byl sice hned zas ujednán mír, ale když rok na to Jošt povstal s jednotou panskou proti králi Václavovi, P. postavil se na stranu krále, k jehož důvěrným rádcům již před tím náležel (zvláště za jeho sporu s arcibiskupem Janem z Jenšteina r. 1393). Na jaře r. 1394 P. z uložení Václava dlel na dvoře krále polského Vladislava, hledaje u něho pomoci proti jednotě panské. R. 1395 došlo skutečně ke smlouvě s Polskem. P. získal si nejen přátelství krále Vladislava, nýbrž i skutečnou pomoc proti Joštovi, s nímž vedl v násl. letech skoro nepřetržitou válku, po způsobě oné doby hlavně plněním statků jeho i jeho spojenců. Mezi těmi byla zejména kapitulka kostela olomouckého, která zálovala na P-a u papeže. Z jeho nařízení vhlášena byla v březnu 1399 klatba na P-a a jeho společníky (mimo jiné také na branný lid krále polského). Za to pozíval P. stále přízně krále Václava a od smrti Jana Zhořeleckého (r. 1396) byl pokládán za jeho hlavního rádce. Kdyžkoli král byl vzdálen ze země nebo churav, svěřoval vrchní vládu v zemi P-ovi. S tím nebyli však spokojeni ani Jošt ani jednota panská a koncem r. 1399 přivedli na svou stranu i uherského krále Sigmunda. Dne 18. led. 1400 zapsali se Sigmund, Jošt a biskup litomyšlský v jednotu proti P-ovi. Král Václav byl donucen přijmouti Sigmunda a Jošta za prostředníky ve svých sporech s panstvem. Ač byl sám přijat za rozsudího v rozepři mezi P-em a jeho protivníky, nedovedl odvrátiti válku, která se strhla již v dubnu 1400. Po sesazení Václavově s království Německého (20. srpna 1400) nastalo na čas smíření v rodě Lucemburském, ale již r. 1401 propukly bouře nově. Jednota panská s markrabím Joštem v čele spojila se tehdy formálně s protivníkem Václavovým Ruprechtem a k spolku tomu přistoupil aspoň na čas také P. Ale brzy zas obnovil se jeho dobrý poměr k Václavovi. Když byl Václav r. 1402 od kr. Sigmunda zajat, P. vyjednával s Ruprechtem o spolek válečný proti Sigmundovi. V červnu t. r. vytáhl Sigmund proti P-ovi, oblehl hlavní jeho sídlo, hrad Bezděz, a pozvav jej k sobě pod bezpečným gletjem, věrolomně zmocnil se jeho osoby. Koncem června Sigmund opustil Čechy, odváděje s sebou do Rakous Václava i P-a. Václav vězněn ve Vídni a P. v Prešpurce, kde prý si dlouhou chvíli krátil skládáním zákov-

ských veršů latinských. Ale počátkem r. 1403 markr. Jošt se znepřátelil se Sigmundem a zdvihl proti němu válku. V dubnu učiněno příměří, při němž, jak se zdá, P. propuštěn na svobodu. S bratrem Joštem stál pak proti Sigmundovi na straně krále Václava, který v listopadu 1403 vrátil se ze svého zajetí. Ale již po dvou letech P. zemřel. — Srv. Palacký, Dějiny nár. Českého, II. 2, 3 a III. 1; Tomek, Dějepis Prahy, III; Lindner, Geschichte des deut. Reiches unter K. Wenzel (1880); Wolný, Excommunication des Markgrafen von Mähren P. (»Arch. für öst. Gesch.«, VIII., 1852), a předmluvy k XI. — XIII. dílu Cod. diplom. Moraviae, kde ještě otřítěny jsou hlavní listinné prameny P-a se týkající. *KKr.*

3) P. Holý č. Veliký (†30. květ. 1434), kněz a od r. 1434 vůdce vojsk tábořských. Podle Palackého byl prý synovec bohatého kupce pražského, z rodu přišlého z Čach; s ním procestoval prý ještě jako hoch Francii, Španělsko a Itálii a navštívil také Jerusaleem. Povolání kupecké ho asi nevábil, oddal se stavu duchovnímu. R. 1421 vidíme jej mezi kněžstvem tábořským a to v řadách stoupců Loquisových. Byl toho roku jat a vězněn v Praze; jakým způsobem se obhájil, neznámo. Po dvou letech setkáváme se s ním opět mezi Táboři, když po sjezdu Konopištském dán výraz smíru tím, že P. sloužil mši v ornátě po způsobě kněží pražských. Od r. 1426 P. velí ve vojsku tábořském. Ačkoli může se vykazati četnými a znamenitými úspěchy, není to ještě důkazem, že by geniálností vůdcovskou předčil Žižku; jest známo, že tenkrát voje tábořské předcházeli už jakýsi pověrečný strach, jenž samotný obracel vojska v útěk. Za P-a husité přecházejí k ofenzivě vyjíždějce do okolních zemí; na to naléhal P. už po bitvě u Ústí, ale setkal se s odporem Pražanů. za to roku násl. podniknut první nájezd, a to do Slezska. Osobnost P-ova vystupuje do ostřejšího světla zejména v letech následujících, kdy v kruzích katolických začalo se ujmáti přesvědčení, že otázku husitskou lze rozřešiti jen cestou mírou. P. nestojí na stanovisku naprosto nesmířlivém; již r. 1429 — a to dvakrát, v dubnu a v červnu — smlouvá se se Sigmundem v Prešpurce; pro jeho naivně přímou mysl je charakteristické, že vybízel prý Sigmunda, aby přestoupil k husitství (Ondřej Řez.). V březnu r. 1431-po proslulém vpádu husitském do Němce-byl v Krakově, kde konalo se pod záštitou krále Vladislava hádání s katolickými theology. Snad z té doby pochází také přátelský poměr P-ův k Polsku, který se projevil nejvíce na koncilu Basilejském, kde P. se ujal krále Vladislava. Když později koncil Basilejský zval husity k jednání o shodu, P. účastnil se úmluv Chebských (v květnu 1432) a na sněmě Kutnohorském přimlouval se za schválení úmluv Chebských. Nesměl ovšem scházeti ani mezi posly ke koncilu. V Basileji byla to jeho sláva válečnická, jež činila ho předmětem pozornosti hlavně širšího davu. Ale

také ve vyšších kruzích nalezl sympathie: o důvěrném jeho poměru ke kardinálu Cesarinimu zmiňuje se Petr Žatecký. Obhajování husitských článků ve velikém shromáždění koncilu bylo úkolem jiných (viz Payne, z Pelhřimova Mikuláš), nicméně také P. vmísil se několikrát do debaty. Poprvé 19. led. hned po řeči Rokycanově chopil se slova, napomínaje přítomných, aby slyšeli důvody pravdy; setkal se tentokrát s posměchem. Později polemisoval s opatem cisterciáckým Janem a se Stojkovičem. Jeho drsný způsob leckdy zavalil příčinu k pohoršení, jako když se vůči Kalteisenovi vyjádřil, že ustanovení řeholí mnišských má svůj původ od ďábla. Svou nejdůležitější řeč proslovil v posledním slyšení čes. poselstva (13. dub.). Hájí se především proti rozšiřovaným pmluvám, že ani krůpěje lidské krve neprolil; byl prý jen velitelem v boji, kteréhož sám neroznítil a na kterémž viny nemá. V další řeči rozvíjí nové hříšné obyčeje a vrátil se k původní starokřesťanské prostotě, zavedl přijímání pod obojí; ujmá se zde též pronásledovaných od církve Valdenských. Po návratu poselstva do Čech byl činným při všech jednáních s posly koncilu. K osobám vyslanců samotných chová se velmi konciliantně-biskupa Filiberta uchránil od útoku pražské chátýrve věci samé nechtěl činití ústupkův, ani obecného přiměří nechtěl povoliti, dokud česká pře nebude skončena »dle Boha«. V červenci t. r. začal s vojsky tábořskými obléhati Plzeň. Zde rozdvojl se s Táboři; když po porážce Pardusové u Kouby (viz Pardus) chránil Pardusa před rozruženými válečníky tábořskými, byl při tom od jakéhosi Tvaroha raněn a jat. Za několik dní propustili Táboři opět svého vůdce, než P. neujal se již znova velení a odjel do Prahy. Avšak z jara r. 1434 byl nucen smířiti se nadobro s Táboři, když bylo zjevno, že strana pražská tíhne k dohodnutí s Římem a to bez ohledu na Tábor. Proti útoku panského vojska pomáhal P. brániti Nového města (6. květ.) a pak odjel k Plzni, odkudž hned potom vojsko tábořské odtáhlo. V bitvě u Lipan (viz Lipany) padl také P. Literárně činným P. nebyl; zůstaly po něm jen dva listy (první u Johanna de Rag., oba otiskl Palacký v Děj., III., 3); Palacký přičítá P-ovi též hlavní podíl na sepsání manifestu tábořského z r. 1431. J. F.

4) P. Malý (Menší), též Prokúpek zvaný, sirotčí kněz a válečník (†30. květ. 1434). Byl ve vojtě bratrském již za Žižky a připomíná se zejména r. 1424, kdy s knězem Ambrožem provázal tělo Žižkovo ku pohřbu. Odtud vstoupil mezi Sirotky, v jejichž vojsku zastával úřad duchovního. Teprve r. 1428 byl zvolen za »správce«, t. j. nejvyššího velitele sirotčího vojska, jimž pak zůstal až do své smrti. P. účastnil se tak všech výprav a akcí Sirotků formálně vždy v čele, ve skutečnosti však neměl úlohy vynikající ani politicky ani vojensky. Zejména po této stránce podřízení mu hejtmáně polního vojska (nejprve Velek

Koudelník a po jeho smrti od r. 1431 Čapek ze Sán) byli vlastními vojevůdci Sirotků. R. 1434 na jaře P. byl v táboře u Plzně vyhlídnut mimo jiné za posla do Basileje k jednání s císařem Sigmundem, k jízdě však tehdy již nedošlo. Přijednání husitských stran s koncilium Basilejským P. stál stranou. Spolu s P-em Velikým padl P. v bitvě u Lipan, kde jako vždy dosud velel vojsku Sirotčímu.

5) P. z Plzně, mistr, theolog husitský. R. 1403 stal se bakalářem, r. 1408 mistrem svobodných umění na universitě pražské, kde potom působil jako professor a zastával různé hodnosti universitní; r. 1414 a 1439 byl děkanem fakulty artistské, r. 1420, 1426 a 1443 rektorem university. Na veřejnost vystoupil poprvé v čci 1410. Když totiž Hus a jeho stoupenci z učení pražského rozhodli se protestovati veřejnými disputacemi proti spálení knih Wiklifových, P. převzal hájení Wiklifova spisu »De ideis«. Ve své přednášce, která se konala dne 31. čce, zastával mínění, že knihy Wiklifovy neměly býti spalovány, ani kdyby v nich skutečně byly bludné názory, protože také knihy Aristotela a jiných filosofů pohanských i křesťanských, jež v sobě chovají zřejmé bludy, ba i knihy Muhammedovy a židovský talmúd svobodně se čtou a o nich se disputuje. Dokazoval však přece, že mínění Wiklifovo o skutečné existenci idejí je správné, a neváhal ani srovnati Wiklifa s Kristem, protože prý stejně jako Kristus trpěl pro pravdu. R. 1412 byl členem poselství fakulty artistské, které vyjednávalo s fakultou theologickou o články Wiklifovy, a když nedosáhlo shody, ohradilo se proti odsouzení 45 artikulů Wiklifových, pokud by nebylo odůvodněno z Písma. Když zavedeno bylo v Čechách přijímání pod obojí způsobou, P. byl horlivým jeho obhájcem. Ve sporech vzniklých po smrti Husově mezi stranou mistrů pražských a Táboři P. s Příbramem, Jakoubkem a Křišťanem stál v popředí strany Pražské. V čci 1421 předsedal spolu s Příbramem veliké synodě českého duchovenstva v zastoupení arcibiskupa Konrada a zvolen byl od synody jedním ze čtyř správců kněžstva, ale již v listopadu byl zároveň s Příbramem zbaven této hodnosti působením radikální strany Jana Želivského. Po zavraždění Želivského r. 1422 byl také on označován za spolupůvodce jeho smrti. Za druhého vládarství Sigmunda Korybutovice P. náležel k těm mistrům, o něž kníže ve vládě se opíral. Proto také po vypuzení Korybutovice (v dubnu 1427) od vzbuřeného lidu s jinými mistry jat a vsazen do vězení na staroměstské radnici, nedlouho potom pak vypovězen z Prahy. R. 1433 připomíná se zas v Praze na universitě. V létě t. r. byl od sněmu konaného v Praze vyslán s Martinem Lupáčem a Matiašem Loudou ke koncilu do Basileje Dne 11. srpna poslově měli slyšení před koncilem a žádali potvrzení čtyř artikulů, ale koncil nesplnil přání Čechů. V jednání se pokračovalo a P. byl z těch, kdo nehorlivěji doporučovali smír s církví. Dříve než jednání bylo

skončeno, P. v lednu 1434 s jinými mistry přiznal se k pokoji a jednotě s církví. V srpnu 1434 byl členem českého poselství, které v Rezně vyjednávalo s plnomocníky koncilu, a v čnu 1435 přítomen byl sjezdu Čechů s posly koncilu v Brně. Ještě před tímto sjezdem napsal *Verejné napomenutí k Čechům i Moravanům, aby námluvy se sborem Basilejským učiněné přijali a jich dokonali*. Dokazuje v něm, že je spravedlivé poddánu býti mocem vyšším, a praví, že Čechové zdvihli se proti těm mocem pouze proto, že je tiskly »od pravdy krve boží«. Když se jim tedy nyní podává svoboda přijímání pod obojí způsobou, nemají příčiny k dalšímu odporu. Když po přijetí kompaktát legát koncilu snažil se o to, aby přední fary pražské osazeny byly mistry učení pražského příznivými smíru s církví, dosazen byl P. v květnu 1437 za faráře k sv. Jindřichu na Novém městě. Na podzim téhož roku P. byl s Příbramem v Basileji, kam byli od Čechů vysláni, aby jednali s koncilom o některých otázkách dosud sporných. P. hájil před koncilom český požadavek o podávání svátosti oltární dítkám hned po křtu, ale činil to, jak se zdá, více z povinnosti než z přesvědčení. Vráťvše se z Basileje P. i Příbram zvoleni byli za administrátory duchovenstva (v listop. 1439). V letech 1443—44 P. účastnil se velikých hádání strany Pražské s Táboru v Kutné Hoře a v Praze. Od Táborů bylo mu tehdy vytykáno, že ustupuje docela i od požadavku podávání svátosti oltární dítkám, jež před lety na koncilu zastával. Hodnosti administrátora pozbyl P. r. 1448; správce duchovenstva uznán tehdy, po dobytí Prahy Jiřikem Poděbradským, Jan Rokycana, a to nejspíše se souhlasem obou dosavadních administrátorů. P. po držel i potom faru u sv. Jindřicha, kde se připomíná do r. 1457. Vedle toho jmenuje se v l. 1448—57 kanovníkem kostela Všechny svatých na hradě Pražském a proboštem koleje Všechny svatých. Kdy zemřel, nevíme, ale r. 1465 mluví se o něm jako o mrtvém. — O P-ovi jednájí hlavně: Palacký, *Dějiny nár. českého*, III., 1—3, a IV., 1, zvl. str. 386, a Tomek, *Dějepis Prahy*, III. — VI. a IX. Jeho »Verejné napomenutí« vydáno je v *Archivu Českém*, III., str. 437, a ve *Výboru z literatury české*, II., str. 430. Disputaci »De ideis« vydal dosti chybně Loserth, Hus und Wiclif, str. 277. P. napsal krom toho řadu drobných traktátů, dosud neprozkoumaných, jež zachovaly se v různých rukopisech. V jediném rukopise archivu treboňského A16, jež náležel kdysi známému mnichu kláštera treboňského, Oldřichu Křížovi z Telče, jest sedm traktátů P-ových. — Od něho rozdílný je P. z Plzně, přijímám Smutek, bakalář práv, který se uvádí v l. 1453—76 mezi kanovníky pražskými, r. 1470 byl děkanem klatovským a místoarcijahnem plzeňským a v l. 1473—76 arcijahnem pražským.

KKr.

6) P. z Prahy, nevj. písař Nového města Pražského a český spisovatel (*ok. 1390—†ok. 1482). Pocházel nejspíš z Prahy, r. 1410

stal se bakalářem svob. umění a za krále Sigmunda byl hospodářem v královském dvoře na Zderaze; od r. 1435 spravoval také »Opavský (Faustův) dům« na Karlově náměstí pro knížete opavského Václava, jenž mu konečně (r. 1441) postoupil plné užívání domu. Již r. 1434 byl radním písařem Nového města Pražského; v l. 1439—64 byl nejvyšším písařem (*protonotarius*) tamže. Za vládarství Jiřího z Poděbrad četl na universitě o rhetorice a o zřízení knih městských. Nabyt značného jmění, mimo jiné byl i patronem kostela Sv. Trojice pod Slovany. Žena jeho slula Markéta, syn Jakub. Nábožensky zůstal věrným stoupencem strany pod jednou. Spisy jeho připomínají se: universitní (lat.) čtení o rhetorice, o vedení knih městských a o stylistice v 5 traktátech (ruk. univ. a kapit. v Praze); česká rhetorika, *Ars dictandi* (z ruk. treboňského vydal F. Mareš r. 1900); veršovaná *Nová kronika*, z níž jsou však zachovány jen dva malé zlomky o králi Přemyslovi II. a o volbě nového krále v Čechách, patrně po smrti Ladislava Pohrobka (vydal J. Fejfalík v »Sitzungs-Berichte« Vid. Akademie 39); *Cronicon*, jednající o počátcích nového učení husitského a psané v duchu katolickém; končí se rokem 1419; vydal Höfler v »Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung«, I. Viz F. Mareš, P-a, písaře Novoměstského, česká *Ars dictandi* (v »Rozpravách České akademie«, 1900). Zároveň s tímto P-em žil jiný P., který psal rovněž kroniku své doby a připomíná se zejména v bouřlivých událostech pražských r. 1483.

7) P. z Jindřichova Hradce, český bratr a theologický spis. (†1507). R. 1467 stal se bakalářem a podle Jaffeta byl prý i knězem svěcení římského. K Jednotě bratrské přináležel velmi záhy, snad již za Řehoře, poprvé se však bezpečně připomíná r. 1478, kdy s br. Michalem a Janem Chelčickým účastnil se v kolleji Karlově v Praze veřejného hádání se mistry pražskými. Brzy potom vydal se s jinými ještě bratřími na výzkumnou cestu k Valdenským v Branibořích, byli však všichni v Kladsku zastaveni a vyslýcháni a musili se konečně vrátiti zpět domů. Ve vnitřních dějinách rozvíjející se Jednoty P. měl důležitý význam jako theolog: tak hned ve sporu, jenž kolem r. 1480 jímaly všechny hloubavější myslí v Jednotě, totiž ve sporu o skutcích a víře. Spisem (bohužel nezachovaným) o dobré vůli P. vložil, že spasení nezakládá se ani na vlastní zásluze ani jen na zásluze Kristově a samé víře, ale na dobré vůli, která doplňuje naše nedostatky. Rozřešení to, v zásadě kompromisní, »starších« bratří již cele nezískalo a také mezi stoupenci nového směru narazilo na odpor (u br. Lukáše na př.). Dalekosáhlejší důsledky měl spor, jenž hned potom v lůně Jednoty vznikl o moci světa. K valnému sněmu do Brandyse n. Or. (r. 1490) P. napsal o tom traktát ve smysle mírnějším, kde rozlišoval závazné přikázání a nezávaznou radu, a sněm rozlišení to přijal za své. Pod nátlakem rigoristů P. vystoupil sice potom

(r. 1491) z »úzké rady«, ale jak duchovní autorita jeho nabyla záhy převahy, ukazuje, že již r. 1494 na sněmu v Rychnově byl zvolen za »sudího« v Jednotě s prvním místem v »úzké radě«, t. j. ve skutečnosti za nejvyššího správce církve. Odtud také na synodě v Rychnově r. 1495 a v rozmlouvání s »menší stranou« v Chlumci nad Cidlinou r. 1496 P. měl slovo hlavní a rozhodné. Známa je také jeho polemika s br. Lukášem pro tvrzení tohoto, že spasení nelze dojíti »bez plnosti pravd«; jako ve všem, i v té otázce P. zastával stanovisko umírněné a zprostředkující (1492), jež Lukáš sám konečně uznal. Srv. čl. Jednota bratrská, str. 162 b a 163 a.

8) P. Josef Alois, divadelní herec a ředitel (*1809 v Liberku — †1862 v Červené Řečici). Již záhy věnoval se divadlu. Vystupovav akademické gymnasium, poslouchal dvě léta práva, při čemž byl zároveň vychovatelem. Avšak na podzim r. 1828 seznámil se s J. K. Tylem a přátelství s ním rozhodlo o dalším jeho životě. Vstoupil do sboru Stavovského divadla, ale již v březnu 1829 odebral se s Tylem, Forchheimovou a Bilem do Písku ke společnosti Hilmerově, která tehdy učinila první pokus s českými hrami, když na německá představení obecenstvo docházeti přestalo. Ale společnost se brzy rozešla a P. odebral se do Německa, kde působil u různých divadel jako oblíbený zpěvák. R. 1841 byl angažován v Karlsruhe, r. 1844 vystupoval v pražském Stögerově divadle v Růžové ulici jako člen společnosti Lutzovy, po jejímž nezdaru stal se na krátký čas opět členem Stavovského divadla. Pak se odebral do Brém, kdež pobýl do r. 1847, na to odešel do Drážďan a Vratislavě. R. 1848 vyzval jej Stöger do Prahy, domnívaje se, že převzeme opět správu německého divadla, již se r. 1846 byl vzdal, ale očekávání jeho se neuskutečnilo a tak P. pobýval zde i s chotí Albertou roz. baronkou Korffovou bez zaměstnání. Po bouřlivých dnech svatodušních byli oba manželé zatčeni, ale vyvázli bez trestu po několikadenním věznění. Brzy potom jednalo se o zřízení první české cestující divad. společnosti a věc ta považována vším právem za záležitost národní. Provoláním v Havlíčkových »Národních Novinách« sešlo se asi 2000 zl. příspěvků, r. 1849 po dlouhých protivenstvích byla získána koncese a hned potom sestavována společnost ochotníků a divadelních nadšenců pod řízením P-ovým. Dne 17. list. 1849 tato první česká společnost začala hráti v Chrudimí; odtud se odebrala do Litomyšle, pak putovala po východních Čechách a dostala se r. 1850 i do Vídně. Společnost neudržela se dlouho na své prvotní výši. P. měl sice mnohé zkušenosti, ale scházela mu naprosto energie a měl i jiné vady osobní, které zaviňovaly stále klesání umělecké družiny dříve všeobecně oblíbené. Po jeho smrti řídila společnost vdova jeho po mnohá léta. V o j t ě š k a P-ová zemřela dne 28. března 1887 v Poděbradech u věku 84 let. Po ní převzal společnost a obdržel koncesi

Josef Mušek, který byl správcem společnosti již řadu let před smrtí Prokopově. JLy.

Prokopios (lat. *Procopius*), dějepisec řec. doby Justinianovy, poslední veliký historik antického řázu mezi Řeky (*koncem V. stol. v Caesari, přímořském hl. městě provincie Palaestina I.); dle některých otec jeho byl P. z Edessy, náměstek caesarejský. Po právnických studiích (snad v Berytu v Syrii) odebral se do Cařihradu, stal se právnickým rádcem a tajemníkem vojevůdce Belisara, což byl úřad státní, a provázal ho na výpravách proti Vandalům v Africe a Gothům v Itálii. Ale při druhém pochodu do Italie sotva byl s sebou v táboře. Totožnost jeho s cařihradským prefektem P-iem r. 562 není dokázána. Hlavní spis P-iův jsou *dějiny válek císaře Jüstiniána* v l. 527—554, v 8 knihách (kn. 1. až 2. války perské, 3. 4. válka vandalská, 5.—7. válka gotská, 8. dějiny l. 550—554). Vzorem mu byli Hérodotos a Thukydidés, ale jeví se u něho již úpadek syntaxe; vypravování nezřídka trpí nedostatkem souvislosti a přehlednosti. Nejlepší části jsou ty, kde spisovatel vypravuje o událostech jako očítý svědek. Je dosti objektivní a nezakrývá chyb Justiniana a jeho vojevůdců. Má vřelý cit pro vojenskou slávu státu Římského. Velikou cenu mají četné epizody zeměpisné a národopisné, popisy pontických Hunův, Peršanův, národův kavkazských, Maurův, Vandalův atd. Pro dějiny slovanské velikou důležitost mají zprávy o těch Slovanech, se kterými Byzantinci tehda poprvé měli styky na dolním Dunaji, a o vpádech jejich do provincií říše Cařihradské. U něho poprvé se čte jméno Slovanů v řecké dějepisné literatuře.) *Σκλαβηνοί, Slavini*). Druhé dílo P-iovo jedná o stavbách císaře Justiniana (*περί κτισμάτων, de aedificiis*), v 6 knihách, sepsáno po r. 558, s důležitými zprávami k zeměpisu jednotlivých provincií Záhady je třetí spis, tajné dějiny Justinianovy (*Ανέκδοτα, historia arcana*), vášnivě polemický spis proti Justinianovi i Belisarovi. Gibbon, Teuffel, Dahn, Mommsen, Krumbacher, Pančenko a j. prohlašují P-ia za spisovatele, kdežto jini, jako Ranke, dovozovali, že spis ten nepochází od P-ia. Zajisté je to zbytek časové tajné literatury té doby. Vydání ve sbírkách Byzantincův jsou nedostatečná. Gotskou válku znovu vydal (Comparetti (v Římě 1895, 3 d.). Nové vydání připravuje Haurý. Překlady: ruský od obou Destunisův (nedokončen), italský od Rossiho a (Compagnoniho, naposled od Comparettiho, francouzské od Paradina, de Genillé, de Maugera, Isamberta, německé od Kanngiessera (1827) a Coste (2. vyd. 1903), český (rukp.) od Fr. Lepaře. Srv. Krumbacher, *Geschichte der byz. Litteratur*, 2. vyd. (1897) str. 230—236. KJK.

Prokopov, Ves Nová, ves na Moravě, hejtm. Znojmo, okr. Mor. Budějovice, fara a pš. Hostim; 36 d., 166 ob. č., 2 n. (1890).

Prokopovič: 1) P. Feofan v. Feofan 1). 2) P. Nikolaj Jakovlevič, básník rus., přítel Gogolův (*1810 — †1857); vzdělával

se v něžinském ústavě kn. Bezborodka, načež vyučoval rus. jazyku v kadetní škole v Petrohradě. Básně jeho vydal Gerbel (*Stichotvorenija*, Petr., 1858) s podrobným jeho životopisem a vylíčením jeho poměru ke Gogolovi. Vynikají hladkým veršem a sympathickou tendencí.

Prokopovič-Antonskij Anton Antonovič, rus. (* kol1760 — †1848), vzdělal se v duchov. akademii a na universitě moskevské, kde později přednášel přírodní vědy. Jako inspektor škol moskev. gubernie přičinil se nemálo o jejich povznesení. Byl předsedou společnosti rus. učencův a společností přátel rus. slovesnosti, zřízených při universitě, rediguje jejich publikace, jako »Trudy«, »Sobranija universitskich pitomecuv«, »Učreňnaja Zarja« (1800—08), »V udovoljstvije i poljzu« (1810), »Kalliopy« (1815) a j. Mimo to vydal *Magazin Naturajnoj Istoriji*, *Fiziki i Chimiji* (1788—90, 10 d.) a několik fečů, jez dlouho pokládány za vzor (*O vospitaniji* a j.). Sr. Sevyrev, A. A. P. — A. (Moskva, 1848) a »Ruskije ljudi« (vyd. Volf, Petr., 1866).

Prokopowicz Maksymilijan, kazatel a dějepisec polský (* 1738 — †1807). Vstoupil do řádu piaristického, byl učitelem na školách rádoých na různých místech; pak professorem theologie v Krakově. Proslul jako kazatel a kromě toho zabýval se studiem historickým. Ze spisů jeho uvádíme: *Życie Klemensa XIV papieża* (1778, překlad z franc.); *Listy papieża Klemensa XIV* (1779, 2 sv.); *Przypadki wielkie z matych przyczyn* (1786); *Krótki zbiór chronologiczny historyi kościelnej* (1787, 2 sv.); *Nauka o religii* (1789); *Pamiętnik od pokoju Hubertburgskiego r. 1763 aż do podziału zaboru kraju polskiego r. 1775* (1789), spis zpracovaný na základě paměti krále pruského Bedřicha II., a j.

Prokošin, Prkošin, ves v Čechách, hejtm. Strakonice, okr. Vodňany, fara a pš. Cestice; 20 d., 91 ob. č. (1890).

Prokov viz Brokoff.

Prokrastinace (z lat.), odročení, prodloužení.

Prokríkov viz Pokříkov.

Prokris, v mytol. řecké dcera Erechtheova, manželka Kefalova (v. t.).

Prokrustes, podle řecké báje loupezník, též Damastés neb Polypémón zvaný, blíž Eleusiny nutil cestující, aby lehli na lože, a když jim nohy vyčnívaly, utínal je, pakli byly kratší, kováním je prodlužoval (odtud porekadlo o P-tové loži, což znamená trápě položení). klk.

Proksch: 1) P. Josef, hudební paedagog (* 1794 v Liberci — †1864 v Praze), oslepl již ve 13 letech, přes to vycvičil se u Koželuha na znamenitého pianistu. Osvojil si v Berlíně u Logiera jeho proslulý systém, zřídil r. 1830 v Praze známou školu klavírní, jíz po něm řídil syn Theodor P. (1843—76) a dcera Marie. P. sepsal pod titulem *Ver-such einer rationellen Lehrmethode im Pianofortespiel* školu na klavír, podle níž vzdělalo se několik generací; dále *Musikalisches Vade-*

mecum (50 čísel); pojednání *Ueber böhmische Musik*; *Aphorismen über katholische Kirchenmusik* (1858); *Allgemeine Musiklehr* (1857) a skládal mše, kostelní písně, sonáty, též napsal koncert pro 3 klavíry a hojnost úprav cizích skladeb. V ústavě jeho vzdělali se hudebně B. Smetana, Fr. Kavan, Fr. Bendel, Ant. Rückauf, Aug. Kolarová-Auspitzová a mn. j. Pomocníky ve svém podniku nalezl P. v bratřích Antonínu (1804—66), varhaníku, a Ferdinandu (1810—66), houslistovi. b

2) P. Johann Karl, lékař něm. (* 1840 v Krnově). Vystudovav chirurgický kurs v Olomouci stal se tu r. 1865 patronem chirurgie a od r. 1867 působí jako praktik ve Vídni. Vydal mnoho spisův o nemocech pohlavních a příjících, z nichž nejvýznamnější jest souborná bibliografie o těchto nemocech *Die Literatur über d. vener. Krankheiten; Von den ersten Schriften über Syphilis aus dem Ende des 15. Jahrhunderts bis 188'9 systematisch zusammengestellt* (Bonn, 1889—1900 3 sv. s rejstříky a dodatky).

Proktitis (fec.) je zánět konečníku, k němuž může dojíti buďto přechodem zánětu ze sousedství na konečník nebo zánět usídlí se od počátku v konečníku. S praktického stanoviska zmínky zasluhuje zvláště hnisavý zánět konečníku a t. zv. *periproktitis*, hnisání v okolí konečníku, ačkoli může při p-idě běžeti také jen o pouhý katarrh sliznice.

Co se příčin p-idy týká, bývá to ve veliké většině případů infekce hnisovými bakteriemi, které do orgánu neb jeho sousedství vnikly z malé oděrky nebo nežitu kožního (*furunculus*), k němuž v nejbližším okolí řiti snadno dojíti může, neboť je tu kůže jemná, chová hojnost žlaz a místo to vydáno je častému poškození. Uváží-li se dále nedostatečná čistota této krajiny, zvláště u osob nižších tříd, a blízkost vykalů, které obsahují mnoho zárodků choroboplodných, nebude podivno, proč dochází k tomuto zánětu, a nejvýše lze se diviti tomu, že pochody podobné nejsou častější. Hojnost žil v sousedství konečníku, které u osob sedavý život vedoucích podléhají častému roztažení a zánětu (sr. Phlebektasia a Phlebitis), vysvětluje nám velikou řadu případů p-idy. Nejen z těchto žil, ale i z jiných sousedních útrob (měchýře močového, měchýřků semenných, předstojné žlázy a zanícených kostí v okolí) může zánět přejíti na konečník a jeho okolí a vyvolati tak p-idu a periproktitidu. Nápadně časté jsou dále záněty tyto u osob starších, které trpí z kornatěním tepen, zvláště pak dnavých a cukrovkou stížených, u nichž choroba nabývá rázu zvláště povážlivého. Jako zánět mohlo by se jeviti také příjící onemocnění konečníku, neboť v 3. době příjice hlavy postihují častěji konečník. Zmínky zasluhuje i rakovina konečníku, která však nedává obvyčně v počátcích svých známky zánětu a častěji vyvíjí se až do jisté doby nepozorované. Konečně nelze popřiti spojitost jistých případů zánětu konečníku s tuberkulosou. Také zasluhuji

zminky p-idy z poranění vzešlé, k nimž dochází častěji u onanistů a paederastů. Nejčastější je p. hnisavá.

Průběh choroby bývá takovýto: Po několikadenních obtížích mírnějších, které nasvědčují tomu, že předcházely nějaké změny v této krajině, se kterými však nemocní obyčejně k lékařům nepřicházejí, dostaví se náhle příznaky velmi prudké: bolest, horečka, otok a z toho vyplývající obliže Bolesti nikdy nescházejí, bývají velmi živé, někdy nesnesitelné. Při stolici, zvláště je-li tuhá, nebo vyšetřuje-li lékař nemocného prstem, stávají se přímo krutými. Horečka zřídka schází a bývá vysoká, ac jsou případy, kde nemoc horečkou nezačala nebo tato byla tak nepatrná, že jí nemocný ani nepostřehl. I tu však jistě k třesavce a horečce dojde, když zánět přechází v hnisání Krajina postižená značně združí, tu jen po jedné části obvodu, tu po obou stranách a někdy zanítí se celý konečník, při čemž utvoří tuhý válec se řiti dole zející. Okolí řiti je rudé, kolem dokola, častěji však jen při jedné straně zduřené (na některém místě můžeme naléztí stopu, kde náhaza vnikla, znečištěnou ođerku nebo podebraný mišek) a je s počátku tvrdé Zřídka scházejí obtíže od močového ústrojí. Jež lze si vysvětliti blízkostí měchýře. Později, čím více přechází zánět ve hnisání, nalzne se vyhmataváním místo měkci, které odpovídá nahromaděnému hnisu a kde je radno řezem zjednatí mu otdok. Když se tak stalo, vyprázdní se obyčejně hojně hnisu ohavně zápachajícího, s krví pomišeneho; bolesti se zmírní, horečka klesne. Nenastala-li však tato úleva a horečka trvá, vzbuzuje případ vážné obavy; bývá tak u osob trpících nějakou z chorob nahoře uvedených (dnou, cukrovkou). Nebylo-li záhy pomozeno chirurgicky, dojde v některých příznivých případech později samo k provalení (buďto koží nebo dovnitř konečníku). Toho však neradno vyčkávat, neboť náhaza může vazivem pánevním vystupovati do výše až k ledvinám a hnis může se provaliti až do dutiny břišní, což jest osudné. Byly už zaznamenány p-idy, jež vedly ke smrtnému hnisavému zánětu vrátnice. Provalil-li se hnis sám, zbývají často pištěle.

Léčení záleží s počátku v přikládání studených náčinků, sedacích lázních, diatle co nejdřívejší, podávání projímadla, kladu na lůžku. Lékař je nezbytný. Pomoc chirurgova je žádoucí, neboť obyčejně úlevu a zhojení přivodi řez provedený v čas, načež dutina pozvolnu nechá se vyhojiti s tou opatrností, aby otvor její předčasně se nezavřel. *Pnrk.*

Prokúpek: 1) P. viz Prokop 4) Malý.

2) P. Jan Antonín, vynikající rolník a zemědělský spisov. čes. (*1832 v Kutlířích na Kolínsku). Prvního vzdělání nabl ve škole křečhořské, odkud dán byl do hlavní školy v Kolině; než úmrti otcova r. 1845 učinilo záhy konec jeho studiám a mladík odbyv sotva třetí třídu musil, ac nerad, zůstatí doma a pomáhati při hospodářství. Nemoha vy-

hověti své touze po vzdělání ve školách, P. tím horlivěji vzdělával se soukromě. Předplativ se na Kodymovy. »Hospodář. Noviny« P. plně je čítal, což přimělo jej posléze k tomu, že záhy pokusil se sám o psaní článkův a tak uveřejněn r. 1856 první jeho článek. Když rok potom počal hospodařiti samostatně, P. tím usilněji pokračoval ve svém vzdělávání, čítaje téměř veskeré knihy, které tou dobou u nás vycházely, až osvojil si povšechné vzdělání, jakého zřídka nalézáme u samouka. Kol r. 1860 založil s jinými hospodářsko-průmyslovou jednotu kolínskou, jejímž předsedou byl dlouhou řadu let, r. 1861 zvolen byl v Kutlířích starostou, jimž zůstal do r. 1902. Od té doby P. stál vždy v prvních řadách pracovníků jak na poli národním, zejména pořádním různých táborů (na Vysoké u Malešova, v Malině), tak zvláště na poli novodobého hospodaření. Při tomto byl mu vzorem proslulý český hospodář rytíř Horský, jehož radou se spravoval, prováděl na statku opravy a mnoho drahých pokusů. P. byl mezi prvními rolníky v Čechách, kteří počali používatí strojených hnojiv, a nabl v tom směru mnohé trpké zkušenosti. Přemýšlením a badáním dopracoval se však po 10letém namáhání přce vytouženého cíle Od r. 1865 P. byl nepřetržitě členem okr. okresního výboru kolínského, jehož v l. 1887—89 byl starostou, R. 1868 účastnil se památné pouti kostnické. při kteréž příležitosti procesoval velikou část Švýcarska všimaje si všude bedlivě hospodářských poměrů Pozorování svá uveřejnil v »Poslu z Prahy«, i byl to jediný popis pouti kostnické tenkrát vydaný a první cestopis českého rolníka. P. byl mezi prvními zakladateli kolínských závodů průmyslových a obchodních (obc. záložny, spol. cukrovary a j.). S ryt. Horským a j. založil r. 1871 akc. tovarnu na vyrábění umělých hnojiv a lučebnin v Kolině, jsa od počátku členem správní rady a po řadu let mistopředsedou. O u držení a nynější rozkvět tohoto závodu P. získal si veliké zásluhy zejména v době největší krise, kdy jej podporoval i osobním úvěrem. V letech 1889—95 P. byl i poslancem sněmu král. českého za okres Kolin-Kouřim-Uhlíř. Janovice. Dlouhá léta je mistopředsedou Ústřední hosp. společnosti pro král. České a od r. 1901 čestným členem, předsedou družstva pro vydávání »Obrany zemědělců«, členem výboru zemědělské rady, zem. kommisise pro upravení pozemkové daně a j. v. Od prvního vystoupení na veřejnost P. stal se rozhodným a platným zástupcem stavu rolnického, k jehož povznesení mnoho přispěl. Poznáv záhy, že rolnictvu našemu nedostává se náležitého vzdělání, P. počal neunavně slovem i přem nabádati rolnictvo, aby se vzdělávalo. Literárně činným je P. od r. 1856 přispívaje články svými téměř do všech čelnějších časopisů zemědělských, zejména do »Chrudimského hosp. Listu«, »Praž. hosp. Novin«, »Čes. Listů hospodářských«, »Hospodáře českoslovanského« a j.

Počet článků jeho jde do tisíc. O sobě vydal *Český rolník* (1899, nakladem Ottovým). R. 1902 předav svému synu statek, který značně zvelebil, odebral se na odpočinek, na Král. Vinohrady, kde i na dále působí na prospěch českého zemědělství.

Prokuplje, okružné město v srb. okruhu toplickém na levém břehu ř. Toplice na úpatí vysočiny Bumbareka, konce to jednoho z výběžků Jastrebece, 32 km na z. od Niše, má 4866 obyev., okružné úřady, zbytky prastaré tvrze původu bezpochyby římského, nad samou řekou pak mohutnou pevnostní věž vysokou 15 m. Okolí města jest velmi malebné a úrodné a vyniká výbornými viničemi, tak že víno prokupac považuje se za nejlepší v Srbsku. **P.** nazývalo se dříve Koprijan a dostalo nynější své jméno podle podání po dobytí Niše Turky, kdy Srbove přenesli sem z Niše kosti sv. Prokopije. *Tšr.*

Prokura jest plná moc obchodní, jež zahrnuje v sobě právo, vykonávati jménem firmy (chefa) všecka soudní i mimosoudní jednání krom těchto dvou: udělení **p-ru** někomu jinému a prodati nebo zadlužití nemovitosti. **P.** musí býti zapsána do obchodního rejstříku, kde dlužno uvésti také způsob, jak bude podpisována. Jako udělení tak i pominutí **p-ry** musí se poznamenati v obchodním rejstříku z ohledu na zákonné následky, které, bylo-li pominutí **p-ry** zapsáno, mají účinek proti každé osobě, leda by dokázala, že v tom čase, kdy obchod uzavírala, o pominutí **p-ry** věděti nemohla (na př. poněvadž dlela v cizině). V opačném případě může chef, který pominutí **p-ry** opominul dáti zaplati, dovolávati se ho jen u osob, kterým může dokázati, že o tom věděly. **P.** přestává smrtí prokurátorova (v. t.), zánikem firmy, jež ji udělila, ale nikoliv smrtí chefovou. Omezení **p-ry** nemá žádného účinku vůči osobám jiným, mimo firmu stojícím. **P.** kolektivní neboli hromadná jest též moc udělená společně několika osobám, jež pak jednotlivě samy o sobě jednati nemohou. *Pěka*

Prokurátor (z lat. *procurator*) byl v práve římském každý zástupce jiné osoby, činný k jejímu příkazu jako mandatář; právní poměr mezi **p-em** a osobou zastoupenou řídí se pravidly platnými pro smlouvu mandátů (viz *Příkaz*). V římském processe s formulemi bylo připuštěno zastoupení i pro soudní spory, a zval se pak **p-em** procesní zástupce, stranou dobrovolně zřízený. *J. V.* — V době císařské jmenovali se tak vrchní úředníci císařští, kteří v provinciích řídili správu finanční. V některých menších provinciích císařských, které nebyly spravovány císařskými legáty, zastávali úřad a hodnost místodržitele, jako na př. Pontius Pilatus v Judsku. Vedle těchto **p-ů** provinciálních bylo až do doby Hadriánovy veliké množství úředníků v ústřední správě císařského domu, kteří se nazývali též **p-es**, ale byli většinou pouze propuštěnci. V jejich čele byl **p. a rationibus**. *Pik.*

Středověcí **p-ové** císařští neb královští nevyvinuli se z říms. **p-ů** *caesaris*, nýbrž z říms-

ských úředníků zcela jiných, zvaných *advocati fisci*, kteří se objevují teprve za cis. Hadriána, jenž jim svěřil vedení fiskálních rozepří před soudem a podávání žalob pro zločiny jménem císaře, když tu žádného žalobce nebylo. Kdežto tedy **p-ové** *caesaris vel fisci* kromě administrace fisku rozhodovali v civilních i trestních věcech fiskálních, *advocati fisci* před nimi jako soudci hájili záležitosti fisku ve sporech žalobou neb obranou (excepce). — V pozdější době však i **p-ové** *fisci* pozbyli své původní soudcovské pravomoci a stali se pouhými zástupci fisku jako *advocati fisci*, s nimiž často identifikováni. — I v germanických státech na troskách říše Římské vzniklých objevují se úředníci těmto advokátům *fisci* podobní, tak na př. u Theodoricha, krále Ostrogotů, v říši Karlovců t. zv. *actores fisci* neb *dominici*; avšak v Německu pak po vyměnění Karlovců až do XV. stol. se nevykylují, kdežto v Itálii, Španělsku, Portugalsku, Francii i Skotsku po celý středověk udrželi se úředníci starofím. advokátům *fisci* podobní, kteří se zvali tu *procuratores fisci*, onde *p. regis*, jinde *p. regni*. — V Německé říši a též v našich (Českých) zemích instituce říms. advokáta *fisci* byla přijata teprve ve stol. XV. Nejstarší **p.** císařský v říši Německé, o němž se nám zachovala zvěst', jest jakýsi *J a k o b B ü m a u*, objevující se jako *procurator fiscalis* r. 1417 za cis. Sigmunda; u nás objevuje se již r. 1416 jakýs *Sezema* z *Hořesovic* jako nelstarší **p.** královský, po němž pak roku 1436 následuje *Matiaš Louda* z *(Chlumčana r. 1437 Vilém ze Žlutice* (podle jiné verze z Nečtin). — Též v teritoriích říše Něm. objevují se fiskálové jednotlivých zeměpanů, když pak zřízen byl říšský komorní soud (r. 1489 a 1490) a říš. dvorní rada, vyvinul se u každého z těchto nejvyšších říš. soudů zvláštní fiskál a jemu přidělený fiskální advokát (*Fiscaladvocat*), jimž nadřizeni byli dva *deputati ad fiscum*, bez je ichz rady a vědomí nesměl fiskál a fiskální advokát ničeho předsevziti. Fiskálnímu advokátu byl též někdy přidělen *adjunkt*, který ho zastupoval v jeho úřadě, ale nebyl úředníkem císařským. — Většího významu nabývá úřad **p-ů** čili fiskálů císařských, resp. **p-a** zeměpanských v Německu i **p-a** královského v Čechách teprve koncem XV. a počátkem XVI. stol., kdy teprve nabýváme zevrubnějších zpráv o jejich funkcích. — Všimněme si poněkud blíže vývoje úřadu toho v zemích Českých. Úřad ten vyvinul se v Čechách teprve po válkách husitských, kdy za úpadku moci královské statky královské byly silně rozebrány ajevila se potřeba důchodu královské energycky vymáhati a vyhledávati i obnovovati zapomenutá požitčná práva královská. Avšak zbujněli stavové nelbyli s tím spokojeni a žádali již r. 1479 za zrušení úřadu **p-a** královského. — K tomuto zrušení sice nedošlo, ale za slabé vlády králů z rodu Jagellova, jak se zdá, úřad ten k náležitě platnosti nepřišel, ač za krále Vladislava II. v l. 1498—1509 jej zastá-

val proslulý Albrecht Rendl z Oušavy. — Teprve za energické vlády Habsburků, kteří mocnou rukou se snažili obnoviti pokleslou moc krále českého, došlo i k přesnější organizaci úřadu toho i k rozhodnějšímu rozvinutí jeho činnosti. — Ovšem vyskytoval se v 1. pol. XVI. stol. úřad p-a královského pouze v král. Českém, kdežto na Moravě funkce jeho vykonával král. podkomorí vedle svých funkcí běžných, pokud v tom kterém případě nebyl zřízen nějaký zvláštní zmocněnec ad hoc; teprve v pol. XVI. stol. asi zřízen i na Moravě zvláštní úřad král. p-a, jehož pravomoc až do r. 1742, jak se zdá, vztahovala se i na věv. Opavské. Nejstarším známým p-em král. na Moravě jest jakýs Arkleb Hodejovský z Hodejova (1550—1553). Ve Slezsku u obstarávání s počátku XVI. stol. funkce ty rovněž různí ad hoc zřízení zmocněnci, za které povolávají různí jiní úředníci královští, teprve nedlouho před zřízením slezské komory r. 1558 zavedeni i ve Slezsku zvláštní p-ové královští, kteří se zde zvali vesměs fiskály. Nejstarší jménem známý fiskál slezský jest nějaký dr. Jiří z Mehlu (jak se zdá, v 4. a 5. desetiletí XVI. stol.), po něm pak vyskytuje se v r. 1554 jakýsi dr. Fabián K i n d l e r jako fiscalis regius ve Slezsku. Později objevuje se zvláštní vrchní fiskál ve Vratislavi a jemu podřízené fiskálové v jednotlivých slezských vévodstvích. Když větší část Slezska připadla k Prusku (1742), císařovna Marie Terezie zřídila dva král. úřady podřízené král. fisky v Opavě a Těšíně a kromě toho k bezplatnému zastupování poddaných advokátů poddaných (*Unterthansadvokát*) v Opavě; při nové organizaci úřadu toho níže uvedenou instrukcí Josefínskou z 10 břez. 1783 zřízen pro Moravu a Rak. Slezsko jeden společný fiskální úřad v Brně.

Co se týče vnitřního vývoje úřadu toho, byl tento na Moravě a ve Slezsku v podstatě podobný jako v Čechách a proto dotkneme se zevrubněji jen tohoto. — Jak bylo již shora zmíněno, došlo teprve za králů z rodu Habsburského ve stol. XVI. ku přesnější organizaci úřadu a k rozsáhlejšímu rozvinutí činnosti jeho, i objevují se také v instrukcích pro zřízenou tehdy komoru českou od r. 1530 počínajíc zvláštní, ovšem nepřilíš obsáhlé odstavce věnované úřadu král. p-a, též v pamětních knihách (*Gedenkbücher*) dvorní komory vídeňské a v kopiářích král. české kanceláře z 1. pol. XVI. stol. nalézá se značné množství různých rozkazů čes. král. p-u od dvorní komory neb krále udílených, ze kterých lze si utvořiti dosti jasný obraz o tehdejších funkcích úřadu toho, avšak nejstarší samostatné instrukce pro král. p-a v Čechách zachovaly se teprve z dob Maximiliána II. z r. 1571 (na Moravě teprve z r. 1639, ve Slezsku z r. 1574). Král. p. český jeví se tu jako úředník podřízený čes. komoře, s jejímiž radami, jakož i s nejvyššími zem. důstojníky měl o všech důležitých věcech se raditi a její svolení k důležitějším krokům

si vyžádati, jí o průběhu právních záležitostí, zejména sporů, zprávy podávati, načež česká komora zase zprávu podávala komoře dvorské; kromě toho byl král. p. obyčejně též radou čes. komory a účastnil se jejich porad. — Nad to dostával král. p. přímé rozkazy od samého krále a zasedal od nejstarších dob též často v radě královské, jakož i v soudě zem. a komorním, později však jen tehdy, když nejednalo se o věcech fiskálních. (Moravský kom. p. měl vždy přímo dvor. komoru žádati za radu a assistenci, slezský vrchní fiskál i podřízení fiskálové stál v téměř poměru ke komoře slezské.) — Působnost čes. král. p-a, jak se nám jeví na základě instrukcí z 2. pol. XVI. stol., jest velmi pestrá. Příslušelať mu již tehdy a) povinnost, jakmile by někdo před nejvyššími soudy (zem. komorním a purkrabským) nějak neslušně reputace a výsosti král. se dotkl, ihned učiniti neodkladné opatření a po poradě s rady komory podati králi (král. kanceláři) dobré zdání o tom, co by se mělo učiniti; b) povinnost podávati žaloby a vůbec zastupovati zájmy fisku (zeměpána) v civilních rozepřích před kterýmkoliv soudem, hájiti integrity statků ze měpanských a zastupovati zeměpána v případných sporech hranicích, dále c) vymáhání pokut trestních pro činy trestné zeměpánu propadající před soudem zem. i komorním; d) evidence nad od úmrtní (kaducitami) a vymáhání jich, zejména též zavádění přísl. řízení proklamačního; e) povinnost pečovati, by důchody komorní nijak se neztenčovaly, naopak co nejvíce rozmnožovaly; f) povinnost vyšetřovati, které z duchovních a lenních statků po požáru na hradě Pražském r. 1541 vypuknuvším neprávem byly zaneseny do desk jako statky dědičné, a po řádném vyšetření zavěsti dřívější právní stav, jakož i bdíti nad tím, aby budoucně žádný statek duchovní, zastavený a lenní bez vědomí panovníka nebyl vkládán za dědičný, a bdíti nad tím, aby žádný statek duchovní neb svobodnický (*Freisassengut*) se nezcižoval bez svolení zeměpána; g) zastupovati kláštery, duchovní a svobodníky (*Freisassen*) v rozepřích právních; h) exekuce pohledávek fisku z půjček i zadržných veřejných dávek zeměpanských. — Funkce tyto zůstaly jádrem působnosti čes. král. p-a i v dobách pozdějších, později jen dále se rozvinuvše a o některé nové funkce se rozmnoživše, tak zejména po bitvě Bělohorské přibýlo k funkcím jeho též hájení zájmů katolického náboženství a protireformace, zejména též péče o to, aby všechny předpisy v té příčině náležitě se plnily, a pokud se tak nedálo, návrhy na přiměřené pokuty činiti, jakož i o navrácení odpadlíků k víře katolické se přičiňovati, v době pobělohorské též svěřen král. p-u jakýsi dozor nad král. městy, zejména nad král. rychtáři tamtéž a Židy, a péče o to, aby všechny král. resoluce a patenty ohledně nich náležitě se plnily, s povinností příslušné návrhy činiti, též ohledně svobodníků (nejisto kdy, jak se zdá, asi mezi l. 1627—29) rozšířena působnost

čes. král. p-a na vedení katastru a knih pozemkových o statcích jejich a vůbec na soudní pravomoc nad nimi, dále jim uloženo v 2. pol. XVII. stol., aby vystupovali proti osobám, které si neprávem a bez svolení králova osobovaly praedikát a praerogativy šlechtické, konečně uloženo v době pobělohorské král. p-u českému, aby činy trestní žalobou stíhal, pokud by tu nebylo žalobce jiného, povinnost hájení reputace královské rozšířena též na případy, když by někdo při nejvyšších soudech něco proti král. patentům a ediktům předsevzal. — Též v této době bylo p-u, který zatím obdržel již adjunktury jako pomocníky, ucházeti se o radu a svolení u dvorní kanceláře a jen v nepřítomnosti panovníkové u české komory neb u král. mistodržcích (moravský u dvorní komory neb král. zem. hejtmanství, slezský vrchní fiskál u slezské komory neb u slezského král. vrch. úřadu, podřízení fiskálové u slez. komory neb u král. úřadu příslušného vévodství). — Tato působnost král. p-a, kde tento se jeví netoliko jako zástupce fisku, klášterů, duchovenstva a svobodníků jako strany v civilních rozepřích a jako veř. žalobce v oboru práva trestního, nýbrž vůbec jako ochránce ústavy a veř. práva, zejména praerogativ královských, a ochránce katolického náboženství, udržela se pak nezměněnou po celé století XVII. a XVIII., ano nedoznala závažných změn ani fiskální instrukcí cis. Josefa II. z 10. břez. 1783, která zavedla jednotné předpisy pro fiskální úřady (název ten stal se od té doby oficiálním pro úřad král. ci komorního p-a) všech korunních zemí, ačkoliv úplným zlomením moci stavovskou a zeměpanskou. — Z 58 §§ této instrukce týkaly se kompetence §§ 1—9 a kromě toho zvl. dodatečné články ohledně Čech a Haliče. Podle těchto paragrafů příslušelo fiskálnímu úřadu: 1. zastupování a vymáhání (exekuce) »kamerálních a bankálních důchodků« (*Kameral-und Bankalgelände*), zeměpanských regálií, všech oprávnění vyplývajících z majestátních práv, z teritoriálních výsostí neb zvl. soukromých práv zeměpána, ať tyto jsou povahy jakékoliv, kdež poprvé objevuje se též povinnost hájení hranic zemských proti jejich porušování; 2. zastupování živností (*Gewerbschaften*), továren neb soukromých stran, kterým zeměpán na základě pachtu neb jiných občanských smluv, z propůjčených privilegií neb z jiných pravoplatných titulů ručí za správu (evikci), pokud takové strany poskytování evikce v náležitém čase požadují a svého práva dobrovolně neb zameškáním (*Verabsäumung*) právních prostředků se nevzdávají; 3. povinnost nápadů zeměpanských lén, o kterých vědomosti nabudou, oznamovati, napadlá neb odňatá léna vindikovati a zeměpána ve všech rozepřích zastupovati, které se týkají kmene (*corpus*) zeměpanského léna neb k udělení léna mají vztah takový, že se dotýkají lenního pána, pokud jde o udržení jeho výsostí lenní, ochrany jeho lenního statku neb o zastupování len-

ního vasalla seniore; 4. v též rozsahu zastupování dobročinných nadací a zeměpanských far a beneficij, dále majetku ze zrušených klášterů neb jiných společností (*Gemeinschaften*) pocházejícího, pokud se nacházejí ve správě aerární; 5. řízení a dozor ohledně advokátů poddaných, aby řádně plnili povinnosti jim patentem z 1. září 1781 uložené a svědomitě a rozhodně pomoc poskytovali poddaným v rozepřích soudních; 6. mítí stálý dozor nad řádným plněním zákonův a nařízení vydaných ve věcech politických, judiciálních i kamerálních, bedlivě si všímají všech přestupků takových zákonů a nařízení, přijímají denunciaci o tom došlé, vyšetřiti pravý stav věci, zažalovati propadlé tresty neb o přestupcích takových učiniti oznámení zemskému úřadu politickému, resp. vrchnímu kancléři neb nejvyš. justičnímu praesidentu. Též měl fiskální úřad bedlivě stopovati účinky zákonův, a kdyby viděl, že některý zákon má účinky škodlivé, učiniti o tom oznámení zem. úřadu politickému; 7. podávati zem. úřadům politickým nebo finančním na požádání důkladná a zevrubná dobrá zdání, též bez požadání může fiskus o věcech, jež se týkají nešetření vládních nařízení in re, modo et tempore, podávati proprio motu návrhy s naznačením odpomoci, kterou za nejlepší pokládá. Jako zvláštní odbory kompetenční jen u čes. fiskálního úřadu se vyskytující uvedeny byly ve zvl. dodatečném článku na konci Josef. instrukce: 1. Péče nad statky svobodnickými v království Českém se nacházejícími, zejména věsti řádné pozemkové a jurisdikční knihy o statcích svobodnických; 2. vykonávati úřad soudcovský nad držiteli statků svobodnických, a to nejen ve věcech reálních (pokud jde o statky svobodnické), nýbrž i personálních, netoliko ve sporech, nýbrž i v řízení nesporném (*nobile officium judicis*); 3. svobodníky chrániti proti všelikému utiskování a zkracování a nad tím bdíti, by bez vědomí a schválení úřadu fiskálního nepředsevzaly se žádné změny se statky svobodnickými. — Brzo po vydání této instrukce byl dvorním dekretem z 10. list. 1783 sloučen s úřadem fiskálním t. zv. úřad viničný (*Weinbergamt*), t. j. reální soud a hospodářský úřad nad vinicemi i k nim náležející domy ve zdech pražských, v kraji kourimském i rakovnickém; na úřad fiskální přeneseny v době Josefské i jurisdikce celé řady zrušených pražských klášterův a duchovních i světských korporací. — Na této kompetenci fiskálního úřadu, který z úřadu skládajícího se původně toliko z jediného král. p-a, jemuž teprve ve stol. XVII. jeden neb dva adjunktí bývali přiděleni, stal se mnohočlenným úřednickým sborem a jehož organisace Josef. instrukcí zevrubně upravena, nezměnilo se nicého až do zrušení fiskálního úřadu v r. 1850. V bouřlivých převratech r. 1848 a 1849 vzal za své starodávný úřad král. či kom. p-a, od dob Josefských fiskálním přezvaný, a na jeho místo nastoupily dva nově organisované úřady, t. j. r. 1850 zřízena c. k. státní za-

stupitelstva, na něž přešly, ovšem v rozšířeném dosahu, trestní funkce bývalých fiskálních úřadů (viz Státní zastupitelstva), a r. 1851 zřízené c. k. finanční prokuratury (viz Finanční prokuratura), jež zdědily civilní agendu někdejších fiskálních úřadů, ovšem v úpravě novým poměrům přiměřené. — Pro tyto poslední vydaná nejprve provisorní instrukce cis. nařízením ze 16. ún. 1855, která r. 1898 nahrazena instrukcí definitivní (nařízení vešk. ministerstva z 9. bř. 1898, č. 41 ř. z.). — Touto poslední byla zavedena ta důležitá hierarchická změna, ze c. k. fin. prokuratury, prve (kromě vídeňské c. k. fin. prokuratury) podřízené finančním úřadům zemským, nyní přímo jsou podřízeny c. k. ministerstvu financí. — Aby někdo mohl dosáhnouti místa koncipisty u c. k. fin. prokuratury, musí býti doktorem práv, odbyti jednorozční praxi u některého sborového soudu a složití před smíšenou komisí zvláštní praktickou zkoušku z oboru politického a finančního, kdežto k dosazení místa sekretáře a vyšších konceptních míst třeba uchazečům kromě toho podrobiti se zkoušce advokátní. — C. k. fin. prokuratury jsou zřízeny ve všech hlavních místech zemských kromě Slezska, pro které je příslušná fin. prokuratura brněnská, Gorice, Gradisky a Istrie, pro něž je příslušná fin. prokuratura terstská, a Vorarlberska, jež přísluší pod pravomoc fin. prokuratury inšprucké; v Krakově je zvl. expositura fin. prokuratury lvovské. Podle instrukcí z r. 1855 a z r. 1898, které co do kompetence valně se neliší (při odchylkách držíme se instrukce definitivní), úkol nynějších c. k. finančních prokuratur záleží v obstarávání prací právních zástupců a rádců jmění státního a majetnosti tomuto ohledně právního zastoupení a rady na roven postavených, totiž: 1. v soudním zastupování majetků takových, zejména ve sporech, 2. v zastupování státního jmění a fondů státem spravovaných, jakož i patronátních práv zeměpána neb dotčených fondů v řízení správním v těch případech, ve kterých intervence státních úřadů v řečeném směru podle platných předpisů je přípustná a c. k. fin. prokuraturě byla svěřena od úřadu k správě, resp. dohledu co do takových majetků povolaného; 3. v podávání dobrých zdání v záležitostech stát. jmění a majetků jemu na roven postavených nebo vůbec ve věcech důležitých zájmů státní správy, pokud jde o otázky práva soukromého nebo o takové otázky práva veřejného, které jsouce složité nenáleží do oboru úřadu dožadujícího; 4. v spolupůsobení při uzavírání právních jednání a při sdělování právních listin v záležitostech státního jmění a majetků jemu na roven postavených. K majetkům takovým náleží podle instrukce a) aerár, t. j. všeliké státní daně a dávky i veřejné dávky vůbec, pokud se vybirají týmiž orgány jako státní dávky, monopoly, regalie, všeliké státní podniky, státní lenní oprávnění a vůbec všechna zařízení a ústavy k zapravování stát. nákladu určené; b) dvorní

aerár; c) král. uherský aerár, pokud jde o pohledávky jeho, jež zastupovati jest před rak. soudy, ovšem jen v případech reciprocity; d) právo odumrtí, práva teritoriální a zemské hranice; e) tresty a pokuty peněžité, uložené státními úřady správními, pokud jde o dobývání jich cestou soudní; f) všechny fondy státními úřady bezprostředně spravované neb ze státních peněz zcela neb částečně nadané, když stát zavázán jest hraditi s chodek správní; g) zeměp. patronátní práva a patr. práva fondů sub f) uvedených; h) nadace bezprostředně stát. úřady spravované bezvýjimečně, ostatní nadace jen, pokud jde o ustavení jich a dobytí nadaného majetku; i) kostelní a obroční jmění, dále jmění zrušených duchovních ústavů, klášterův a společenstev, státními úřady spravované bezvýjimečně, ostatní kostelní a obroční jmění jen, pokud jde o původní nadání a integritu kmenového jmění; j) veř. farní chudinské ústavy; k) obecně prospěšná pořízení na případ smrti ve prospěch subjektů c. k. fin. prokuraturou zastupovaných; l) jmění spravované stát. školními úřady (zem. a okr. školními radami). — Kromě toho mohou c. k. fin. prokuratury v těch případech intervenovati, kde je to zvl. zákony nařízeno (na př. při osobování si šlechtictví, v řízení syndikátním, ve věcech patentních) neb kde zastupování určitého majetku na dávném zvyku se zakládá. (Co značí p. v středověkém právu čes., viz Advokát. — Literatura. Hubrov a Luschna z Ebengreuth: Rak. dějiny říšské (Oest. Reichsgeschichte); Domin. Petrushevecz, Neuere Oest. Rechtsgeschichte (Vid., 1869); J. Čelakovský, Povšechné české dějiny právní (1900 sl.); J. Kalousek, České státní právo (2. vyd. 1890); Christian Ritt. d'Elvert, Zur österr. Verwaltungsgeschichte mit besonderer Rücksicht auf die böhm. Lander (Brno, 1880); t., Geschichte der Verfassung und Verwaltung in Oest. Schlesien (t., 1854); J. F. Schmid von Bergenhold, Geschichte der Privatrechtsgesetzgebung im Königreiche Böhmen (Praha, 1866); Fr. X. Twrdy, Pragmatische Geschichte der böhm. Freysassen (t., 1804); J. Rachfahl, Die Organisation der Gesamtstaatsverwaltung Schlesiens vor dem 30jährigen Kriege (Lip., 1894, Schmoller s Forschungen XIII); E. Rosenthal, Die Behördenorganisation Kaiser Ferdinand I. (Vid., 1887); J. Tomaschek, Die höchste Gerichtsbarkeit des deutschen Königs und Reichs (t., 1885); H. Orloff, Die öffentliche Anklage in Deutschland mit besonderer Berücksichtigung des Fiscalates («Zeitschrift für deutsches Recht» XVI. Bd., Tubinky, 1856); J. Čelakovský, Úřad podkomoří v Čechách («ČČM.» 1877, 1878); F. Tezner, Die landesfürstliche Verwaltungsrechtspflege in Oesterreich vom Ausgang des XV. bis zu Ausg. des XVIII. Jahrh. 1. Heft (Vid., 1898), 2. H. (t., 1902); B. Fux, K působnosti bývalých král. p-a v Čechách a nynější c. k. fin. prokuratury («Právník», 1902); dr. Meisl, Die Finanzprocuratur (Mischler-Ulbrichův »Staatswörterbuch«); Last, Die

Finanzprocuratur (Grünhuts »Zeitschrift für d. Privat-u. öff. Recht d. Gegenwart«, 1898). (Částečně použito arch. pramenů.) -*mel.*

Prokuraturie slují v Benátkách na náměstí sv. Marka paláce, kde bydlili nejvyšší úředníci republiky (zvaní *procuratori di San Mareo*). Původní **p.** pocházely z doby ok. r. 1500, nové vystavěl Scamozzi r. 1584.

Prokuratura finanční viz Finanční prokuratura.

Prokurista jest osoba, které **p r o k u r a** (v. t.) byla udělena, která tedy v obchodě zastupuje samého chefa. Firmu podpisuje **p.** tím způsobem, že k ní připojí své jméno s označením prokury, na př. *pp, ppa, ppr* atd. (na př. Karel Verner, **p. fy** Jan Zavřel, podpisuje *ppa Jan Zavřel Karel Verner*); při kolektivní prokure podepíše se pod napsanou anebo vytisknutou firmu všichni **p-té**. **P-tu** zříditi může jen kupec plnoprávný, t. j. ten, jehož firma zapsána v rejstříku firem obchodních. K ustanovení **p-ty** při společnosti veřejné nebo kommanditní je potřebí jednohlasnosti všech společníků, tedy i kommanditistů. **P.** nesmí bez svolení chefova provozovati obchody na účet svůj anebo jiné firmy; kdyby se tak stalo přece, má chef právo pokládati tyto obchody za uzavřené na účet svůj anebo žádati náhradu škody a to do tří měsícův ode dne, kdy se o nich dověděl; mimo to může **p-tu** bez náhrady propustiti ze služeb. *Pčka.*

Prokyon v astron. viz **Pes** (Malý) str. 584.

Proklátna. U moře znamená vyduť mořské hladiny čili dozdlí výšky hladiny mořské uprostřed širého moře a při pobřeží. Na širém moři jest hladina vodní nižší než u pevniny. U pevniny značí **p.** oblast, která leží pod hladinou mořskou. Ostatně viz *De presse* str. 822. *Nový.*

Prolamování (ital. *punto tirato*) jest druh ruční práce ženské, jehož podkladem jest tkanina, z níž vyťahováním vláken osnovy nebo útku nebo obou utvořilo se zvláštní mřížování. Různým obšíváním vláken látkových vznikají přerozmanité vzory, jimiž zdobivají se hladké tkaniny, zejména plátno.

1. **P. j e d n o d u c h é** vzniká vyťahováním vláken v jednom směru. Užívá se ho zejména k ozdobným obrubám. Na **o b r u b u j e d n o d u c h o u** podle jakosti tkaniny vyťahnou se 2—4 vlákna pod samou obrubou, kterou nutno založiti dříve přesně podle niti a přistehovati. Niť k šití připevní se na levém konci obruby, na jehlu naberou se 2—3 vlákna směrem od pravé strany k levé, niť se vyťáhne, pak pichne se zdola, nad místem, kde se dříve jehla zapichla, do obruby pod dvě až tři vlákna, načež jehla se vyťáhne a celý steh patřičně se utáhne. **O b r u b a p o d v o j n á** pracuje se právě tak jako jednoduchá, jenom že nabíráme vždy 4 vlákna; při druhém švu necháme první dvě vlákna ležeti a naběříme dvě z nabrání prvního, dvě z druhého, tak že **p.** se střídá. **P. s v a z e č k o v é**. Podle jemnosti látky vyťáhne se 10 až 15 vláken; prvá řada pracuje se jako při

obrubě jednoduché; při druhé řadě, totiž při upevňování dolejšího kraje **p. švu**, nutno přesně toho dbáti, aby se nabírala a vespolek spojovala t á ž vlákna, jako nahoře; potom upevníme niť na levé straně uprostřed švu *, naběříme tři sloupky vláknové a utáhneme, od * ještě dvakrát opakujeme, při čemž dáme pozor, bychom třetím stehem pichly mezi první dva a tím celý svazáček upevnily. Niť mezi jednotlivými svazáčky nesmí býti příliš napiata.

2. **P d v o j i t é** vzniká, vytahuji-li se vlákna i osnovy i útku; aby vzor měl přes to kraj pevný a úhledný, odstříhnou se vlákna, jež se mají vyťáhnouti, na několik *mm* od kraje a pak teprv se počne vyťahovati. Tam, kde jsme vlákna odstříhali, obšije se tkanina stehem kroužkovacím a jednotlivé sloupky vláknové obšíváme obyčejným stehem dirkovým. Tím obdrží se půda mřížovaná, do níž stehem plátovým, látacím nebo guipurovým vyšívají se různé vzory.

P-m vytvořily se nejstarší krajky; v našich národních výšivkách zaujímá též místo velmi důležité. — Literatura Siebmacher, Spitzentuch; Thérèse de Dillmont, Encyclopaedie weibl. Handarbeiten; Srbová-Lužická, Škola ruč. prací, sv. V. *GP*

Prolapsus, lat. v ý h ř e z, je vystoupení orgánu z přirozené jeho polohy v nitru těla na venek. Může k němu dojiti způsobem trojím: 1. poraněním neb jiným porušením (vrědem) stěn, jež za normálních poměrů drží útroby uvnitř těla; 2. ochabnutím oněch zařízení (vazů neb svalův a jiných aparátů), jejichž úkolem jest udržovati orgán v jeho poloze, a 3. za porodu, kde jednotlivé části těla plodu nebo matčina (dělohy, lůžka) nitro těla opustí a zevně jsou patrný.

Z první kategorie důlnou uvěsti výhřez mozku, střeva, sleziny, předstěry atd., z druhé výhřez řiti a konečnicku, pochvy a dělohy a z třetí výhřez ručičky nebo pupečnicku plodu vinou nepříznivé jeho polohy nebo **p.** části matčiny nahoře uvedených.

Uvedeme z každé kategorie po příkladě. Z prvé pro důležitost svoji, jakož i častější celkem výstupování zasluhuje zmínky **p. m o z k u**. Vystoupí-li část hmoty mozkové z lebky otvorem obyčejně za poranění vzniklým buďto hned nebo po nějaké době (několika dnech), mluvíme o výhřezu mozku. Bývá to zakulacená vyvýšenina šedovílova, na níž hned poznáme podle barvy a vzhledu tkáň mozkovou (závity, cévy tepající atd.). Záhy však tvárnost **p-su** se znění; z části odumře, z části pokryje jej červené zrnění jako snaha ústrojí zhojiti chorobu, tepavé pohyby ustanou a vyhřezlá tkáň mozková rozloží se přes okraje rány jako houba. Při tom roste a může dosáhnouti až velikosti husího vejce i větší. Prvotně vyhřezlá část mozku odumře a nová partie mozku vyhřezne. Léčení jest obtížné a hledí zameziti nárazu tkáně. Trebas mnozí nemocní chorobě podlehnou, neboť nelze vyhřezlou část měkké té tkáně pro tlak nitrolebeční vpra-

viti zpět, a nastal-li zánět, nelze zabránit přechodu jeho na ostatní mozek, není přece vyloučena možnost, že po odloučení jisté části vyhrězlé tkáně ostatek sám se zatáhne a vše zhojí se pod vhodným obvazem jívou.

Z druhé skupiny těchto zvláštních pochodů chorobných uvedeme zevrubněji **p.** řiti a konečníku a **p.** pochvy a dělohy.

P. k o n e č n í k u může jeviti stupeň rozmanitý. Jednou vychlípí se jenom sliznice konečníku, jindy celý ústroj, v různém zase rozsahu, až tak, že vyhlíží, jakoby byl na ruby obrácen. Sliznice vyhrězne obyčejně vinou roztažených městek (zlaté žíly), roztažených to žil z pleteně okolo konečníku rozvětvené. Sliznice s takovou kličkou roztažené žíly (viz Phlebektasia) vystupuje s počátku jenom občas (při stolici), přistoupilými záněty a stíženým odtokem krve z kličky (následkem stisnutí takového uzle skrze svalstvo svírající konečník) však znenáhla se zvětšuje, děle a děle mimo nitro konečníku prolévá a naposled, nebyla-li prstem vždy hned zpět vpravována, ustavičně setrvává venku. Výchřez takový způsobuje pak bolest, překáží při chůzi, snadno při stolici a čištění té krajiny se poraní, pro hojnost cév krvácí, jsa vydán nákaze zánětlivým rád podléhá a tak zbují, zvětšuje a protahuje se. Pomalu větší a větší část dolního kraje orgánu vystupuje a trvale venku zůstává (výhrěz řiti, **p. ani**). V pokročilých případech visí z řiti trubice několik centimetrů dlouhá, tlustá, silně červená, měkká, s hvězdovitým otvorem uprostřed dolního konce, což jest nenepodobno konečníku koně, jenž právě obsah svůj vyprázdnil. — **P.** takový pozoruje se u dětí, pak u osob stížených kamenem močovým, zúžením cíbele (následkem tlaku při močení, kterým nemocný chce přemoci překážku a kde lis břišní [svalstvo] působí tlakem i na konečník), dále u žen, které často a rychle za sebou rodily a u nichž svalový aparát pánevní a břišní značně ochabuje, i u starců následkem ochabnutí svalstva, svírajícího konečník.

P. r ů b ě h choroby není vždy stejný. Někdy nepůsobí valných obtíží, neboť vyhrězlá sliznice změní se ve tkáň suchou, bledou, poněkud kůží podobnou, jindy však zhoubovatí, snadno krvácí, bolí a vlivy mechanickými při stolici snadno zvředovatí. Zvláštní obraz nastává v některých případech, kdy proudkou křečí svalstva kruhovitě konečník obmykajícího (*m. sphincter ani*) sevře se orgán ten tak, že může i zesnětívěti. Nastává velika skleslost, studený pot vyrazí nemocným na těle, vrhnou-o krutých bolestech v končině onemocnělé ani nemluvě; stolice jest ovšem úplně zastavena. Takové případy jsou nejpovážlivější. Naproti tomu bývají příznivý **p.-sy** konečníku u dítek.

Lékař hledí především zabránit vzniku choroby, kde lze se jí obávat, léčením chorob, u nichž možno očekávati, že k **p.-su** dojde. Vyvinula-li se však nemoc přece, je především nezbytno odpomoci neduhu, jenž **p.**

způsobil, neboť po jeho vyléčení upraví se znenáhla za vhodného léčení i **p. sám**. **P.** musí se při tom šetrně, ale vytrvale vpravovati zpět. Při tom orgán bedlivě se chrání před poškozením a dlužno zachovávatí nejprísnější čistotu (sedací lázně chladné se svíravými přísadami po každé stolici, čištění vatou, nikoli papírem atd.). Bylo navrženo, nositi na vhodném obvaze měkký malý balónek, kterým vyhrězlá tkáň konečníku vtlačí se zpět a zadržuje, jenž však nebývá vždy snášen. Většinou nezbyvá než **o p e r a t i v n í** l é č e n í **p.-su**, kterémuž účelu byla navržena a provádí se řada rozmanitých method. Méně pokročilé **p.-sy** mohou se léčiti leptáním neb žeháním.

Jako **p.** konečníku často se vyskytuje také **p. p o c h v y** a d ě l o h y. **O p.-su** těchto orgánů mluvíme teprve tenkrát, když se objeví ve šterbině stydké nebo docela z ní vyčnívají. Především je tu **p. p o c h v y**. Za příčinu máv poranění nebo špatně zhojenou trhlínu hrázky. U žen, které nerodily, jest nejvýše vzácný. Zase tu rozeznáváme několik stupňů, podle rozsáhlosti a pokročilosti pochodu. Vyhrěznouti může přední stěna nebo zadní stěna nebo celá pochva. Trvá-li **p.** pochvy děle a je-li rozsáhlejší, dále nastaly-li ve tkáni dělohy porody nebo potraty jisté změny, přidruží se k **p.-su** pochvy **p. d ě l o h y**, ale může také obráceně **p. d ě l o h y** způsobiti **p. p o c h v y**, kterou jaksí děloha obrátí na ruby. Roztržená hrázka (nesešitá) neb jinak ochablá **p. d ě l o h y** usnadňuje, zvláště je-li vazový aparát dělohy a tkáň její ochablá. V nejlehčích případech nemluvíme o **p.-su** dělohy, nýbrž o **s e s t o u p l ě d ě l o z e** (*descensus uteri*); nejtěžší případy jeví se tím, že ve šterbině stydké vyčnívá děloha jako nádor, majíc na dolním konci jamku s otvorem vedoucím dovnitř orgánu. Poranění, nečistota a tělesné namáhání, zvláště nošení a zvedání těžkých břemen, chůze atd., stav zhoršují. Poranění a nákaza jeho způsobuje záněty, hnisání, vředov atění. Pocit tahu a tlaku »dole« (jak nemocné říkávají) je z obtíží ne mímějších a jenom v nejdřívších případech může i rozsáhlý **p. d ě l o h y** léta probíhati beze značnějších obtíží. Léčením hledíme především zameziti zhoršení stavu, neodhodlá-li se nemocná v případech operaci vyžadujících hned k tomuto výkonu. Dovoluje-li to případ nepokročilý, zavádějí se t. zv. v ě n e č k y (*pessaria*) různého tvaru a velikosti, jichž volbu jest ponechatí lékaři. Protože je nástroj takový obyčejně velmi obtížný, bude přirozenější pátrati po příčinách **p.-su** a k těm soustřediti úsilí lékařské. Ochablost příslušných orgánů (svalů a vazů) hledí se vzpružovati mechanickými činiteli léčivými i léčením vnitřním. Tu slyne methoda švédského majora Thurea Brandta, který masáži zevní a vnitřní i cvičením svalstva (pohyby) mnoho případů zhojil neb aspoň zlepšil. Methoda tato byla lékařsky propracována a může se pochlubiti řadou pěkných výsledků, ač některé nemocné pro bolest jí nesnesou. Zbývá ještě řada při-

padů, které nutno léčit operativně, ve kteréžto příčině navržena byla hojnost method, z nichž některou v daném případě chirurg či gynaekolog zvolí.

Ovšem je nejvýhodnější předejiti zlo, což bývá však lékaři obvyčejně nemožno, neboť k němu přicházejí případy hotové a pokročilé. Bude však dobře, zapamatuje-li si každá žena, že k **p**-su nedojde, bude-li se po porodě chovati přiměřeně, nevstává-li předčasně, dá-li si každou trhlinu hrázky hned nebo v brzku po porodu sešiti a vyhledá-li záhy pomoc lékařskou při každé změně polohy dělohy.

P. tēhotné dělohy nastává skoro vždy jen v případech, kde otěhotní osoba **p**-em již stížená. Vzrůstajícím těhotenstvím děloha vystupuje nahoru a **p.** ustává. Zřídka zůstává děloha venku a pochod končí se potracením. Pěkně, dosud cenné české pojednání o **p**-su pochvy a dělohy nalézá se v V. díle Eiseltovy Odborné pathologie a therapie (Nemoci rodidel) z péra dra Jandy. *Prnk.*

Prolegomena, řec., úvod. Často titul spisův obsahujících základní myšlenky nové nějaké theorie, srv. Wolfova **P.** ad Homerum, O. Müllerova **P.** zu einer wissenschaftlichen Mythologie.

Prolépsis (řec., lat. *anteoccupatio*) sluje figura řečnická, jež vzniká přidáním vlastnosti, která teprve dějem výsledním jest přivoděna; na př. »a smrt' navždy zavřela mu ústa němák. Příbuzná jest anticipatio, zvláště v řečnictví, když dovedným předstížením vyloučí neb oslabí se námitky, jež by protivník mohl učiniti, a tak možný hrot jejich předem se urazí. *Kbn.*

Pröles viz Příleze.

Proletář, z lat., slove příslušník tříd nemajetných, odkázaných toliko na denní mzdu, castěji značí **p.** člověka práci nevalně vvhledávajícího, nemajetného, zijiho ze dne na den neb dokonce na útraty jiných (srv. Proletarij). Odtud také **proletariát**, t. j. soubor nižších tříd dělnických a chudých, pracujících i nepracujících. Rozmnožení proletariátu jest jednou ze značných vad našich poměrů společenských a jest úkolem národohospodářství jemu čeliti

Proletarij, lat., neb *capite censi* bylo jméno občanův římských, kteří, poněvadž neměli jmění ani dvou jiter polí (11.000 asů), nebyli zařazeni do žádné z pěti cenovních tříd Servia Tullia. **P.** byli zproštěni daní a také, vyjma případy nejnmutější potřeby, služby vojenské. Později, když se objevil nedostatek branného mužstva v legiích, snížen byl postupem času census **p**-iů na 4000, 1500 a 375 asův. Občané, kteří měli census nad 4000 asů, povinni byli službou vojenskou v legii, ti pak, jejichž census byl do 1500 asů, sloužili na lodích válečných, kterážto služba byla pokládána za sprostší. Jméno **p.** pochodí podle výkladu starých odtud, že pouze potomstvem (*proles*) starají se o udržení státu. Teprve Marius nepřihlízel při odvodě k oné výši jmění a bral do služby v legii

občany římské napořád bez ohledu na jmění jejich. *Pk.*

Prolezení, *proleženina*, viz Decubitus.

Pro libito, lat., podle libosti.

Prolínání viz Diffuse.

Prolínavost viz Diosmosa.

Prollas viz Brody.

Prolog, z řec., proslov, viz Drama str. 922 b.

Proloh, viska v Čechách, hejtm. a okr. Rychnov n. Kn., fara Kuhrov, pš. Solnice; 17 d., 117 ob. č. (1890).

Prolongace (z lat.) jest smlouva o prodloužení smluvené neb určené lhůty k splnění právního závazku. Zvláštních předpisův o smlouvě té není, a není jich třeba, poněvadž o lhůtě prodloužení platí totéž, co o lhůtě původní. **P.** s měnk y může se státi volně potud, pokud nebyla směnka dále převedena, ale tříletá lhůta promlčecí překočna byti nesmí. Námitku **p.** činiti možno pouze oproti tomu majetníku směnky, který ji povolil, ac nebyla-li na směnce poznamenána. *Hir.*

Prolongement [prolonžmãn] (řec., prodloužení, prolongační pedál) slove pedálové zařízení u piana, jimž uhozený tón neb akord vyznívá, i když příslušné klávesy nejsou stlačeny, při čemž však struny tónův ostatních nejsou uvolněny tak jako u pedálu obecného. Mechanismus **p**-u nalézá se nad obvyčejným tlumičem a řídí se prolongačním pedálem, umístěným vedle pedálův obvyčejných. **P.** sestrojil nejprv r. 1860 Debain v Paříži, potom Montal v Londýně, načež zlepšili jej Steinway v New Yorku r. 1874 a r. 1875 Fried. Fhrbar ve Vídni.

Prölsz. 1) **P. Robert**, dramatik a dramaturg něm. (* 1821 v Drážd'anech). Oddal se kupectví a pak studii vědeckým; navštíviv Itálii vystoupil veseloherou *Das Recht der Liebe* (1847), později napsal tragédie: *Sophonisbe* (1862); *Michael Kohlhaas* (1863); *Katharina Howard* (1864); veselohery: *Eine edle Tat*, *Die verdächtige Liebe* (dle Alarcona), a kriticko-dramaturgické práce: *Anti-Hartmann* (1874); *Erläuterungen zu Shakespeares Dramen* (1874—99; 10 sv.); *Das Meiningsche Ho theater und die Bühnenreform* (2. vyd. 1882) a *Das Herzoglich Meiningsche Hoftheater*, oficiální průvodce jeho repertoirem (1887); *Katechismus d. Dramaturgie* (1877; 2. vyd. 1899); *Geschichte des Hoftheaters zu Dresden* (1877, doplňující ji *Beitrage* vyšly 1879); *Katechismus der Aesthetik* (1878); *Vom Ursprung der menschlichen Erkenntnis* (1879); *Geschichte des neueren Dramas* (1880—83, 3 sv.); překlad *Altenglisches Theater* (1880, 2 sv.); *Heinrich Heine*, život a spisy jeho (1886); *Das deutsche Volkstheater* (1889); *Königin Marie Antoinette* (1894) a *Kurzgefasste Geschichte der deutschen Schauspielkunst* (1900).

2) **P. Johannes**, spis. něm., syn před. (* 1853 v Drážd'anech). Po studiích literárních v Jeně a v Lipsku redigoval feuilleton »Frankfurter Zeitung« (1870—89), presídil se pak do Štutgartu, kde byl literárním rádcem

nakladatelstva »Union«; od r. 1894 rediguje »Gartenlaube«. Vydal: *Am Meer* (1877); *Emanzipierte Novellen* (1881); *Katastr hen*, poetické obrazy naší doby (1883); básně *Trotz alledem'* (1886); *Scheffels Leben und Dichten* (1887, lidové vyd. 1902) a úvod v jeho cestovní obrazy (1888); novelly: *In der Alpenschutzhütte* (1889); *Der heilige Amor* (t. r.); *Modelle* (1891); *Das junge Deutschland, ein Buch deutscher Geistesgeschichte* (1891); román *Bilderstürmer* (1895).

Proluka (něm. *Gebirgsjoch*) jest starší označení průsmyku, jenž tím zároveň jest charakterisován. Jest to mělký a úzký prohyb, vzniklý při pochodu vrásnění, na rozdíl od jiných, které povstaly buď z trhliny v kůře zemské nebo vymlety byly erosivní činností vody. *Nový.*

Promber Adolf, politik něm. — rak. (* 1843 v Uh. Hradišti — † 1899 v Brně). Vystudoval práva na universitě vídeňské a odbyl praxi advokátskou, otevřel (1872) advokátní kancelář v Brně. Jako poslanec na sněmě moravském a radě říšské náležel ke straně německo-pokrokové a jako politik byl odpůrcem národa Českého. Za vlád ústaváckých snažil se poštvati Moravany proti Čechům, za kterýmžto účelem založen na jeho podnět český list »Morava«, v němž neslychaným způsobem hanobeny byly všechny snahy národa Českého.

Prome, barmánsky *Pye*, arakansky *Premjo*, hl. město distriktu P. v indobritské provincii Barmě, na lev. bř. Iravadi, pod vtokem Nainu, stanice železniční trati Rangún-Alan-mys, 240 km na svz. od Rangúnu, na 18° 43' s. š. a 95° 35' v. d. Gr., má 30.022 obyv., kromě buddhistů 1160 muham. a 650 brahmanův, 4 veliké bázary, nemocnici, obrovskou pagodu, vysokou 25 m a obklopenou 83 svatyněmi, křesť. chrám, soudní palác, vládní školu, poštovní a telegrafní úřad atd. Na s. od města vypínají se návrší pokrytá zahradami zaujímajícími 270 ha. P. jest východiskem obchodu a plavby po deltě Iravadi a důležitou zvláště svým obchodem průvozním. Město bylo založeno asi ve II. stol. po Kr., příslušelo brzy k Horní, brzy k Dolní Barmě, po dobytí Pegujska Alaungpajem zůstalo barmánské až do r. 1853, kdy zmocnili se ho Angličané. — **D i s t r i k t P.** měří 7477 km², má 3 města, 1647 vesnic a 322.342 obyv., většinou buddhistických Barmánů, jest protékán od s. k j. řekou Iravadi, která jest hlavní jeho cestou spojovací, podnebí má sušší než v ostatní Dolní Barmě (roč. 132 cm srážek), hlavní plodiny jsou: rýže, bavlna, cukr, tabák, betel a dřevo tekové, jehož stromy zaujímají přes 100 km² plochy. *Ťšr.*

Pro memoria (lat., »v upomínku«), spis pamětní; též tolik co memoriál (v. t.).

Proměna rostlin viz **Metamorfóza**.

P. (**metamorfóza**), zool., jest nepřímý (indirektní) vývoj ústrojence živočišného, totiž takový, jenž děje se prostřednictvím stavu zvaného larva, jenž proměňuje se ve stav dospělý tím, že ústrojnost prozatímni, jež

vyznačuje larvu, ustupuje ústrojnosti trvalé, vyznačující živočicha dospělého. Jednotlivé způsoby p-ny uvedeny jsou v člancích jednajících o jednotlivých skupinách živočišných.

P v divadle slove změna scény v témže jednání, na př. když místo interieuru nastoupí krajina nebo naopak. **P.** nenáleží do kusu klassického, který vyžaduje jednoty děje a pokud možno i jednoty místa a času. Casté p-ny ruší plynulost děje a dlužno jich tedy užívatí mímě. Zhusta při p-ně spouští se v divadlech zvláštní opona proměnová.

Promenáda, z franc., **procházka**, obyčejně pěší, ale také vozmo nebo koňmo; také cesta, ulice nebo sad určený ku procházce, při čemž slovo to zahrnuje nezřídka i dobu, kdy p-dy jakožto procházky se rzívá-

Promenovati, tolik co **procházeti se**. **Promenhof**, ves v Čechách, hejtm. a okr. Planá, fara Zadní Chodov, pš. Chodová Planá; 24 d., 151 ob. n. (1890), popl. dvůr, mlýn a dvě pily a opodál lozisko olověné rudy.

Promessa (z frc. *promesse*, slib) jest listina, kterou vlastník losu prodává naději na výhru v nejbližším tahu. Obchod s p-mi jest u nás upraven zákonem z 1. led. 1863. Kupec p-sy, ve které musí býti jmenován los, jeho číslo a serie a zvláště tah, pro který platí, pozbývá všech nároků, nebyl-li los vytažen. Poněvadž se stávalo, že prodány byly p-sy na losy, kterých prodáváč vůbec neměl. a takovýmto podvodným jednáním důvěřiví lidé šálení o peníze, předepsán jmenovaným už zákonem obsah p-sy a později vydány kolokované blankety p-ss, v nichž potřebí vyplniti jméno, číslo a serií losu, den tahu, pro nějž p. platí, smlouvenou cenu losu a opatřiti je podpisem vlastníka losu. *Pčka.*

Prométheus, v mythol. řecké jeden z Titanů, syn Japetův a Klymenin neb Themidin, jest bytostí Héfaistovi podobnou, bůh ohněnosný, jenž proti vůli Zevově uchvátil z jeho krbu oheň a donesl lidstvu, by ho užilo při umělé výrobě: odtud též jeho vztah k Athéně. O příčině rozporu se Zevem aetiologická legenda (u Hés. theog. 521 sl.) vyprávěla. že P. jako obětník, maje určiti z oběti podily bohům a lidem, oněm přísoudil části horší, jež proto zakryl lesklým sádem; Zeus síce setrval při tom podílu, avšak ukryl oheň. Vrcholu svého zpracování došel mythus o P-eovi v trilogii Aischylově *P. πρῶτος, δευῶτης, λυόμενος*. P., jenž sprvu stál při Zevovi, vyličen při dělbě světa jako nadšený přítel lidstva, jehož jimi nedbali; když pak uchvácením ohně zjednal lidstvu vydatný pramen k vynálezům a panství v přírodě. P. byl za trest na nejzazším okraji světa ve skytské poušti přikován ke Kavkáz; kazdodenně pak přilétal orel, jenž užíral jeho játra, povždy za noci opět narůstající. P. však vi tajemství, podle něhož Zeus stížený kletbou Kronovou jako Uranos a Kronos bude jednou svržen, ví též o svém budoucím spasiteli. Mamě hledí Zeus Hermem zvěděti od něho ono tajemství. Však konečně mysl Zevova oblomena; Titanové z Tartaru pro-

puštění, Héraklés střelou utratil orla, jenž P-ea trýznil. Místo P-ea pak podstoupí smrt dobrovolně Cheirón, nevléčitelnou ranou trpící. P. sděluje, že potomek ze Zeva a Thetidy má svrhnouti onoho, jest osvobozen a podrží jako symbol svého trestu železný kroužek na prstu a vrbový věnec na hlavě. Vrátiv se na Olymp, stal se opět rádcem bohů. — P., jenž se takto jeví jako představitel lidské vzdělanosti, zejména pokud i vyšším mocem přírody čelí (srv. Sofokl. Antig. 382 sl.), ctěn též vedle Héfaista a Athény v Athénách u Akademie, kdež měl oltář a chrám se slavností Προμήθεια, o níž konán závod pochodňový. O oblibnosti báje svědčí výklad Prótagorův v dialogu Platónově t. jm.

Pro mille, lat., z tisíce, poplatek z jednoho tisíce čili $\frac{1}{10}$ procenta. označuje se‰‰o nebo p. m.; také cena za tisíc kusů.

Prominentní, z lat., vyčnívající.

Prominutí let viz Emancipace.

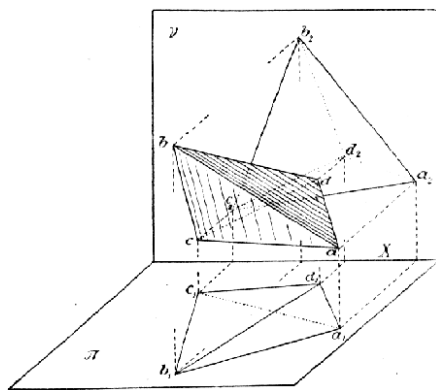
Promis Carlo, historik a archaeolog italský (* 1808 v Turíně — † 1872 t.) Studoval s počátku vědy mathematické, načež r. 1828 odebral se do Říma, kde se oddal studiím archaeologickým. Zdokonaliv se v jazyce latinském studoval i ve Florencii v l. 1832—37 staroklassické umění a názory starých o umění První plody prací těchto byly: *Le Antichità di Alba Fucense negli Equi, Notizie epigrafiche degli artefici marmorarii dal X al XV secolo* a *Memorie dell' antica città di Luni e del suo stato presente*; těmito spisy obrátil na sebe pozornost krále Karla Alberta Sardinského, který r. 1839 jej jmenoval královským archaeologem. R. 1843 po smrti Franc. Bon-signora P. byl povolán za profesora architektury na universitě turinské, kdež působil až do r. 1860. R. 1840 byl zvolen členem piemontské Deputazione di storia patria a spolupůsobil tu velmi platně při vydání prosulé sbírky *Monumenta historiae patriae a Miscellanea della Deputazione*, kdež vydal důležité listy vojenských inženýrů piemontských ze XIV., XV. a XVI. stol. a listv Francesca Paciotta. V posledních letech svého života četl v Akademii turinské, jejímž členem byl od r. 1842, svoje *Lessico delle voci architettoniche sconosciute a Vitruvio* Zabýval se zejména starožitnostmi piemontskými a napsal: *Ar heologia architettonica*; *Antichità d'Aosta* (1862) a stěžejně svoje dílo. *Julia Augusta Taurinorum, storia di Torino antica* (1869), namířené proti falsifikátům abbé Meiranesia. Z nařízení a pod vedením krále Karla Alberta napsal *Guerre dell' indipendenza d'Italia nell' 1848 per un ufficiale piemontese*. Jeho starší bratr Domenico (* 1804 — † 1874) byl bibliotekářem v Turíně a vnikl pracemi numismatickými.

Promiscue [-kue], lat, p r o m i c h a n ě, s e m t a m.

Promítání (projekce), geom., slove výkon, jímž z předmětu prostorového za účelem jeho zobrazení odvozuje se podle určitého zákona útvar plošný, který pak průmětem

m ě t e m předmětu se zove. Plocha, na kterou předmět promítáme, slove p r ů m ě t n a. Obvyčejně to bývá rovina, ale někdy i plocha křivá, na př. kuželová nebo válcová (jako viz kartografie, viz Mapa), která pak s průmětem v ni obsazeným rozvine se v rovinu. Prostředkem promítacím jest pak buď osnova paprsková (souhnrn paprskův rovnoběžných a celý prostor spojitě vyplňujících) nebo svažek paprskový (souhnrn paprskův určitým bodem-středem p.-procházejících).

Podle toho rozeznáváme p.. a) rovnoběžné č. paralelní a b) středové č. centrální. rovnoběžné jest pak buď: α) pravouhlé č. orthogonální, stojí-li paprsky promítací na průmětně kolmo, nebo β) kosoúhlé č. klino-gonální, jsou-li paprsky promítací vespolek sice rovnoběžny, aleke průmětně na kloněny. Nejobvyklejší jest p. p r a v o ú h l é. Spustíme-li s bodu a v prostoru daného kolmicí $\overline{aa_1}$ na průmětnu π (vyobr. č 3358.), slove pata kol-

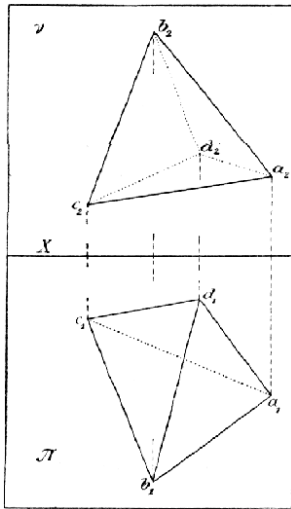

Č. 3358. Promítání pravouhlé.

mice a_1 průmětem bodu a . Promítací paprsky veškerých bodů přímky $\overline{ab}$ leží v jedné rovině $\perp \pi$, která slove promítací rovinou přímky; její průsečnice $\overline{a_1b_1}$ s průmětnou jest průmět přímky. Stojí-li přímka na průmětně kolmo, jest průmětem jejím bod. Je-li promítací rovinou těleso, sestrojme průměty všech jeho hran a tím i vrcholů. Avšak jedním svým průmětem předmět není dostatečně určen, ani co do polohy ani co do velikosti. Hrany k průmětně nakloněné jsou delší než jejich průměty, jímž rovnají se jen tehdy, jsou-li s průmětnou rovnoběžny; tožé platí o úhlech. Také nelze z průmětu jednoho učiniti si přesnou představu tělesa samého. Z těchto příčin užíváme průměten dvou, obvyčejně $\pi \perp v$, z nichž prvou π představujeme si v poloze vodorovné, druhou pak v v poloze svislé. Průsečnice obou X slove průmětná osa. Sestrojí-li i druhý průmět předmětu, sklolí se průmětna π okolo osy X dolů o úhel 90° , tak že případně s průmětnou v do jedné roviny svislé, načež oba průměty na nákreseň se zobrazí ve tvaru pravém (vvobr. c 3359.) Obrazy prv-

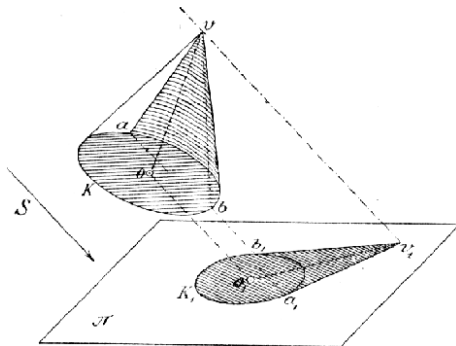

ního a druhého průmětu slovou také p ů d o r y s a n á r y s. Spojnice nárýsu a sklopeného p ů d o r y s u každého bodu stojí kolmo na ose: $\overline{a_1a_2} \perp X$, $\overline{b_1b_2} \perp X$ atd. P ů d o r y s představuje obraz předmětu, jak se jeví oku pohlízejícímu

Č. 3359. Promítání pravouhlé.

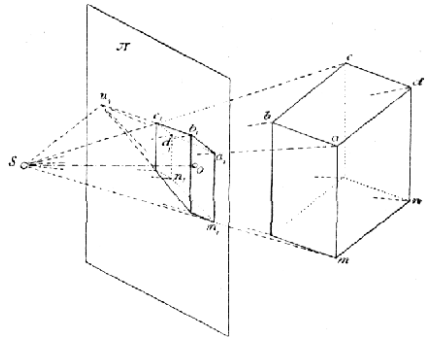
shora dolů, nárýs pak pohled na předmět s předu. Z p ů d o r y s u a n á r y s u lze snadnými konstrukcemi vyšetřiti délky hran a velikosti úhlů i veškerých stěn tělesa. Někdy (zvláště v rysech stavitelských) užívá se ještě 3. průmětny $\perp X$ příslušný pak obraz slove b o k o r y s (pohled na předmět se strany), nebo také, seče-li 3. průmětna předmět, p r ů r y s. — P. k l i n o g o n á l n ě dáno jest průmětnou π (vyobr. č. 3360.) a směrem S paprsků promítacích. Vedeme-li daným bodem v paprsek

Č. 3360. Promítání klinogonálně.

$v v_1 \parallel S$, bude průsečík jeho v_1 s průmětnou kosouhlým neboli šikmým průmětem bodu v . P. toto zejména v nauce o zobrazování stínů dochází praktického užití. Předpokládáme-li světelné paprsky rovnoběžné, na př. $\parallel S$, jest průmět v_1 vrženým stínem bodu v na rovině π .

Je-li na př. zobraziti stín vržený kuželem (Kv) na rovinu π , sestrojme stín K_1 vržený podstavou K na rovinu π , stín v_1 vrcholu a z v_1 ved'me tečny ke K_1 Tečny $\overline{v_1a_1}$, $\overline{v_1b_1}$ jsou vržené stíny přímk $\overline{av}$, $\overline{bv}$, které omezují vlastní stín na oblíně kuželové. — V soustavě p . rovnoběžného (ať pravouhlého nebo šikmého) platí pravidlo, že přímky rovnoběžné mají také průměty vespolek rovnoběžné. P. středové či centrálně předpokládá určitý bod s (vyobr. č. 3361.), z něhož paprsky promítací vycházejí. Každým bodem a prochází určitý paprsek $\overline{sa}$, jehož průsečík a_1 s průmětnou π jest středovým průmětem bodu a . Středový průmět přímky $\overline{ab}$ jest zase průsečnice $\overline{a_1b_1}$ promítací roviny (sab) s průmětnou π , tedy také přímka; toliko prochází-li přímka středem p ., jest průmětem jejím bod. (Charakteristické jest, že středové průměty rovnoběžek, na př. průměty $\overline{b_1c_1}$, $\overline{a_1d_1}$, $\overline{m_1n_1}$, přímek $\overline{bc} \parallel \overline{ad} \parallel \overline{mn}$, jez k průmětně π jsou nakloněny, nejsou spolu rovnoběžny, nýbrž sbíhají se ve společném bodě u_1 , jenž jest

Č. 3361. Promítání středové či centrálné.

středovým průmětem úběžného, t. j. nekonečně vzdáleného bodu přímek $\overline{bc} \parallel \overline{da} \parallel \overline{mn}$, a slove ú b ě ž n í k e m přímek; jest pak $\overline{su_1} \parallel \overline{bc} \parallel \overline{da} \parallel \overline{mn}$. Toliko přímky rovnoběžné spolu a s průmětnou zároveň, na př. $\overline{am} \parallel \overline{dn} \parallel \pi$, tak řečené přímky průčelné, mají i průměty rovnoběžné: $\overline{a_1m_1} \parallel \overline{d_1n_1}$. Pata o paprsku hlavního $\overline{so} \perp \pi$ slove bod centrálný nebo hlavní; týž jest společným úběžníkem veškerých přímek kolmých na průmětnu. Vzdálenost $\overline{so} = d$ slove distancí. Přímky odchýlené od průmětny o úhel 45° mají úběžníky své na kružnici distanční, jejíž střed jest v bodě hlavním o a poloměr rovná se distancí $\overline{so}$. Podle toho, zda odchylka přímky je $> 45^\circ$ nebo $< 45^\circ$ úběžník přímky připadá dovnitř nebo vně kruhu distančního. P. středové užívá se v nauce o perspektivě (v. t.), v kartografii (viz průmět gnomonický a stereografický v čl. Mapy, str. 809 sl.) a v nauce o centrálném osvětlení, kdež před-

pokládá se bod svitici. — Nauka o základech **p.** slove průmětictví, na širších základech vědecky zbudovaná pak geometrie deskriptivní (v. t., tamtéž viz příslušnou literaturu): Mají-li hlavní rozměry předmětu, jež **p-m** jest zobraziti, tři směry na sobě kolmé, užívá se s výhodou zvláštní metody, jež slove a x o n o m e t r i í (v. t.). **Jmk.** **P.** bipolární viz Bipolární promítání.

Promlčení. **P-m** práva soukromého nazýváme ústav právní, podle kterého práva subjektivná (oprávnění) zanikají, jestliže po určitý zákonem vycížený čas vykonávána nebyla. Z á k o n o d á r n ý m d ů v o d e m **p.** jest bezpečnost poměrů životních, poměrů právních. Jestliže totiž oprávněný po dlouhou dobu jistého oprávnění svého zanedbává, upadá, jak patrně, celý poměr právní v zapomenutí, a jestliže pak on (t. j. oprávněný) po uplynutí oné dlouhé doby práva svého by se domáhal, bylo by velmi nesnadno právní poměr zmíněný na jisto postaviti. Proto vytkl právní řády vesměs a také obecný občanský zákoník rakouský (tento v §§ 1451—1502), že práva po jistou dobu nevykonávaná zanikají. Jistá práva podle občanského práva **p.** nepodléhají (§ 1481). D o b a, ve které **p.** se skonává, jest podle občanského zákoníka obyčejně 30letá, 40letá lhůta platí pro jisté osoby, které vycíženy jsou v § 1472, jako pro fiskus a pro právnické osoby vůbec. Některé nároky promlčují se v době kratší, a to tříleté, tak právo na náhradu škody z činů nedovolených (§ 1489) a některá práva vycížená v § 1487. Lhůta **p.** počíná běžeti, jakmile právo o sobě mohlo býti vykonáno, na př. **p** pohledávky počíná se dnem, kdy dluh stal se splatným. Jisté skutečnosti mají za následek, že **p.**, jak se praví, se přetrhuje, t. j. **p.** jednou započaté se neskončí. Takový účinek má podání žaloby na dlužníka předpokládá, že ve sporu započatém řádně bylo pokračováno, pak uznání práva se strany povinovaného. Při vkladech spořitelních a-j. přerhuje se tudíž **p.** každým novým vkladem nebo připsáním úrokův. Jisté okolnosti stá v i **p.**, t. j. doba, po kterou okolnosti ty trvají, do lhůty promlčecí se nevdává; tak nemůže **p.** se počítati proti osobám nesvěprávným (dětem, choromyslným), proti osobám, které vzdáleny jsou v záležitostech veřejných; také mezi manžely, pak mezi rodiči a poručníky se strany jedné a dětmi a poručníci (opatrovanci) se strany druhé **p.** místa nemá. A právě tak, jako **p.** v těchto případech nemůže se započítati, nemůže lhůta promlčecí ani dále ubíhati, jestliže skutečnosti uvedené nastaly později, potom totiž, když již lhůta promlčecí běžeti počala. Ke konci budíž podotčeno, že předpisy o **p.** náležejí k t. zv. předpisům velicím, t. j. že strany nemohou předem mezi sebou vyloučiti **p.** práv.

Také v právě trestním uznává se **p.**, a sice jako nezbytný prostředek výpomocný, který slouží k tomu, aby bezprávný stav trestným činem způsobený a po delší dobu

trvající v těch případech, kde potrestání vinníka nebylo možné, proměněn byl ve stav právní, což se děje tím, že stát trestnost skutku prohlásí za shlazenou uplynutím času. Staršímu právu německému bylo **p.** v oboru trestním naprosto cizí Teprve v XVI. a XVII. století ústav **p.** počal se uznávati i v právě trestním. Novější zákony rozeznávají dvoji **p.**, a to: 1. **p.** trestní žaloby čili **p.** stíhání trestního (*Verj hrung der Strafklage, Verfolgungsverjahrung*) a 2. **p.** rozsudku trestního čili **p.** trestu (*Verjahrung des Strafurtheils, Vollstreckungsverjahrung*). Rak. trestní zákoník podobně jako zákony starší připouští jen **p** stíhání trestního, a to ještě s omezením v příčině zločinů, na něž jest uložen trest smrti, kde uplynutí doby 20 let od spáchání skutku jest jen důvodem, pro který trest smrti musí býti změněn v těžký žalář od 10 do 20 let (§ 231). Poněvadž připuštění **p** zakládá se na úvaze, že uplynutím času pominula trestnost skutku. nevyžaduje se v trestních zákonech jednotlivých států vedle uplynutí času nijakých podmínek dalších. V rak. zák. trest. hledí se však k jistým momentům, při nichž se předpokládá, že pachatel se polepsil. Dle § 229 **p.** (zločinu) prospívá jen tomu, a) kdo ze zločinu již žádného užitku v rukou nemá, b) kdo také, pokud toho povaha zločinu dopouští, podle své možnosti nápravu učinil, c) kdo ze země neuprchl, d) kdo po čas k **p.** ustanovený žádného zločinu již se nedopustil. Analogická jsou ustanovení § 531 v příčině přečinův a přestupkův. Doba **p.** vyměřena jest podle rak. trest. práva při zločinech na 20, 10 a 5 let (§ 228), při přečinech a přestupcích na 12 měsíců, 6 měsíců a 3 měsíce (§ 532). Doba **p.** řídí se velikostí trestu ustanoveného na trestný čin. **P** počíná běžeti tou dobou, kdy čin trestný byl spáchán, t. j. kdy činnost byla předsevzata, nikoli kdy nastal její výsledek. Započaté **p.** přerhuje se každým soudním aktem, kterým se zavádí trestní řízení proti určité osobě jako jest na př. obesláni, zatčení, vydání rozkazu postavovacího

Promoce (lat. *promotio*), na v y s o k ý c h š k o l á c h veřejné prohlášení (p r o m o v o v á n í) kandidáta za doktora Na universitě děje se **p.** u přítomnosti rektora, děkana fakulty, ke které kandidát přísluší, a řádného profesora téže fakulty jakožto p r o m o t o r a, který kandidátu po vykonaném slibu odevzdá doktorský diplom. Kandidátům, kteří všechny přísné zkoušky (rigorosa) vykonali s prospěchem výtečným, může ministerstvo vyučování povoliti slavnou **p-č** *sub auspiciis- (imperatoris)*. t. j. pod záštitou císařovou, při které kandidát dostane od císaře brillantový prsten S r v . D o k t o r. Na vysokých školách technických **p.** na stupeň doktora technických věd zavedena výnosem ministerstva vyuč. ze dne 13. dub. 1901, koná se za předsedání rektora a v přítomnosti děkana (přednosty odboru) řádným professorem jakožto promotorem ve formě slibu se strany kandidátovy.

Promontor (maďarsky *Budafok*), městys v uherské stolici peštské, 7 km na j. od Buda-pesti, na pr. bř. Dunaje a na jižních výběžcích peštských hor, stanice želez. trati Buda-pest-Stoličín Bělehrad, má 7273 ob., většinou něm., z části také maď., velmi rozsáhlé vinařství a znamenitou výrobu koňaku, lihovin, šampaňského vína a piva, velikolepé vinné sklepy vytesané v pískovcových skalách, kamenné lomy a četné villy peštských obyvatelů. Ve skalách zřízena tu také celá řada lidských obydlí, a to buď v rozsáhlých jeskyních přirozených anebo ve skalní půdě vydlabaných. Tšr.

Promontore nebo **Premantura**, ves v istrijském okr. hejtmanství puljském v nejjihnější Istrii, má 580 ob. srbochorv. a dobrý přístav. Konec výběžku, na němž P. se rozkládá, tvoří mys P., nejjihnější to bod poloostrova Istrijského, od něhož na jz. vypíná se na skalním útesu v moři mohutný maják a semaphor. Tšr.

Promontorium, lat., předhoří, v anat. přiostrěny kraj těla kosti křížové, vyčnívající na rozhraní mezi pávní a bederní páteří do pánve.

Pro mortuo, lat., za mrtvého (prohlášení).

Promotor, *promovovati*, z lat., viz **Promoce**.

Promptní, lat., ochotný, pohotový, správný.

Promptuarium, z lat., co jest »pohotovému«; dříve název slovníkův, encyklopaedií nebo příruček přehledných.

Promulgace, z lat., uveřejnění, vyhlášení, prohlášení.

Promuth viz **Prachometry**.

Promyk Kazimierz viz **Prószyński** Konrad.

Promyky, dravci z čeledi pucholovitých (*Viverridae*) zahrnutí v rod *Herpestes* Illig. Z nich nejznámější jest *ichneumon* č. *man-gusta* (*Herpestes ichneumon* Wagn.). Podobá se nejvíce našim kunám. Na nohách má po 5 prstech s tupými drápy, hlavu malou, nohy nízké, ocas dlouhý, zašpicatělý. Při řiti jsou smrduté žlázy. Srst' jest jemná a dlouhá barvy hnědožluté. Hlava, hřbet a konec ocasu temný. Čenich krátký, vezpod hladký, se střední lysou rýhou. Tělo měří 65 cm, ocas 45 cm; výška plecí 20 cm. Žije v severní, východní a jižní Africe. Egypťané měli p-ku za posvátnou, vypravovalo se za starověku o ní mnoho pověstí bezdůvodných. Z jiných druhů ještě zmínky zasluhují: španělský *ichneumon*, melon neb meloncillo (*Herpestes Widdringtonii* Gray), 1,1 m vel., a *ichneumon* indický, *mungos* či indický *man-gusta* (*Herpestes griseus* Ogilby), 50 cm vel., snadno ochočitelný a užitečný hubením hadů jedovatých. Šx.

Pronja (Проня, pravý přítok Oky v rus. gub. rjazanské, pramení se u vesnice Sobakina a vtéká do Oky naproti městu Spaseku, jest dlouhá 300 km, široká do 80 m, dno má místy kamenné, břehy jsou vysoké, údolí jest široké přes 2 km a má bujně lučiny, od mě-

sta Perevlěsa jest P. splavná i plaví se tu ročně kolem 3 mill. pudů zboží za 1 1/2 mill. rublů. V úvodí řeky a jejich přítoků jsou ložiska kamenného uhlí. Tšr.

Pronace, z lat., *přivracení*, je pohyb ruky a předloktí, po případě celé paže, kterýmž svíslá ruka otáčí se »dovnitř«, totiž tak, že dlaní obrací se k tělu, pak nazad a po případě i ven, dotýkajíc se palcem neb i hřbetní plochou ruky stehna. P. vykonává se však nejen při svíslé paži, nýbrž ve všech jejích polohách a obdobně pohyby mohou se konati v omezenější míře také na noze. Svaly, vykonávající p-ci, nazývají se *přivracovací* (*pronatores*).

Pronájem viz **Nájem**.

Pronaos viz **Architektura**, str. 673 a.

PronciščeV Vasil, rus. námořní důstojník a velitel veliké polární výpravy, vystrojené r. 1735 za účelem popisu břehů Ledového oceánu, na z. od ústí Leny. Expedice tato vypravila se 13 srpna 1735 z Jakutska na loď »Jakutsk«, 27. srpna byla u Bykovského mysu, odkudž plula k ústí Oleněku, kde přezímovala, v létě 1736 vyplula opět na moře, prozkoumala pobřeží až k ústí Anabary a ledem pronikla do Chatangské zátoky, načež dostihla dále k z. 77° 29' s. š., až do plavby Vegv nejsevernější to bod v těchto končinách dosazený. Odtud vrátil se P. k ústí Oleněku, kde zemřel a nedlouho po něm i žena jeho, která jej na celé této cestě provázela jako první Evropanka, proniknuvši tak daleko na sever. Tšr.

Proneřov (*Brunne', sdorf*) viz **Pruneřov**.

Pronija (fec. *πρόνοια*), v Byzanci a u jižních Slovanů vojenská a úřední léna. Původ těchto lén sluší hledati v t. zv. stacích vo- (*στρατιωτικὰ κτήματα, στρατιωτοτόπια*), t. j. stacích, jež byly udělovány pohraničním vojákům a dobrovolníkům na hranicích a častěčně i uvnitř říše na místo žoldu (*terrae limitaneae vel castellorum*). Také veteránům byly pozemky takové ponechávány pod podmínkou, že jejich synové budou konati vojenskou službu. Od VII. stol. zdá se, že za válečných nepokojů instituce vojenských statků poklesla. V X. stol. byla však opětně obnovena. Pod názvem *πρόνοια* (pěče, opatrování, tolik jako *beneficium*) vojenská léna objevují se v pramenech, týkajících se doby Konstantina Monomacha (1042—54). Ve stol. XII. vytvořila se již dokonalá lenní soustava. Za doby Manuela (1143—80) vojenská zřízení státní, poměry pozemkové a ve značné míře i sociální založeny byly na p-jich. Z Byzance tato lenní soustava přešla dosti záhy k jižním Slovanům. Ve XIV. a XV. stol. jest velice rozšířena ve státě Srbském. P-je vznikaly tím, že panovník některé důchody a užitky plynoucí mu ze státní půdy, jakoz i z malých statků svobodnických postupoval vojákům a úředníkům, kteří jakožto držitelé p-ji nazýváni byli *pronijary*. P-je udělovány byly od panovníků jen na čas nebo na doživotí osoby obdarované, stávaly se však v rukou mocných *pronijarů* dědičnými. Opakem jejich

byly statky alodní (*ιδιοκρατα*, srb. *baštiny*), t. j. velkostatky, jež byly soukromým neobmezeným a dědičným vlastnictvím držitelů. Panovníkovi připadaly jen, když vlastník zemřel bez dědiců anebo se dopustil nevěry. Byzantskou instituci lenní přijali po dobytí Balkánského poloostrova i Turci a přizpůsobili ji jen ke svým potřebám. Příjmy ze statních pozemků (daně a poplatky) nevybíral Turecký stát sám, nýbrž přidělil je podle větších i menších okrsků vojenským a správním zřízencům, t. zv. *spahijům* (*spahi*, *spahi*, jezdec, srv. se slovem rytíř z něm. *Ritter*, *Reiter*), jakožto léna čili *spahiluky*. - Podle velikosti své vojenská léna nazvána byla *timary* a *ziamety*. Timar bylo léno, jehož výnos činil od 3000 do 20.000 (vlastně 19.999) akcí (penizů), *ziamet* pak léno, jež vynášelo od 20.000 do 100.000 akcí. Území, jehož příjem činil nad 100.000 akcí, nazývalo se *chass* a určeno bylo k vydržování sultána a ministrů. Spahijové byli povinni konati vojenskou službu jednak sami, jednak se svými lidmi. Jakožto vojáci turečtí nebyli to křesťané, nýbrž muslimáni. Vlastníci statků svobodných, t. j. nestížených svazkem lenním, nazývali se naproti spahijům (někdejším pronijarům) *čiftluk sahibiji* (nom. sg. *čiftluk-sahibija*) čili baštiníky. Přednějším z nich říkalo se *begové*, méně zámožným *agové*. Byla to jakási turecká šlechta. Spahiluky (léna) byly a měly býti jen doživotní, nikoli dědičné. Záhy však pozoruje se u spahijů snaha, aby léna jejich přecházela i na syny a aby se ze spahiluků staly soukromé statky dědičné. Dařilo se to zvláště od počátku XVII. stol., kdy se o spahilucích pře staly vésti úřední záznamy. S proměněním spahiluků ve svobodné dědičné statky počalo se spahijům říkati *begové* a *agové*. Tak se vysvětluje, že ještě dnes nazývají se na Balkánském poloostrově velkostatkáři spahiji. Přes to, že lenní zřízení v Turecku značně pokleslo, živořilo až do r. 1839, kdy bylo gúlhanským hatišerifem sultána Abd-ul-medzida čili t. zv. tanzimátem zrušeno. Spahijům pozbaveným lén dána byla doživotní pense. **Prameny a literatura.** Miklosich a Müller, Acta et diplomata graeca mediae aevi (sv. III., sbírka cenných klášterních listin); Makušev, O p-ji v drevnej Serbiji (Ž. M. N. Pr., 1874, CLXXV); Sathas, Documents inédits (Pař., 1880—82); Buchon, Chroniques étrangères (t., 1840); Majkov, O zemeljnoj sobstvenosti v drevnej Serbiji (Čtenija Imp. Obšč. Ist. i Dr., 1860, kn. I.); týž, Čto takoje p. v drevnej Serbiji (Čtenija, 1868, kn. I.); F. I. Uspenskij, Značenije vizantijskoj i južno-slavjanskoj p-ji (Sbornik statej po slavjano-veděniu, vyd. od žáků Lamanského, Petr., 1883); Skabalanovič, Vizantijskaja cerkovj i gosudarstvo v XI. v. (t., 1884, str. 253 až 267); Novakovic, Pronijari i baštinici (»Glas Srpske Akad.«, I., Bělehr., 1887); Kadlec, Agrární právo v Bosně a Hercegovině (Knih. Sbor. věd práv a stát., Praha, 1903). -dlc.

Pronomen viz Zájmeno.

Prononcovaný [-nónso-], z frc., silně, ostře vyznačený, zřejmý.

Pronsk, uj. město rus. gub. rjazanské, na l. bř. ř. Proně, má 7823 ob. (1897), 7 chrámů, z nichž chrám Zvěstování chová památné a staré evangelium i missál, měšť. školu, dívčí progymnasium, veř. knihovnu, nemocnici, opatrovnu, 5 průmysl. závodův a nepatrný obchod. P. byl založen v pol. XII. stol. a připomíná se poprvé r. 1146. Koncem XII. stol. stal se úředním městem Rjazanského knížetství, r. 1237 byl pobořen Batyjem. Za Ivana Vladimiroviče zrušena závislost na Rjazani, avšak brzy po jeho smrti město nadobro s ní opět splynulo a posledním pronským knížetem byl Ivan Ivanovič. R. 1708 připsáno město k ruské gubernii moskevské, r. 1778 učiněno újezdním městem náměstnictví rjazanského a r. 1796 gubernie rjazanské V okolí P-a jest velmi mnoho kurhanů v poslední době pilně zkoumaných. Srv. A. Cerepnin, Raskopki pronskich kurganov (1898). Prons ký újezd zaujímá 2409 *km*², větší jeho část' leží na levém břehu ř. Proně a přísluší k t. zv. Meščerskému kraji, jenž tvoří prodloužení průmyslového a lesnatého pásma t. zv. Moskevského obvodu. Tato část' ujezdu jest vlnitá, kdežto menší část' jihužáp. na pr. bř. Proně má ráz roviny stepní. Z užitečných nerostů vyskytuje se kamenné uhlí, železná ruda a rašelina. Celý újezd náleží k úvodu Oky, která však teče mimo jeho území a z jejichž přítoků jest nejdůležitější Proňa, Ist'a, Tysja a Raka. Jezera a močály jsou nepatrné, lesy kryjí 12.481 desj. půdy. Obyvatelů jest 113.315 (1897), školy 34 s 2346 žáky, nemocnice 3. Hlavním pramenem výživy jest orba, pěstuje se hlavně zito, oves, proso, pšenice, brambory, sena klidí se ročně do 70.000 pudů, ovocnářství a zelinářství jest nepatrné, chov dobytka chatrný, průmyslem zabývá se 13.708 osob, obchodním středem ujezdu jsou osady Perevlěs, Stolpcy, Chruščovo a j. Tšr.

Pronunciace, z lat., vyslovení, výslovnost.

Pronunciamento, špan., veřejné povstalecké prohlášení protivládní; v politickém životě též demonstrace proti vůdci strany, poslanci, státníku.

Prony Gaspard-Clair-François-Marie, inženýr a matematik franc. (*22. čce 1755 v Chameletu — †28. čce 1839 v Asnièresu). Ukončiv studia technická v Paříži působil 3 léta v Bourgesu, načež povolán r. 1783 do Paříže, aby spolupracovalo mostě Ludvíka XVI. (*Pont de la Concorde*) v Paříži a o mostě v Saint Maxence R. 1785 svěřena mu oprava přístavu v Dunkerku a jmenován r. 1791 vrchním inženýrem. Tehož času na rozkaz vlády francouzské řídil vypracování tabulek logaritmických a trigonometrických na 14, 19, 25 desetinných míst, kterouž práci ve dvou letech ukončil. Jsou nejuplněnějšími tabulkami, bohužel nebyly však vydány tiskem. Rukopis jejich uschován v knihovně hvězdárny pařížské. (Viz Logarithmus, str. 259 a.) Za to

jmenován profesorem matematiky na technice pařížské, r. 1798 ředitelem vysoké školy pro stavbu mostův a silnic. R. 1805 stal se generálním inspektorem mostův a silnic, r. 1825 jmenován baronem a r. 1835 páirem. Vydal: *Sur la poussée des voûtes* (1783); *Nouvelle architecture hydraulique* (1790—96, 2 sv.); *Analyse de l'e. xposition du système du monde de M de La Place* (1801); *Recherches sur la poussée des terres* (1802); *Recherches physico-mathématiques sur la théorie des eaux courantes* (1804); *Leçons de mécanique analytique* (1815); *Nouvelle méthode de nivellement trigonométrique* (1823); *Notice sur les grandes tables logarithmiques et trigonométriques* (1823); *Description hydrographique et historique des Marais Pontins* (1823); *Instruction élémentaire sur les moyens de calculer les intervalles musicaux* (1832). Jest vynálezcem dynamometru č. brzdy po něm zv. P-ho dynamometr (v. *Dynamometr*. str. 313).

Prooemium (z řec. προοίμιον), u Řeků původně předzpěv v hudbě, pak menší lyrický zpěv, jenž býval úvodem k větším hymnům, pak úvod (na př. nějaké řeči), předmluva.

Propadnutí věci v právě trestním má povahu trestu vedlejšího, jenž může zasáhnouti buď věci, jež držeti jest zapověděno, nebo věci, jichž bylo užito ke spáchání činu trestného nebo které činem trestným byly vyrobeny. V platném právě rakouském může se to naskytnouti: 1. podle všeobecného zák. tr. z r. 1852 při zločinech §§ 104 a 105 (p. daru nebo jeho hodnoty) a všeobecně při přečinech a přestupcích podle § 240 lit. b) (p. zboží, věci prodejných a nařadí); 2. podle některých zákonů zvláštních, jakož jsou: zák. o třaskavinách z 27. květ. 1885; zákony o nakažlivých nemocech zvířecích adobytčím moru z 28. ún. 1880, č. 35 a 37 ř. z. a 24. květ. 1882; zák. o ochraně známek ze 6. led. 1890; zák. o právě autorském z 26. pros. 1895; zák. o právě patentním z 21. led. 1897; zák. o porušování potravin ze 16. led. 1896. Při tom jest často jen účel policejní, tak že p. nastává, nechat věc náleží vlníkovi či někomu jinému (na př. podle cit. zákonů o nakažl. nemocech zvířecích a dobytčím moru a podle zákona o porušování potravin), ano p. nabývá namnoze i povahy opatření ryze objektivního, ježto může býti nařazeno, i když nikdo ani nebyl odsouzen pro čin trestný anebo ani nemohl pro něj býti stíhán (§ 46 zák. o nakažl. nemocech zvíř. z 29. ún. 1880, c. 35 ř. z. a § 20 zák. o potravinách). 3. V právě tiskovém. Podle § 37 zák. tisk. ze 17. pros. 1862 soud trestní, když byl pro trestný obsah v tiskopise shledáný vyslovil zákaz tiskopisu, má resp. může zároveň nalézt, že má tiskopis zcela nebo z části býti zničen (což však nemůže se týkati výtisků, které zatím přešly v držení jiných osob k vlastní jejich potřebě) a že mají zmařena býti zařízení způsobilá k jeho rozmnožování, sazba, plotny, kameny a pod. (§ 35 téh. zák. nařizující úplně nebo částečně propadnutí časopisecké kauce pozbyl platnosti tím, ze zákonem z 9. čce 1894 dotčené kauce byly zrušeny). Věci, jež

byly prohlášeny za propadlé, mají zpravidla býti prodány ve prospěch chudinského fondu toho místa, kde čin trestný byl spáchán (§§ 104, 105, 241 tr. z.). Výjimky nastávají 1. podle zákonů z 29. ún. 1880 a podle zák. o pr. patentním (ve prospěch státní pokladny); 2. všude tam, kde věc propadlá má býti zničena nebo nepotřebnou učiněna, zejména z důvodů bezpečnostních nebo vzhledem ku právům toho, komu činem trestným bylo ublíženo, jako podle § 37 zák. tisk., § 27 zák. o ochraně známek, § 56 zák. o právu autorském, § 100 zák. o pr. patentním.

V řízení trestním sluší výrok o p. učiniti zpravidla v rozsudku odsuzujícím (podle § 23 zák. o potravinách také v trestním příkaze vydaném v řízení mandátním). Podle zákonů o nemocech zvířecích z r. 1880 a 1882, 0 potravinách z r. 1896 a o patentech z r. 1897 může se to však státi, i když obviněný nebyl odsouzen (objektivný nález), ano — kromě zákona patentního — i beze všeho řízení proti určitému obviněnému (objektivné řízení). Vykonati tyto tresty a učiniti potřebná opatření přísluší úřadům správním, s nimiž má státní zástupce o tom se dohodnouti (§.408 tr. ř). Pokud se zvláště týká věcí tiskových, soud musí v každém nálezu soudním, jimž shledán byl v obsahu spisu tištěného zločin, vysloviti zákaz dalšího rozšiřování a může tak učiniti, i když v obsahu tom shledal jenom přečin nebo přestupek. Ke každému takovému zákazu lze zároveň připojiti nařazení, že spis tištěný, pokud uznán byl za trestný, má úplně nebo částečně býti zničen. To se může státi nejen v rozsudku odsuzujícím, nýbrž i když obviněný nebyl odsouzen (objektivný nález) nebo bylo konáno jen »objektivné řízení« (v. t.) Srv. §§ 492 a 493 tr. z. a § 36 a 37 tisk. zák. -rch.

Propaedeutika, z řec., t. j. přípravný úvod k některé věd. Logika a psychologie bývají uváděny jako p. filosofie; Plátón pokládal matematiku za p-ku k filosofii.

Propaganda (z lat. *propagare*, šířiti), vlastně *Congregatio de propaganda fide*, t. j. kongregace pro rozšiřování víry, ústav duchovní, ježž papež Řehoř XV. bullou ze dne 22. června 1622 založil k rozšiřování víry katolické mezi nekatolíky a pohany, viz Kongregace 3. g, str. 698 a, a Missie, str. 422 a. Odtud přenesen název p. na každou snahu zjednávatí platnost a rozšíření nějakému učení nebo nějaké působnosti (dělati p-du).

Propan jest uhlovodík ze surového petroleje, jehož složení jest C_3H_8 . Radikál C_3H_7 propyl vyskytuje se zhusťa ve sloučeninách: alkohol $propylnatý$ $C_3H_7.OH$ jest v přiboudlině, propionová kyselina $C_3H_6O_2$, jeho nejbližší odvozenina, jest většinou připravována uměle, ale byla též nalezena v některých plodech a jakožto produkt některých kvašení (mléčnanu a jablečnanu vápenatého). Radikál C_3H_7 málo modifikován jest v terpentech, kafrech, pryskyřicích a též v mnohých bylinných parfumech. Rn.

Proparoxytonon, řec., v řečtině slovo, mající přízvuk ostrý na třetí slabice od konce, na př. *δίχαιος*.

Propaska, zool., viz Pištěk.

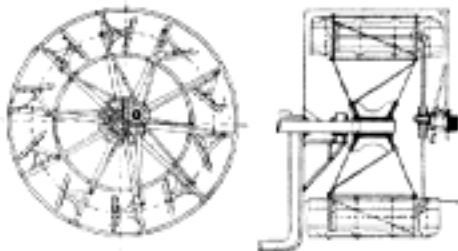
Propast (angl. *abyss*, *precipice*, frc. *abime*, *gouffre*, lat. — řec. *abyssus*, něm. *Abgrund*, rus. *бездна*, *пропасть*), také *jícen* (něm. *Schlund*) vzniká z rokle, jestliže svahy se přemění v strmé stěny, při čemž jest údolí velmi úzké a hluboké. Příčina vzniku **p-i** může být buď **t e k t o n i c k á**, tím, že se utvořila trhlina na povrchu zemském, anebo bývá příčinou její eroze vodou, jak to vidíme na Tahiti, kde jenom potoky vryly se přes 100 *m* hluboko v tvrdé lávy. Proslulé canony Coloradské jsou také takové **p-i**. V kraji moravském máme **p. Macochu**.
Nový.

Pro patria, lat., za vlast'. Propatria slove též formát papíru (v. t., str. 183 a).

Propeller (angl.), je součást strojní, způsobující bezprostředně **p r o p u l s i**, t. j. pohyb ústředí neb kapaliny, anebo pohyb v ústředí. **P-y** nazývají se na př. turbinová mšidla užívaná v pivovarství místo obyčejných strojů karbovácích, při umělém chlazení na michání slané vodv v generátoru ledovém a j. Nejčastěji je však slovo **p.** souborným názvem bezprostředně hnacích částí ústrojí parolodí. **P.** je sám hnán lodním strojem a zene loď reakcí, která povstává tírn, ze se voda hází do zadu. Reakce přenáší se od **p-u** na loď a je při rovnoměrném pohybu rovna odporu lodí. Rozdíl v rychlosti pu a loďi zove se **s l i p**. Slip je skutečný a zdánlivý, kladný nebo záporný. Skutečný slip **p-u** $s = V - v$ (V rychlost vržené vody, v rychlost lodí). Slip je tedy zrychlení, které **p** udílí vodě ve směru opačném ku plavbě. Žádný **p.** není s to, aby hnal loď bez slípu. Jakmile by se $V = v$, přestává i reakce. Z **d á n l i v ý** slip je rozdíl rychlostí **p-u** a rychlostí, s kterou loď brzdí vodu, již z části sama strhla. Pohybuje - li se loď ve vodě úplně klidně, pak zdánlivý slip je roven skutečnému. Negativní slip ($V < v$) je známkou nepřiměřeného tvaru lodí, špatného využitkování strojů.

Propulze lodí (viz Parolod') lze dosíci 1. **h y d r a u l i c k o u** reakcí pomocí pump obyčejně centrifugálních nebo hydromotorem (viz **H y d r a u l i c k ý** propeller, str. 1001 a Parolod', str. 269); 2. **l o p a t k o v ý m i** k o l y s lopatkami na kole pevnými nebo pohyblivými; 3. **š r o u b y** lodními. Kola lopatková v době novější omezují se jen na loďi říční a poštovní lodí pobřežní. Při neklidném moři ztrácí se účinek těchto **p-ů** nestejným ponorem obou kol a při delších cestách následkem ztráty ponoru tím, že nákladu ubývá. **P-y** kolové mají lopatky buď **p e v n é** nebo **p o h y b l i v é**. U kol s lopatkami pohyblivými vystupují a ponořují se tyto ve směru všíslém. Kola skládají se pak jako kola s lopatkami pevnými ze železné kostry, upevněné nábojem na hřídeli. Lopatky **L** připojují se ke kostře hřídeliky a spojeny jsou s excentrem **E** neb čepem, tak že při pohybu jejich poloha vzhledem ke kolu se mění (vyobr. č. 3362).

Kol s lopatkami pohyblivými užívá se hlavně u parníků poštovních a rychloběžných. Mají užitečný výkon příznivější než kola s lopatkami pevnými a proti šroubům tu výhodu, že slip při vlnění ve směru lodí je menší. Jdou-li však vlny se strany, je výhodnější

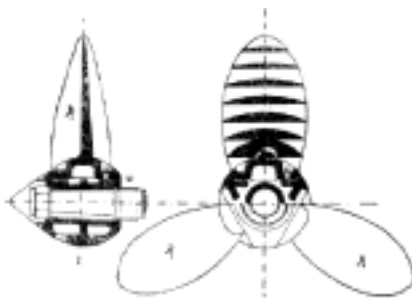
Č. 3362. Kolo lodní s lopatkami proměnlivými.

šroub. Pro loďi s ponorem velmi malým jsou kola lopatková v celku výhodnější než lodní šrouby. Neúčinnějším **p-em** je lodní šroub. Plocha jeho vrhající proud vody do zadu má největší průřez a lze snadno stupňovati rvchlost. Při prvních lodních šroubech užívalo se jen jednoho křídla značného stoupání v délce jednoho vinutí. Pro omezenost místa na zádi zavedeny byly šrouby vícechodé, povstaly šrouby **d v o u - a ž š e s t i - k ř í d l é**, jejichž křídla tvoří jen část vinutí šroubového. Nejčastěji jsou šrouby dvoj-, troj- a čtyřkřídle, šrouby pěti- a šestikřídle způsobují větší tření. Z té příčiny jsou šrouby dvojkřídle pro rvchlost nevhodnější. U některých šroubů stoupání čím blíže k obvodu stává se menším, aby se zamezil vliv síly odstředivé, odtok vody směrem na obvod U novějších šroubů stoupání mění se jak ve směru poloměru, tak i ve směru obvodovém. Velikost stoupání stanovena je průměrem šroubu, rychlostí lodí a počtem obrátek lodního stroje. Stoupání lodních šroubů může býti pravé i levé, jen postavení lodního stroje a schopnost manévrování se tím mění. Parníky obchodní mají oběje šrouby pravé, loďi válečné po příkladě anglickém často šrouby levé. Také byla sestrojena celá řada lodních šroubů se stoupáním proměnlivým. Užívá se jich hlavně na malých lodicích, hnaných motory benzinovými, petrolejovými atd., poněvadž změna chodu těchto motorů je dosti nesnadná a obrácení běhu lodí způsobovalo by obtíže. Velikost slípu nemá u dobře stavěných šroubů a správně vytvořených zadků přesahovati 10 % u lodí velikých a 15% u malých. Slip menší než 5 % vyskytuje se jen u lodí nákladních a je známkou, že šroub má tvar nevhodný. U lodí jednošroubových hřídel leží uprostřed lodí, tak aby konce křidel byly 30—40 *cm* pod vodou. Loďi dvojšroubové mají hřídele symmetricky po obou stranách osy lodí a větší loďi pro každý šroub obyčejně zvláštní stroj hnací. **J e d n o t l i v é** lodní šrouby jsou v poslední době nejoblíbenějšími a prakticky neúčinnějšími **p-y**.

Mají větší užitečný efekt než kola lopatková. Lodní šroub je také celý pod vodou a tudíž i více chráněn než p. kolový. Dvojitých šroubů lodních užívá se, když ponor lodí je malý a úprava jediného šroubu není možná. V nejnovější době dostávají však i veliké námořní parníky šrouby dva. Výhody jsou: Zvětší se užitečný efekt, schopnost manévrování, bezpečnost a při nehodách vystačí jeden šroub k dalšímu pohybu, po případě nahradí oba šrouby, točí-li se střídavě na pravo a na levo, řízení lodí kormidlem. P-ův o několika šroubech užívá se jen v případech výjimečných a jsou nevýhodnější než p-y dvojšroubové. Cis. ruská jachta »Livadia« je na př. lodí trojšroubovou, parníky na Mississippi měly v občanské válce čtyři šrouby a ruské Popovky šest šroubů. Zkušenosti učiněné s těmito loďmi nebyly však příznivé.

Materiálem lodních šroubů bývá litina, bronza a ocel. Lodi obchodní opatřeny jsou téměř výhradně lacinými šrouby litinovými, lodí válečné šrouby bronzovými, v nejnovější době s nejlepším výsledkem z bronzu fosforového a manganového. Šrouby takové jsou však drahé, dražší ještě než šrouby s křídly ocelovými litými neb kovanými.

Počet šroubů v praxi-užívaných a osvědčených je oproti velikému množství konstrukcí dosud provedených a patentovaných dosti nepatrný. Nejčastější jsou šroub matematický, nový francouzský, Manginův, Griffithův, Hirschův, Thornykroftův, pak šrouby turbinové sestojené v nejnovější době pro parníky s malým ponorem, totiž turbinový šroub Passonův a Thornykroftův. Obvyčejný matematický lodní šroub má stále stoupání a zakulacené konce křídel (vyobr. č. 336 3). Tvořící přímka

Č. 3363. Lodní šroub trojkřídlý.

stojí kolmo na osu šroubu. Nový francouzský šroub má stále stoupání a tvořící přímku postavenou šikmo k ose. Tvořící čára šroubu Griffithova a Thornykroftova je zakřivená, šroubu Hirschova dvojnásob zakřivená. Šroub Manginův skládá se ze dvou šroubů dvoukřídlových matematických, jež upevněny jsou na společném hřídeli. Opatřeny jsou jim křídla francouzského námořnictva. Při lodích torpedových dobře se osvědčil šroub Thorny-

kroftův. Liter.: Busley, Schiffsmaschinen (Kiel 1886, 3 sv.).

Propemptické básně (propemptikon)

sluly u Řekův a Římanův básnické popisy cestovních rout, přátelům a známým od básníků na cestu dané (προπέμειν). P b. obsahovaly popisy míst, památnosti jejich a zaznamenávaly legendy k různým místům se poutající. Již za doby alexandrijské tento druh básnictví těšil se veliké oblibě, ježto poskytoval příležitost mythologickou a jinou učinnost, uloženou v různých episodách, spojití s vkusným popisem lidu a kraje. P b. složil u Řeků Parthenios, u Římanův Cinna (Propemptikon za příčinou cesty A. Polliona do Recka); básně ty se ztratily. Příkladem p-kých b-ní jsou Propertius I, 8 a Ovidius Amor. II, 11. Srv. Ribbeck, Gesch. d. röm. Dichtung (1. vyd.), I, 342, II, 230 a 234. V ý.

Propepton viz Hemialbumosa.

Properispomenon (fec.), v řečtině slovo, mající průtažný přízvuk (circumflex) na předposlední slabice, na př. μάλω.

Propertius [-cius] Sextus, slavný elegik římský (* kolem r. 50 př. Kr. v Umbrii, jak se podobá, v Asisiu [nyn. Assisi] — † kolem r. 15 př. lKr.). Pocházel z rodičů majetných, ale ne vznešených Záhy osiřel a jako sirotek pozbyl z veliké části majetku otcovského za prospřicpí druhého triumvirátu, kdy polstvo tamní bylo rozdíleno mezi veterány římské (r. 41). Nicméně zbylo mu tolik, že mohl v Římě, kam záhy přišel, pohodlně a bezstarostně žít a se vzdělávati. Obcoval zde s předními zástupci básnictví římského, jako Vergíliem, Ovidiem a j., kterýmžto stykem dostávalo se mu podnětu a poučení v příčině básnického umění, jež záhy pěstovati se jal. Brzy upoutala jej k sobě v Římě dívka, kterou z ve svých básních jmenuje Cynthii — pravě jméno její bylo podle Apuleja Hostie. K sličné a duchaplné ženě té zahřel P. (asi r. 28) láskou prudkou, jak patrně z erotických elegií jeho, jejichž středem jest jmenovaná (Cynthia). Ale jen pět let trval milostný poměr ten; neboť vroucí láska P-iova nebyla od Cynthie splácena láskou rovnou. Nejednou poskytovala mu příčiny k hněvu a žárlivosti, hledíc si milovníků bohatších a štědrějších. Když kdysi zvláště těžce básníka urazila, učinil tento známosti své konec, ač se srdcem krvácejícím. Avšak i když takto milostný poměr zrušen byl, P. nemohl nikterak zapomenouti na lásku svou. Ano, když (Cynthia za nedlouho zemřela, zdá se, želáska k ní v něm mocně oživla znova: věnovat' její památce tklivou elegií IV (V) 7, kde líčí, jak se mu Cynthia ve snách zjevila, jeho jednání mu vycítala a přísahala, že jej vždy upřímně milovala a jemu věrnou byla, i ujist'ovala, že po smrti jeho s ním znova bude sdružena. Dlouho P. milenky své nepřežil: i on v mladém věku zemřel. Jak se zdá, zemřel kolem r. 15 př. Kr, neboť poslední události, jichž dotýká se v básních svých, nepřesahují r. 16. Smrt' jeho byla od lidu římského upřímně oplakávána, ježto byl miláčkem jeho. — Básně P-iovy jsou na nej-

větším díle milostné elegie, táhnoucí se hlavně k básnickové milence Cynthii. Zachovány jsou nám ve 4 knihách, ale, jak K. Lachmann ukázal, původní rozdělení jejich bylo v 5 knih, ježto v zachované knize druhé obsazeny vlastně knihy dvě. Obsah prvních čtyř knih jest až na skrovné vyjimky erotický; kniha pátá pojednává hlavně o látce vážené z římských pověstí a dějin podobným způsobem, jaký spatřujeme o něco později ve Fastech Ovidiových. P. jest básník velmi nadaný; jeho básně jsou skutečnou poesii, mnohdy velmi úchvatnou. P. jest elegik a po výtece básník lásky, jako Tibullus. Ale značné protivity jsou mezi oběma pěvci těmi. Vyznačuje-li se tento něžností a jednoduchostí, jest P-iovou známkou ohnivost, náruživost, prudkost a dále učenost, všestranost. Jakkoliv celkem jednovtvárný byl život jeho, jest podivuhodná hojnost látky v jeho básních, velická rozmanitost názorův a myšlenek, vlastnost, kterouž od jednoduchosti Tibullový valně se liší. Se zápalem P. líčí svou lásku a vášeň; vidíme před sebou, čtouce jej, muže rázného a prudkého. Ohnivost ta patma i z jiných básní jeho než erotických. Cit, jež líčí, poznáváme skutečným, ne strojeným. Než spolu P. umí náruživost svou ovládati i reflektuje též o sobě, ne bez náběhu ironie a humoru. Dále jeví básně jeho učenost a umělost. P. užívá nezdřídka mythů, i odlehčých, jež brzy šíře rozvádí, brzy jen krátce připomíná, i dodává takto básním svým rázu učenosti. Následuje v tom hlavně alexandrijských elegiků, jako zvláště Kallimacha a Filety z Koa, kterěz III (IV) 1, 1 vůbec za své vzory vyhlášíje. Může se zdáti s podivem, že P., básník tak ohnivě fantasie, za vzor si vybral suchopárné ony grammatiky, kteří i básněním se obírali. Věc vysvětluje se tím, že vábila jej jejich přesná stránka formálná, jako plynlost rozměrů, řeč vyzdobená různými floskulemi řečnickými, jakož i některými jinými ozdobami většími. Avšak P. nad učitele své vysoko se povznesl pravým nadáním básnickým, bohatou obrazotvorností, vřelostí citu, rázností myslí. Co vybral z básníkův alexandrijských, dovedl mistrně přizpůsobiti svým účelům, tak že bychom mistry napodobení ani netušili, kdybychom řeckých vzorů neměli po ruce. O P-iových studiích řeckých, jeho napodobení zejména Kallimacha, srv. M. Sperling, *Properz in seinem Verhältniss zum Alexandriner Kallimachos* (Stralsund, 1879); Mallet, *Quaestiones Propertianae* (Gotinky, 1882); Maass, *Untersuchungen zu Properz und seinen griechischen Vorbildern* («Hermes» 31 [1896] str. 375). Co se řeči P-iový tkne, jest veskrze jádná, praegnantní, vzletná, mnohdy drsná, úsečná, leckde temná a nejasná. Nemale síly duševní se strany čtenářovy potřebí k náležitému pochopení básní jeho. Jako Tacitus, jest i P. nesnadný autor římský. — Vydání: K. Lachmanna (1816 a 1829 v Berlíně), Hertzbergovo (Halle, 1843—45, 4sv.), M. Haupta, L. Müllera, E. Baehrensa (1880), Rothsteinovo s ním. komentářem (Berlín, 1898).

Zevrubně jedná o P-ioví a jeho básních Fr. Plessis, *Études critiques sur Propertius et ses élégies* (Pař., 1884); O. Ribbeck, *Gesch. der röm. Dichtung II* 204—224; Rothstein v úvodě svého vydání. RN.

Propinační právo čili výčepní právo (starší výraz vystavovací právo, něm. *Propinationsrecht*, rus. пропинационное право; ze středověk. lat. *propinare* = *vinum venum exponere*, vystavovati na prodej, točiti), t. j. výhradní právo výroby a prodeje lihových nápojů jakožto zbytek středověkých právních řádův, udrželo se v Haliči a v Bukovině až na naše dni, v Rusku pak, pokud se tam vůbec ujalo, bylo zrušeno teprve nedávno. V zemích českých vydány zákony právo to zrušující již r. 1869. Pojem P-ho p-va bývá někdy maten s t. zv. nápojovými závazky: závazkem pivním, kořalečním a vinním (*Bierzwang*, *Brantweinzwang*, *Weinzwang*), t. j. se středověkými donucovacími právy (v. t.), jejichž obsah záležel v povinnosti obyvatelů jistého okrsku neodebíratí jistých nápojův od nikoho jiného než od určité osoby oprávněné. Tato donucovací práva (lat. *jura bananaria*, něm. *Bannrechte*, *Zwangsrechte*, fr. *les banalites*, *les droits banaux*) mívala v rozličných státech rozličný objem. Ve Francii týkala se nejčastěji mlýnů a pekáren, někde i piva, vina i jiných předmětů. Poddání vrchnosti nesměli totiž obilí své mlít v jiném mlýně než ve vrchnostenském, chléb péci jinde než ve vrchnostenské pekárně, pivo a víno kupovati jinde než v panském výčepu, krávy při honění voditi jinam než k vrchnostenskému býku, svině k vrchnostenskému kanci atd. Pokud běží o nápoje, hlavně víno, nazývalo se dotčené donucovací právo vrchnosti ve Francii *banum vini*, *banvinum*, *banvin*, *le droit de banvin*. Právo to záleželo jednak v monopolu výroby a prodeje lihových nápojů, jednak v dotčeném negativním závazku poddaných nekupovati oněch nápojů jinde než u vrchnosti. Monopol vrchnosti netrval však celý rok, nýbrž byl omezen obyčejně jen na 40 dní. Týkal se mimo to jen prodeje drobného (*à pot ou pinte*), nikoli prodeje ve velikém. Vrchnost nesměla dále prodávati než víno ze svých vinic. Jak se zdá, vznikly banality ve Francii teprve v XI. stol. a to právním obyčejem. Základ měly ve vrchnostenské jurisdikci, v moci vydávati na vrchnostenském území nařízení a zákazy. Později byly od rostoucího absolutismu státního omezovány. Tam, kde nevznikly banality obyčejem, žádáno, aby vrchnost o jejich platnosti vykazala se listinou z doby před 1. červnem 1560. Značně bylo omezoováno a kontrolováno banum vini od r. 1680, kdy za min. Colberta staly se hlavním pramenem král. pokladny daně z potravin a nápojů (*les aides*). V územích, jež nebyla podrobena dotčeným daním a kde vrchnosti neměly banvina, král přivlastňoval si právo to sám a uděloval je mnohým městům i vrchnostem, bez je pak propachtovaly. Turgot zrušil banvinum měst r. 1776. Revoluce odstranila právo

to v příčině ostatních osob oprávněných, a to bez náhrady. — Cestou právního obyčeje zavedena byla donucovací práva v minulých stoletích také na území nynějšího státu Rakousko-Uherského. V zemích koruny sv. Štěpána náleželo k t. zv. menším právům regální (jura regalia mnora, beneficija curialia, jura dominalia, a királyi kisebb haszonvételek) také právo výčepní (, jus educilli, az italmérséi és korcsmálsái jog, pravo krčmarenja, Schankger chtigkeit), jež nebylo ničím jiným než p-vem p-m, t. j. výhradním právem vrchností prodáváti v drobném opojné nápoje (víno, pivo, kořalku). Právo výčepní bylo tedy prodejným monopolem a nikoli právem donucovacím, ve skutečnosti však vrchnosti donucovaly své poddané, aby jen od nich nápoje kupovali. Vyjimečně dovoleno bylo i sedlákům, aby v jisté roční době čepovali víno. Platila v této příčině tato pravidla: Tam, kde sedláci víno sami ve svých vinicích pěstovali, mohli vykonávati výčepní právo v době od sv. Michala až do sv. Jiří. Kde však neměli vlastních vinohradů, mohli prodáváti (v malém) jen od sv. Michala do Vánoc. Vrchnost pozemková mohla ovšem výčepní právo vykonávati po celý rok. Piva však ani kořalku nesměli sedláci čepovati a také ne vařiti. — V zemích Českých, kde kvetlo odedávna pivovarství, výčepní právo týkalo se hlavně piva a teprve v druhé řadě kořalky a vína. Výhradné právo vařiti pivo (monopol) náleželo nejprve jen královským městům, jimž bylo od panovníků českých udělováno zvláštními výsadami. Pivo vařeno bylo původně po jednotlivých domech. Pivovary počaly se stavěti teprve ve XIV. stol. a zdokonaleny byly teprve ve stol. XVI., když i šlechta počala je stavěti. Šlechta totiž počala v pivovarství konkurrovati s městy, čímž vzešel mezi ní a městy spor. Spor ten urovnán byl smlouvou Svatováclavskou z r. 1517, podle níž právo vařiti pivo přiznáno všem třem stavům (pánům, rytířům a králům městům) a ustanoveno zároveň, aby páni a rytíři nebránili svým lidem bráti pivo z měst. Šlechta nesměla však pivo na svých statcích uvařené prodáváti v městech král. To opakováno i později. Ještě dv. dekr. z 10. ún. 1708 ustanoveno, že v král. městech pivo cepovati a prodáváti smějí jen měšťané. V některých městech osobili si právo vařiti jen přední měšťané, jinde vykonávali právo to měšťané všichni. Oprávnění vařivali buď společně nebo jeden po druhém (*Reihgebru*). Tento druhý způsob zrušen byl dekr. ze 3. ún. 1786 z toho důvodu, že měšťané většinou jeden u druhého se svými rodinami a domácími lidmi pili a tím svých živností zanedbávali. Ačkoli města měla výrobní a prodejní monopol pивní, nevyvinul se v nich závazek pivní, t. j. nikdo z měšťanů nebyl nucen kupovati jen pivo z pivovaru měšťanského. Naproti tomu na statcích vrchnostenských zaváděna byla násilím donucovací práva spočívající jednak v tom, že poddaný selský lid nes mēl potraviny a nápoje kupovati jinde než u vrchnosti, a jednak

v tom, že jisté věci nesměl zas naopak prodáti jinému než vrchnosti. V obou příčinách vrchnosti kořistily ze svých poddaných. Plořina a výrobky své, mezi nimi hlavně pivo a kořalku, nucovaly jim za vysokou cenu a naproti tomu zase nutily poddané, aby jim mnohé věci prodávali příliš lacino. V obojí této příčině zapovídáno bylo vykořisťování poddaných jmenovitě v prvním robotním patentě pro král. České z 28. čna 1680 a pak v rob. pat. z 27. led. 1738, platném pro král. České i markr. Moravské. Také za cis. Josefa II. opětně vysloveno, že poddaní nejsou povinni nechati si nucovati od vrchnosti kupování rozličných věcí, potravin a nápojů (dv. dekr. z 27. pros. 1785, z 26. břez. a 17. srpna 1787 a pat. z 27. ún. 1788, podle něhož každému jest volno odebíratí nápoje u kohokoli). Přes to však udržel se pivní a kořaleční závazek na vrchnostenských statcích až do r. 1848, kdy byl čl. 11. pat. ze 7. září 1848 č. 1180 sb. z s. zároveň se selským poddanstvím zrušen, a to bez náhrady. Zákonem tímto nebyl však podle min. nař. z 27. čna 1849 č. 119 zem. zák. zrušen závazek pivní a kořaleční potud, pokud se zakládal na smlouvách soukromoprávních. Dotčeným pat. ze 7. září 1848 nebylo také zrušeno výhradně právo šlechty a měst vařiti pivo a páliť kořalku a obě prodáváti čili t. zv. p. p. (srv. výnos c. k. místodržitelství pro král. České z 10. břez. 1856 č. 14 z. z.). Tento výrobní a výčepní monopol zrušen byl v Čechách teprve zák. ze 30. dub. 1869 č. 55 zem. zák., na Moravě zák. z 29. dub. 1869 č. 23 z. z. a z 2. list. 1870 č. 77 z. z. a ve Slezsku zák. z 23. květ. 1869 č. 18 z. z. a to za náhradu. Náhrada ta záležela v Čechách v tom, že kdokoli v nejbližší přístich dvaceti letech od platnosti zak. z r. 1869 zřídil pivovar, měl za nabytí práva k vaření piva zaplatiti taxu 5000 zl., a kdo zřídil lihovar, měl položiti 200 zl. do zemské pokladny. Z tax takto sebraných utvořen byl propinační fond, který po uplynutí 20 let byl rozdělen mezi osoby oprávněné k propinaci podle čistého výtežku přiznaného za účelem vyměření daně, a to v městech podle seznamů z r. 1713, a pokud se týče panství, na základě přiznání zr. 1749 a 1756. Na Moravě a ve Slezsku přiznána byla propinátorům náhrada za zrušení p-ho p-va na základě skutečných důchodů plynoucích jim z tohoto práva. Dotčenými zákony o zrušení p-ho p-va zrušena byla pouze výhradnost onoho práva, tedy monopol, nikoli však právo samo, které i po r. 1889 trvá dále. V nekdějším státě Polském náleželo p. p., t. j. monopol výroby a výčepu lihových nápojů, rovněž tak jako v zemích Českých jednak vrchnostem, jednak některým obcím, zvláště král. městům. Ani v Polsku nebyl s propinací-aspoň ne zákonným způsobem-spojen závazek poddaných neoděbirati lihových nápojův odjinud než od vrchnosti. Ve statutě krále Jana Albrechta z r. 1496 výslovně se praví, »ut liceat cuique cereviasias et liquores alios undecumque recipere et sumere«, a ustanovení to ne-

bylo zrušeno do samého zániku říše Polské. Pouze v městech ti, kdo dováželi nápoje odjinud, musili platit do městské pokladny jistý poplatek (potravní daň). Nicméně nebylo statutu Jana Albrechta dbáno, a vrchnosti per nefas zavedly na svých panstvích nápojový závazek (*trunkowy przymus*) poddaných, podle něhož poddani nesměli lihově nápoje kupovat jinde než u vrchnosti. V záp. Haliči zrušen byl tento závazek pat. z 21 pros. 1802 počínajíc dnem 1. led. 1803, a pokud se v Haliči i přes tuto dobu udržel, byl zrušen stejně jako v Čechách cis. pat. ze 7. září 1848. **P. p.** uznáno bylo však výslovně výn. min. sprav. z 10. pros. 1849 č. 3985. V Haliči týkalo se jen kořalky, piva a medoviny, nikoli tedy vína a sladkých lihovin (pouze městu Nowy Targ přiznána výsadou z r. 1801 i propinace v příčině vína). V Bukovině propinace vztahovala se i na víno. Městu Krakowu při vtělení jeho k Haliči r. 1846 nebylo **p. p.** přiznáno. Také v Haliči týká se propinace pouze prodeje v drobném, nikoli obchodu ve velkých, uzavřených nádobách. K vyvážení **p**-ho **p**-va přikročilo se v Haliči teprve zák. ze 30. pros. 1875 č. 55 z r. 1877 a z 8. pros. 1877 č. 56, a definitivně provedeno bylo vyvážení **p**-ho **p**-va zák. z 22. dub. 1889 č. 30 z. z. Podle obou dřívějších zákonů (z r. 1875 a 1877) vyvážení rozpočteno bylo na dobu 26 let, po kterou měl sebrán býti propinační fond, jenž pak měl se rozdělit mezi oprávněnými osobami podle jejich propinačních důchodů. Během celé periody 26 let zůstatí měly však oprávněné osoby v plném užívání svého práva výčepního; naproti tomu výroba nápojů měla pokládána býti za živnost svobodnou. Počátek dotčené 26leté doby měl býti ohlášen po provedení likvidace zvláštním ediktem. Likvidace však se protáhla, tak že zmíněný edikt byl vydán teprve 14. list. 1884 č. 63, a řečená doba 26 let počala běžeti teprv od 1. ledna 1885. Podle toho provedeno bude vyvážení uplynutím r. 1910. Do propinačního fondu plynouti měly tyto příjmy: 1. daň z výčepu od každého hostinského (ve třech třídách podle počtu místního obyvatelstva); 2. taxy od osob neoprávněných k propinaci, které v dotčené době 26 let chtějí zříditi nový pivovar, lihovar nebo továrnu na medovinu (2000 zl., resp. v příčině medoviny 100 zl.), 3. pokuty pro porušení zákona. Po uplynutí 26 let mělo sice **p. p.** navždy býti zrušeno a platiti měly všeobecné zásady živnostenského řádu, avšak osoby oprávněné k propinaci měly navždy podržeti reálný výčep v obci, v níž jim náleželo dosud **p. p.** Tento způsob vyvážení byl však veřejnosti zamítán a všeobecně žádáno, aby reálný výčepní práva byla zrušena a policie nad výčepnictvím jakož i příjmy z výčepní daně aby byly přikázány zemi. Prání posléze uvedenému nemohlo býti vyhověno, poněvadž tomu bránila výčepní daň z kořalky vybíraná podle zák. z 23. čna 1881 č. 63 státem. Zavedení této státní daně ohrožovalo příjem propinačního fondu. Aby tedy zdroje propi-

načního fondu se neztenčily, ustanoveno zák. z 22. čna 1888 č. 95 ř. z., že z výnosu daně z kořalky platiti bude stát zemi až do r. 1910 každý rok 1 mill. zl. Potom teprve reformováno bylo propinační vyvážení v Haliči zák. z 22. dub. 1889 č. 30 z. z. Naproti zákonům dřívějším ustanoveno, že osoby oprávněné k propinaci obdržeti mají náhradu nikoli teprve po 26 letech, nýbrž ihned. Za příčinou vyvážení zřízeno ředitelství haličského propinačního fondu, v jehož čele stojí místodržitel. Ředitelství bylo oprávněno vydati k výplatě propinátorů 62,200,000 zl. propinačních obligací a summu tuto mezi oprávněnými osobami rozdělití tím způsobem, že každá obdržela 171krát tolik, co činily její likvidované propinační důchody za rok. Propinační obligace zúrokovány 4 %, a výplata kapitálu i úroků zaručena zemi. Do propinačního fondu plynou příjmy uvedené shora podle zák. ze 30. pros. 1875. Z dotčeného 1 mill. zl., kterým přispívá stát z výnosu daně z kořalky, připadá 125,000 zl. jako náhrada za zrušení **p**-ho **p**-va městům, z nichž pro každé utvořeno zvláštní propinační fond. — Podle těchto zásad jako v Haliči provedeno bylo vyvážení **p**-ho **p**-va v Bukovině, a to zák. ze 7. čce 1876 č. 13 z r. 1879 a z 22. dub. 1889 č. 9 z. z. Vyvážení skončeno tam bude teprve vypršením r. 1911. Propinační obligace zúrokovány jsou 5 %. Z daně kořalkové platí stát do propinač. fondu bukovinského ročně 100,000 zl. — V Rusku vzniklo a udrželo se až do nedávné doby **p. p.** jakožto výhradně právo výroby a prodeje lihových nápojů v někdejším kráľ. Polském, v t. zv. Západním kraji (gub. vilenské, kovenskí, grodenské, minské, mohilevské, vitebské, podolské, volyňské a kijevské), v gub. bessarabské a v guberniích pobaltických. Zákonodárstvím 60tých let století XIX. byl podstatně změněn objem **p**-ho **p**-va. Kdežto prvotně právo to obsahovalo jen prodej nápojů, podle úkazů z 19. ún. 1864 (čl. 17), ze 28. říj. 1866 (čl. 8) a ze 7. čna 1866 (čl. 100) počalo zahrnovati i právo jejich výroby. Ke zrušení **p**-ho **p**-va přikročeno bylo v Rusku zák. ze 29. dub. 1896. Zákon ten dotkl se jen propinace v městech a městecích gubernií povisevských, západních (v Záp. kraji zrušena vesnická propinace již úkazy z 1. břez., 20. čce a 2. listop. 1863 a 11. ún. 1864) a v gub. bessarabské. Výkup děje se pomocí státu. Ke zjištění výše náhrady pro propinátory zřízeny jsou v každé gubernii zvláštní kommisce ze zástupců jednotlivých úřadů a dvou místních statkářů; v každé gubernii zaveden nyní aerární prodej nápojů. —dlc.

Propionová kyselina jest mastná kyselina $C_3H_6O_2$ vyskytující se v přírodě v některých plodech rostlinných a v potu. Připravujeme ji buď zmýdlením aethylna. tého kyanidu nebo z kyseliny mléčné. Schizomycety dovedou též mléčnan vápenatý převéstí v p r o p i o n a n. **P. k.** jest tekutina ostře páchnoucí, ve vodě rozpouští se v každém poměru, z roztoku toho lze ji

však vyloučiti chlórídem vápenatým. Vše při 141°.

Fr. Plzák.

Proplachování viz Kanalisace, str. 898.

Propol, propollium, z řec., právo předkupní, viz Praeemptio.

Propolis, lat., viz Dluž.

Proponovati, z lat., navrhovati, nabízetí.

Propontis viz Marmara.

Proporce v mathem. viz Úměra.

Proporcionální viz Úměrný.

Proposice, z lat., návrh, předloha, zejména návrh vládní, předložený sněmu ku projednání; v logice věta, položka, návrst. Ve sportu podmínky a program závodu. **P.** dostihů koňských udávají cenu určenou pro závod, vklad (*entry*), ústupné (*forfeith*), stanovení váhy koně a jezdecké (*weight*), vzdálenost (*distance*), jakož i den a místo, kdy a kde dlužno přihlásiti závodního koně (*closing of stakes*). Podobně při závodech athlétických **p.** obsahují všechny podmínky, kterých při závodech šetřiti dlužno.

Proposta, ital., předvěti, v hudbě slove v kanonu a v imitacích hlas počínající melodií, kterou pak kanonicky dlužno rozvésti; po něm pak následuje hlas druhý s touže melodií, zvaný *risposta*. Také *dux* ve fuze (viz Fuga, str. 749 b), jakož i ve sboru chor s odpovídajícím ohlasem a při zpěvích a tifynických první sbor odpovídat' zpívající slove **p.**

Propouštěcí listina v církv. pr. viz Dimissoriale.

Propraetor, lat., ve starém Římě jméno praetora, který po dokončení úředního roku byl poslán jako místodržitel do provincie. (Viz Prokonsul.) **P**-ím svěřovány byly ke správě provincie pokojné, kde nebylo třeba vojska, kdežto do provincií nepokojných a ohrožených byli posíláni prokonsulové se značnou mocí vojenskou, ale jinak práva **p**-ův i prokonsulů jsou úplně stejná. Za doby císařské místodržitelé provincií senátorských slovou vesměs *proconsules*, bez ohledu na to, zda zastávali dříve konsulát či praeturu. Místodržitelé provincií císařských slovou *legati Augusti pro praetore*, některých menších *procuratores*. **Pk.**

Propria, hl. město comarky v brazilském státě Sergipe, na pr. bř. ř. São Francisco při ústí Ria P, výtoku to jezera Cedro, má 5000 obyvl., rozsáhlý vývoz bavlny a koží po řece a výnosné rybařství v jez. Cedro. **Tšr.**

Propria auctoritate [-auktoritáte], lat., z vlastní moci.

Propria causa, lat., ve vlastní věci.

propria laus sordet, lat., vlastní chvála zapáchá.

Propria manu, lat., zkráceně *m. p.*, vlastní rukou, vlastnoručně.

Proprieta (z lat. *proprietas*), vlastnictví. — **P**-ty, vojenský název předmětů k čištění a pomůček vojákových, j. nůžek, jehel, nití a p.

Pro primo, lat., za první, nejprve.

Proprio Marte, lat., vlastní silou, bez pomoci.

Proprio motu, lat., z vlastního popudu; samoděk; samochtě.

Proprium Sanctorum (*Proprium de Sanctis*) [-sank-], lat., viz Breviář.

Proprosis viz Ptoxis.

Propůjčka horní viz Horní právo, str. 628 a sl. a str. 620 b.

Propůjčovací listina viz Horní právo, str. 629 a.

Propust (něm. *Abschied*) z vojska náleží vojínovi ve stupních pod důstojníkem, když doslouží celá léta zákonem ustanovená pro službu vojenskou, ve vojtě rak. — uh. pravidelně 3 léta ve službě praesenční (právě se jedná ve sborech zákonodárných o snížení praesenční služby na 2 léta) řadové, 7 let v záloze, 2 léta v zeměbraně a ostatní léta až do 42. roku věku v domobraně. Výjimkou slouží někteří ze zvláštních ohledů rodných, společenských a hospodářských celých 10 let prvních pouze v záloze, někteří celých 24 let v domobraně. Kdož vyslouží všechna ta léta, nebo kdo před tím z ohledů zdravotních musil opustiti voj. službu, dostane listinu, **p.**, podepsaný velitelem představeným nebo velitelem okresu doplňovacího, na důkaz, že branné povinnosti učinil zadosť. Poddůstojníci, kteří doslouží ve službě praesenční 12 let bezúhonně, dostanou místo **p**-u od ministerstva certifikát, na jehož základě musí býti umístěni v úřadech občanských, nejvíce zeměpanských, svým schopností přiměřených. **FM.**

Propustný list (*literae manumissionis*) dostával poddaný od své vrchnosti, když mu dovoleno bylo jít se stěhovati.

Propustětec viz Libertinus a Liberatus.

Propuštění z moci otcovské a p. z poručenství prominutím nedostatku věku viz Emancipace, str. 559 a.

Propyl viz Propan.

Propylaie, řec., u Řeků sloupová síň, kterou vcházelo se v posvátný, bohu zasvěcený okršlek. Zvláště nádherné byly **p.** akropole athénské (viz Akropolis, str. 647 b a Mésiklé); ale také jinde (v Eleusíně, Epidauru, Olympii, Pergamu, Milétu, Efesu atd.) objeveny byly **p.** více nebo méně nádherné.

Propylalkohol C_3H_8O normální ($CH_3 \cdot CH_2 \cdot CH_2OH$) obsažen jest v přiboudlině (v. t.), odkud dostati ho lze pouhou destilací frakcionovanou; **p.** tento vzniká též při redukcí kyseliny propionové i jejího aldehydu amalgamou sodíkovou. **P.** normální vše při 97,4°, zapáchá dosti příjemně a rozpouští se ve vodě v každém poměru; z roztoku vodného lze ho však vysoliti. Sekundární

p. (isop.) | připravujeme redukcí

acetonu amalgamou sodíkovou, nebo působením hydrátu olovnatého na isopropylidid; tento alkohol vše o 15° níže než předešlý, ve vodě rozpouští se též a lze jej opět z vodného roztoku vysoliti. **Fr. Plzák.**

Propylit jest andesit nebo křemítý andesit (dacit), přeměněný ve směs druhotných nerostů: kaolinu, chlórítu, epidotu atd., a impregnovaný rudami sirtými, nejčastěji pyritem. Od **p-u** k nezměněnému andesitu a dacitu ovšem jsou všemožné přechody. **P-y** jsou důležitými jako průvodci rudních žil, zvláště v Uhrách (Št'ávnice, Křemnice, sibiřské zlaté doly) a v Andech jihoamerických. *Fr. Sl-k.*

Pro rata (totiž *pro rata parte*), p o m ě r n ě, p o m ě r n ý m d ě l e m. **P. r.** platí se na př. věřitelům v konkursu, kde majetek křidatárův nestačí k uhrazení všech pohledávek. **P. r.** bývá také oprávněno několik věřitelů nebo zavázáno několik dlužníků tam, kde běží o ně kolik osob oprávněných nebo zavázaných. In solidum ručí se naproti tomu tehdy, jestliže jeden ručí za všechny a všichni za jednoho až do úplné výše dluhu.

Prorektor, lat., sluje na vysokých školách hodnostář, který byl předešlého roku rektorem.

Proreptilia, zool., viz Plazi.

Proroctví viz Prorok

Prorogace ve st. Římě viz Prorogatio.

V soudnictví nynějším nazývá se **p-i** dobrovolné podrobení se sporných stran soudu, který není k projednání sporné záležitosti příslušný. (Viz čl. Příslušnost, str. 710 b.)

P. v řízení trestním Veřejnoprávní povaha předpisův upravujících příslušnost soudů trestních způsobem, jak pro účel řízení trestního jeví se to býti nejprospěšnějším, zhola nedopouští, aby strany samy vespólnou dohodou mohly zakládati příslušnost soudu, který podle zákona příslušným není. Toliko nepřimo mohly by tohoto účinku dosáhnouti tím, že lby úmyslně neužily právních prostředků, jež jim poskytnuty jsou k tomu konci, aby mohly odporovati n e p ř í s l u š n o s t i soudu. *-rch.*

Prorogatio, lat., ve starém Římě prodloužení imperia přes dobu zákonitou (viz Imperium). **P. diei**, odročení lhůty. Srv. Prorogace.

Prorok (řec. *προφήτης*, lat. *propheta*), důležitý činitel v dějinách náboženského zjevení a zjeveného náboženství. Skoro všechna náboženství měla své věšce, především však v isráelském Jahvismu zaujímá proroctví významné místo. **P.** ve St. zákoně jest orgán božního zjevení, svědek a mluvčí, zprostředkovatel, přímo zástupce boží; mluví s autoritou, již mu dodává vědomí těchto funkcí. Cítí se vyzbrojen Duchem božím (prorocká i n s p i r a c e); jeho činnost není vázána (jako kněžství) na rodovou příslušnost: Bůh sám si **p-y** svobodně volí. I ž e n y mohou býti prorokněmi. K činnosti prorocké lze se ovšem také připravovati ve sdružení (školách) »synů prorockých«. Činnost **p-ů** byla jednak zvěstování vůle boží z přímého zjevení podle časové potřeby, jednak bdění nad jejím zachováváním a vůbec nad čistotou náboženství, jednak výstraha (**p-oci** nešťestí a vyhrůžek) a útěcha (»prorocký optimismus«) pro budoucnost (idea o M e s i á š i). Jako

»strážcové« a nosiči čistého jahvismu **p-oci** provozují stálou kontrolu lidu, státu, kněží i králů (politická činnost **p-ů**) a ocit'ují se nejednou v odporu s proudem doby (ritualismem a formalismem v náboženství) a jednotlivými vlivnými osobnostmi (králi a jejich politikou) a stavy (kněžstvem). Chtějí, aby Isráel jako »vyvolený« národ byl též mravně synem božím. Očišť'ují náboženství isr. ode všech pohanských příměskův a lokálních a časových slupek a připravují tak náboženství mravní a universální. **P-oci** byli tedy zákonodárcové, mravokárci, náboženští reformátoři, politikové, řečníci, básníci, spisovatelé; ovšem ne všichni všechno. O starších prorocích (Samuel, Gad, Náthán, Achiáš, Semaiáš, Jehu, Eliáš, Eliáš) až asi po rozhraní IX. a VIII. stol. př. Kr. máme jen zprávy; od nich samých písemného nic. Teprv asi od VIII. stol. máme spisy **p-ů**, kteří (podle moderní historie starozák. písemnictví jdou za sebou asi takto: VIII. stol. Amos, Hosea, Jesaiá, Micháš; Vjl. stol. snad Nahum, Sofoniá, Jeremiáš, Habakuk; VI. stol. Hezekiel, Deutero-Jesaiá, Haggai, Zachariá; V. stol. Malachiáš, Abdiáš; IV. stol. snad Jóel a Jonáš (podle tradice oba před Jesaiášem); II. stol. Daniel (podle trad. VI. stol. Vedle této literární činnosti vlastní měli někteří **p-oci** přímý i nepřímý vliv na knihy historické i zákonodárné St. zákona. V N o v é m z á k o n ě jsou **p-oci** inspirováni hlasatelé Krista, mající dar (*χαρισμα*) ducha ke vzdělávání církve; významem stojí hned za »apoštoly« (před »učiteli« neb »evangelisty«) (1 Kor. 12, 28). Není to »úřad« nebo »stav«. nýbrž činnost u v š e c h křesťanů možná (1 Kor. 14, 1. 5. 31.) omezená jenom »pravidlem víry« Zneuzíváním proroctví stalo se podezřelým, montanistickou pak výstředností ve II. stol. církve byla přinucena úplně se ho zříci. — Pokus o obnovení tohoto prakřesťanského zjevu našení a úřadu prorockého stal se v denominaci Irwingcův a v jiných sektách tendence eschatologické. Vedle toho čini se v Novém zákoně zmínka o **p-ocích-v ě š t ě c ě c ě h** (Skutk. ap. k. 11, 16. 21). Literatura: Knobel, D. Prophetismus der Hebr. (1837); Tholuck, D. Propheten (1860); Duhm, Theol. der Proph (1875); Kuenen, De Profeten en de Profotie onder Israel (1875). *FŽa.*

O **p-ocích** v islámu v t. str. 777 a.

Prorostlík, bot., viz Bupleurum.

Proruby: 1) **P. (Prohrub)**, ves v Čechách, hejtm. a okr. Dvůr Král. n L., fara a ps. Hoříčky; 43 d., 80 obyv. c., 149 n. (1890), 1tř. šk. — 2) **P.**, ves t., hejtm. Nové Město n. Met., okr. Čes. Kalice, fara a ps. Hoříčky; 24 d., 123 ob. č., 5 n. (1890). — 3) **P.**, ves t., na lev. bř. Orlice, hejtm. Rychnov n. K., okr. Kostelec n. O., fara a ps. Potštýn; 55 d., 294 ob. č. (1890); 2tř. šk. a opodál mlýn. 4) **P.**, také **P. Dolní** a **Horní (Prorub)**, ves t., hejtm. Žamberk, okr. Rokytnice, fara Liberk, ps. Vel. Zdobnice; 46 d., 24 obyv. č., 280 n. (1890), kaple P. Marie, 1tř. šk. a mlýn.

Proruminantia, zool., viz Přeživavci.

Prorva (angl. *cleft*, franc. *creux*, ital. *crevaccio*, něm. *Kluft*, rus. *разъём*, *ушлея*), jinak *rozsedlina*, vzniká v takové půdě, která vykazuje ve svém složení hlinitý pískovec nebo bridlici, má mírný sklon s dostatečnou vlhkostí (na př. pod tající pokrývkou sněhovou). Voda vniká do půdy, rozpouští měkčí horniny, čímž vznikají štěrby, které potom ještě dále se rozšiřují *Nový.*

Prosa (z lat. *proversa*, *prorsa*, t. *oratio*) sluje mluva volná, prostomluva, na rozdíl od mluvy vázané poetickou formou (rhythmem a rýmem), ač obě účelům básnickým (uměleckým) sloužití mohou. Proti sobě staví se jen potud, pokud **p.** znamená mluvu ne-básnickou, opak umění (**p.** života, prosaická skutečnost = holá, všední skutečnost). **P** jako básnický prostředek projevovali, **p.** výpravná (v níž zahrnuje se román, novella, povídka, popis, líčení, charakteristika atd.), způsobem projevovali liší se od **p-sy** jednací, vědecké a řečnické. **P** jednací, pokud obsahu se týče, služí potřebám života praktického (soudnictví, sněmovnictví); **p.** vědecká projadřování děl rozumových, dějepisných, přírodopisných, filosofických, právnických. K ní se čítají vedle děl rozsáhlých i kratší rozpravy, essaie, monografie, dissertace, (středověké) traktáty. I kritická díla zahrnuje. **P** řečnická členívá se opět ve světskou (řeči politické, soudní, akademické, slavnostní) a duchovní (kázání). — **P** v hudbě znamená sekvenci (v. t.).

Prosakování jest ten zjev, že voda se může dostat s povrchu zemského také do vrstev nižších. Děje se tak ovšem jenom v půdě, která vodu propouští. Nejdříve naplní voda kapilární prostory vrstvy nejhřejší a klesá potom níže, až přijde na vrstvu nepropustnou, jako jsou zejména jíly, slíny, hlíny, fyllity. Tam potom se hromadí a tvoří vodu zpodní. *Nový.*

Prosanen viz Brozánky 3). —

Prosatín, osada na Moravě, hejtm. a okr. Tišnov, fara a pš. Deblín; 7 d., 51 obyv. č. (1890).

Prosau viz Mrazov,

Prösau viz Přezaava.

Prosaúria, zool., viz Plazi.

Proscenium, lat. (řec. *προσκήνιον*), v divadle hellénistickém a římském přední část jeviště, kde herci hráli. V moderním divadle sluje tak přední část jeviště mezi oponou a orchestrem, po jejíž obou stranách nalézají se někdy lože prosceniové (viz Divadlo, str. 644 b). O původním významě slova **p.** viz Divadlo, str. 638 a.

Prosebná neděle, též *křížová neděle*, sluje pátá neděle po velikonocích.

Prosecco [-seko] nebo *Prosek*, ves v území svobodného města Terstu v rakouško-illyrském Přímoří, 7 km na sz. od Terstu, na úbočí Krasu nedaleko východního břehu zálivu Terstského, stanice železniční trati Terst-Gorice, má 1168 obyv., většinou Slovincův, a proslulé vinařství, jehož výrobek

těšil se již za starověku znamenité pověsti jako víno výborné a léčivé. *Tšr.*

Prosecutor [-kjút, r], angl., žalobce v trestních věcech.

Proseč: 1) **P.**, starobylé městečko v Čechách na potoku Olšince, hejtm. Vys. Mýto. okr. Skuteč; má 170 d., 1064 ob. č. (1890): katol. far. kostel sv. Mikuláše (již ve XIV. stol. far.), evangel. modlitebnu helv. v., radnice, 5tř. šk. obec., 2tř. soukr. evang. a průmysl. pokrač., pš., oblc. záložnu, továrnu na obuv, mlyn, punčochářství, výrobu dřevěn. dýmek po domácku a ně. kolik výročních trhů. **P.** jest založení novějšího. R. 1720 povýše na městečko, při čemž obdržela erb (vyobr. č. 3364.): v stříbrném štítě spatrují se u zpodu tři černé pahrbky, z nichž na prostředním stojí na pravé noze na levo obrácený černý kohout; za štítem pak jelen přirozené barvy — 2) **P.**, ves t., hejtm. Časlav, okr., fara a pš. Habry; 21 d., 118 ob. č. (1900), 2tř. šk., popl. dvůr, poblíž samota Peklo. Zde se narodil samouk Vojtěch Koutára. — 3) **P.**, ves t., hejtm. Chrudim, okr. Nasevrky, fara Bojanov, pš. Seč u Nasevrk; 31 d. a 191 obyv. č. (1890); školní expositura a myslivna — 4) **P.**, ves t., hejtm. a okr. Ledec, fara Kalíšť, pš. Zahradka u Ledce; 35 d., 233 ob. č. (1890). Stávala zde tvrz. — 5) **P**) *Proschwitz*), ves t., hejtm. Č. Lipa, okr. Mímoň, fara Jablonec, pš. Kuřívody; 36 d., 10 obyv. č., 143 n. (1890), 1tř. šk. — 6) **P.**, ves t., hejtm. Pelhřimov, okr. a pš. Pacov, fara Pošna; 33 d., 235 obyv. č. (1890), 1tř. škola. Alod. statek (456,97 ha) se zámkem (při něm park), dvorem, lihovarem, mlynem a šindelnou drží Karel a Frant. Třebičtí. Nejstaršími držiteli **P-e** jměnují se Lev a Vilém z Proseče r. 1362 a 1366. Po nich tam seděl Drslav a Jan Hazmuka z Proseče, po němž následoval Bohuněk z **P.**, jenž zapsal **P.** dědičce své příbuzné Anežce z Dubé, manželce Viléma z Heršteina. Po smrti tohoto vládl na **P-i** Pavel z Jenšteina, načež zboží to zpuslo a připadlo ke hradu Kamení, a s tím **P.** dostala se r. 1523 Petru Malovcovi z Malovic, jehož syn Václav vystavěl tam novou tvrz. Při rodě tom **P.** trvala delší čas, až r. 1663 dostala se (Gerhartovi Laitovi z Laxenšteina a nedlouho potom Janovi Oldř. z Klebelsberka, jehož syn František ji prodal r. 1690 Max. Lambertovi, a od toho ji koupil Jan Frant. z Malovic na Pošně r. 1698 a spojil ji s Pošnou

Č. 3364. Znak měst. Proseče.

trvale v jeden statek. *Pů.* 7) **P**, ves t., hejtm. a fara Semily, okr. a pš. Žel. Brod; 37 d., 237 ob. č. (1890), mlýn. — 8) **P**, ves t., hejtm. Semily, okr. Lomnice n. P., fara Týn nad Rovenskem, pš. Rovensko; 25 d., 153 obyv. č. (1890). — 9) **P**, ves t., hejtm. Turnov, okr. a pš. Č. Dub, fara Světla; 122 d., 794 ob. č., 11 n. (1890), 3tř. šk., mlýn. Část obce **Horní P.** — 10) **P**. Česká, ves t., hejtm. Jičín, okr. a pš. Nová Paka, fara Úbislavice; 21 d., 116 obyv. č. (1890), kaple. — 11) **P-Obořiště**, ves t., hejtm. a okr. Pelhřimov, fara a pš. Nová Cerekvice; 60 d., 457 obyv. č. (1890). Alod. statek (675,46 ha) se zámkem (při něm park), dvorem, pivovarem a lihovarem drží Leopold sv. p. Sternbach. V zámku, budově z doby novější, nalézá se 10 komnat s velikou síní a kaplí sv. Rocha, v níž se koná každoroční poutí lidem okolním četně navštěvovaná. Jména »Obořiště« nabyla od poplužního dvora, nedaleko na stráni ležícího a již z daleka patrného, na rozdíl ještě dvou **P-i** v témže hejtmánství. V **P-i** bývala tvrz; konc. století XIV. seděl zde jakýsi Mikuláš z Proseček. Později seděli na **P-i** Trčkové z Lípy a po nich Leskocvové, na počátku třicetileté války Ladislav Ostrovec z Královic, jenž stoje při odboji stavovském, zblaven byl všech svých statkův, a **P** prodána za 15.000 zl. manželce jeho Osianě ze Šebířova, jež po smrti manželové provdala se za Jana Leop. Voračického z Paběnic, ve kterých rodině **P** dále se uchovala. Koncem XVII. stol. **P** dostala se Hellfriedům a po nich Janovi Josefovi Běšnovi z Běšin, který r. 1724 ji prodal Felixovi Šenovci z Ungerwurtu, načež přišla v moc rytířů z Augusti r. 1733 a již r. 1747 Antonii Schleichartové z Wiesenthalu, která ji odkázala dceři Marii Františce, provd. Kerndligerové z Ehrenfeldu, r. 1817 koupil **P** svob. pán Rüdiger ze Stillfriedu, r. 1820 Josef rytíř Procházka, r. 1822 pražský měšťan Frant. Štěpán, r. 1829 Vincenc hrabě Valdštejn, od jehož potomků ji převzal koupí nedávno Leop. svob. pán Sternbach. *Pů.* — 12) **P** pod Křemešníkem, ves t., hejtm., okr., fara a pš. Pelhřimov; 47 d., 268 ob. č. (1900); 1tř. škola. **P** náležela od starodávna k Pelhřimovu, který tam měl rychtu. R. 1742 tam byl zřízen rustikální dvůr, který byl později emfiteutisován a na jeho gruntech vznikla samota několika menších hospodářů v »Hůrkách« řečená. *Pů.* — 13) **P** **Pustá**, ves t., hejtm. Jičín, okr. a pš. Nová Paka, fara Lužany; 22 d., 126 ob. č. (1890), kaple sv. Václava a 1tř. škola.

14) **P**, ves na Moravě, hejtm. a okr. Brno, fara a pš. Křtiny; 48 d., 343 ob. č. (1890).

Prosečko viz Prosíčka 3).

Prosečné (*Proschwitz*), ves v Čechách, hejtm. Vrchlabí, okr. a fara Hostinné; 119 d., 10 ob. č., 1061 n. (1890), 3tř. šk., pš., předelna nití a mlýn.

Prosečnice, viska blíže Křhanic v Čechách, hejtm. Kr. Vinohrady, okr. Jilové, fara a pš. Týnice n. Sáz.; 4 d., 41 ob. č. (1890).

Prosek: 1) **P**, **Prosí**k, starožitná ves far. v Čechách, hejtm. a okr. Karlín, pš. Vysočany u Prahy; 46 d., 559 obyv. č., 3 n. (1890), kostel sv. Václava, 2tř. šk., kamen. lomy a cihelna. Pokud dějinné paměti sahají, náleží kostel prosecký mezi nejstarší zasvěcené sv. Václava. Jest to budova trojdlílná v románském slohu, založená r. 970 od Boleslava II. na výšině prosecké. R. 1407 vdova Kristína Ulepayrová darovala kostel a dvůr prosecký řeholníkům augustiniánům karlovským. R. 1421 pobořili kostel husité a r. 1648 navštívili výšinu proseckou Švédové a pobořili ves i kostel. Kostel zůstal potom po 25 let v ssutinách; teprve r. 1675 přispěním záduší kostela sv. Martina byl opraven. Ves sama náležela až do poč. XV. stol. ke komoře král., r. 1534 spisovatelé Václava Nosalovskému, jenž ji ještě t. r. prodal Ondřeji Šmejdiři, r. 1544 dostala se staroměstské obci Pražské. Ferdinand I., zabaviv obci mezi jiným i **P**, prodal jej Janu ryt. z Bubna; ten tu seděl ještě r. 1619. R. 1770 zakoupena ves magistrátem pražským. Dne 30. září 1770 konána zde 800letá památka založení kostela, ke kteréžto slavnosti tehdejší primátor pražský Václav Fridrich z Fridenburku pozval Marii Terezii. Tato dala se při slavnosti zastupovati nejvyšším purkrabím pražským Filipem hr. Krakovským z Kolovrat a obdarila kostel drahocennými rouchy mešními. Slavnost podobná opakována o 100 let později. Na hřbitově odpočívá Honorata Zapová. *Srv.* »Květy« z r. 1870, č. 46—47.

2) **P**, ves v Přímoří, viz *Prosecco*.

Prosek, původně *Prosjak*, u Řekův *Prosakos*, středověký hrad v Makedonii, uzavírající průchod z pomořské roviny podle řeky Vardaru do hornatého vnitrozemí. Nepochybně je totožný s hradiskem na levém břehu Vardaru nad úžinou tak zvané Demirkapije, které popsal Hahn (*Reise durch die Gebiete des Drin und Wardar*, str. 167), se zbytky cyklópských zdí a ssutinou věže, s velikou vyhlídkou a strmým srázem dolů k řece. Za byz. císaře Alexia III. (1195—1203) zmocnil se toho hradu Chrs, velitel v Strumici, a uhájil se proti samému císaři, který jej marně obléhal. Proti bulharskému cíři Borilovi (1207—18) držel se v **P-u** příbuzný jeho Strěz pomocí srbského velikého župana Štěpána. **P** připomíná se i později u letopiscův byzantských, jmenovitě jako pomezí hradu proti Srbům, až jej za obč. války mezi Andronikem II. a III. r. 1328 trvale opanoval srbský král Štěpán Uroš III. Děčanský. Popisy nepřístupné polohy jeho u Nikety Akominata a u srbského mnicha Theodosija. *KJK.*

Prosektor (lat., franc. *prosecteur*) byl původně ranhojič, který při t. zv. anatomických nebo anatomických divadlech pitval mrtvolu, k čemuž profesor konal jen výklady; později byl to vůbec pomocník profesora anatomie, který měl jmenovitě hotoviti anatomické preparáty potřebné k přednáškám profesorovým. Nyní je místo **p**. téměř všude (vyjma Francii) běžnější název **a s s i s t e n t**

a **p.** nazývá se obvykle lékař při velikých nemocnicích, po případě i profesor pathologické anatomie, který koná pitvy mrtvol zemřelých v nemocnici, by tak byla přesně zjištěna diagnosa. Pracovna **p**-ova jmenuje se prosektura.

Proselachii (řád potrdídy ryb zralokovitých, *Elasmobranchii*) jsou primitivní, fosilní žraloci, kteří mají ústa sice také pod předním koncem hlavy, ale tuto nikoli v rostrum prodlouženou. Páteř obvykle neossifikuje (páteř acentrická); jen židka bývají jednotlivá těla obratlů nezřetelně vyvinuta a oddělena. Ploutve mají původní tvar biseriálního archipterygia. Náleží sem žralokovité ryby útvaru kamenouhelného a permského: *Xenacanthus* Beyr. (*Pieuracanthus* Ag.), *Orthacanthus* Ag. a *Cladodus* Ag.

Proselyté (z řec. »příselci, přichozci«) jsou ti, kdo víru mění, novověrci. **P.** u Židů byli pohané přestoupivší k víře židovské. Rozlišování v **p**-ty ve smysle širším a v **p**-ty ve smysle užším; prvéjším dříve neprávem dáván název »**p**-tů brány«, druhým »**p**-tů spravedlnosti«. Onino slovou v Novém zákoně přidružení (*inquilini*) nebo bohobojní: uctívají Boha Izráelova, ale nezachovávají všech příkazů zákona Mojžíšova (na př. obřizky). Tak řečení **p.** spravedlnosti přijali židovství bez výhrady; za dob novozákonních podstupovali po obřizce křest **p**-tů; byli rovnoprávní se Židy rodilými. Proselytství dnes znamená příhanou přes míru horlivé obrácení jinověrců na svou víru.

Prosečná (*Prosseln*), ves v Čechách, hejtm. a okr. Děčín, fara Nebočany, pš. Dubkovic; 33 d., 221 ob. n. (1890), cihelna a opodál dva mlýny.

Prosenchym, prosenchymatické pletivo, viz Pletivo 1).

Prosenice: 1) **P.**, ves v Čechách, hejtm. a okr. Sedlčany, fara a pš. Kosová Hora; 19 d., 146 ob. č. (1890), cihelna a popl. dvůr.

2) **P. Malé**, ves na Moravě, hejtm. Hranice, okr. Lipník, fara Veliké Prosenice, 42 d., 353 ob. č., 5 n. (1890), pš., telegraf a rolnický akc. cukrovar. — 3) **P. Veliké**, far. ves t., pš. Prosenice Malé; 59 d., 403 ob. č. (1890), kostel sv. Jana Křt. a sv. Antonína (od r. 1784 far.), 3řt. šk.

Proserpina, planetoida objevená 5. květ. 1853 Lutherem. Průměrná jasnost v opozici 10,5. Průměr v km 84. Označení (26). Gs.

Proserpina, název římské bohyně rovnající se řecké *Persefoně* (v. t.), z kteréhož jména vznikl lidovou etymologií s narázkou na latinské *proserpere*. Viz též *Ceres* a *Déméter*.

Prosetín, far. ves na Moravě, hejtm. Boskovice, okr. Kunštát, pš. Olešnice; 59 d., 359 obyv. č. (1890), kostel sv. Markéty, 1řt. šk., ev. kostel a 1řt. šk. a opodál Hamerský mlýn.

Prosofora (z řec. *πρός φέρω, προσφορά*), v prvních dobách křesťanství nazývaly se tak dary chleba a vína, které věřící přinášeli ke mši a z nichž část určena byla pro svátost

oltární, ostatní část pak sloužila k pohoštění po mši («večeře lásky»). Nyní nazývá se tak v pravosláví výhradně chléb, určený pro svátost oltární a zaměňující v kat. církvi hostii. Forma **p**-ry ustanovena byla moskevskou synodou r. 1667. Skládá se ze dvou pláček na sebe položených, z nichž horejší nese obraz čtyřkonečného kříže a nápis $\text{I}\text{C}\text{X}\text{C}\text{I}\text{I}\text{C}\text{I}\text{I}$, shodný s nápisem na prapuru Konstantina Vel. Některým chrámům a klášterům dovoleno zobrazovati na **p**-oře také svého patrona a jedinověřecům církvím kříž osmikoněčný. Podle předpisů **p**-ry mají býti zhotovovány z nejlepší pšeničné mouky pomocí čisté vody beze všech přísad, na př. másla, mléka a pod., z těsta kvašeného. U pravosl. chrámů prodávají se zhusta **p**-ry věřícím, kteří chtějí přinést je jako dar obětí. Bývá také zvykem neužitými při mši částmi neb celými **p**-mi podělovati po mši věřící.

Proschwitz viz Proseč 5), Prosečné a Prošovice.

Prosička: 1) **P.**, ves v Čechách, hejtm. Chrudim, okr. Nasevrvy, fara Bojanov, pš. Seč u Nasevrk; 14 d., 97 obyv. č. (1900). —

2) **P.**, ves t., hejtm. Č. Lída, okr. Mimoň, fara Jablonce, pš. Olšina; 15 d., 71 obyv. n. (1890). — 3) **P.**, Prosičko, Prosečko, ves t., hejtm. Semily, okr. Žel. Brod, fara Bzí, pš. Malá Skála; 24 d., 139 ob. č. (1890). 4) **P. Dolní**, ves t., hejtm, okr. a pš. Ledec, fara Čihošť; 14 d., 78 obyv. č. (1890). — 5) **P. Horní**, ves t., 11 d., 81 ob. č. (1890).

Prosíř viz Prosek.

Prosimiae (*Prosimii*, *Hemipithecii*), zool., viz Poloopice.

Prosinec, dvanáctý měsíc v roce. Chorvatsky sluje *prosinac*, pol. *grudzien*, malorus. *hruden*, lat. *december* (poněvadž v řím. kalendáři byl to měsíc desátý), odkudž jeho pojmenování v jazycích románských a germanických, i ruském (*děkabr*), slovín. a srbském (*december*) Slovo **p.** odvozují (Jungmann, Frben, Miklosić) od koř. *si*, slv. *sijati*, mrus. *sjajati*, rus. *sijat'*, *sinut'*, svítiti, a znamenalo by měsíc, ve kterém slunce opět prosvítá, pročež Čechové svátky vánoční, jež se slaví v tomto měsíci, nazývají světlymi svátky. Nastáváť v měsíci tomto doba zimního slunovratu (21. nebo 22.), kdy začínají se opět jasnější a delší dni. Avšak sluší připomenouti, že ve staré češtině až do polovice XIV. stol. (do r. 1360) slovo **p.** znamenalo měsíc listopad, ve kterémžto měsíci o jasnějších dnech (prosvitání) mluvití nelze. Proto asi Dobrovský pomýšlel na jinou etymologii hledaje ji v koř. *prosiiti*, poněvadž prý v době adventní (v listopadu i prosinci) pronáší se prosba za sezlání Vykupitele. Místo **p.** říkalo se od XV. stol. v Čechách, na Moravě a na Slovensku *prasinec*, že prý v tomto měsíci si zabíjejí prasata (hlavně o vánocích). V století XVI. objevil se u nás též pojmenování *vlčenec*, což jest patrně překlad něm. *Wolfmonat*.

Prosit, lat., na zdar, ať slouží ke zdraví. Sob.

Proskau viz Proskov.

Proske K a r l, proslulý hud. starožitník něm. (*1794 v Gröbnigu v Prus. Slezsku—†1861 v Řezně), syn statkářův, studoval medicínu a působil sprvu jako vojenský lékař; později jako praktik usídlil se v Hor. Hlohově. R. 1823 odešel do Řezna studovat bohosloví a byl tu r. 1826 vysvěcen na kněze. R. 1830 jmenován kanovníkem s titulem kapelníka při mariánské kapli tamže. P. prokázal neocenitelné služby hudebnímu badání. Především po Německu a po Itálii shromáždil v l. 1834—38 bohatou knihovnu starých skladeb zvláště ze stol. XVI. — XVII. a vydal r. 1850 Palestrinovo nejslavnější dílo »Missa papae Marcelli« v trojím zpracování: v původním šestihlasém, ve čtyřhlasém od Aneria a dvojsborovém (osmihlasém) od Suriana, r. 1853 počal uveřejňovati svůj sborník *Musica divina*, jenž obsahuje v 1. díle (1853) 12 čtyřhlasých mší, v 2. díle (1855) motetta pro celý rok, v 3. díle (1859) falsobordony, žalmy, magnifikáty, hymny a a. t. f. y. n. y. ve 4. díle (1863) pašije, lamentacce, respensoria, litanie a ambros. chvalozpěvy. »Te Deum«. Pokračování této sbírky redigují Fr. X. Haberl a Schrems. Sbírká čtyř- až osmihlasých mší P-m nasbíraných vyšla (1855—59) pod názvem *Sclectus novus missarum* a došli v ní zastoupení všichni vynikající skladatelé církevní původní ital. a něm. od Palestriny a Lassa až po Hassea a Handla. Skvostná knihovna P-ova přešla koupí v majetek biskupské stolice řezenské. Srv. Dom. Mettenleiter, K. P. (1868, 2 vyd. 1895).

Proskénion viz Proscenium.

Proskov (něm. *Proskau*), městys v pruském vládním obvodu a kraji opolském, 173 m n. m., má 2285 obyv. (1895), evang. a katol. chrám, pomologický ústav, lesnickou, ovocnářskou a mlékařskou školu, katol. učitelství ústav, pivovar, lihovar, továrnu na hospodářské stroje, rozsáhlé včelařství a pěstování lnu i konopí.

Proskovice, ves na Moravě, hejtm. a okr. Mor. Ostrava, fara a pš. Stará Bělá u Paskova; 62 d., 503 ob. č. (1890), 1tř. šk.

Proskovský (P r o š k o v s k ý) z Krohensteina Jan Š., právník čes. (*ke konci st. XVI. v Žebráce). Byl koncipistou české dvorské kanceláře. Erbem z Krohensteina nadán byl od cis. Ferdinanda II. za věrné služby prokazované cis. rodině. Syn jeho Jan H e n d r i c h P. (*1622 v Praze) proslul jako výborný právník. Vstupiv do služby k soudu nad appellacemi, stal se tam r. 1652 sekretářem a byv r. 1658 povýšen na doktora práv, 17. září t. r. radou téhož soudu na stolici doktorské. Místo řečené zastával až do smrti (†13. břez. 1668). O učené literární jeho polemicé s Kyblínem viz čl. Kyblín.

Proskribovatí. lat. vypověděti, prohlásiti za psance. Viz Proskripce.

Proskripce (lat. *proscriptio*) slula ve starém Římě veřejná vyhláška písemní, zejména vyhláška o prodeji. Za Sully bylo užito jména p. i pro vyhlášení politických odpůrců

za psance (protože jména jejich byla oznamována veřejnými vyhláškami písemními). Obvyčejně daly se p. hromadně a byly vždy velikým mimořádným prostředkem politickým; tak za Sully (r. 82—81), později (r. 43) za Octaviana, Antonia a Lepida. P r o s k r i b o v a n é měl každý právo zabít a jméni jejich připadlo státu: děti jejich neměly přístupu k čestným úřadům republiky.

Proskurník, bot, viz Althaea.

Proskurov, új. město rus. gubernie podolské, v nízké rovině obklopené vrchy, při vtoku řic. Ploské do Bugu, na ruské dráze Jihozápadní, má 22.915 obyv. (1897), z nichž je 29,8 % pravosl., 30,1 % katol., 39,5 % židův a 0,6 % jiného vyznání. Chrám pravosl. jso u 2, katol. 1, synagog a modliteben židov. 8, dále 2tříd. měst. škola, židovská, farní a 2 obecné školy Závodu průmysl jest 29 s 621 děl a roč. výr. do 1 mill. rubl., mezi nimi veliký cukrovar, továrna na tabák, 2 parní mlýny atd. P. připomíná se již v XV. stol., koncem XVI. stol. byl opevněn, za válek kozáckých byl silně zpuštěn, r. 1795 pak byl připojen k Rusku. — P r o s k u r o v s k ý újezd zaujímá severozáp. úhel gubernie s plochou 2611 km² a jest nejvyšší i nejvíce rozrytou částí gubernie. Nízké polohy nalézáme jen v údolí Bugu, který jest hlavní řekou újezdu a má přítoky v pravo: Ploskou, Samec a Volk, v levo pak ř. Bugnovku a Bužok. K úvodí Dněstru náleží Zbruč, Smotrič a Ušica Z užitečných nerostů vyskytují se vápence, piskovec a zula. Obyvatelů jest 204.246 (1897), z nichž jest 67 % pravosl., 24 % katol., 8 % židů a 1 % jiného vyznání, pravosl. chrámů jest 118 a katol. 24, nemocnice 2, škola 141 s 3960 žáky, závodů průmysl. 346 s 481 děl. (bez města P-a), nejdůležitější obchodní místo jest osada Jarmolinci, celní úřady jsou v Satanově, Tarnourdě a (Černom-Ostrově).

Tšr.

Proskynésis, řec., koření se. U starověkých národů orientálních byl nucen každý vzdáti králi p-si, t. j. vrhnouti se před nim na tvář a polibiti zemi.

Proslav či prolog viz Drama, str. 922 b.

Prosmík viz Prosmýky.

Prosmýk viz Průsmýk.

Prosmýky (*Prosmík*), ves v Čechách při Labi, hejtm., okr., fara a pš. Litoměřice: 98 d., 4 ob. č., 565 n. (1890), 1tř. šk., kaple, několik chiheln, par. mlýn a ovocnářství.

Proсна, řeka na hranicích německo-ruských, levý přítok Vartvy, tvoří téměř v celém svém toku hranici mezi Pruskem a ruským Polskem Délka řeky činí 180 km, úvodí měří 5389 km², hlavní přítoky jsou Olobok (40 km) v levo a Opinica (50 km) v pravo.

Tšr.

Proso v ohledu bot viz P a n i c u m.

P o b e c n é vyžaduje půdy kypřé, plevele proste a potravnými látkami bohaté, a proto daří se nejlépe po okopnáních, po ozimu dobře hnojením, po jeteli a na zoraném dmu. Na lehké písčité půdě seje se též ve směsi s vikou a ovsem, pohankou, vlčincem nebo kukuřicí. Půda připravuje se tak jako k ječmenu, na zimu hluboko zorává, z jara

bicounuje, dobře uvláčí a přiválcuje. **P.** sejeme po jarních mrazech, když půda se vvhřála na 12—15 °C, ke konci května až do půli června; pro pozdní siji zvolíme odrůdu ranou. Nesejme **p.** nikdy za mokra a neza-
dělávejme hloub než 1—2,5 cm lehkými brannami. Setba do řádků 20—30 cm vzdálených (33 l na ha) zasluhuje proto přednost před siji širokou (42 l na ha), poněvadž **p.** sluší dvakrát okopávat, a to v druhém lupenu a než se metá. **P.** určené ke krmení sejeme v období 14 dnův až do začátku srpna na široko. Okorá-li půda po prudkém dešti, rozdrobíme ji lehkým ježkem, je-li stav **p**-sa chabý, pomáhejme k lepšímu vzrůstu navážkou dusíkatých hnojiv. Když lodyhy a lupení zbarví se do žluta a větší díl zrní zvláště v konci klásků dozrál, přikročíme k žatvě, která se dostavuje v našem podnebí v srpnu a září. Ježto **p.** nestejně dozrává a rádo se trolí, poz-
něme laty dozrávající a zavezeme pod střechu, necháme jich dozrát a pak hned vymlátime. Slámu svážeme buď do otepí nebo necháme na řadě oschnouti a pak skládáme do stohu neb na odru v stodole. Výtěžek **p**-sa z ha jest: nejmenší zrní 8 hl, slámy 10 q, plev 90 kg, největší zrní 35 hl, slámy 40 q, plev 350 kg, průměrný zrní 20 hl, slámy 25 q, plev 225 kg. Zelené píce vynáší 100—150 q. Zrní chová živných látek: 12,7 dusíkatých, 3,3 tuku, 58 % uhlohydrátů, 9,5 % dřevoviny a 3 % popela.

P. skupené či bér daří se nejlíp v chudší půdě písčnaté a pěstuje se v Evropě v teplém podnebí, nejvýše po 50° s. š., odolá velikému suchu, kdežto za mokrého a chladného léta se nedáří. V chladnějším podnebí miluje půdu prstnatou písčité-hlinovitou, hlinito-písčitou i vápenatou. Výnos z ha jest: nejmenší zrní 15 hl, slámy 12 q, plev 50 kg, největší zrní 35 hl, slámy 40 q, plev 240 kg, průměrný zrní 20 hl, slámy 25 q, plev 120 kg. Bér, zvláště muchar, pěstuje se hlavně pro krmení, kde se nedostává luk a pastvin. Látek živných chová zelená píce béru: 1,8 % bílkovin, 11,8 % uhlohydrátů, 0,3 tuku; úživný poměr 1 : 7.

Prosobranchiata (Přídožabři), zool., viz Břichonožci.

Prosodie neboli prosodika, z řec., jest nauka o těch vlastnostech slabik a slov, jimiž se určuje, jak uživatel jest řečí při skládání rytmických celků (básni mluvou vázanou). Protože rytmus znatelný na řeči poříditi lze buď skládáním slabik krátkých a dlouhých anebo pravidelným střídáním slabik přízvučných a nepřízvučných, jest i **p.** dvojí: časoměrná (kvantitující) a přízvučná (akcentující).

P. časoměrná vyvinula se a theoreticky vypěstována byla u národův starověkých, Indů, Řekův a Římanův. Pro nás nejdůležitější jest časoměrná **p.** řecká, jejíž hlavní pravidla, kteráž platí celkem i pro latinu a češtinu, jsou tato: Slabiky dělí se podle trvání svého (kvantity) na dlouhé a krátké; dlouhé označují se značkou $\bar{\quad}$, krátké znač-

kou $\acute{\quad}$. Dlouhé jsou slabiky a) přirozeně (*natura*), které mají dlouhou samohlásku nebo dvojhlásku: $\bar{\Lambda}\eta\bar{\omega}$, $\bar{\alpha}\bar{\upsilon}\bar{\omega}\bar{\upsilon}\bar{\varsigma}$, $\bar{\lambda}\bar{u}\bar{a}\bar{d}\bar{a}\bar{n}\bar{t}$, $\bar{\lambda}\bar{á}\bar{s}\bar{k}\bar{o}\bar{u}$; b) položením (*positione*), které mají samohlásku krátkou, ale za ní skupinu dvou nebo více souhlásek, a to buď α) v témž slově $\bar{\epsilon}\bar{\lambda}\bar{\theta}\bar{\epsilon}$ $\bar{i}\bar{n}\bar{t}\bar{e}\bar{n}\bar{d}\bar{u}\bar{n}\bar{t}$, $\bar{j}\bar{a}\bar{s}\bar{n}\bar{o}\bar{s}\bar{t}$, $\bar{\beta}$) na konci slova jednoho a na počátku následujícího ($\bar{\epsilon}\bar{x}\bar{\tau}\bar{o}\bar{\upsilon}$, $\bar{i}\bar{n}\bar{f}\bar{a}\bar{n}\bar{d}\bar{u}\bar{m}\bar{r}\bar{e}\bar{g}\bar{i}\bar{n}\bar{a}$, dal mi). Posice mezislovná (když slovo končí samohláskou krátkou a následující začíná skupinou hlásek), která uznávána v řečtině, jenom zřídka však v latině, právem uznává se i v češtině aspoň za obojetnou. Jsou-li za samohláskou krátkou souhlásky dvě, z nichž druhá jest plynná (*l, r*), běže se samohláska ta za obojetnou, t. j. buď za krátkou nebo za dlouhou, a označuje

se $\bar{\quad}$, na př. ($\bar{p}\bar{a}\bar{d}\bar{l}\bar{a}$, $\bar{v}\bar{e}\bar{d}\bar{l}\bar{e}$). Všecky ostatní slabiky berou se za krátké ($\bar{\acute{\epsilon}}\bar{z}\bar{e}$, $\bar{r}\bar{o}\bar{t}\bar{a}$, $\bar{n}\bar{e}\bar{s}\bar{u}$). Pro češtinu platí ještě tato pravidla zvláštní: 1. hláska $\bar{e}$, která sama o sobě jest krátká, působí po souhláskách *b, f, m, p*, v posici slabiky předcházející, na př. $\bar{t}\bar{o}\bar{b}\bar{e}$ (= tobje), v $\bar{d}\bar{o}\bar{m}\bar{e}$ (= v domje); 2. jednoslabičné předložky, jako *na, do, za*, berouce na sebe přízvuk slova následujícího, jsou vždy polohou dlouhé, když slovo za nimi jdoucí začíná se skupinou souhlásek, na př. $\bar{d}\bar{o}\bar{s}\bar{l}\bar{o}\bar{v}\bar{a}$, na straně. Skladatelé veršů časoměrných dělávají si však často jiná ještě pravidla a dovolují si různé odchylky. Řecká a latinská **p.** jedná mimo to ještě o *elisi, synizesi* a *hiatu*.

P. přízvučná theoreticky vypěstována byla teprve v době nové, ac mnozi národové již dávno v praxi jí užívali. V ní vládne úplně přízvuk (slovný i větný); délka nemá v ní platnosti žádné. Jako každá řeč má svoje vlastní zákony přízvuku, tak v každé řeči **p** přízvučná má svoje pravidla zvláštní.

Hlavní pravidla české **p.** přízvučné jsou tato: český přízvuk slovný, jímž některá slabika ve slově nad ostatní vyniká, jest důrazový (expiratorní) a záleží v důraznějším vyslovení této slabiky ve slově. Označujeme jej buď ležatým písmem slabiky přízvučné nebo znaménky " ' " nad samohláskou slabiky přízvučné, na př. *vola-ti-volatí*. Přízvuk nepřináší s sebou ani zvýšení tónu hlasu (v čemž záleží přízvuk musikální) ani delšího trvání slabiky (přízvuk nedodává slabikám délky). Slabiky přízvučné označují se obyčejně znamením délky $\bar{\quad}$, slabiky nepřízvučné znamením krátkosti $\acute{\quad}$, což svedlo i mnohé theoretiky k nepravé domněnce, že v češtině slabika přízvučná jest vždycky dlouhá, nebo že se aspoň běže za dlouhou; proto zavedeno i jiné označování, a to — pro slabiky přízvučné a (pro slabiky nepřízvučné).

Hlavní přízvuk v češtině spočívá vždy na první slabice slova: otec, voditi, zanášeti. Mimo přízvuk hlavní mají slova více než

dvouslabičná ještě přízvuk vedlejší, který spočívá obvykle na slabikách lichých. U slova více než šestislabičných vedlejší přízvuk často kolísá, a proto třeba se jich vystříhati při skládání rhythmickém. Ze slova jednoslabičných některá méně závažná nemají vlastního přízvuku a nemožou proto státi na počátku vět, ale příklonují se vždy k slovu předcházejícímu; jsou to slabší tvary zájmen *tě, se, mě, ti, si, mi*, pak jednoslabičné tvary slovesa býti, jako, *jsem, jsi, bych*, a spojka *li*. To jsou příklonky (enklitika) v užším smysle. Ale nejenom příklonky, nýbrž i všechna slova jednoslabičná, pokud nemají silného přízvuku větého, mohou se příkloniti k slovu předcházejícímu: *spasitelnáš, ontorekneb předkloniti k slovu následujícímu: náš spasitel, tofeklon*. Jednoslabičné předložky jsou vždy přízvučné, berouce na sebe přízvuk první slabiky slova následujícího: *doměsta, navěži*.

Přízvuk větný jest ten, kterým přízvučná slabika jednoho slova ve větě vyznamenává se nad přízvučné slabiky slov ostatních, na př. lékař léčí, *Bůh* uzdravuje, to *p* a *n* náš pravil, to *n*š pán pravil. I přízvuku větného nutno dbáti při rhythmickém skládání přízvučném aspoň do té míry, aby přízvučná slabika slova, na kterém spočívá silnější přízvuk větný, nebyla brána v rytmu za nepřízvučnou.

Pravidla řecká a latinská *p.* časoměrná viz *Metrika*. Pravidla *p.* česká podávají na př. Sušilova *Krátká p. česká* (4. vyd. Brno, 1863), Bartošova *Česká čítanka pro IV. třídy škol středních*, vyd. I., Durdikova *Poetika* (str. 206 a 329). Velmi obšírně vložena česká *p.* přízvučná v pojednání J. Králové »O přízvučném napodobení starověkých rozměrů časoměrných« (»Listy fil.« XXV, 19—39).

Před vznikem umělého básnictví bývá i *p.* nedokonalá a vvvíjí se teprve později společně s metrikou, proto má *p.* ve svém vývoji skoro tytéž fáse jako *metrika*. Původně vládne pouze rytmus hudební bez ohledu na počet a jakost slabik (na tom stanovisku jsou dosud mnohá naše stará říkadla dětská); potom hledí se aspoň k tomu, aby zachován byl určitý počet slabik (Íránové, slovanský desitislabičný verš epický), pak konce půlveršů mají určitou kvantitu, z čehož potom vyvine se důsledně provedení principu časoměrného (Rekové, Římané); přechod k přízvučnému principu; verše přízvučné s určitým počtem kladů a neurčitým počtem (volných) dvihů; konečně důsledně provedený princip přízvučný. Jsou příklady, že dokonalá *p.* v pozdním vývoji literatury umělé zvrhne se k pouhému počítání slabik, jakož vidíme v řečtině na t. zv. patnáctislabičném verši politickém (viz *Politické verše*). Ale ne v každé řeči vyvinul se princip prosodický stejně dokonale a důsledně; ve francouzštině na př. není vlastně řádné *p.* Dokonale vyvinuta jest *p.* přízvučná v angličtině a ruštině. Princip přízvučný v některých řečech ustoupil časomíře působením cizího básnictví, jako v řeč-

tině i latině, v nichž panoval původně přízvuk; latinský versus saturnius byl přízvučný, teprve Ennius zavedl do latiny zároveň s řeckými metry *p.*-ii časoměrnou; u Plauta jeví se přechod od přízvuku k časomíře, neboť u něho někdy přízvuk převládá nad kvantitou. Se zánikem umělého básnictví chopila se řečtina (v době byzantské) i latina (v pozdní době císařské) zase principu přízvučného. Do jazykův evropských vnikla časomíra působením humanismu z latiny; byla však ve většině řeči těch záhy odložena; jenom v češtině a maďarštině drží se dosud vedle *p.* přízvučné. O historickém vývoji české *p.* pojednal obšírně Josef Král (»Listy fil.«, XX, až XXIII, 93—96). Viz též *Metrika*. JČp.

Prosodika, totéž co *prosodie* (v. t.).

Prosodion, u starých Řeků náboženská píseň, zpívaná obvykle za průvodu flétny při slavnostních processích k oltářům nebo chrámům bohův. Písňe tyto byly vypěstovány lyrikou chorickou, avšak již starý epik Eumélos složil *p.* určené pro Délos. S oblibou skládána *p.*-ia i později v rytmu daktylském; řady daktylské mívají tu obvykle předrázku.

Prosopalgie, z řeč., neuralgie lícní sídlící po většině vhorní větvi trojklaného nervu. *Mx.*

Prosopopoeia, řeč. (lat. *personificatio*), figura poetická, jež abstraktním pojmem, neživým věcem a zjevům přírodním přidává vlastnosti, řeč, úkony lidské.

Prospekt, z lat., vyhlídka neb výhled, rozhled, také vnějšek něčeho, na př. domu. V malířství *p.* značí zobrazení ulic, náměstí, skupin domů neb i celého města, avšak bez staffáže osob neb krajinářského okolí. Mimo to slove *p.* celní strana varhan, obrácená k oltáři a zdobená všelijak umělecky. Posléze jest *p.* tištěné předběžné oznámení nějakého díla, po výtce grafického, literárního neb uměleckého, také průmyslového podniku, s udáním obsahu, výzdoby, směru atd. Na Rusi slove *p.* přímá ulice, jako Něvský *p.* v Petrohradě.

Prosperovati, z lat., *prospivati*, dařiti se.

Prosseln viz *Prosemná*.

Prossimo, ital., totíž *meze*, v obchodním slohu nejbližší měsíc; *p. passato*, minulý měsíc; *p. venturo*, příští měsíc.

Prossnitz viz *Prostějov* 2 a *Vražice*.

Prostá, *Prostý*, ves na Moravě, hejtm. Dačice, okr. Telč, fara Panské Dubenky, pš. Počátky (v Čechách); 23 d., 161 ob. č. (1890), popl. dvůr.

Prostaphaeresis (z řeč. *πρόσθεσις*-sečtení a *ἀφαίρεσις* = odečtení) má dvojitý význam. U starých Řekův *p.* znamená nerovnost ve zdánlivém pohybu slunce, tedy nerovnost ve skutečném pohybu země okolo slunce, jejíž příčinou jest elliptická dráha země, čili rozdíl mezi pravou a střední anomálií, kterýť sluje rovnicí středovou. Pravá anomálie je brzy větší, brzy menší než střední, tak že je třeba brzy sečítati, brzy odečtati, abychom ze střední anomálie, která se mění

úměrně s časem, vypočtli pravou. Podle svědectví Ptolemaiova Hipparch vysvětloval úkaz tím, že slunce pohybuje se sice v kruhu, že však země nenalézá se ve středu tohoto kruhu, nýbrž mimo střed. Když v XVI. stol. vědy opět ožily, hvězdáři označovali **p**-sí přeměnu vzorců trigonometrických, v nichž se mělo násobiti a děliti, na talkové, v nichž se jen sečítalo a odečítalo. Přirozeno bylo to v době, kdy se trigonometrické tabulky vždy přesněji počítaly a kdy násobením a dělením trigonometrickými čísly bylo obtížnější a obtížnější a vyžadovalo více času. Počátky **p**-se nacházíme již u Araba al-Battánia, jenž o trigonometrii zaslulh si dobytí. V době renaissance bylo na ně již zapomenuto a potřeba praktická vedla k novému nalezení **p**-se. Pavel Wittich z Vratislavě, jenž r. 1580 několik měsíců dlel u Brahea na ostrově Huenu, byl asi prvný, který v XVI. stol. příslušný vzorec Hipparchův pro pravouhlý trojúhelník sférický přeměnil:
$$\sin a = \sin c \sin A = \frac{1}{2} (\sin(90^\circ - c + A) - \sin(90^\circ - c - A)).$$

Zdali je to jeho vynález nebo Braheův, nelze rozhodnouti. R. 1584 přišel totiž Wittich do Kasselu, kde lantkrabě Vilém IV. s Bürgim horlivě se zanašeli astronomií, a oznámil jim přeměnu onoho vzorce. Bürgi přeměnil pak četné jiné vzorce podobně. Vynalezením logaritmů **p**. stala se zbytečnou. VRÝ.

Prostas, řec., před síň; v domě staročeské sín v oddělení určeném pro ženy.

Prostata (lat.), předstojná žláza, vyskytuje se u ssavčích samců na počátku roury močové při výstupu čamovodův. U muže dosahuje velikosti kaštanu a nasedá ke dnu měchýřovému. Rozlišuje se na ní nezřetelný lalok pravý a levý, jež dají se z konečniku vyhmátati. Skládá se ze značně silné vrstvy hladkých vláken svalových a z části žlázové. Ta vybíhá četnými jemnými vývody přímo do roury močové, vyměšujíc bělavý výměšek význačného zápachu (*liquor* či *sucus prostaticus*). Na zvláštním výstupku v rouře močové, t. zv. sluči hlavičce, ústí se v předstojnicové části urethry oba vývody chamové, chovající mezi sebou nepatrný chobotek slizničný (*utriculus masculinus*), nad nímž bývá patrný t. zv. třetí lalok žlázový, který u žlaz poněkud zbytnělých vniká značněji do průsvitu počátečního oddílu roury močové. — **Choroby p**-ty jsou dosti častý a namnoze podmíněny přenesením chorobných pochodů z ústrojí sousedních. Tak provází prudký zánět (*prostatitis acuta*) zánět zadního oddílu roury močové při kapavce a hlásí se prudkou bolestí v hrázi a konečniku, tenesmem, při čemž ke konci močení s posledními kapkami objevuje se výměšek zakravnělý nebo hnisavý. Prohmatáním skrze řiť lze zjistiti, že **p**. je naběhlá, horká i velmi citlivá. Často přestávají tyto příznaky v době poměrně brzké, jindy pak vytvoří se hlízy buď v **p**-tě samé (*prostatitis phlegmonosa*) nebo i ve vazivu kolem ní (*periprostatitis*). Jsou to choroby vždy velice závažné, jež vésti mohou

i k pyeemii a vyžadují obezřetného léčení, namnoze i chirurgického zákročení. **Pro**-vleklý zánět (*prostatitis chronica*) druživá se rovněž ke kapavce a jeho léčení souvisivá také s léčením jejím. Z ostatních změn **p**-ty možno uvést její zacházení (atrofii) ve stáří, což nepůsobí zvláštních příznaků, a pak její zbytnění (hypertrofii). Není to výraz úplná případná, poněvadž jde tu o pochody složitější, jmenovitě arteriosklerotické, ale je běžný. Nejčastěji zachvacovány bývají střední částky (t. zv. třetí lalok) **p**-ty, jež se nápadněji zvětšují, vynikající jako značnější nádorek do průsvitu roury močové při t. zv. krčku měchýřovém, tak že tím i průchodnost její mohou zahraditi. Z toho pak vyplývají další následné zjevy v měchýři močovém, močovodech a ledvinách: hromadění moče v měchýři, jeho zbytnění, roztažení a posléze úplné ochrnutí, s dalšími důsledky pro močovody a ledviny. Léčení může býti radikální tím, že vyčnávající lalok **p**-ty po vykonaném vysokém řezu měchýřovém se odřízne neb o elektrolytickou cestou zničí. Jakkoliv tyto a jiné metody jsou v moderní chirurgii značně zdokonaleny, přece nejčastější léčení takového zbytnění je přec jenom palliativní řídic se dle jednotlivých stadií zbytnění žlázového a pak dle toho, až kam onemocnění celého ústrojí močového pokročilo. Spočívá tudíž nejprve v podávání prostředků počistujících a utišujících s rozmanitými balsamiky, pozdě i v pravidelném cevkování či kathereterismu, jemuž i nemocní sami snadno se naučí, jakkoliv někdy takové cevkování stává se i odborníkovi neobyčejně obtížným. Vždy dlužno při tom přihlížeti ke sduženým onemocněním celého ústrojí močového a vedle přímého léčení vhodně zříditi také celkovou životosprávu. Z ostatních onemocnění vyskytuje se v **p**-tě také zvl. rakovina a tuberkulosa

Prostěho, příjmení dvou rodin starožitných: **A. Batelovští** z **P.** byli erbu jednoho neb dvou řemdicův a pocházeli z moravské vsi Prostého. Rynart (1367) byl r. 1407 purkrabí na Jindř. Hradci a kupoval v l. 1407 až 1409 drobné statky okolo Prostého. Jeho potomek Vilém prodal r. 1417 Prostý. Mikuláš a Jan, bratři, drželi statečky u Načerrace v Čechách. Jan z **P.** vyskytuje se od r. 1459 v držení Batelova, který držel r. 1505 Petr ar. 1510 Jindřich. Mikuláš B. z **P.** dosáhl r. 1532 Salavice, jež synové jeho Jan a Linhart ok. r. 1549 prodali, koupivše v Čechách Pluhový Žďar. Jak se zdá, poměli bez dědicův. — **B.** V Prachensku žila rodina téhož příjmení, ale erbu dvou medvědíh noh, jejím jejíž původstí není známo. Později rozdělila se na pošlosti Čabuských, Hořčičův a Zálezských z **P.** (viz tyto články). Ščk.

Prostějov: 1) **P.**, ves v Čechách, hejtm. Chrudim, okr. a pš. Nasevrky, fara Žumberk, 11 d., 77 ob. č. (1890).

2) **P.** (*Prossnitz*), město na Moravě, leží v úrodné krajině na Hané, má 26.309 obyv., skládá se z obce křesťanské a židovské. Obec křesťanská, jež skládá se z vnitřního města,

čtyř předměstí a 11 náměstí, má v 1503 domech 24.897 obyv., z nichž jest 23.933 národnosti čes. a 964 něm. V židovské obci je ve 106 domech 1412 obyv., pak 2 synagogy (nová projektována), chorobinec a nemocnice, 4tř. škola. — Židé byli v P-ě usazeni nepochybně již v XIV. stol., což lze vyvoditi z toho, že škola se tu připomíná již r. 1540 jako dávno stávající. Má se za to, že přibylí, když vyhostila židy Olomouc. Až do r. 1870 bylo vnitřní město obeháno pevnými hradbami a mělo čtyři brány; na místě hradeb a příkopu vroubeno jest město stromořadím lipovým, uvnitř pak jsou 3 velika obdélná náměstí, Žerotínovo, Františka Josefa a Perštyňské. Vnitřní město nedoznalo žádné důležitější změny, za to, co obyvatelstva přibývá, nápadně rozšiřují se předměstí. R. 1669 měl P. 255 d., r. 1788 počítalo se v 600 d. 5679 obyv., r. 1825 katol. 6967 a židů 1547. Mezi budovami vyniká svým zevnějškem zámek, jež pokládá dlužno za nejstarší budovu v městě; byl to původně zámek lovecký. Je stavěn ve čtverhranu z velmi pevného kamenného zdiva o jednom poschodí. Kamenná brána je zdobena allegoriemi a v nádvoří jsou ve stěnách erby kravařsko-perněsteinské. Za invase Švédů r. 1643 zámek utrpěl na své podobě, ježto 4 věže jeho shorely. Dnes, co je zámek majetkem záložny a zastavárny, je značným jejím nákladem vně i uvnitř opraven; zvenčí jest viděti na zdech krásné sgrafity s podobiznami některých osob historických, držitelů zámku s případnými nápisy a uvnitř jsou moderně zařízené byty. Ve zdi na straně vých. záložna dala zasaditi pamětní mramorovou desku svému dlouholetému zaslužilému starostovi Karlu Vojáčkovi, po němž pojmenováno též nové upravené náměstí. Far. chrám Povýšení sv. Kříže byl vystavěn na téžém místě, kde stál starší t. jm. od utrakvistů r. 1522 ve slohu gotickém, nynější podobu má po vyhoření r. 1697. Nad hlavním oltářem jest zářný kříž pod baldachyem spočívajícím na pěti sloupech mramorových. V lodí jest galerie po obou stranách, pod níž jsou boční oltáře. Z původní stavby zachovalo se po požáru pouze gotické presbyterium. U vchodu do chrámu na západní straně postaven ve zdi epitaf paní Johanky z Kravař (†1495). Těsně k hl. chrámu přiléhá chrám čili kaple Nejsvět. Trojice, kteráž sloužila kdysi kněžím řeholním za domácí kapli, když tu Petr z Kravař r. 1391 založil klášter augustiniánský Navštívení P. Marie. Při této kapli dlužno hledati rodinnou hrobku pánů z Kravař, v níž jsou také uloženy drahé pozůstatky slavného reka z husitských válek pana Jindřicha z Plumlova, kterýž padl r. 1420 pod Vyšehradem u Prahy. Rovněž z kláštera, jenž v dobách husitských zašel, jsou tu jen nepatrné zbytky v chodbě křížové. Filiální chrám sv. Petra v kovech, na předměstí Brněnském, pochází asi ze XIV. stol. Hlavní oltář vrouben jest znamenitou dřevorezbu představující Večeři Páně. Při chrámě bývali kdys utra-

kvističtí faráři; stará fara připomíná se ještě r. 1609. Chrám tento, jenž byl r. 1728 přestavěn, má 5 bočních oltářů a 2 epitafy, také v hrobce pod kostelem pochovano mnoho kněží bratrských. Kolem chrámu rozkládá se městský hřbitov, na němž již se nepochovává. Vedle chrámu sv. Petra je hřbitovní kaple sv. Lazara s náhrobkem p. Oldřicha Valkouna z Adlaru, bývalého úředníka perněsteinského (†1581). Chrám sv. Jana Nep. s klášterem a nemocnicí milosrdných bratří od r. 1739. Klášter založila Marie Anna kněžna z Liechtenšteina. Na předměstí Brněnském v Zešovské ulici, při býv. klášteře kapucinském, byl od r. 1755 až do zrušení jeho r. 1784 - Chrám sv. Barbory. Město dalo k tomu podnět, aby při tomto chrámě zřízena byla druhá duchovní správa, k čemuž přispěti se má milodary různých dobrodinců. Nyní se již chrám upravuje a věz se dostavuje, chrám má býti zasvěcen sv. Cyrillu a Methoději. Dále jest tu kaple sv. Floriana v Hliníkách a kaple sv. Anny na předměstí Anenském. Na náměstí Františka Josefa jsou památné budovy: býv. magistrát, kde je nyní okr. soud (nová soudní budova se staví v třídě Havlíčkově). Budova magistrátní postavena r. 1520, má vzácné průčelí a starožitné schodiště, její krásný renaiss. portál zřízen za Jana z Pernšteina r. 1538. Na protější straně jest dům Pernšteinský, zv. dům Zhaněluv, taktéž se vzácným portálem, jenž sdělán byl za Vrat. z Pernšteina r. 1571. Uprostřed náměstí vypíná se kamenná socha P. Marie z r. 1714, Od níž nedaleko ještě koncem XVII. stol. stával pranýř. Na Žerotínově náměstí jest okr. hejtmánství a Měšťanská beseda. Radnice, jež stojí naproti nové poštovní budově za býv. vodní branou, nemůže vyhověti v dosavadních rozměrech svému účelu, za kterouto příčinou nahrazena býti má novým projektem na náměstí Františka Josefa. — Úřady v P-ě jsou: okr. hejtmánství, okr. soud, hlh. berní úřad, vrchní berní inspektorát, dvoji aerární pošta, nádraží Sev. dráhy cis. Ferdinanda a Morav. západní, telegraf, telefon, cechovní úřad, finanční stráž, katastr. evidenční úřad, sídlo silničního výboru a jedné divise zeměbraneckého pluku huľánského č. 4. — Ústavy v z d ě l á v a c í: státní vyšší gymnasium, dvě zemské vyšší reálné školy, čes. a něm., zemská zimní hospod. škola, st. odb. tkalcovská škola, městská vyšší obchodní akademie s internátem a školou pokrač. chlap. 3tř. a pokrač. školou divčí 1tř., tři české školy obecné pro chlapce 6tř. a dvě 5tř., měšťanská škola chlap., česká obecná škola divčí s měšťanskou spojená, dvě samostatné obecné školy divčí o 5 tř., dvě něm. školy obecné chlap. o 6 tř. a 2 tř., něm. obecná škola divčí s měšťanskou spojená, něm. obec. škola divčí 2tř., obec. mateřská škola čes. o 6 odděl., něm. mateřská školka soukromá, všeobecná průmyslová škola pokrač. čes. a něm., česká odbor. pokrač. škola pro krejčí, městská pokračovací škola česká pro dívky, městská hudební a zpěvní škola, večerní kurs pro děl-

nice a služby, veřejná knihovna městská a čítárna lidová; vychází tu 6 místních časopisů čes. a 1 něm. Humanitní ústavy: veřejná lidová kuchyně a odborný spolek jubilejní jednoty lidumilů na Moravě. O zdravotnictví pečuje v P-ě 22 lékařů, 3 lékárny, všeobecná nemocnice, chorobinec a sirotčinec, nemoc. pokladny, okresní, I. nemoc. invalidní »Jana z Boha«, »Lazar« a Cyrilla-Methoděje, dále nemocnice milosrdných bratří a mnohé podpůrné bratrské pokladny různých spolků. — Ústavy finanční: městská spořitelna, záložna a zastavárna, expositura vídeňské bankovní jednoty, něm. výpocný úvěrní spolek. — Závody průmyslové: 3 pivovary, 4 sladovny, 3 továrny na hospod. stroje a slevárny, městská elektrárna, plynárna, několik továren na likéry a lihoviny, octárna, lihovary, kolínská továrna na cikorii, sirkárna, 2 parní mlýny a mlýn vodní, 4 kruhové cihelny, mydlárny, barvírny, bělidla, 4 knih-tiskárny, továrny na obuv, koše a klobouky a konečně několik továren a konfekcionářských závodů na oděv, jehož vyváží se od sud za hranice co rok za několik millionů. Průmysl rukodělný na výrobu látek bavlněných, zejména barchanu, poklesl tu velikou měrou, jakmile zboží toto počalo se vyrábět po továrnicku. Tkalcovina dnes tu jen živoří a za nedlouho snad úplně zajde. Na místě této živnosti zařizují se tu také již továrny na plstěnou obuv a valašské papučce, koše, klobouky slaměné a zboží pletené. Vedle domácích řemesel a živností čilý jest tu obchod najmě s obilím. Prostějovské trhy týdně i výroční bývají městu zdrojem značných příjmů; místní družstvo hospodářské stará se pilně o zprostředkování nákupu i prodeje obilí i jiných plodin. — Spolky: Podle nejnovější statistiky napočítalo se v P-ě 83 čes. a 42 něm. spolků. — Erb měst.: štít ve dvě pole rozdělený, v poli levém jsou červené brány se stříbrnými hlavami hřebů na zlatoklasé půdě; v pravém poli modrém jest půl černé orlice se zlatým zobákem a zlatými drápy.

Dějiny. P. má jméno od Prostěje, s nímžto se v diplomatarii často setkáváme. Nepochybně měl tu lovecký zámek neboli tvrz, kolem níž se usazoval lid, čímž poněnáhu vznikala osada. Ponejprv činí se o ni zmínka na listině, vydané tuto r. 1213 králem Premyslem I., jížto se potvrzují některá nadání klášteru tepelskému. P. nazývá se tu pořád ještě vsí, na níž měl také probošt olom. plnou dědinu; stejně markrabě Vladislav ponechává klášteru na Hradištku u Olomouce r. 1215 důchody na vsi P-ě. Podobá se, že vsí slul P. až do pol. XIV. stol., pokud totiž náležel zeměpánům. V 2. pol. XIV. stol. setkáváme se tu najednou s dvěma držiteli, totiž s jistým Přibíkem ze Šellenberka, jenž r. 1359 manželce své Elišce zapsal 250 hř. gr. praž. věna na jedné polovici P-a, co zatím druhou polovici drželi jeho dva vlastní bratři Čeněk a Ondřej. Boček z Kunštátu r. 1365 koupil tuto druhou polovici P-a od Čenka a On-

dřeje a Artleb z Kunštátu prodal ji r. 1374 i s tvrzí, mlýnem a dvorcem Benešovi z Kravař, držiteli Plumlova, který měl již před tím polovici P-a, již držel kdys Přibík. Beneš odevzdal potom před svou smrtí (†1375) vše toto i s Plumlovem a okolními vesnicemi svému synu Petru, jenž takto se stal samostatným pánem celého P-a, a tudíž od tohoto času přináležel také P. k panství plumlovskému. Kdy byl však P. na město povýšen, neznámo. Ale poněvadž Petr z Kravař a Plumlova P-u r. 1406 potvrzuje všechna práva městská, lze souditi z toho, že P. byl již dříve městem a to již tenkrát, když byl rozdělen, poněvadž výslovně se tu na listině mluví o starém a novém městě. Listina Petrem vydaná svědčí o tom, jakých práv a výsad nabyl P. Měšťanům bylo dovoleno bráti užítky nejen z mýta, nýbrž i ze všeho, co by koli do města bylo přiváženo, v sporných věcech, ohledně míry obilní a nápojů, nemusili již se tázati Brněnských, ale mohli použiti práva Olomouckého; mimo to zproštění byli robot a přírknuto jim právo svobodného nakládání s majetkem a právo dědičné. Řídě se tradicemi zbožných předků, Petr z Kravař založil r. 1391 po vzoru kláštera roudnického klášter augustiniánský pro 12 řeholníků a 1 probošta, do kteréhož kláštera přijímání bývali pouze přesi Čechové. Po smrti Petrově (†1411) P. připadl synu jeho Jindřichu z K. Nástupci Jindřichovi byli jeho dva synové Jiří a Václav. Tento jsa bezdětek, odkázal svému bratru Jiřimu některé hrady a panství. Jiřím vymřel starodávny rod panů z K. po meči r. 1466. Statek Plumlov s P-em připadl po smrti Jiřikově dceři jeho Johance z K., provdané za Jana Heralta z Kunštátu. Po smrti tohoto (†1490) Johanka ustanovila za dědičku Plumlova a celého panství dceru svou Lidmilu, která se provdala za Vratislava z Pernšteina, jimž nastoupili noví držitelé P-a. Po Vratislavově smrti (†1496) stal se nástupcem bratr jeho Vilém z Pernšteina. Sidle po nějaký čas v P-ě, posílal odtud mnoho důležitých listů na různá místa osobám, s kterými býval v důvěrném přátelství. Svě rozsáhlé statky rozdělil Vilém ještě za života svého dvěma svým synům Janu a Vojtěchu z Pernšteina. Jan zdědiv potom po svém bezdětném bratru Vojtěchu všechny jeho statky, tedy i Plumlov s P-em, stal se najednou zámožným, že jej zvali »Bohatým«. Po jeho smrti byl Plumlov — P. přikázán jednomu ze tří synů, totiž Vojtěchu, který všechno své zboží, jsa bezdětek, odkázal bratru svému Vratislavovi, jenž byl velikým maecenášem věd a umění. Než velikým útratám na to činným a vůbec nádhernému žití nestačilo již na dlouho jmění jeho, proto začal prodávati panství za panství. Synové Vratislavovi, Jan a Maximilián, nemohli udržeti rodinného jmění následkem zadlužení a proto onen r. 1590 zastavil P. s Plumlovem knížeti Karlu z Liechtenšteina za 8000 zl., jemuž po 5 letech za doplatek celé panství přešlo úplně v majetek, což zem. soud v Brně r. 1599 potvrdil. A od

tohoto roku jsou členové knížecí rodiny Liechtensteinské držiteli P-a, užívající s městem zároveň práva kollaturního. Kravařové a Pernštejnové pozdvihli P. a dopomohli mu k nemalému blahobytu tím asi, že mu propůjčovali mnohé výsady a chránili řemesel a živností cechovními privileji. Také od zeměpánů P. byl obmyšlen několika výsadami, nanejmé těmi, že město obdrželo výroční trhy a dodatečně potvrzení všech privileji. Král Matiaš udělil však městu r. 1486 i to právo, aby všechny listiny pod obecní pečeti vycházející zeleným voskem přikrývati se mohly. Ale při všech těchto vymoženostech, jimiž umožňován byl rozvoj a blahobyt města, zakouseti bylo P-u mnohých nepřijemností a to zvláště za nepokojných dnů válečných. Válka 30letá doléhala kutně na P., zejména když přitáhli do okolí r. 1642 Švédové. A sotva že město se vzpamatovalo, přišli Prusové, kteří kraj po 7 let hubili. A takovýchto svízelů válečných neušetřeno město ani za doby, kdy Francouzi a Rusové r. 1805 vtáhli do P-a. Město bylo nuceno pečovati o potřeby armádního sboru franc., o čemž je zachováno mnoho listin. Také válka r. 1866 vyžádala si zde svých obětí. — Co se týče samosprávy, P. mival až do r. 1850 svůj magistrát, při němž se úřadovalo, vyjma nejstarší dobu, kdy správa byla latinská, do polovice století XVIII. výhradně česky, od této doby až do r. 1892 uhostil se v obecních úřadech jazyk německý, který však dnes za nového českého zastupitelstva úplně je vytlačen. Utěšený rozvoj P-a, vzrůstání českých závodů, přibývání českých škol a humanitních ústavů je patrně známkou zdravých poměrů národnostních. — V ohledu náboženském P. stal se dosti památným. Tak na př. učení husitské hned po svém vzplanutí našlo volného přístupu mezi obyvatelstvem P-a, poněvadž pánové z Kravař, Václav a Jiří, stali se horlivými ochránci jeho. Stav věci se nezměnil, ani když Pernštejnové nastoupili zde vládu. Patrný toho důkaz máme na Vilému z Pernšteina, jenž, ač katolík, dovolil zvláštním listem r. 1510 Prostějovským, aby si bez překážky volili kněze, kteří by jim podávali tělo a krev Páně pod obojí způsobou. I syn Vilémův Jan, jak známo, velmi stranil novotářům a za to zjevně pronásledoval katolíky; kdežto Vojtěch z Pernšteina nejen že nepřál katolíkům, nýbrž nenáviděl i stranu podobojí a Bratří. Založiti zvláštní náboženskou sektu po způsobě evangeliků, v níž děkan prostějovský měl býti hlavou, překaženo bylo jeho předčasnou smrtí (†1561). Vedle Jednoty bratrské byli v P-ě také novokřtenci. Bratří byli tu však hned po založení v hojném počte a r. 1499 měli pohromadě v P-ě úzkou radu a r. 1502 již svůj vlastní sbor, kde je nyní farský dvůr. Bratrská škola prostějovská a seminář pro kněze bratrské lálaly často do P-a mnoho vědychtivých jinochů, mezi nimiž vzpomíná se Jan z Žerotína a sám Blahoslav, přední člen Jednoty. Také veřejné sanatorium bratrské, jež řídil někdy známý lékař a humanista

Jan Nigr, těšilo se věhlasu nemalému mezi Bratřimi. Synody jejich, jež konaly se v P-ě v l. 1535, 1549, 1553, 1555, ukazují také na mohutnost Jednoty v tomto městě. Avšak Bratří plnili byli vedle toho v šíření osvěty také knihtiskem, k čemuž hodil se jim P. znamenitě, poněvadž tu byly domovem mnohé šlechtické rodiny, ponejvíce přívrženci jejich strany. V jejich tiskárnách vytištěna byla mnohá vzácná díla, jichž napočteno 77 kusů. Rodák prostějovský, Kašpar Aorgus (Mecír), měl zde již r. 1527 soukromou knihtiskárnu, u něhož vytištěna byla první česká kniha na Moravě. Pak se tu připomínají knihtiskaři Jan Olivetský, Jan Günther, Alexandr Plezeňský, Václav Kompositor a ještě r. 1602 jakýs Jan, impressor. Tisky z prostějovských knihtiskáren doby této jsou dnes velikou vzácností ve světě obchodním a literárním. Všechny zde vyjmenované náboženské sekty udržely se v P-ě až do památného r. 1620, ačkoliv biskup Stanislav Pavlovský s dovolením Vratislava z Pernšteina horlivě usiloval missiemi o to, aby zde usazování byli opět faráři katolíci. Záměru tomuto vzpíralo se měst'anstvo mocně a bránilo se potud, až konečně na stálé doléhání Karla z Liechtenšteina a jeho choti Anny veskeren odpor byl zlomen a všichni akatolíci v P-ě, až snad na ty, kteří se raději vystěhovali neb vyprodali, k víře staré se přihlásili. R. 1631 již veskeré obyvatelstvo v P-ě bylo opětně katolické. — V P-ě se narodili: Jan Filipec, biskup (†1509), Jan Klenovský, přední člen Jednoty bratrské (†1498), Matěj Rejsek, proslulý stavitel (†okolo r. 1505), Ondřej Štefan, biskup Jevnotě a jeden z překladatelů bible kralické (†1571) — Literatura. O P-ě vydány doposud spisy: Faktor, Popis okres. hejtm. Prostějovského; Koželuha. Jan Filipec, biskup Velko-Varadinský a správce biskupství olom.; t., Paměti o školách prostějov. od počátku až po bitvu bělohorskou; t., Knihťiskařství v P-ě v XVI. a XVII. stol., t., Paměti o věcech náboženských v P-ě od nejstarší doby až do r. 1620, rozvržené na 5 částí, I. dějiny a zánik kanonie augustiniánské, II. církevní správa, III. špitál městský, IV. Vojtěch z Pernšteina zakládá novou církev, V. jednota bratrská; t., Jan Al. Hanke z Hankenšteina, obránce jazyka českého.

Kha.

Prostějovičky, ves na Moravě, hejtm. Prostějov, okr. a pš. Plumlov, fara Krumsin; 61 d., 307 ob. c., 4 n. (1890), kaple a myslivna. Náves je zachovalá okrouhlice.

Prosteritz viz Přezetice.

Prosthese viz Přisouvání.

Prosthesisima L. K., větší (až 1 cm dl.) pavouci, velmi hbití, těla protáhleho, barvy žlutavé, hnědé až černé. Hlavohruď zploštělá jest napřed zúžená a má zřetelnou rýžku. Prsní deska jest úzka. Okraj žlábků kusa-del I. jest buď ozubený nebo jen zrnitý, řidčeji na okrajích zadním bezzubý. Kusadla II. plochá s příčným vtiskem. Nohy dlouhé a silné (4, 1, 2, 3). Holeně 4. páru noh jsou nahoře bez trnův. Drápky noh jsou silné,

ostře zahnuté, s málo zoubky (2 u subterranea). Zánartí 3. páru noh mají na předním okraji na konci dole hřebínek ze štětín; zadní okraj zánartí 3. a 4. páru noh nemá trův nebo jen jeden trn. Přední řada očí je ku předu vypuklá (*recurva*). Oči její jsou sblíženy, ale zřetelně odděleny a skoro stejny. Zadní řada očí jest skoro rovná nebo málo ku předu vypuklá a sotva delší než zpodní. U nás zjištěno bylo 10 druhů, žijících v trávě, v listí, pod kameny atd. Samičky před nakladením vajíček hotoví buď řídkou chodbu krátkou, buď toliko zámostek na vajíčka, upevněny řídkými vlákny na stěnách úkrytu. Nsk.

Prostiboř, far. ves v Čechách, hejtm. a okr. Stříbro, ps. Kladruby; 74 d., 374 ob. n. (1890), kostel sv. Mikuláše z r. 1753—56 (ve XIV stol. far.), 2řř. šk. R. 1115 připomíná se mezi zbožím kláštera kladrubského. Bývalá tvrz byla kolébkou Prostibořských z Prostiboře. Statek prostibořský, jinak řeč. Kopeck, drželi v XVII. stol. svob. p. ze Šimtyňku, potom hr. z Oprštořu, Václav Hora z Ocelovic, Jindř. svob. p. z Grafenreithu a od r. 1845 kn. z Löwensteina.

z **Prostiboře**, příjmení staročeské rodiny vladycké, jež později rozvětvila se na polští Hvozdičův, Humpolcův a Podmoklských z P. (viz tato hesla). Sck.

Prostituce. Definice p. kolísá podle různých hlediska. Moralista, theolog, hygienik, zákonodárce, socialista, historik, ethnograf každý základní rys její kreslí jinak a pojem i význam její kolísá v různých časech i v různých okresech. Pojem p. souvisí těsně s pojmem manželství, jest téměř jeho korolátem. Názor o posvátnosti a nerozlučnosti manželství vymezuje nejostřejší profil p. a jinaký jest pojem její u katolíků, jinaký u těch vyznání, kde manželství jest rozlučitelné. U polygamistův a u národův s manželskými styky zcela volnými má význam opět jiný. Přísný moralista zove p-ci přímo každý pohlavní styk mimomanželský a i jen pouhý mimovolný pud, překračující mez manželství. I měře rovně oběma pohlavím stanoví podmínku absolutní čistoty panické před snátkem a manželské věrnosti nejen fysické, nýbrž i intelektuální. Jiní, nemajíce zrění k právnímu i církevnímu pojmu manželství, neshledávají v trvalém konkubinátě povahu p. a spatřují základ její fysický ve střídání styků s různými osobami buď v krátkých obdobích za sebou jdoucích aneb současně v době téže. Někteří, majíce na zřeteli lásku, nespátřují ve styku pohlaví, ač jestli motivem jeho náklonnost, p-ci a mluví o ni teprve, jeví-li rys ziskuchtivosti, zacházejí zase až tam, že stín její vrhá i v manželství uzavřené ze zisku. Něky však motivem p. není ni láska ni zisk. V těchto nejděčejších případech plyne z převládání bujného pudu pohlavního, jenž rozčilen jest abnormně neb i chorobně (typ Messalina). Společnost definujíc p-ci nestejně se má k jednotlivým pohlavím. Mluví se sice o padlé ženě, nikoli však o padlém muži. Pojem viny a nevinosti jest tu naprosto

různý a vidíme ostatně, že kolísá podle různých vyznání, zákonův, u různých národův i v různých časech. Ve starověku setkáváme se s p-ci bohoslužebnou. Kult Astarty Foiničanů, Mylitty Babylónanův, Afrodity na Kypru byly provázeny p-ci kněžek příslušných božstev. U mnohých národů východních panny bývaly obětovány bohům, zastupovaným svými kněžimi. Toto hierarchické jus primae noctis jest obdobné pozdějším zvykům feudálním. P-ci náboženskou ostatně shledáváme v dobách pozdějších i soudobně u některých sektářů (adamité, novokřtenci, některé sekty ruské). U některých kmenův potkáváme se s p-ci pohostinnou. Hostitel propůjčuje hosti manželku nebo dceru a jest uražen pomíjením jich. Nejčastějším základním rysem p. jest zisk od motivův nejnižších až k nejvyšším a nejobyčejnější definice její jest: propůjčení těla vlastního komukoli za příčinou zisku. Ukójiti hlad, zamežiti bídu fysickou, vyhnouti se strádání, odpor k práci, neschopnost uhájiti živobytí, žádostivost pohodlí, náchylnost k přepychu, snaha po úspěchu, vlivu, výsledku ve všech svých nejrůznějších variacích bývají příčinami jejími. Od ubohé Razkolnikovy Soni až ke spanilé Fryně a všemocné Pompadourové lze stanovití stupnice dlouhé v historii, literatuře i v životě soudobém a základní tón jejich jest zisk a úspěch. Oba nejmocnější pudy lidské si tu vzájemně podávají ruce. Pud pohlavní slouží pudu po sebezachování. Tento poslední jest hlavní příčinou nabitky žen. Naproti tomu u mužův jest hlavní pákou pud pohlavní, jež obyčejně nelze zmocit tak snadno jak lehce Björnson a Tolstoj předpisují. Život moderní ve všech svých jednotlivostech, literatura i umění probouzejí záhy, možná i předčasně pud pohlavní. Naproti tomu jsou však podmínky k uzavření snátku čím dále tvrdší a obtížnější. Dlouhá doba přípravná, než muž dosáhne samostatnosti i zaměstnání, veliká soutěž v každé třídě společnosti, vyžadující napětí veškerých sil, a přec poměrně malý výdělek s jedné strany, naproti tomu vypjaté konvencionální povinnosti v manželství i životě rodinném, předstihování se přepychem v každém směru jsou příčinami pozdního ženění. Celé třídy a ročníky mužův jsou poměry těmito určovány k nucenému osamocení pohlavnímu a následkem toho vyhledávají styky nemanželské. Jest zřejmo tudíž, že p. plyne přímo z poměrův společenských, jest vyhledávána muži, nabízena ženami, u oněch jest příčinou pud pohlavní, motivem těchto jest výdělek. Někteří autoři (Lombroso, Tarnowská) tvrdí, že podstat' p. spočívá ve vrozené náchylnosti asi tou měrou, jako podstat' zločince. Zločinec i prostitutky se rodí a nevznikají poměry. Theorie tato byla i podpírána tvrzením, že na těle prostitutky lze dokázati i příznaky vrozené abnormality. Effektní tvrzení tato jsou vědeckým přeludem. Pojem p. nelze určití pathologicko-anatomicky ani psychopathologicky a jest dobou i prostorem kolísavý.

Proti překvapujícím míněním autorův uvedených lze uvésti přesvědčení jiných, že každý člověk chová v nitru šelmu a každá žena prostitutku. Reálné pojmy stávají se takto imponderabilní. V některých případech ovšem chorobně rozčilený pud pohlavní bývá motivem **p.** a bývají to případy dědičně zatížené. Ale tu běží o typy patologické a nesmější vlastností jejich přenášeti se na tvary normální. Řídké tyto případy nezmění převládajícího fakta, že **p.** vzniká poměry. Moderní nauky kotví v zásadě přehodnocení všech hodnot vzvrací pojem i význam manželství a tím mění se i pojem **p.** Mluví se o volné lásce a motiv lásky má být vůdčím zákonem v otázce pohlavní. Ovšem kritérium lásky podati jest nesnadno a při otázce pohlavní dlužno vždy uvažovati otázku rozvoje společnosti. Uznáním volné lásky padá pojem rodiny i dosavadní společnosti, nastupuje falansterium (srv. Fourier). Dokud volná láska existuje vedle rodiny, jest jen synonymem **p.**

Dějiny **p.** sahají v šerou dál. V bibli dočítáme se o krvesmilství dcer Lotových, by se jim dostalo dítek. Týž motiv vyskytá se u Hágary i u žen Jakobových, any prostituují služby své. Dalila jest příkladem vlády i vlivu chtivé courtisany. Šalomoun si zařizuje určitý harem. Tanečnice i hudebnice Židův jsou zjevy obdobné alimám, bajaderám, gejsám a **p.** východních národů. Ráz náboženský **p.** starých národů východních mizí záhy a nastupuje rys pouhého rozkošnictví a ziskuchtivosti. V starém Řecku plyne **p.** z uzavřeného, podřízeného a omezeného kruhu působnosti manželky a paní domu. Tato, vychována skrytě v domácnosti rodičů, přechází tiše v domácnost svého manžela. O světě jiném nemá zdání a života veřejného se neúčastní, živoří v šerém světle krbu rodinného a brzy přestává manžela interestovati. Úlohu ženy, Jež baví, zajímá, oslňuje, zasahá v život politický i umělecký, jež inspiruje umělce výtvarně, rozechvívá básníky, přemlouvá a určuje státníky, přejímá h e t a i r a (v. t.). Ačkoli Solón se snažil upravit **p.-ci** založiv dikterion obydlené otrokyněmi pod státním dozorem, přece převládá v Řecku **p.** soukromá. V Milétě i Lesbu byly ústavy vzdělávající děvčata k **p.-ci** výcvikem gymnastiky, tance i hudby. Ve starém Římě nejví se v prvních dobách **p.** takto trýpntou. Ve II. stol. Př. Kr. však aedilové byli již nuceni, nemohouce **p.-ci** zničit, jí upravit. Prostitutky byly opatřeny licencí stupří, což bylo spojeno s občanskou smrtí. Nesměly činiti odkazů, přijmouti poručenství, svědčiti před soudem a z rodinného svazku byly vyloučeny. Později však se setkáváme u Římanů s rozkošnictvím bezuzdným, čehož svědky jsou zachované nevěstince v Pompejích, vedle hojných literárních dokladů básníků, satiriků i epigrammatikův. Za císařů bordely se rozšířily až ke branám paláce. Messalina a s ní mnohá matrona římská dávají se zapsatí v listiny aedilův. Prostitutky nosí určitý šat, po-

dobný toze barvy žluté, obuv rudou a počet jejich se rozmáhá nesmírně. Marně Theodsius a Valentinian snaží se zmoci zlo zrušením bordelů. **P.** veřejná pouze na chvíli se ztajila, ale žila dále bujný svůj život v soukromí. Existenci i vliv její lze stopovati po pádu říše Římské i mezi kmeny, jež stéhováním národů vstupují v popředí historické. Za doby Meroveovců šíří se v nejvyšších kruzích světských i duchovních a Karel Veliký zákonem přísné proti ní zakrojuje a ji tresce. Ale účín zákona netrval dlouho. S rozvojem feudality **p.** opět se šířila, u mnohých dvorů vznikly určité kolonie prostituovaných, jež tu i tam byly podrobeny úředníku zvanému k r á l e m n e v ě s t e k. Za Ludvíka IX. byly **p.-ci** pařížské vykázány určité ulice k obývání a zavedena opět jakási reglementace. Během středověku shledáváme na různých místech různá opatření proti **p.-ci**. Kdežto na některých místech přísné proti ní pokračováno, i trest smrti jí určován, šířila se jinde beztrestně, podporována jsoucími hodnostáři nejvyššími. Rozpor mezi zákonodárstvím a skutečností dere se neustále v popředí. Aby se dosáhlo jakési úpravy, stát nebo samospráva obecní ujmá se mnohde správy bordelův a vybírá i daň z nich. V městech některých **p.** se organizuje ve svazy podobné cechům a jest podrobena přednostkyni zvané k r á l o v n o u **p.-**Jakmile se proti ní přísné pokračuje, **p.** trpěná mění se v tajnou, ale nemizí nikdy a nikde. Každá větší slavnost, každý okázalejší projev veřejný ať radosti neb žalu, každé hlučné shromáždění neb i pohyb větší massy lidstva provázen jest přívalem **p.** Tato sleduje voje, dostavuje se ke korunovacím i slavným pohřbům, ke sněmům církevním i sjezdům světským, slouží radovánkám velmožův i nízkým zábavám žoldnéřů a Kateřina Medici, obklopujíc se svou létaovou eskadronou, užívá jí k cílům politickým. Doba Jindřicha IV. a Ludvíkův XIII. i XIV. vyznačuje se přímým zasaháním vznešených courtisan v system vládní. Jména de Montespan, de Chateauroux, Pompadour, du Barry jsou pověstna. Usloví cherchez la femme znamená vlastně cherchez la prostituée—Probírajíce historii konstatujeme fakt, že **p.** byla v š e d y, a sledující zprávy cestovatelův i ethnografův zřime, že existuje v š u d e, byť ve formě a významu různém. Zvláštěního a netušeného významu nabyla **p.** po roce 1495, kdy »nová nemoc« zhubnou epidemii stihla Evropu. Brzy se poznalo, že příčinou této jest styk pohlavní a ohniskem, z něhož sálá, jest **p.** Již dříve bylo známo, že nákazou pohlavní vznikají některé choroby (kapavka, vředy, vegetace). a reglementace avignonské r. 1347 jeví snahu zabrániti rozvoji chorob těchto Avšak »nová nemoc« lišila se naprosto od zjevů dosud známých; byla to příjice. Aby se pokroku jejímu co možno učinila přítrž, byla stanovena proti chorobě i proti lidem jí stíženým opatření velmi přísná. Nemocní snažice se uniknouti cechu skutečnému i opovržení společenskému tajivali namnoze cho-

robu svoji a uchylovali se tajně ke skrytým lékařům, kteří léčili ji mastí rtuťnatou. Odtud název mastičkář i *Quacksalber*. Choroba byla v opovření a mnohé nemocnice nechtěly přijímat ji v léčení. Naproti tomu v městech, kde zvítězil rozumný názor: Vratislavi, Norimberce, Vídní, Strasburce, zřízeny byly zvláštní nemocnice příjčinných. Nimeně bývá osud jejich celkem trudný. R. 1792 v nemocnici Bicêtre v Paříži jeví choroba ohromné číslo 46 % úmrtnosti. I ozývali se hlasově, aby stát sám ujal se těchto poměrů neblahých a p-ci upravil. Nejdůkladněji zasazuje se tímto směrem koncem XVIII. stol. Jan Petr Frank ve spise »System einer vollständigen medicmischen Polizey«. Stát má mít dozor nad bordely a tajná p. budíž co nejpřísněji potlačena. V Římě a Neapoli byly poměry upraveny již prostřed XVIII. stol., v Berlíně r. 1700 bylo nařízeno, aby nevěstky byly každých 14 dní prohlédnuty a ve případě onemocnění odevzdány do nemocnice k léčení zdarma.

Upravení p. spočívá v zapsání a systematické kontrole prostituívaných. Účelem lékařské dohlídky jest, aby onemocnění venerická včasné byla seznána a v nemocnici odevzdána, aby styk nemocných s obecnstvem byl přerušen. Různíme tudíž p-ci zapsanou od tajné. Kdežto ona jest pod dozorem policejním, vymyká se tato dohledu úplně a přichází jen náhodou ve styk s policií. Mimo to dlužno různiti p-ci počasnou nebo příležitostnou. Tato se rekrutuje mezi ženami majícími sice jistý druh zaměstnání a výživy, Jež však buď nepostačuje jejich požadavkům aneb trvá jen po jistý čas, tak u dělnic konfekčních i továrních, švadlen, prodavaček atd, pak manželek mužův se skrovným sluzným p. bývá tu zdrojem ve dlejších příjmů. Dále mezi p-ci tajnou nutno čítati p-ci kruhů t. zv. lepších, kde není motívu k zakročení úřednímu. Onemocnění tajné prostitutky jest důležité, ježto zůstává dlouhou nepoznáno, bývá i tajeno a choroba nejen že volně pokračuje u nositelky, nýbrž šíří se i v jejich stycích bez mezi. p. zapsaná jest buď volná nebo se zdržuje pospolně v bordellech. Tyto bývají buď rozptýleny v postranních uličkách a skrytých částech města, nebo jim jsou vykázaný určité ulice. Dozor nad p-ci v bordelech jest snazší a může býti konán pravidelněji, kdežto p. volná častým přebíháním i skrýváním se doзору se vysmeká, zároveň jest p. v bordelech skrytější a méně aktivná než p. volná. Tato mísí se snadno mezi společnost ostatní a proniká vrstvy veškeré a tím zhoubněji působí, ježto mnohdy ani nebývá poznána. Účelem lékařské prohlídky p. jest rychlé konstatování chorob venerických. Běží tu o sdělný katarh, sdělný vřed a příjici. Z těchto méně důležitých jest prostý vřed sdělný. Jest sice přenosný a může býti sledován nepřijemnými sdužením (dýmějí), ale přec jest chorobou uzavřenou časem a zaniknou nezůstává chorobných sledů. Naproti tomu hnisotok jest cho-

robu vážnější, lež často léčení dosti vzdoruje, mívá komplikace vážné a jest zejména hojnou příčinou chronických nemocí rodidel. Tvárnost choroby této druhdy jen za nepřijemnou náhodou pokladána stává se dobou naší vážnější a významnější. Chorobou touto stížena jest většina prostituívaných. Po uplynutí prvého období akutního jeví se chronickým stadiem, jež nimeně za různých okolností opět vzplanouti a nakažlivým státi se může. Kontagiosita se stanoví nálezem gonokokků. Ještě důležitějšího významu jest příjice prostituívaných. Choroba tato vleklá, jež může porušiti kterékolí ústrojí těla, neomezuje se zhoubnou činností svou pouze tělem nositele, nýbrž pokračuje i v organismu jeho potomkův a jest nejnakažlivější v první době svého trvání během dvou až tří let. Později pozbývá poněnáhu nakažlivosti a tvrdí se, že projevy tercierní nakažlivy nejsou. Jest zřejmo, že žena v prvním období choroby jest co do nakažlivosti mnohem nebezpečnější, než nositelka choroby starší. Podle zkušenosti všeobecné jest asi třetina prostitutek již před zapsáním svým stížena venerickými nemocemi, během tří až čtyř let dalších však většina jich bývá zachváčena hnisotokem a příjici. Z fakt těchto vysvítá důležitost kontroly, neboť každý, kdo s p-ci se stýká, vydává se v jakési nebezpečí nákazy. Má-li kontrola p. míti praktický výsledek, jest nutno doplniti ji vydatným a dostatečně dlouhým léčením onemocnělých v nemocnici. Tam obyčejně bývají ponechávány, až jednotlivé akutní projevy chorob jejich úplně zmizí. Dlužno však uvážiti, že možnost recidiv a nových projevů nemoci po propuštění jest na snadě a tudíž o úplném ozdravení prostituívaných mluvití lze jen s rezervou.

Z řečeného plyne, že úprava p. jeví mnohou stinnou stránku i v příčné mravnosti veřejné i ve směru hygieny. Fakta tato uvážujice kruhy některé v různých zemích zasazují se různou energií o úplnou volnost p. Tvrdí, že kontrolou obecnstvo se udržuje v klamném domnění, že prostitutky jsou zdravé a neškodné a že ženština jednou zaražená v listinu povrhelů není nikdy již s to, aby pout jí svírajících a skvrny tíživé se zbavila. Tito abolitionisté domnívají se mnohdy, že zrušením reglementace zmizela by i veškerá p. Domněnka tato jest naprosto klamna, jak učí historie i ethnografie, a zásada, by se upustilo od profylaxe chorob venerických, byt' i kusé, není se stanoviska hygieny přípustna. Uplná assanace a vyhlazení p. jest dnes utopickým snem. Mohla by nastati částečně, kdyby se zdařilo dosíci možnosti brzkých sňatků mužů dosud k nucenému coelibatu odkázaných a kdyby vychování všeobecné opatřilo ženám existenci samostatnou a oporu v těžkém viru života. Ale i touto sociální nápravou by p. jen z části byla omezena. Náchylnost k luxu a životu v rozkoši bez námahy by přec zbyla a další podmínky p. skýtala. — Literatura p. jest

ohromná. Soupis publikací důležitějších podává Blaschko v *Hygiene der Prostitution und der venerischen Krankheiten* (Jena, 190 ve Weylově Handbuch der Hygiene).

Prostná cvičení v tělocviku zovou se ty cviky, jež lze prováděti bez přispění druhého, jako pohyby paží, trupu a nohou, výdrže, poskoky, obraty, změny postojů a poloh. Konají se na místě někdy s tyčemi, činkami a pod. Tvoří základ soustav tělocvičných a pěstují se podle rozmanitých method se zřetelem na účel výchovný neb zdravotní. aesthetický, branný a j. V soustavě Tyršově použito jich k účelovým obrazcům ve společných výstuptech velikých mass. Viz dra Tyrše *Základy tělocviku* (Praha, 1872); Kozíšek Fr. *Sto příkladů c. p-ných* (Praha, 1890); Hanušová Kl., *Výklad, methodika a příklady c. p-ných* (Praha, 1877); Krejčí Aug., *C. p. s činkami* (Praha, 1886).

Prostocviky viz Prostná cvičení.

Prostomluva viz Prosa.

Prostoplátcné (*Chlorpetalae*, *Dialypetalae*, *Eleutheropetalae*, *Polypetalae*), hlavní od díl rostlin dvojděložných. Srv. čl. *Chlorpetalae* a *Dvojděložné*.

Prostor jest forma názoru zevnějšího, kterou představujeme věci vedle sebe. Možno mysliti p. osamocený, zbavený věcného obsahu konkrétního. Skutečně představujeme p. vždy omezený, dovedeme však svou fantasií mysliti p. žádnou mezi neobjatý čili nekonečný. Myslíce představu p-u nekonečného, někdy s ní nejsme hotoví, vždy ještě dovedeme mezi dále klásti, a jako zde zveřejňujeme, můžeme opačným postupem dílce prostorové mysliti menšími a menšími. Minění obecné běře výsledek abstrakce, kdy myslíme si prázdný prostor zbavený věcného obsahu za věc objektivní a pokládá p. za receptakulum věcí, které v něm jsou hotově uloženy, tak ze podle tohoto mínění jest p. prázdný něco existující a věcem v něm uloženým tolikéž prostornost náležej jako attribut tělesné substance. Rozložitost, neprostupnost, tvrdost pokládá se tu za objektivní určení věci (vlastnost primární), i když kvality, jako barva, vůně, chuť, se vykládají ve smysle subjektivním a neztotožňují se s věcmi. Majíce na zřeteli toliko tvar, polohu a velikost těles myslíme tělesa mathematická jako určité omezené části p-u. — O reálné podstatě p-u jakož i o představě p-u, jak vzniká, jsou rozličné domněnky. Spinozovi byl p. attributem světové podstaty, právě tak jako duševnost. Newton prohlásil p. za *sensorium dei*. Nejproslulejší jest nativistická theorie Kantova o povaze p-u. P., podle Kanta, není ani věcí o sobě ani vlastnosti věcí, ale tvoří toliko jejich zjevovou stránku (prostornost přísluší jen zjevům a nikoli věcí či předmětům) a může se všemi svými určeními býti poznán a priori, poněvadž jest v nás uložen jako čistá forma smyslnosti, a jím teprve všecken názor se činí možným. Proti názoru nativistickému stojí mínění, že p. jest formou představovací, která k zevnějším pod-

nětům znenáhla se v nás tvoří (theorie empirická) a zdokonaluje, při čemž ovšem dlužno vzíti příslušný zřetel k praeformaci nervstva a dědičnosti (theorie genetická). Od tohoto psychologického čili fenomenálního p-u liší se pak p. transcendentní, v němž bytosti existují o sobě. Srv. Kant, *Von dem ersten Grunde des Unterschiedes der Gegenden im Raume* (1768); Fresenius, *Die psychologischen Grundlagen der Raumwissenschaft* (1868); Stumpf, *Ueber den psychologischen Ursprung d. Raumvorstellung* (1873); Donat, *Das mathematische Raumproblem* (1887); Schneid, *Die philosophische Lehre v. Zeit u. Raum* (1886); Dunan, *Essai sur les formes à priori de la sensibilité* (Pař., 1884). J. Hauer, *Geometrie neuklidovská a její poměr k theorii poznání* (»Čes. Mysl«, 1903).

Prostorový metr (něm *Raummeter*), též p. m. krychlový, nazývá se v lesnictví $1 m^3$ dříví srovnaného v hranici i s nezbytnými při tom mezerami mezi jednotlivými jeho kusy, kdežto $1 m^3$ dřevní hmoty samotné bez těchto mezer označuje se názvem plný metr (*Festmeter*). Při dříví polenovém jest p. m. 0,7—0,8 metru plného, kdežto při dříví pařezovém čini jen 0,45 plného metru.

Prostrace, z lat., všeobecná skleslost či ochablost sil tělesných, pozoruje se obyčejně při těžkých chorobách, provázena jsouc i nedostatečnou úkonností ústrojí tělesných, zejména výživě sloužících. Přidruží-li se k takovéto ochablosti ještě naprostá skleslost duševní, je to v nemoci příznakem nad jiné nepříznivým.

Prostrati, lat., v starší cirkvi kajníci, jimž bylo u dveří chrámových doprošovati se na kolenu přimlvy příchozích.

Prostředí neboli ústředí, viz Kritika, str. 192 b.

Prostředkovice (*Mitteldorf*), ves na Moravě, hejtm. a okr. Jihlava, fara a pš Stonařov; 25 d., 5 ob. č., 166 n. (1890). Město Jihlava koupilo ves r. 1531.

Prostředky opravné čili právní viz Opravné prostředky

Prostředník, v mezinár. právu, viz Médiateur.

Prostřelenec, bot., viz *Gentiana (cruciata)*.

Prostylos, řec, chrám mající sloupení toliko na přední straně průčelní.

Prosvírník, bot. t. j. *ibisšek*, viz *Hibiscus*.

Prosvítka, zool. viz *Volucella*.

Prószyński Konrad, populární spisovatel polský, pišící pod pseudonymem *Kazimierz Promyk* (* 1851), žije ve Varšavě, kdež od r. 1881 vydává a rediguje výborný časopis pro lid »*Gazeta swiateczna*«. R. 1878 založil zvláštní knihovnu užitečných knížek pro lid, kterých vyšlo již přes 30. Jsou to: *O pożyczkach i kasach po życzkowych; Jak zbierać mierzwe i urzadzac gnojownie; Ul gospodarski i miodosymnictwo; Prawo o službie w wojsku; O narodach i rasach ludzi na całej ziemi; O słoncu, gwiazdach i zaćmieniach; O zgr-*

madzieniach gminnych, gromadzkich i glosowanuiu; O żywieniu sie ludu a mn. j. Napsal též *Elementarz*, nejlacinější knížku pro počáteční čtení, která vyšla asi v půl millionu výtiscích.

Prošivance viz Krunýř.

Proška Václav, hud. skladatel český (* 1817 v Mačkově — † 1872 v Praze), byl ředitelem kůru u sv. Štěpána v Praze. Z kostelních jeho skladeb známy jsou: *Zdrávas Maria*; *vokální mše* (c-moll), hymny a j. Přispíval do »Dalibora« a »Hud. Listů«.

Proškovský z Krohenšteina viz Proškovský.

Prošlap čili průšlap v tkalc. viz Hadlaf.

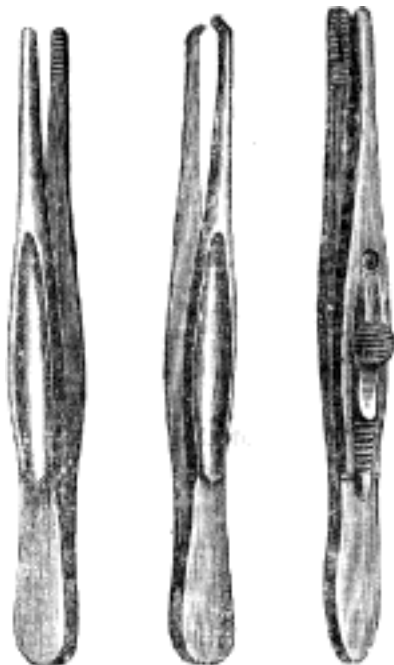
Prošovice (*Proschwitz*), ves v Čechách při Nise, hejtm. a okr. Jablonec n. N., fara Jablonec (část. Maffersdorf); 156 d., 1326 obyv. n. (1890), 5tř. šk., ps., telegraf a zel. stanice na trati Liberec-Jablonec; továrna na lesklý papír, prádelna, kamenotiskárna a sklárství.

Proštěpec, pinceta (z frc. *pincette*), náleží vedle nože, nůžek, háčků, pilky atd. k nejdůležitějším nástrojům chirurgickým. Je to nástroj pákovitý, který zásluhou péra svého přenáší sílu, kterou na nástroj vyvěráme, na oba konce, tak že jím s velikou bezpečností uchopiti a držeti můžeme i předměty nejmenší. Skládá se ze dvou pružných ramen, která na jednom konci spolu souvisí, na druhém konci vybíhají v hroty, jež účinkem péra od sebe samy se oddalují. účinkem prstů operateurových se stisknou a mezi sebou drží předmět nebo tkaň, kterou jsme uchopili. **P.** není vlastně nic jiného nežli prodloužení a vyhrocení dvou prstů operateurových, palce a ukazováku. S fyzikálního stanoviska je **p.** dvojitá páka jednoramená.

Ačkoli podle účelu chirurgie konstruovala časem veliký počet rozmanitých tvarů **p-pce**, přece lze na každém rozeznávaní 2 ramena čili listy, jejichž volné konce čili hroty bývají rozmanitě upraveny. Aby oba ty listy, jejichž vnitřní, proti sobě obrácené plochy jsou hladké, zevní, aby v prstech neklouzaly, ryhovitě nebo vroubkované, při sevření nástroje konci k sobě přesně přiléhaly, vystupuje z pravidla z vnitřní plochy jednoho ramene čep, jemuž na protějším listu odpovídá otvor, do kterého čep ten zapadá a nepřipouští tak, aby se oba listy mohly na stranu list proti listu smekat, což by nedovolovalo pevného uchopení předmětu.

Z velikého počtu tu krátkých, tu dlouhých, tu hrubých, tu zase v tenkých zobák vybihajících, tu rovných, tu zahnutých **p-pců** vyjímáme 3 druhy nejobyčejnějších: 1. **P. anat. o m i c k ý**, s konci na vnitřní ploše ryhovanými, jak se jich užívá při pitvě nebo při operaci k praeparování cév, nervů, svalův atd. 2. **P. chirurgický** či háčkový, jehož konce nesou zoubky, jež do sebe zapadají a slouží tak k pevnějšímu uchopení hladké tkaně, která by jinak z anatomického **p-pce** se vysmekla, a 3. **p-pce** se z á m k e m (podle Charrièrea nebo podle Frickea), které

zvláštním mechanismem dají se uzavřítí, tak že drží předmět uchopený potud, až zámek zase otevřeme. Tyto sloužily do nedávna k uzavírání krvácejících cév při operaci, nežli se podvází-nyni však vytlačeny byly t. zv. péany. U Gräfeova **p-pce** slouží místo zámku zvláštní háčkovitě prohnuté péro s knoflíkem, které okénkem v protějším rameni **p-pce** zapadne a ramena drží pohromadě. Zvláštní zmínky zasluhují **p-pce** s r a -

Č. 3365. Proštěpec.

meny s kříženými, jichž konce silou péra drží při sobě a při stisknutí péra se rozevírají. Takových užívá se hojně v bakteriologii, na př. k držení sklíček nad ohněm. Na tom principu sestrojeny jsou i t. zv. *serfinky* (*serres-fines*), které slouží na př. k prozatímnému spojení trhliny hrázky při porodě, nežli nabudeme času sešiti poranění.

Každý **p.** má mítí především dobré péro ani příliš tuhé, neboť by prsty záhy umdlely, ani příliš podajné, protože by nástroj snadno z ruky vyklouzl. **P-pce**, které »žvýkají« (t. j. jejichž ramena smekají se na stranu), nejsou k potřebě. *Pnrk.*

Prót-, *próto-* (řec. *πρῶτος*, první), přední, první, praefix složených slov řeckých: *prvo-*.

Protagon, jedna z hlavních součástí dřevěné hmoty mozkové. Je to složité sloučenina obsahující C 66,74 %, H 11,74 %, N 2,8 %, P1. 23 %, O 17,19 %. Nejmenší možná formule z analýsy této Liebreichem odvozená je C₁₁₆H₂₄₁N₄PO₂₂. Analýsy badatelů pozdějších souhlasí celkem s údaji těmito. Ku přípravě **p-u** mozek, který nejprv dokonale krve i blan

mozkových zbavíme, rozetře se s líhem a za chladu několik dní v líhu ponechá. Pak se líh s mozku sleje, mozek co nejméně rozeře a 85 % líhem při teplotě 45° extrahuje. Líh za tepla se odfiltruje a procedura zmíněná několikrát opakuje, dokud líh po ochlazení vylučuje sraženinu. Ze sraženiny odstraníme aetherem cholesterol a lecithin a zbývající hmotu usušíme nad kys. sírovou. Opětvnou krystalisací z líhu na 45 °C zahřátého p. se očistí. P. tvoří buď rosetovitě složené drusy mikroskopických krystallů, buď jehly skoro makroskopické, časem různě zakřivené. Usušen nad kys. sírovou a rozetřen tvoří bílý prášek nehygroskopický, při 80 °C hnědnoucí a při 200 °C tající. Ve vodě p. botná a tvoří pozvolna zakalený roztok. Někdy se rozpuští se ve chladném, snadno v teplém líhu a aetheru. Účinkem barytové vody za varu rozkládá se v rozkladové produkty lecithinu (vyšší kys. mastné, kys. glycerin ofosforečnou a cholin) a v t. zv. cerebrosidy (cerebrin, homo-cerebrin, encefalin). EFnk

Prótagónista (řec. *πρωταγωνιστής*), první herec u Řeků, jemuž připadaly největší a tudíž arci nejtěžší úlohy v kuse. Titulní úlohy hrál tehdy, byly-li největší.

Prótagoras, filosof řecký z Abdéry, v letech 480—410, theoreticky vzdělaný rhétorik a grammatik, byl též znamenitým řečníkem výkonným. Cestoval po Řecku, jižní Italii a snad i po Sicilii, všude jsa s nadšením přijímán. On první přijal jméno sofistů a plat bral za výuku, hromadě bohaté honoráře. R. 443 poslán byl do Thurii s kolonisty, aby tam upravitel zákonodárství. Ve filosofii pojistil si jméno, že podrobil kritice poznatkovou hodnotu smyslového poznávání, na čemž vystavěl svůj relativismus a souvislý s ním subjektivismus, který zahrnul zásadou: člověk jest měřítkem všech věcí. Pojmy smyslové jsou všechny stejně pravdivy i všechny stejně nepravdivy. Neznámo jest, zašel-li ve svém fenomenalismu potud, aby byl popíral i všechny reální podklad sensací. Tento relativismus rozšířil i na éthiku, v níž jest mu zásadou utilitarismus, a ve věcech státního zřízení to za dobré uznává, co činí stát silnějším a zdatnějším. Utonul prý na cestě do Sicilie, kam se ubíral z Athén, odkudž byl vypověděn pro atheismus. Tvrdil totiž o bozích, že neví o nich, ani jsou-li, ani nejsou-li, a o věci té že vůbec se nelze dodělati vědění, jednak pro krátkost života, jednak pro její neschopnost, a uznával nanejvýš jen regulativní prospěchy náboženské víry pro společnost. Z jeho četných spisů jednajících hlavně o éthice a rhétorice nezachovaly se než základy.

Protáhlička n. bradáček, bot., viz Listera.

Protais [proté] Paul Alexandre, malíř franc. (* 1825 v Paříži — † 1890 t.). Byl zákeřem Desmoulinovým a s vojsky francouzskými odebral se na Krym a do Italie, kdež maloval obrazy ze života vojenského, buď historické, buď pouhé genry. Zanechal četné

obrazy přesně provedené a jímavých námětů, jež hojnými reprodukcemi byly popularisovány. Jsou to zejména: *Pied útokem*; *Po bitvě*; *Návrat od průkopu*; *Voják na pochodu*; *Pohřbívání vojínů na Krymu*; *Opustěný raněný*; *Birva u Solferina* a j.

Protadrické květy viz Dichogamie

Protasis, řec., předvětí, viz Perioda, str. 483.

Protea L, stříbřenec, rod rostlin z čeledi Proteaceae (v. t.), obsahující stromky

Č. 3366. Protea, stříbřenec, větevka kvetoucí.

n. kře květů strboulených, stálými listy podpřených, pyskatých, o 4 tyčinkách s podplodním medníkem 4šupiným. Plody jsou 1—2semené oříšky vousaté. P. roste na předhoří Dobré naděje, zvláště druhy *P. cynaroides* L., s pcháčohlavý, *P. speciosa* L., s. ladný, *P. grandiflora* Thunb., s. hrubokvětý, a *P. mellifera* Thunb., s. mednatý, a prospívá hlavně medem, z květů, ne-li i ze strboulů vyměšovaných. P. rostla již za doby třetihorní. Děd

Proteaceae, stříběncovité, čeled' rostlin z řádu lýkocokvých (*Thymelaeinae*), obsahující stromy, kře, zřídka polokře n. vytrvalé byliny listů střídavých, řidčeji vstřícných n. přesleněných, kožovitých, vždy zelených, buď nejcelejších nebo rozmanitě zubatých, střihaných a dělených, bezpalistých. Obojaké n. pometáním lpoahlavné květy skládající obvyčejně konečné n. úžlabíkové klasy, hrozny, chocholiky n. strbouly a vynikající z paždí pichavých n. stálých a pak zhusta zveličelých a zdřevnatělých listenů jsou bílé, žluté n. červené, buď pravidelné nebo více méně souměrné a 4četné. Okvěti jest buď prostoplatečné nebo trubkovité a 4klané, nebo 2pyské, 2dílne a na pohled 2plátečné, prchavé n. vadnoucí, v pupenu chlopnité. Ze 4 plátkům vstřícných tyčinek o kratinkých nitkách bývají spolu se zadní tyčinkou i oba zadní prašníky postranních tyčinek pometalé a pak splývají oba plodné prašníky postranní s před-**A** nim prašníkem v těleso jediné Uprostřed různotvarého terče jest sedavý n. nožičnatý pestík s nitkovitou, někdy prchavou čnělkou o rozmanitě blizně, jehož vaječník chová 1, 2, 4 n. mnoho zárodků. Plod jest buď oříšek nebo měchýřík nebo 1—2chlopní tobolka semen bezbílých. Při ztloustlých květních osách s listeny stálými a zdřevnatělými povstávají plody hromadné šiškovité. **P** daří se asi 1000 druhy téměř výhradně v mírném pásmu Austrálie a jižní Afriky; pouze některé druhy rostou v tropické Americe, Asii, Africe a v Polynésii, prospívající dílem medem z květů se prýsticím, dílem jedlými semeny, dílem léčivou silou kůry, kořenův a listů. Důležitější rody **P**-ei jsou: *Banksia*, *Brabejum*, *Embothrium*, *Leucadendron* a *Protea*. Známé téměř 140 druhů již z doby třetihorní. *Děd.*

Protégé [-téžé], franc. chráněnc.

Proteinové látky viz Bílkoviny.

Protekcionalismus z lat., přízeň, ochrana.

Protekcionismus neboli s y s t é m o c h r a n n ý jest směr obchodní politiky snažící se opatřeními veřejnými (státu i jiných veřejných korporací) způsobiti vznik, rozvoj, další trvání neb i výlučnou existenci domácí výroby uvnitř území toho kterého celku, a to jednak za účelem dosažení hospodářské nezávislosti, jednak vykořistění domácích sil, surovin a kapitalův. Účel může být ovšem také různě kombinován z těchto pohnutek ryzé protekcionalistických a jiných s tím nesouvisících. Předním účelem opatření protekcionalistických jest ve směr praktickém potírání konkurence cizí, jež buď zcela má být vyloučena. nebo má míti méně příznivé podmínky svého trvání.

Prostředky k dosažení těchto cílů bývají obvyklé: 1. C l o o c h r a n n é (v. t.). 2. Zákazy dovozu různých předmětů, především ovšem fabrikátův, kdežto suroviny a polotovary k dalšímu zpracování určené bývají z těchto zákazů vyňaty. 3. P r a e m i e (v. t.). 4. Státní regulace výroby, jež snaž se, aby bylo vyráběno zboží co nejdokonalejší nebo nejvíce odbytu schopné způsobem co možná oeko-

nomickým. S tím souvisívá však často regulace cen (stanovení prodejních cen aspoň maximálních), jež při udělení privilegií výlučných (monopolů) obvyčejně bývá zachováována (může tu být také regulace cen nákupních při stanoveném propolu). 5. Státní příklad zařizováním vzorných podniků daný a poučení orgány veřejnými udělená. 6. Po případě též státní monopol.

Co do směru, kterým **p**. se běře, rozeznává se obvyčejně: 1. systém ochrany průmyslové, 2. systém ochrany výroby prvotní, 3. solidarita zájmův protekcionalistických (současné trvání obou směrů prvých). — Jednotlivá opatření protekcionalistická mohou být konstátována již v dobách velmi dávných, zvláště v městských republikách středověkých; u větším již rozsahu obsahují takovéto zásady usnesení shromáždění notablů v St. Germainu (1581), ale směrem politiky státní stal se **p** teprve za Colberta ve Francii (Colbertismus, podle názvu Mengottiova), o něco dříve též již v Holandsku a v Anglii. Století XVII, XVIII. a 1. pol. XIX. jsou z valné části v Evropě protekcionalistická, ač theorie záhy proti tomuto směru brojila a také v praktické politice Anglie přiklonila se v XIX. stol. k liberalismu, ovšem z důvodu především toho, že je i velice zdokonalený průmysl předčil daleko průmysl států jiných, na základě čehož bylo mu zavedení svobodné soutěže podporou nejlepší. Tím, že Napoleon III. stal se stoupencem směru liberalního (po pol. stol. XIX.), způsoben v 2. pol. XIX. stol. rozhodný obrat v liberalistický směr skoro u všech států evropských, jak z obchodních smluv v té době ujednanych vysvitá. Trvání jeho nebylo však dlouhé, koncem stol. XIX. již zase většina států evropských byla aspoň v některých směrech na dráze **p**-mu (průmysl, zvl. spojený s polním hospodářstvím—viz Cukra Praemie) a přípravy nyní konané k ujednání novách smluv obchodních, hlavně v Německu, ukazují skoro na solidaritu zájmů protekcionalistických. (O vývoji rakouskem srv. Celnictví.)

Postavení nauky vůči **p**-mu bylo podle různých dob různé. Počátek theoretického zpracování najdeme u merkantilistů (viz Merkantilism), kteří, třeba nejsou všeobecně názorů jim připisovaných o bohatství jediné v penězích spočívajícím, přece jen **p**-mu ho věli pod heslem soběstačnosti, hájení státu a dokonalého využitkování »národní síly produktivní« (jak se vyjadřuje List). Učení fyziokratické i Smithovo (a jeho následníků) bralo se za hospodářskou svobodou a nepřiznávalo státu ani schopnosti ani práva michtati se do otázek hospodářských. Jest patrné, že takové učení **p**-mu nepřálo. Jednotlivci ovšem (na př. v. Soden) dívali se na tento směr politiky obchodní stržlivěji, našedše později mocného podporovatele v hajiteli národní soběstačnosti Fr. Listovi. Moderní nauka národohospodářská není sice v posouzení **p**-mu jakožto celku jednotna, ale spíše dnes obrací se badání k jednotlivým otázkám, jež pak

ovšem rozhoduje třeba jinak, než jsou všeobecné důsledky, k nimž se spekulativně dospělo (liberálové připouštějí jako výjimky jednotlivá opatření protekcionalistická), a vskutku zdá se, že za tohoto stavu věci dlužno říci s A. Wagnerem, že se stanoviska všeobecného nelze o oprávněnosti nebo zavřitelnosti **p**-mu rozhodovati. Jest ovšem pravda, že **p**. může způsobiti použití sil a kapitálů v podnikání naprosto neproduktivním; že zdražuje výrobek, nedovoluje nám koupiti, kde můžeme nejlépe a nejlaciněji býti obslouženi; že ukládá celku oběti ve prospěch jednotlivců; že jest s to, aby výrobcům ještě umožnil s prospěchem pracovati podle method starých, překonaných; že jest obtíží obchodu a obtíží pro výrobu samu: nesmí se však s druhé strany zase zapomínati, že **p**. dovoluje často užití sil a kapitálů jinak ladem ležících; vychovává domácí výrobu, aby mohla obstáti před cizí konkurrencí a ji po případě předčila; zvyšuje podnikavost; emancipuje stát co do zásobování od dodávek cizozemských; zvyšuje výrobu a tím i často způsobuje lepší a levnější ukojení potřeb. Dr.

Protector, z lat., příznivec, ochránce.

Protectorát (z lat.), ochrana, zástita. V právu mezinárodním nazývá se **p**-em ochrana, které na základě vzájemné úmluvy poskytuje větší a mocnější stát menšímu a slabšímu, při čemž však tento nikterakz nepozbývá své samostatnosti. Tak byl na př. Krakov od kongressu Vídeňského až do r. 1846 pod **p**-em tří sousedních velmocí, Ruska, Rakouska a Pruska, republika San Marino byla až do r. 1862 pod **p**-em Papežského státu, nyní jest pod **p**-em Itálie, republika Andorra pod **p**-em Francie. V novější době zaveden **p**. v zámořských koloniích, kde pod záminkou ochrany zavádí se skutečné panství nad zabraným územím (něm. *Schutzgebiete*) Srv. Kolonie. V obecném životě sluje **p**. čestná zástita, kterou vynikající nebo vysoko postavená osobnost (p r o t e k t o r) propůjčuje některé akademii, spolku, výstavě, kongressu a pod.

Proteles, P. *Lalandii* Geoffr., hyén a cibetková, dravec z čel. hyén. Vnějším tvarem těla se podobá úplně hyéně žíhané; liší se od ní pětiprstými předními nohama i pak tím, že nemá mezi stoličkami zubu trháku. Srst' má barvy světle žluté s černými pruhy. Jest i s ohonem as 1 m dlouhá. Žije v jižní Africe a jako dravec noční slídí po ovcích. Sx.

Pro tempore lat., podle okolností časových; na ten čas; pro nynějšek.

Proteoides H e e r, rodové pojmenování otisků listových rostlin předvěkých, objevených zvláště v útvaru křídovém, které připomínají listy některých rodů nyní žijících z čeledi *Proteaceae*. EBr

Proteophyllum, souhrnné prozatímní pojmenování rodové pro otisky listů předvěkých rostlin připomínajících listy z čeledi *Proteaceae*. Z křídového útvaru českého popsal prof. dr. J. Velenovský ve své práci »Květena českého cenomanu« řadu druhů **P**, zvláště z naleziště Lidice u Slaného, které

vesměs tvarem i nervaturou velice odpovídají listům některých *Proteacei* nyní žijících. EBr.

Proteopsis Proserpinae Vel., velice zajímavý druh květenství (resp. plodenství) předvěké rostliny křídové, jehož krásné otisky vyskytají se nezářka ve hlinitých lupcích u Vyšerovic (Výšeňovic) připomínající úbory některých bodlákův. Ještě větší obdoba shledáváme však na úbořech rodu *Protea* z čeledi *Proteaceae*; proto prof. dr. J. Velenovský, jenž první tyto otisky nalezl a popsal, zařadil je ve své »Květeně českého cenomanu« ku *Proteaceim*, a to právem tím větším, poněvadž ve křídovém útvaru českém (Peruckých vrstvách) také mnoho otisků listových, ač z jiných nalezišť, poukazuje k čeledi jmenované (viz *Proteophyllum*). EBr.

Proterobas, diabas obsahující vedle augitu amfibol jako původní součástku podstatnou.

Proteroglypha jsou takoví jedovatí hadi, kteří mají v přední části čelisti zuby jedonosné, nikoli s uzavřenou dutinou jedovou, nýbrž jen s ryhou na přední straně koruny (srv. *Opisthoglypha*). Za těmito zuby vpředu ryhoványi bývá ještě několik zubů »plných« (jen s normální dutinou pulpární). Náleží sem čel. barazův (viz *Elopidae*) a hadů vodních (viz *Hydrophlidae*). Br.

Proterogynické květy, t. j. protogynické květy, viz *Dichogamie*.

Protesilaos, v řecko-trójské báji syn Ifiklův z Fylaky, první vystoupil z lodí řeckých, když přistály u Tróje, ač věděl, že jemu proto usouzena smrt'. Když padl rukou Hektorovou, vymohl si se svou chotí Laodameii, dcerou Akastovou; s níž teprve den spolužil, jeden den setkáni; když pak choť jeho rozloučivši se s ním též obrazu jeho požárem pozbyla, uvrhla se sama v plameny. Mythus, jenž jest asi původu etymologického, zvláště byl oblíben v tragédii i v umění (na př. na sarkofázích často zobrazen). kkk.

Protest jest prohlášení ústní nebo písemné, jímž se odporuje jistému prohlášení neb jednání, právo odporující osoby zkracujícímu, za tím účelem, aby toto ohrožené právo bylo zachováno. V oboru právním, a to jak v právě veřejném, tak i v civilním a trestním, užívá se výrazu **p**. v nejšířším smysle; zejména v soudním řízení trestním i civilním rozumí se výrazem tím každý, jiné jméno nemající, ústní nebo písemný odpor proti formálnímu postupu řízení, jako na př. proti připouštění důkazů, vyhovění návrhům, vzetí svědka do přísahy, proti protokolování atd.

Jiný význam má však **p**. podle práva s m ě n e č n ě h o. V právě tom jest **p**. důležitou formalitou předepsanou směnečným řádem za účelem zachování směnečného práva neb alespoň některých výhod a záleží v listinném zjištění jistých skutečností. Skutečnosti, které se **p**-em zjistí, jsou tyto:

P ř e d l o ž e n í v y d a n é směnky trassátovi ku přijetí (akceptu), odmítnutí přijetí neb nedatování téhož. **P**. o tom sepsán býti musí pod následky ztráty směnečného nároku proti

vydateli a postupníkům (indossantům) jen tehdy, když směnka jest splatná v určitý čas »po vidění« (a vista). Je-li splatnost určena jinak, pak jest **p-u** třeba jen za tím účelem, aby majitel směnky mohl od vydatelce a všech postupníků žádati jistotu.

Nesložení jistoty od akceptanta nejistého (majetkové). Skutečnost tu třeba zjistiti jen za tím účelem, aby mohl býti akceptant o složení jistoty žalován a aby táž také od předchůdců žádána býti mohla. Jest to t. zv. **sikuritní lp**.

Předložení směnky splatné k placení a nezaplacení téže. **P-u** jest tu třeba k zachování regresního práva na vydatelce a všechny postupníky směnky a musí býti sepsán nejdéle druhého všedního dne po dni splatnosti směnky. K zachování směnečného práva vůči příjemci směnky jest však **p-u** o předložení a neplacení třeba jen tehdy, když jde o směnku umístěnou.

Formě **p-u** ustanovuje směnečný řád, že sepsán býti musí notářem neb soudním úředníkem. V listinu tu pojme se opis celé směnky, udání, kdo o **p.** žádal a proti komu, žádání na tuto poslední osobu vznesené a její odpověď resp. poznámka, že nebyla dána odpověď žádána, neb že osoba ta nebyla zastizena, a konečně přesné datum a podpis notáře neb soudního úředníka.

Také obchodní zákon zná **p.** jako zjištění veřejnou listinou a připouští jej při tak zv. obchodech fixních ke zjištění, že nebylo plněno tou neb onou stranou v čas, ač opominutí **p-u** nemá žádných následků právních. *Illr*

P. námořní viz Právo, str. 578 a.

Protestantismus (z lat., od protest, protestovati = odpírati, ozývati se proti...) jest název souboru snah, které se soustředily a jevíly v reformaci (v. t.), tedy negativní a obranný název evangelické církve (v. t.). Původ tohoto jména: na druhém říšském sněmu ve Špýru (r. 1529) odhlasovali na nátlak císaře Karla V. stavové vůči Lutherově reformaci, aby bylo zrušeno snáselivé usnesení prvního sněmu špýrského (z r. 1526, záležející v tom, že až do rozhodnutí všeobecného koncilu každý říšský stav může ve příčině reformace počínati si tak, jak myslí, že bude moci zodpovídati před Bohem a před císařem), a dále aby byl jako dosud platný prováděn »edikt Vormský« (z r. 1521), jímž na Luthera a jeho přívržence byla uvalena říšská klatba. Proti tomuto rozhodnutí většiny sněmovní podali však evangeličtí stavové slavnostní protest a odvolání k císaři a ke svobodnému koncilu. Odtud název »protestanti« pro súčasné stavy a všechny, jejichž jménem mluvili, a »protestantismus« pro veškeré hnutí reformacní. Pojem **p-mu** se pak obsahově rozšířil, a toto v celku nahodilě pojmenování se stalo vhodným výrazem snah opravného směru. Znamená totiž **p.** ne jen odpor proti onomu nepříznivému usnesení sněmovnímu, nýbrž proti celé soustavě, jejímž ono bylo projevem. Především tedy

jest v tom obsažen protest proti mravní zkaženosti křesťanstva a náboženské porušenosti křesťanství, jak se jevíly v tehdejší církvi, která pozbyla své původní ryzy v učení i životě; pozitivně pak požadavek a pokus návratu k neuskutečněnému ideálu čistého náboženství Kristova, pokus o náboženství duchovní proti obrádnímu, o náboženství osobní proti víře (*fides implicita*) církve. **P.** jest odporem proti dosavadní všeládné, slepou poslušnosti požadující autoritě církve a proti nátlaku jejího nástroje, státu, ve věcech svědomí, jmenovitě náboženství, v čemž předpisovati nemají práva ani papež ani císař, ani sněm ani koncil. Znamená odpor proti církevní tradici (ústní podání), jakožto pramenu víry, který nemůže býti kontrolován, proti lidským, třeba papežským nebo koncilním, ustanovením; proti moci kněžské a mezi Bohem a lidmi prostředkujícím zvláštnímu stavu kněžskému (klerus, hierarchie) prohlašuje »všeobecné kněžství«, t. j. kněžství každého jednotlivce (I Petr. 2, 5); proti nárokům papežství i koncilu na neomylnost a nárokům římsko-katolické církve na samospasitelnost; v celku tedy protest vůbec proti jakékoli lidské autoritě vystupující s nárokem na božskou, a pozitivně: odvolání k autoritě božské spatřované v božím zjevení Písma svatého, ve kterém proti ohromující moci staleté církve instituce spatřoval **p.** autoritu ještě vznešenější a bezpečnější. Dále jest **p.** protestem individua v jeho přesvědčení proti celku a jeho nátlaku; tak především proti církevnímu zákoníku mravnosti (legalismus), jenž chce předpisovati každý čin (kasuistika). Staví náboženskou a mravní evangelickou zásadu svobody dítek Božích (Gal. 5, 1 a 13; I Petr. 2, 4) řízených Duchem Božím a tak odvozujících pravidla pro jednání v jednotlivých případech z velice základní zásady mravnosti křesťanské. Znamená tedy **p.** svobodu individua a pak ovšem i svobodu vůbec proti mezím a poutím m předně ve věcech víry, potom v důsledcích přirozeně též svobodu myšlení a badání (též v Písmě sv. bez autoritativního výkladu církve a v dogmatu), proti církevní scholastice svobodu vědy, v té jistotě. že rozšíření poznání pravdy nemůže býti na úkor náboženství; konečně též svobodu národnostní, politickou a sociální (vliv **p-mu** politicky probouzející a osvobozující a svobodné občanské a státní formy tvořící v Anglii, Švýcarsku, Americe). V celku tedy lze říci, že **p.** znamená křesťanský individualismus, duchovní autonomii věřících, t. j. jeho právo a povinnost osvoboditi se od každého lidského jha a dáti se řídit jedině svým svědomím, které by vedl Bůh svým Slovem a Duchem. Následkem této tendence svobody **p.** jest schopen objímat různé formy víry (v »denominacích«, »sektách«) sjedinou ovšem podmínkou, aby nebyla zapřena a opuštěna základní idea evangelia. **P.** postavil se také proti dosavadnímu mravnímu ideálu dokonalého života, t. j. proti asketismu, útěku ze světa a odporu ku přírodě (coelibát, mnišství),

vrátil práva přírodě jakožto božské (manželství...). Jiný jest též jeho poměr k moci světské představované státem: jako stát nemá práva vládní náboženským přesvědčením jednotlivců i národů, z nichž se skládá, tak zase církev nemá ovládati stát; nesmí-li stát zneužívat náboženství ke svým politickým účelům, nesmí ani církev žádat služeb státu pro sebe (stát a církev vedle sebe vzájemně se podporující, »svobodná církev ve svobodném státě«). P. znamená snahy pokrokové proti stabilitě a zpátečnictví; jest tedy sám pokrok schopný a zároveň principem pokroku pro jiné obory. Posud mluvili jsme o p-mu jakožto principu, jenž historicky, ve viditelné organizaci, dosud plně uskutečněn nebyl. P. jest si vědom této své neúplnosti, a jestliže protestuje u církve řím. katol. proti samospasitelnosti (v níž vidí nepřipustnou identifikaci historické organizace, lidského to v celku díla, s principem Kristovým, tedy zbožňování lidského útvaru), sám sebe zase spravedlivě také neprohlašuje za plně ztělesnění křesťanství, jemuž se však snaží víc a více blížiti plnějším stále chápáním a důkladnějším osvovňováním Kristova ducha. P. zamýšlel obnovu a nápravu náboženství, a to uskutečnil nejen ve svých církvích, ale zpětným vlivem částečně též v římsko-katolické (reformní koncily, Tridentinum); ale vedle toho dokázal ještě více: svou energií vyvodil ideu svobody občanské a politické, vzpružil snahy kulturní (Hus, hlavní tvůrce české literatury, Luther v Německu), usadnil probuzení národního vědomí (»Kutnohorský dekret«) a umožnil svobodnou filosofii a vědu. Některé další jednotlivosti viz pod hesly: Evangelická církev, Dogma, Hus, Calvin, Luther, Reformace. — Literatura. Baur, Der Gegensatz des Katholicismus u. P. (1836); Schenkel, Das Prinzip des P. a Das Wesen des P. (1852); Nippold, Das Prinzip des P. (1881); Lavelev, P. a katolicismus (přel. též do češtiny). FŽa.

Protestantský spolek německý (*Protestantenverein*) jest jméno společnosti německé, jejímž hlavním účelem je podporovati sjednocování a pokrok v protestantských církvích německých v souhlase s pokrokem kultury, ale při tom na základech křesťanství. Založena byla ve Frankfurtě n. Moh. r. 1863 za účastenství velkého počtu znamenitých theologův a laiků tendence svobodomyšlné, mezi nimi státníci Bluntschli a von Bennigsen, professori Rothe, Fwald, Schenkel, Hilgenfeld a Hitzig. Mezi nejpřednější úkoly asociace náleželo: vývoj církvi na základě repraesentativního a synodálního systému, ve kterém laici mají pozitivní náležitých práv: odpor proti všem hierarchickým tendencím; podporování náboženské tolerance mezi protest. církvemi; podporování a posilování křesťanského života a všech křesťanských skutků, potřebných k morálnímu posílení národa. Spolek chtěl zajišťovati professorům theologie, aby volně hlásali pravdu nezávisle na kredě a na literě Pisma.

Spolek měl skupiny místní, okresní a krajské, a dále ustanoveno, že se má každého druhého roku konati všeobecný sjezd. Ústřední výbor sídlil s počátku v Heidelbergu, od r. 1874 v Berlíně. Ale oficiální církevní kruhy pro tendence výše naznačené chovaly k spolku velikou nepřiznivost. A postavení jeho se zhoršilo v Prusku zvláště po volbách do generální synodv r. 1879, které dopadly konservativně. V četných církvích německých členové jeho (theologové) vůbec nedostávají míst. R. 1894 spolek protestoval protivně německé agendě. R. 1896 konal se devatenáctý sjezd v Berlíně.

Protestovati, z lat. ohraditi se proti čemu; odporovati čemu; osvědčiti; p. směnku, osvědčiti předložení směnky.

Proteus, zool., viz Macarát.

Próteus, ve starořecké báji věštný bůh mořský, stařec jako Néreus, byl prý pastýřem stáda mořských zvířat Poseidónových a Amfitritiných, věštby své jako jiné mořské bytosti podáváje pouze z přinucení. Tak Menelaos zastihnuv jej na ostrově Faru proti Aigyptu spoutal jej a neuvolnil, ač se měnil v různé podoby zvířat, vody, ohně a stromu, dříve než mu zjevil budoucí věci. Dcerou jeho byla Eidothea nebo Theonoe *klk.*

Protevangeliem, řec., prvé proctví starozákoni o přísti Kristově, jez viděli starší bohoslavci v 1 Mojz. 3, 15.

Protěž, bot, viz Gnaphalium.

Prothozvati (z řec. *protéger*, chrániti).

Prothallium, prokel, viz Cevnaté rostliny a Tajnosnubné rostliny.

Prothesa (z řec.) zove se každý předmět, kterým nahrazujeme scházející část' těla. Tato kapitola za posledních desetiletí chirurgie stala se velmi rozsáhlou. Účel p-sy je buďto kosmetický nebo fyziologický (napomáhati úkonu té části těla, která jest opatřena p-sou), nebo kosmetický i fyziologický (na př. umělé údy). Podle účelu p. musí hověti požadavkům těmto: 1. Má tvarem i vzhledem úplně odpovídati části, kterou nahrazuje. 2. Nemá býti těžká, ale nemá také zase upotřebením trpěti ani tvar měniti. 3. Nemá poškozovati část' těla, ke které přiléhá.

P-sy nahrazující úd byly známy již v dobách starších. Známa jest na př. umělá (železná) ruka Götze z Berlichingen nebo věvody Kristiána Brunšvíckého; také t. zv. umělé oči vskytují se již u mumii egyptských. To však byly ojedinělé úkazy velmi nedokonalých p-es. Teprve rozkvět průmyslu, zvláště strojnictví, spojený s vědomým cíle snažením lékařství, jemuž sem tam na pomoc přichází i dobrý nápad laika, jenž p-sv potřeboval, vyvodil velmi dokonalé p-sy moderní, jichž hotovení věnují se nyní zvláštní živnosti, z většího dílu t. zv. bandažisté, nebo které hotoví lékaři ve spojení s techniky (umělé chrupy) nebo lékaři sami.

Pro přehlednost a stručnost možno roztríditi p-sy: 1 v takové, které se připnou nebo přiloží k tělu zevně (umělý úd, umělý

boltec atd.); 2. **p**-sy, které se vkládají do útrob neb orgánů na venek otevřených (umělý chrup, umělé oko atd.); 3. **p**-sy, které se vpravují do těla a v něm trvale ponechávají tím, že se tekuté pod kůží vstříknou nebo zašívají do ran operativně způsobených.

1. Tak zv. u m ě l é ú d y neb části údů, nahrazující končetinu dolní nebo část její, která se nevyvinula nebo zakměla nebo poraněním vzala za své nebo pro chorobu odnata býti musila, vyrábějí se nyní ze dřeva, kůže, kaučuku, plsti, korku a kovu, který jednotlivé části pohromadě drží a pohyb jejich zprostředkuje. K výrobě manšety, která připojuje umělý úd ke zbytku končetiny (pahýlu), brávala se kůže, protože však trpí vlhkem (potem a výměšky žlaz mazových), volí se nyní dřevo pevné a lehké, na př. lipové neb ořechové (hickory), nebo lehký kov (aluminium), které se opatří otvory, aby výpary tělesné snáze mohly unikati. Kůže pak slouží k výrobě řemínků, jimiž **p**. k tělu se připevňuje, k obalu kloubův atd. Jiný materiál (na př. kaučuk) neosvědčil se tu pro malou trvanlivost nebo jiné nevýhody.

a) Umělé údy pro horní končetinu jsou různé podle toho, zda mají nahrazovati jen ruku či též předloktí neb i část nadloktí. Pro případ poslední bude **p**. opatřena buďto jen jedním kloubem (loketní nahrazujícím), polokulovitým útvarem (jako u loutek jsou údy zapuštěny do trupu), nebo dvěma klouby (za loketní a za ruční); na žádoucí polohu uvádí **p**-su v kloubech druhá zdravá končetina nebo složitý mechanismus, o němž nemůžeme se tu šířiti. Zmínky zasluhuje důmyslné zařízení při **p**-se, které má nahraditi část předloktí a ruku. Prsty mají klouby opatřené péry. Struny od každého prstu vedené končí se nad kloubem loketním tak, že když je ruka v kloubě loketním ohnuta, jsou prsty (zkrácením strun) ohnuty, zavřeny v pěst', když končetina v kloubu loketním se natáhne, otevře se pěst', neboť prsty povolením strun a působením per se natáhnou. Jednodušší **p**. taková, která má sloužiti k nošení břemen, skládá se z násadce opatřené silným železným hákem, který se může nahraditi klešťovitým přístrojem se silným párem k chápání různých přístrojů nebo se slabším párem ku psaní nebo k jídlu, a konečně dřevěnou rukou s 5 prstův k účelům kosmetickým.

b) Dolní končetiny Tu je vlastně každý vyšší podpatek, jimž prodlužuje se zkrácená končetina, takovou **p**-sou. Zase rozeznáváme **p**-su nahrazující jen nohu nebo nohu a část bérce a **p**-su nahrazující dolní končetinu ve stehně amputovanou nebo celý úd dolní, ve kterémžto případě **p**. připevňuje se ke trupu. Dobrá **p**. na dolní končetinu jest orišek mnohem tvrdší, protože musí býti nejen pevná, aby tělo spolehlivě nesla, ale i do jisté míry pohyblivá, aby byla možná nenápadná chůze. Scházející chodidlo nahradí obyčejně bota, účelně upravená.

Vezměme si případ, kde **p**. má nahrazovati chodidlo, bérce a část stehna. Je-li tento pahýl stehna dosti dlouhý, bude třeba při **p**-se i kloubu kolenního, je-li krátký, bude výhodnější **p**. bez kloubu kolenního, tedy v kolenně nepodajná, neboť krátký pahýl nemá veliké síly a chůze bude bezpečnější, nebude-li **p**. v kolenním kloubě ohebná. Klouby bývají u **p**-sy na dolní končetině tak upraveny, aby nedovolovaly pohybu na stranu. Automatického pohybu v kloubě hlezňovém nabývá se dvěma spirálovitými péry, z nichž spodní při ohnutí kolena stlačí patu dolů, horní při natažení kolena táhne patu nahoru. Nejednodušší dřevěná noha je dřevěný sloupec dole gumovým polštářem opatřený, nahoře dvěma postranními výběžky se koncící, mezi nimiž na polštářku spočívá končetina v kolenně ohnuta, takže nemocný jaksi klečí v **p**-se této. Takovými **p**-mi berou za vděk jen lidé nejdudší.

Snaha dodati **p**-se větší pohyblivosti a nahraditi pokud možno pohybové funkce končetiny přirozené, jichž byla schopna končetina živá, vedla k celé řadě konstrukcí a modifikací, které však úloze na ně vložené ne vždy úplně vyhovují a které bolestivost pahýlu mnohdy na čas neb i trvale čini nepotřebnými. Proto nemá se zapomínati na hygienu pahýlu, který nesmí býti tísňen, nýbrž rovnoměrně držicím, hladkým a relativně měkkým obalem objat, dobře zaobalen a teprve tenkrátě připouští nošení **p**-sy, když jest útvar jeho definitivní, když oplaskl, neboli atd., což bývá nejdříve 1/2 roku po operaci. Nesmíme zapomenouti, že **p**. horní končetinu nahrazující, i když je nejdokonalejší, ač bez mála 1 kg (nejméně půl kg), kdežto umělá dolní končetina váží aspoň 2 kg. Nezbytno je důkladné poučení lékařova a svědomité zhotovení **p**-sy technikem, který pahýl pečlivě ohledal, než se dá do práce, při čemž velice záleží na jeho inteligenci a zkušenosti. Čím delší je pahýl, tím lépe bude lze **p**-sou vládnouti a tím lepších výsledků funkcionálních i kosmetických se domůžeme. Na čas neb naprosto **p**-sy nepřipouštějí neuralgie, které po některých amputacích bez viny operaturovy se dostávají a někdy dlouho trvávají, dále t. zv. amputační neuromy, t. zv. ili se amputovaných a některé jiné obtíže.

2. Z **p**-es, Jež vkládají se do útrob neb orgánů na venek otevřených, sluší se zmíniti o u m ě l ý c h c h r u p e c h, které se hotoví podle otisku čelisti z kaučuku vulkanisovaného, umělých zubů zlatými drátky do massy zapuštěných a háčkův i per a nahrazují buďto celý chrup nebo část jeho, dále o u m ě l ý c h č i l i s k l e n ě n ý c h o č í c h Tyto již ve starém Egyptě běžně **p**-sv vyráběly se původně ze stříbra smaltem pokrytého, z kamene, hlíny a skla, později ze stříbra, zlata, mědi (za dob Paréových a Heisterových), nejnověji ze smaltu, také z vulkanitu a celluloidu. Jsou to polokulovitě skořápky zvláštního tvaru, na jejichž konvexní ploše nalézá se zobrazena rohovka s duhovkou a zorničkou

s několika drobnými cevkami spojivky. Umění hotoviti takové falešné oči dosáhlo zvláště ve Francii takové dokonalosti (Boissonneau v Paříži), že je mnohdy nesnadno u člověka, jenž má takovou p-su, rozeznati, které oko je umělé a které přirozené. Při volbě p-sy družno z většího počtu vyhledati oko takové, které s barvou zachovaného oka nejlépe by se srovnávalo. Dále je výhodno, může-li se na pahýlu oka p. poněkud pohybovati; tu jest illuse dokonalá. Je-li však očné zcela prázdna, musí p. míti tvar dutině přiměřený. Povrch p-sy musí býti co nejhladší, bez trhlin, kazu a drsnosti, neboť posouvá se po něm citlivá spojivka víčka. Je-li kde v důlku jizva nějaká nebo řasa tkaně, nesmí býti p-sou tísňena. Proto musí se mnohdy upravit, část p-sy musí se sněsti nebo musí předcházeti nějaká operace na důlku. Vkládá se tak, že nejprve pod pozvednuté víčko horní se vsune směrem ke vnitřnímu koutku, načež se stáhne do ní víčko pod dolní okraj p-sy, až sám přes tento okraj se vpřed přesune. Několika mrkavými pohyby vpraví se pak do polohy přiměřené. Vyjímá se tak, že nejdříve se stáhne dolní víčko, pak se vnikne skleněnou hlavičkou špendlíku pod p-su, která se mezi prst a špendlík uchopí a vyloupne. Vkládání a vyjímání p-sv musí se díti opatrně. P. taková nesmí býti ani malá ani veliká, nesmí býti porouchaná, nesmí boleti ani tísňiti a při nejmenších obtížích musí se hned vyjmouti. Denně se má před vložením pečlivě očistiti (líhem nebo kolínskou vodou). Do vody nemá se vkládati, neboť soli ve vodě obsazené hladký povrch její zleptají a mastných výměsků na něm z očné utkvělých rozpustiti nedovedou. Tak vydrží p. rok i více let. V Německu prý p-sy brzo praskají (vinou prý posypátka zde obecně uzivaného). Nositi smí se p. teprve, když lékař prohlásil, že všechny známky zánětu v očníci vymizely a že možno zkusiti, snes-li by organismus p-su. (Více o tom viz ve »Zdraví«, roč. I., 1896, str. 281.)

3. Z p-es, Jež do těla se vpravují a v něm trvale zůstávají, významnější jsou p-sy za varle, které operativně bylo odstraněno pro tuberkulosu, nádor atd. Účel jejich je kosmetický a psychologický, neboť mnohdy nemocný, pozbyv orgánu toho, upadá v těžkomyslnost. Operace musí býti úplně čistě provedena, aby se rána nad p-sou zhojila na první ráz. Nesroste-li rána a přidruží-li se hnisání, vyhnísa i p., která je vlastně cizím tělesem. Navrženy byly kovové, kaučukové, skleněné p-sy takové.

Dále sluší uvést p-sy (kovové neb kaučukové), které po vynětí dolní čelisti se vkládají do rány a vhojiti se nechávají, aby se zamezilo zkrivení čelisti a tím i znetvoření obličejé jizvou a aby zbylá část čelisti vydatněji žvýkati mohla.

Z nejnovější doby pocházejí t. zv. p-sy p a r a f f i n o v é. Vpadlá místa těla po vynětí jisté části jeho operativním neb chorobou nebo po poranění nastala, na př. defekt po amputaci prstu nebo vpadlý, sedlovitý nos

neb i prázdná polovice šourku, po vynětí varlete vyplní se paraffinem, který roztopený vstříkne se stříkačkou do tkaně na žádoucí místo v takovém množství, jakého je třeba, aby dosazeno bylo normálního tvaru a vzhledu té krajiny. Paraffin tu ztuhne a zachovává tvar, k jakému jej přinutilo okolí neb ruka operateurova, hnetoucí ze vnějšku plastickou, ještě zcela měkkou hmotu jeho. Volí se k tomu účelu paraffin, jenž taje asi při 40 °C, neboť v těle, jehož teplota obyčejně nepřesahuje 37° a jen za horečky zřídka dostupuje stupně vyššího, zůstává ve skupenství tuhém a léta snáší jej organismus bez obtíží (prostupuje prý jej po čase síť vaziva z okolí). Teplota tekutého paraffinu, když jej vstříkujeme, nebývá tak značná, aby tkaň, do které byl vpraven, poškodila. Tuhna nabývá pak teploty svého okolí. Methodu tuto navrhl pro upravování vpadlého nosu r. 1901 A. E. Stein a záhy se ujala a byla rozšířena i zdokonalena. Injekce ty nejsou bolestivý a mírné podráždění a otok, jenž někdy po injekci nastane, záhy pominou. Ovšem musí býti operace tato provedena chirurgem za všech opatření antiseptických, jako každá jiná operace, aby pod kůži s nástrojem nebo paraffinem nevnikly živé zárodky chorobotvorné. Proto paraffin dříve horkem se sterilisuje (vaří). Nověji doporučeny takové paraffinové p-sy též místo kýlního pásku při kýlách pupečních i jiných (tu se vstříkne paraffin pod kůži), při výhřezech konečnicku a pochvy, při jizvovitých vtaženinách kůže, při t. zv. haemiatrophia faciei, při rozmanitých píštělech, při vývratu víčka (ectropium). *Prrk.*

Prothesis, řec., p ř e d s o u v á n í, viz P ř i s o u v á n í.

Protic K o s t a, generál i politik srbský (* 1831 — † 1892), v r. 1848 sloužil ve vojenském úřadu, potom vstoupil do bělehradské vojenské akademie, r. 1855 odešel do Berlína do školy dělostřelecké. R. 1869 stal se majorem, v l. 1873—75 byl ministrem vojenství, t. r. stal se plukovníkem, v čas války srbsko-turecké r. 1876 generálem, r. 1877 náčelníkem generálního štábu, po vojenském maršálem. Manželka jeho, nejvyšší hofmistryně u královny Natalie, zavadla královně příčinu k řevnivosti, následkem čehož P. byl přeložen do Niše jako sborový velitel (1879); r. 1882 odešel na odpočinek. R. 1888 P. byl l. po druhém ministrem vojenství v kabinetě Christiiové, tehdy byl poslán do Wiesbadenu, aby Natalii odnal mladého Alexandra; při odstoupení Milanově (1889) stal se jedním z vladařů a zůstal jim až do smrti. Srv. Mémoires de Nathalie.

Protidomci viz Protinožci.

Protihradbí viz Kontravallace.

Protichodci viz Protinožci.

Protichran viz Contre-garde.

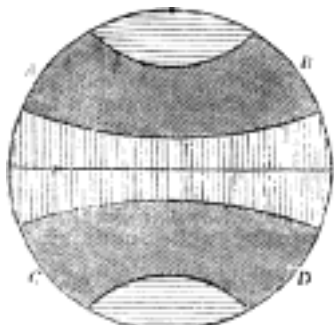
Protijedy viz Odjedy.

Protiklad viz Kontrast a Antitheton.

Protimluv viz Contradictio.

Protinožci, obyvatelé na protilehlých stranách zeměkoule. Jelikož tato protilehlost

může býti v trojím směru, rozeznávají se: 1. **P.** čili antipodi (*Gegenfűszler*), t. j. obyvatelé míst, která mají stejnou, ale opačnou šířku zeměp. a zeměp. délku o 180° se různí. Mají tedy opačné denní i roční časy. **P.** Prahy byli by asi obyvatelé míst na východ od ostr. Nového Zealandu, v ok. Tichém. 2. **Protichodci** neboli **protidomci** (*antioeci*, *Gegenwohner*) bydlící na téže polodni, ale na opačné zeměpisné šířce, tedy

Č. 3367. A a D, B a C protinožci, A a C, B a D protichodci (protidomci), A a B, C a D vedledomci.

na druhé polokouli. Denní časy mají stejné, roční však opačné. Praha má své protidomce jižně od Mysu Dobré naděje. 3. **Vedledomci** čili *perioeci* (*Nebenwohner*) bydlí na téže rovnoběžnici, ale o 180° dále, tak že v něm kulminuje slunce téhož dne v stejné výši o 12 hod. později. Praha má své vedledomce již. od Liščích ostrovů. (Vyobr. č. 3367.)

Protinožců ostrovy jest skupina ostrovů na jv. od Nového Zealandu, na $49^\circ 42'$ j. š. a $178^\circ 42'$ v. d., o ploše 53 km^2 , počítaných ještě ke skupině novozealandské. Jméno jim dáno r. 1800 od kap. Waterhouse, ježto jsou skoro protinožci Londýna. Složeny jsou většinou z tuffů a čediče, jenž se vyskytuje na pobřeží v podobě sloupů až 400 m vysokých. Rostlinstva jest hojnost, na pobřeží hnízdí se množství mořských ptáků. Vláda novozealandská zřídila zde k potřebám plavby okeánické veliké zásobíště. Jinak jsou známy ostrovy ty také tím, že tvoří pól polokoule vodní.

Protipodkop viz Podkop.

Protireformace, reakce římsko-katolické církve na reformační rozmach stol. XV. a XVI. a proti církvím z reformace vzešlým, hlavně činností řádu Tovaryšstva Ježíšova (Ignácem z Loyoly r. 1534 založeného výslovně k boji proti protestantům). Prostředky protireformačních snah byly 1. mírné: učená a literární, vyučovací a missijně kazatelská činnost jesuitů, formulace dosavadních scholastických názorův a zvyků církevních v dogmata (Tridentský koncil 1545—63), pak náprava církve ve vlastních řadách (odstranění zlorádů v papežství, duchovenstvu [simonie] i v círk. praxi [odpustky]); 2. násilné poli-

tickým tlakem se strany knížat, až i krvavé. V Rakousku — jmenovitě v Čechách — a v Německu jest **p.** nerozlučně spojena s vládou Ferdinanda I. a zvl. Ferdinanda II. Jinde: vévoda Alba v Nizozemí, ve Francii Karel IX. (Bartolomějská noc r. 1572), v Anglii Marie (Krvavá). Následek byl úplné nebo skoro úplné zničení protestantismu ve Španělsku, v Itálii, Francii, Rakousku, Polsku. Jinde, v Německu, Anglii, Švédsku, **p.** neztvrdila. Ovšem i tam, kde řím. — katol. církve nabyly vrchu, nebyla to již církve středověká, nýbrž zreformovaná. — Viz též **Reformace**. *FŽa.*

Protislunoe viz Kola, str. 526.

Protisté, nejnižší ústrojenci, srv. Buňka, str. 932 b.

Protistologie, nauka o nejnižších ústrojencích.

Protisvah viz Contrepente.

Protitah v chir. viz Contraextense.

Protiva viz Kontrast.

Protiva Jan z Nové Vsi, kněz, první kazatel kaple Betlémské a později vynikající odpůrce Husův. Při založení kaple Betlémské r. 1391 **P.** byl ustanoven jejím prvním správcem a kazatelem, ale nezdá se, že by tu svou činností kazatelskou byl mocněji působil na lid. R. 1396 stal se farářem v Bystrici, ale již rok potom pronajal důchody své fary jinému knězi a snad jí ani sám nespravoval. R. 1407 byl dosazen k fare u sv. Klementa na Poříčí v Praze; skoro současně přijal jej k sobě farář u P. Marie před Týnem za kazatele jazyka českého. Osobní styky **P.**-ovy s Husem počínají se, pokud je známe, již o několik let dříve. R. 1401 sešel se s ním v domě Václava češire a někdy touž dobou u Bernarta, faráře u sv. Michala na Starém městě. Na obou místech **P.** dostal se do sporu s Husem o náboženské otázky, při čemž zaujímal stanovisko velmi konservativní a pravověrné. Týmž stanoviskem vyznačuje se jeho latinská *postilla*, která vznikla snad ještě před koncem XIV. stol. **P.** v ní velmi důrazně kárá vše-liké nepravosti nejen u laiků, nýbrž i u kněží, ale svými názory theologickými stojí úplně na stanovisku obecné církve, jejíž autorita je mu ve všem rozhodující. Proto nepřekvapuje, spatřujeme-li **P.**-vu záhy v řadě zjevných odpůrců Husových. Jeho horlivost v stíhání Husa byla tak veliká, že choďoval na jeho kázání v Betlémě, aby jej přistihl v bludu. Když na podzim r. 1409 protivníci Husovi podali pražsk. arcibiskupovi žalobný spis na Husa, jako hlavní žalobce vystupoval **P.** Vinil Husa hlavně z dvojího bludu: že kněz ve hříchu smrtelném nepůsobi svátostí a že po posvěcení zůstává ve svátosti oltární podstata chleba. Hus prohlásil o výpovědi **P.**-ově, že v ní ledao lživého přidáno a něco ubráno. **P.** však opakoval tato obvinění i r. 1414, když se sháněla svědeckví proti Husovi odcházejícímu ke concilu, a připojil k nim žalobu, že Hus r. 1409 kázal v kapli Betlémské proti ustanovením lidským v církvi. Od té doby **P.** ustupuje do pozadí. Faru u sv. Klementa na Poříčí držel do listop. r. 1422, kdy ji směnil za

důchod oltáře sv. Markéty a Kateřiny v kostele P. Marie před Týnem. Téhož času jmenován byl správcem fary u sv. Mikuláše na Kurším trhu. Vedle toho držel snad již dříve též faru v Jemnicích na Moravě. Zemřel, jak se zdá, dne 7. září 1430 v Plzni. — V moderní literatuře historické dlouho udržovalo se mínění, že tento kněz P. je totožný s »mistrem P-vou«, jehož často dovolává se Chelčický, přičítaje mu velmi smělé názory theologické (viz ještě čl. Chelčický, str. 126 b a 131 a). Ale při podrobném zkoumání mínění to objevil se mylným; »mistrem P-vou« minil Chelčický nepochybně Wiklifa. Srv. Krofta, Kněz Jan P. z Nové Vsi a Chelčického »mistr P.« v »ČČM.«, 1900, str. 190 sl., kde uvedena všechna starší literatura. KKř.

Protivalí viz Kontravallace.

⊗⊗**Protivanov**, městečko na Moravě, v hejtm. a okr. boskovickém, 168 d., 1363 obyv. č., 14 n. (1890), far. kostel Narození P. Marie, 3tř. šk., ps., četn. stanice, továrna na duté a tabulové sklo, mlýn a dvůr Obora a opodál v lese hájovna.

Protivec: 1) P., ves v Čechách, hejtm. Prachatice, okr. Netolice, fara a ps. Strunkovice; 46 d., 267 obyv. č. (1890). Bývalá tvrz byla rodným sídlem vládkycké rodiny z Protivce. — 2) P. (*Protivitz*), ves t., hejtm. a okr. Žlutice, fara a ps. (Chýše; 61 d., 2 ob. č., 300 n. (1890), kaple, 1tř. šk., popl. dvůr, mlýn a samota Karlova ovčárna.

Protivec, jméno vládkycké rodiny staročeské; r. 1381 zemřel na tvrzi Protivci (v Písecku) Sauburk z Protivce; r. 1417 připomíná se Bohuslav P., r. 1452—63 Petr z Protivce, r. 1454 Ojif z Protivce (viz Ojifové z Protivce). K r. 1575 připomíná se P. z Karlova. R. 1629 byl oběslán před kommissi transactionis Jan Burian P-Jan Bohuslav P. Karlovský z Karlova, katolík, zúčastnil se v čas českého povstání veřejně hotovosti; avšak dne 21. čce 1629 byl od král. komory pardonován bez pokuty a podržel svobodný dvůr při městě Cerveném Kostelci, jenž naň připadl po bratru Vilému — Srv. Sedláček, VII., 124—25; Bilek, Konfiskace, str. 447.

⊗⊗**Protivín**, městečko v Čechách po obou březích ř. Blаницe a při želez. trati Budějovice-Plzeň a Zdice — P., v hejtm. píseckém, okr. vodňanském, má 208 d, 2449 obyv. c., 18 n. (1890), děk. kostel sv. Alžběty z r. 1662, 5tř. šk. (s pobočkami), chudobinec (založený od Maximiliány Vratislavové, r. 1662 dostavený), četn. stanice, ps., telegraf, hřebčinec, záložna, mlýn, několik výroč. trhů a přes Blаницi železný most. Fid panství se statky Drahonice, Kestřany, Chřešťovice a Skočice má 8329,46 ha půdy; náleží k němu zámek s menší kaplí sv. Andělu Str., park, dvůr, parostroj, pivovar, sladovna (v býv. cukrovaru) a cihelna, majetek to Adolfa kn. Schwarzenberka. Hrad P. (připomínán již ve století XIII.) byl zbožím královským. Králové čeští častěji její zastavovali rozličným pánům českým, mezi jinými Chvalovi, předku Pohnanů z Pohnání, jehož potomci psali se

odtud Protivinskými z Pohnání, konečně dostal se pánům z Rožmberka nejdříve v zástavu a potom ve vlastnictví. Později tu seděli Malovcové z Malovic, z nichž Bohuslav M. z M. prodal P. r. 1601 Křištofovi a Jiřimu ml. Vratislavům z Mitrovic. Prostřední syn Jiřího Jan dědil r. 1663 po otci a r. 1613 po strýci statek P., který přešel na syna Jiřího, po něm r. 1659 na vdovu Maximiliánu Veroniku, roz. Švihovskou z Risenberka a Švihova, r. 1661 na dceru její Evu Johannu provdanou za Adama Matiaše hr. z Trauttmansdorffu, po níž dědil P. (1674) syn Sigmund Ludvík. Tento přikoupil k P-u statek chřešťovický. Dědicové a nástupci jeho prodali (1711) P. i s Chřešťovicemi Adamu kn. ze Schwarzenberka, jenž připojil k P-u ještě statky Kestřany, Drahonice, Prečínov a Skočice. Dne 27. list. 1899 povýšen P. na městečko a r. 1902 fara zdejší na děkanství. P. jest rodištěm spisovatele Frant. Špatného.

Protivinský z Pohnání viz Pohnan z Pohnání.

Protivitz viz Protivec 2)

Protizákopy viz Contre-approches

Protobathybius viz Bathybius.

Protobranchiata, zool., viz Mlži.

Protocephali, zool., viz Ryby.

Protococcaceae [-koka-], celed' řas zelených, jednobuněčných, mikroskopických, nejníže v systému stojících. Vyznačují se jednotlivými nehybnými, ojedinelé nebo v koloniích žijícími, kteří po delší vegetační době množí se rozplazováním nepohlavním pomocí pohyblivých (rejdivých) výtrusů čili zóospor (plano-spor). Za tou příčinou obsah oblaněné vegetativní buňky rozpadne se ve větší počet brvkatých, nahých zóospor, jež otvorem ve bláně mateřské buňky povstalým se vypoří a po krátkém víření ve vodě na pevných předmětech (řasách, kamenech a p.) ve vodě se usadí. Výtrusy, pozbyvše brv, obalí se blánou a po delší době vzrůstu opět mateřské buňce se podobají. Někdý výtrusy, z konce výtrusnice otvorem vystoupě, tamtéž ihned se usadí a blanou obklopí. Tak vznikají kolonie, jaké má rod *Codium* A. Br., složené z jedné válcovité, stopkovité buňky obsahu prázdné, věncené na temeni okolikem rozeztalých buněk téhož tvaru, jež po delší době vzrůstu mění se ve výtrusnice tím, že obsah jejich rozdělí se na 6 až 9 zóospor. Výtrusnice zde otvírají se obříznutě víčkem. Kulaté buňky vegetativní v kolonie nespojené má rod *Protococcus* Ktz., válcovité rovněž jednotlivě žijící rod *Characium* A. Br. Některé rody, jako *Chlorochytrium* Cohn, jsou parazitické. *Chlorochytrium Lemnae* Cohn na př. žije v listech okřehku (*Lemna trisulca*), a to jednotlivě mezi buňkami parenchymu listového pod pokožkou. Za účelem rozplazování kulaté tyto buňky posléz vysílají skrze pokožku okřehku úzký rourovitý výběžek, jenž, prodrav se na venek, na konci svém se otvírá a tudý větší počet zóospor vypouští. Zóosporý mohou vniknouti opět do listů okřehku a zde se vyvinouti v buňky vegetativní lč